

Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Τμήμα Ιστορίας

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακού Τίτλου Σπουδών
(Π.Μ.Σ)

Ιστορική Έρευνα, Διδακτική και Νέες Τεχνολογίες

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία (Μ.Δ.Ε.)

**«Ναυμαχία του Ναβαρίνου. Η επιχειρησιακή της διάσταση
και η πρόσληψή της στη δημόσια σφαίρα»**

Οικονόμου Ηρ. Βλάσιος

Αθήνα, Αύγουστος 2021

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία (Μ.Δ.Ε.)

«Ναυμαχία του Ναβαρίνου. Η επιχειρησιακή της διάσταση και η
πρόσληψή της στη δημόσια σφαίρα»

Οικονόμου Ηρ. Βλάσιος

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων καθηγητής:

Πέτρος Πιζάνιας

**Ιστορικός, ομότιμος καθηγητής του Τμήματος ιστορίας
του Ιονίου Πανεπιστημίου.**

Β' Επιβλέπων Καθηγητής:

Σίμος Μποζίκης

**Διδάκτορας του Τμήματος ιστορίας
του Ιονίου Πανεπιστημίου**

Γ' Επιβλέπων Καθηγητής:

Διονύσιος Τζάκης

**Επίκουρος Καθηγητής Ιστορίας
του Τμήματος ιστορίας του Ιονίου
Πανεπιστημίου**

Αθήνα, Αύγουστος 2021

© Ιόνιο Πανεπιστήμιο, 2021

Η παρούσα Εργασία καθώς και τα αποτελέσματα αυτής, αποτελούν συνιδιοκτησία του Ιονίου Πανεπιστημίου και του φοιτητή, ο καθένας από τους οποίους έχει το δικαίωμα ανεξάρτητης χρήσης, αναπαραγωγής και αναδιανομής τους (στο σύνολο ή τμηματικά) για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, σε κάθε περίπτωση αναφέροντας τον τίτλο και το συγγραφέα της Εργασίας καθώς και το όνομα του Ιονίου Πανεπιστημίου όπου εκπονήθηκε.

Ευχαριστίες

Για την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας επιθυμώ να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην τριμελή επιτροπή επίβλεψης Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας (Μ.Δ.Ε). Οφείλω να ευχαριστήσω τον Α' επιβλέπων καθηγητή κ. Πέτρο Πιζάνια, για τις υποδείξεις του και τις κατευθυντήριες γραμμές κατά διάρκεια της ολοκλήρωσης της εργασίας αυτής, καθώς επίσης και τους, Β' επιβλέπων κ. Δρ. Σίμο Μποζίκη και Γ' επιβλέπων Επίκουρο Καθηγητή κ. Διονύσιο Τζάκη, για τις παρατηρήσεις και οδηγίες τους, που συντέλεσαν στο τελικό αποτέλεσμα.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον φίλο και συνάδελφο Αθανάσιο Παπαδημητρόπουλο, που με γνώση του συγκεκριμένου Μεταπτυχιακού Τίτλου Σπουδών, με βοήθησε καθ' όλη τη διαδρομή της συγγραφής, δίνοντάς μου δύναμη για να συνεχίσω.

Επιπλέον, θα επιθυμούσα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην Υπηρεσία Ιστορίας Ναυτικού, η οποία συνέβαλε τα μέγιστα κατά την αρχειακή και βιβλιογραφική έρευνα, παρέχοντας μου απεριόριστη πρόσβαση στην πολύτιμη βιβλιοθήκη και αρχείο της.

Ιδιαίτερα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου, συγγενείς και φίλους, που με ενδιαφέρον με παρότρυναν να συνεχίσω την συγγραφή της συγκεκριμένης εργασίας. Οφείλω, επίσης, ένα μεγάλο ευχαριστώ στην αδελφή μου Γιώτα και τον αδελφό μου Ανέστη, για την ηθική συμπαράσταση.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω τις μεγαλύτερες ευχαριστίες στην οικογένειά μου. Τη σύζυγό μου Βαΐτσα, για την αμέριστη συμπαράσταση, υποστήριξη, ενθάρρυνση, φυσική της παρουσία και την ατελείωτη υπομονή της, καθ' όλη την διάρκεια της συγγραφής, αλλά και των σπουδών μου. Κλείνοντας, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στα δίδυμα παιδιά μου, τον Ηρακλή και την Ιωάννα, που καθημερινά, με περίσσιο ενδιαφέρον, ρωτούσαν για την εξέλιξη της συγγραφής μου, δίνοντάς μου, με αυτόν το τρόπο, όλη τους την θετική ενέργεια, ώστε να συνεχίσω και να ολοκληρώσω την συγγραφή της Διπλωματικής μου εργασίας, όπου και τους την αφιερώνω.

Περίληψη

Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου, 20 Οκτωβρίου 1827, είναι το βασικό θέμα ανάπτυξης και ανάλυσης του παρόντος κειμένου. Η εν λόγω ναυμαχία πραγματοποιήθηκε με την συνδρομή των συμμαχικών στόλων της Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας, κατά των έβδομο χρόνο της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Ήταν μια περίοδος που η Επανάσταση έπνεε τα λοίσθια, μετά την εκδήλωση δυο διαδοχικών εμφύλιων συγκρούσεων μεταξύ των επαναστατημένων, καθώς και πολλών διοικητικών προβλημάτων, που είχαν εκδηλωθεί την περίοδο εκείνη. Η στάση των Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης, όπως της Αυστρίας του Μέτερνιχ, της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας δεν τήρησαν, καθ' όλη την διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης, την ίδια πολιτική και διπλωματική στάση. Στην έναρξή της, η αντίδραση τους ήταν περισσότερο αρνητική, δείχνοντας περισσότερο φόβο, όχι για τους επαναστατημένους Έλληνες, αλλά περισσότερο για την διατήρηση των δικών τους κεκτημένων. Μόνο όταν, η ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή, τροποποίησε την διπλωματία της και ανακατεύθυνε τις ανάγκες της, στηριζόμενη στους Έλληνες, τότε και η Επανάσταση μπόρεσε να στηριχθεί στα πόδια της και να σωθεί. Κύριος εκφραστής της πολιτικής μεταστροφής, δεν ήταν άλλος από τον Άγγλο πολιτικό και διπλωμάτη Γεώργιο Κάνινγκ. Οι χειρισμοί του Κάνινγκ, παρέσυραν τόσο την Γαλλία όσο και την Ρωσία, να ακολουθήσουν τη νέα πολιτική σκέψη για την Ελληνική Επανάσταση, για τους δικούς τους λόγους, βέβαια, ο καθένας. Το διπλωματικό επιστέγασμα της επιτυχίας της Επανάστασης ήταν η Συνθήκη του Λονδίνου, την 6 Ιουλίου 1827, ενώ παράλληλα, το στρατιωτικό αποτέλεσμα και η επικύρωση της Συνθήκης αυτής ήταν, η Ναυμαχία του Ναβαρίνου, μεταξύ του στόλου των Μεγάλων Δυνάμεων (Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας) και του Οθωμανο-Αιγυπτιακού στόλου.

Ο βασικός στόχος της εργασίας αυτής είναι, η διατύπωση των πολιτικών κατευθύνσεων των Μεγάλων Δυνάμεων, κατά το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, καθώς και η μετέπειτα διαφοροποίηση των σκέψεων και πεποιθήσεων αυτών, ώστε να οδηγηθεί το εγχείρημα των επαναστατημένων Ελλήνων, στην Ναυμαχία του Ναβαρίνου, 20 Οκτωβρίου 1827. Στόχος της εργασίας, επίσης, είναι, να αποτυπωθεί, τόσο η επιχειρησιακή διάστασης της ναυμαχίας αυτής, η οποία πραγματοποιήθηκε εντός του όρμου του Ναβαρίνου, καθώς επίσης, να αναδειχθεί η πρόσληψη της από την δημόσια σφαίρα.

Λέξεις κλειδιά: Όρμος Ναβαρίνου, ναυμαχία, Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία, Οθωμανο-Αιγυπτιακός στόλος, επιχειρησιακή διάσταση, πρόσληψη δημόσιας σφαίρας.

Summary

The Battle of Navarino, 20 October 1827, is the main subject of the development and analysis of the present text. This naval battle was fought with the assistance of the allied fleets of England, France and Russia during the seventh year of the Greek Revolution of 1821. It was a period when the Revolution was on its heels, following the occurrence of two successive civil conflicts between the rebels, and many administrative problems which had manifested themselves during that period. The attitude of the Great Powers of Europe, such as Metternich's Austria, England, France and Russia did not, throughout the Greek Revolution, maintain the same political and diplomatic stance. At its beginning, their reaction was more negative, showing more fear, not for the rebellious Greeks, but more for the preservation of their own acquisitions. It was only when the European political scene modified its diplomacy and redirected its needs, relying on the Greeks, that the Revolution was able to stand on its feet and save itself. The main exponent of the political conversion was none other than the English politician and diplomat George Canning. Canning's manipulations enticed both France and Russia to follow the new political thinking on the Greek Revolution, each for their own reasons, of course. The diplomatic culmination of the success of the Revolution was the Treaty of London on July 6, 1827, while the military result and ratification of this treaty was the Battle of Navarino between the Great Powers (England, France and Russia) and the Ottoman-Egyptian fleet.

The main objective of this work is to formulate the political directions of the Great Powers at the outbreak of the Greek Revolution of 1821, as well as the subsequent differentiation of their thoughts and beliefs, in order to lead the project of the rebellious Greeks to the Battle of Navarino, October 20, 1827. The aim of the paper is also to capture both the operational dimension of this naval battle, which took place within the bay of Navarino, and also to highlight its reception by the public sphere.

Keywords: Navarino Bay, naval battle, England, France, Russia, Ottoman-Egyptian fleet, operational dimension, public sphere recruitment.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	1
Λίστα Πινάκων.....	5
Λίστα Διαγραμμάτων.....	5
Εισαγωγή.....	6
Κεφάλαιο 1^ο: Οι Διπλωματικές εξελίξεις των Μεγάλων Δυνάμεων έως την υπογραφή της Συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827).....	8
1.1 Η Ευρωπαϊκή διπλωματία κατά την έναρξη του Ελληνικού Αγώνα.....	8
1.2 Η στάση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας	19
1.3 Η μεσολάβηση των Μεγάλων Δυνάμεων για την υπογραφή της Συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827).....	24
Κεφάλαιο 2^ο: Η Συνθήκη του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827).....	35
2.1 Η απόφαση σύναψης και το περιεχόμενο της Συνθήκης του Λονδίνου.....	35
2.2 Η ερμηνεία της Συνθήκης του Λονδίνου από τις Μεγάλες Δυνάμεις.....	41
2.3 Η ανακοίνωση της Συνθήκης του Λονδίνου στους Έλληνες και η αντίδραση της Πύλης.....	47
2.4 Η σημαντικότητα της Συνθήκης του Λονδίνου για την Ελληνική Επανάσταση..	55
Κεφάλαιο 3^ο: Οι προσπάθειες μεσολάβησης των Μεγάλων Δυνάμεων.....	59
3.1 Η συνάντηση του Ιμπραήμ με τους Ναυάρχους των Μεγάλων Δυνάμεων.....	59
3.2 Η έξοδος του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου από τον κόλπο του Ναβαρίνου και οι ενέργειες του Ιμπραήμ.....	66
3.3 Η «μάχη» των επιστολών και το τελεσίγραφο των Ναυάρχων προς τον Ιμπραήμ	76
Κεφάλαιο 4^ο: Η τακτική μάχης των ιστιοφόρων - Οι Στόλοι των Συμμαχικών και Οθωμανο-Αιγυπτιακών Δυνάμεων	87
4.1 Η επιχειρησιακή τακτική μάχης των ιστιοφόρων πλοίων.....	87
4.2 Ο Αγγλικός στόλος και οι προτεραιότητες του Ναυάρχου Κόδριγκτον.....	93

4.3	Ο Γαλλικός στόλος και η στάση του Υποναύαρχου Δεριγνύ.....	99
4.4	Ο Ρωσικός στόλος και οι πεποιθήσεις του Υποναύαρχου Χέυδεν.....	104
4.5	Ο Οθωμανο-Αιγυπτιακός Στόλος του Ιμπραήμ.....	111
Κεφάλαιο 5ο: Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου (20 Οκτωβρίου 1927).....		119
5.1	Τα αίτια της Ναυμαχίας.....	118
5.2	Οι φάσεις και η επιχειρησιακή διάσταση της Ναυμαχίας.....	126
5.3	Μικρές ιστορίες με μεγάλη σημασία.....	152
5.4	Οι συνέπειες και η πρόσληψη της Ναυμαχίας στη δημόσια σφαίρα.....	160
Συμπέρασμα.....		171
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....		174
Παράρτημα «Α» Μεταγραφή της Συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827).....		174
Παράρτημα «Β» Χάρτες της αρχικής και τελικής φάσης της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου (20 Οκτωβρίου 1827).....		179
Παράρτημα «Γ» Φωτογραφικό Υλικό.....		183
Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικοτήτων.....		190
Βιβλιογραφικές αναφορές.....		221
Διαδικτυακές Πηγές.....		225

Λίστα Πινάκων

Πίνακας 4-1. Η δύναμη του Αγγλικού Στόλου ανά τύπο πλοίου.....	97
Πίνακας 4-2. Η Δύναμη του Αγγλικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων, ονομασία και σύνολο πυροβόλων.....	98
Πίνακας 4-3. Η δύναμη του Γαλλικού Στόλου ανά τύπο πλοίου.....	102
Πίνακας 4-4. Η Δύναμη του Γαλλικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων και σύνολο πυροβόλων.....	103
Πίνακας 4-5. Η δύναμη του Ρωσικού Στόλου ανά τύπο πλοίου.....	106
Πίνακας 4-6. Η Δύναμη του Ρωσικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων και σύνολο πυροβόλων.....	107
Πίνακας 4-7. Η συνολική Δύναμη του Συμμαχικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων και πυροβόλων.....	108
Πίνακας 4-11. Η συνολική Δύναμη του Οθωμανό-αιγυπτιακού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων.....	113
Πίνακας 4-15. Συνολική Δύναμη Πυρός του Οθωμανό-Αιγυπτιακού Στόλου.....	116

Λίστα Σχεδιαγραμμάτων

Σχεδιάγραμμα 4-8. Γραφική απεικόνιση της Δύναμης του Συμμαχικού Στόλου ανά χώρα προέλευσης και κατηγορία πλοίων.....	109
Σχεδιάγραμμα 4-9. Γραφική απεικόνιση της συνολικής Δύναμης του Συμμαχικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων.....	109
Σχεδιάγραμμα 4-10. Γραφική απεικόνιση της συνολικής Δύναμης Πυρός του Συμμαχικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων.....	110
Σχεδιάγραμμα 4-12. Γραφική απεικόνιση της συνολικής Δύναμης του Οθωμανό-αιγυπτιακού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων, δίχως την κατηγορία των μεταγωγικών.....	114
Σχεδιάγραμμα 4-13. Γραφική απεικόνιση της συνολικής Δύναμης του Οθωμανό-αιγυπτιακού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων, με την κατηγορία των μεταγωγικών....	114
Σχεδιάγραμμα 4-14. Γραφική απεικόνιση σύγκρισης των δύο αντιμαχόμενων στόλων ανά κατηγορία πλοίων, δίχως την κατηγορία των μεταγωγικών.....	115
Σχεδιάγραμμα 4-16. Σύγκριση δύναμης Πυρός των δύο Στόλων.....	117
Σχεδιάγραμμα 5-1. Απώλειες Πολεμικών Πλοίων μετά το πέρας της Ναυμαχίας.....	142
Σχεδιάγραμμα 5-2. Ανθρώπινο Δυναμικό των αντίπαλων στόλων, πριν και μετά τη Ναυμαχία.....	143

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο μελέτης τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου. Η επιχειρησιακή της διάσταση και η πρόσληψή της στη δημόσια σφαίρα. Σκοπός της είναι να αναλύσει, με σαφήνεια και ημερολογιακή συνέχεια, τα γεγονότα από την έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, έως και την περίοδο της ναυμαχίας, το 1827. Επίσης, θα αναλυθεί η επιχειρησιακή διάσταση της τελευταίας ναυμαχίας με ιστοφόρα πλοία, περιγράφοντας και αναλύοντας την στρατηγική σημασία της επ' αγκύρας ναυμαχίας, που διεξήχθη ανάμεσα στον συμμαχικό στόλο, αποτελούμενο από τα πλοία της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας, εναντίον του Οθωμανο-Αιγυπτιακού στόλου. Μαζί με αυτά, θα αναλυθεί η πρόσληψη των αποτελεσμάτων της ναυμαχίας από την δημόσια σφαίρα και το αποτέλεσμα της για την Ελληνική Επανάσταση του 1821.

Για την επίτευξη αυτού σκοπού, η εργασία διαρθρώνεται σε πέντε μέρη. Το πρώτο μέρος αφορά τις διπλωματικές εξελίξεις των Μεγάλων Δυνάμεων, από την περίοδο πριν ακόμη κηρυχθεί η έναρξη της Επανάστασης (Συνέδριο του Λαϊμπαχ), έως την υπογραφή της Συνθήκης του Λονδίνου. Στο μέρος αυτό, περιγράφονται και αναλύονται οι θέσεις των ευρωπαϊκών κρατών για την Επανάσταση του 1821, καθώς παρουσιάζονται οι βασικές απόψεις και θέσεις τους. Επίσης, αποτυπώνεται η αντίδραση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας για την νέα επανάσταση που ζωντάνευε στην «αυλή τους». Τέλος, το πρώτο μέρος κλείνει με την μεταστροφή των διπλωματικών απόψεων των ευρωπαϊκών κρατών, για την Ελληνική Επανάσταση και τις διαδικασίες μεσολάβησής τους για την υπογραφή της Συνθήκης του Λονδίνου. Το δεύτερο μέρος αφιερώνεται εξολοκλήρου στην Συνθήκη του Λονδίνου, της 6ης Ιουλίου 1827. Εδώ, αναλύεται το περιεχόμενο της Συνθήκης αυτής, καθώς, επίσης, αναδεικνύεται η σημαντικότητα της για την Ελληνική Επανάσταση. Σημαντικό κομμάτι του μέρους αυτού, αποτελεί η προσπάθεια ερμηνείας και εφαρμογής των όρων της Συνθήκης, από τα κράτη της Ευρώπης που συμμετείχαν στην υπογραφή της. Τέλος, το δεύτερο μέρος κλείνει με την ανακοίνωση των όρων της Συνθήκης στους επαναστατημένους Έλληνες. Στο τρίτο μέρος, περιγράφονται οι προσπάθειες μεσολάβησης των Μεγάλων Δυνάμεων στο ελληνικό ζήτημα, στηριζόμενοι πάντοτε στις υποδείξεις και κατευθύνσεις που εκπηγάζουν από την συμφωνημένη και υπογεγραμμένη Συνθήκη. Εδώ, αναλύονται οι δυσχέρειες που προέκυψαν για την εφαρμογή των όρων της Συνθήκης, ιδίως κατά την προσπάθεια επιβολή της στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Έτσι, περιγράφονται οι κινήσεις των τριών συμμάχων Ναυάρχων, ώστε να αποτρέψουν την αντίδραση του Αιγύπτιου Ιμπραήμ. Αποτέλεσμα την ανυπακοής του Ιμπραήμ, ήταν η έξοδός του από τον

όρμο του Ναβαρίνου και η κατεύθυνση του προς την Πάτρα. Το τρίτο μέρος κλείνει με την αποτροπή, από τον συμμαχικό στόλο, της προσέγγισης του κόλπου του Πατραϊκού από τον οθωμανο-αιγυπτιακό στόλο, καθώς, επίσης, και με την «μάχη» των επιστολών που πραγματοποιήθηκαν, ώστε τελικά να οδηγηθούν οι αντιμαχόμενοι στόλοι στο Ναβαρίνο. Το τέταρτο μέρος, διαφοροποιείται ως προς το περιεχόμενο, εν συγκρίσει με τα προηγούμενα. Εδώ, επιχειρείται να αναλυθεί η επιχειρησιακή τακτική μάχης των ιστιοφόρων πλοίων. Δηλαδή, περιγράφονται οι κατηγορίες και τα είδη της ναυτικής τακτικής κατά τη μάχη, κατά τον 18ο και 19ο αιώνα. Παρέχονται, σημαντικές πληροφορίες σχετικές με την επιχειρησιακή τακτική μιας ναυμαχίας. Μαζί με αυτά, αναλύονται, τόσο ο Αγγλικός, Γαλλικός και Ρωσικός στόλος, όσο και ο οθωμανο-αιγυπτιακός στόλος. Η ανάλυση που προκύπτει, με πίνακες και σχεδιαγράμματα, αποτυπώνει το είδος και τον αριθμό των πλοίων που έλαβαν μέρος στην Ναυμαχία του Ναβαρίνου, καθώς και την δύναμη πυρός που διέθεταν. Παράλληλα, διενεργείται αριθμητική σύγκριση, καθώς σύγκριση δύναμης πυρός, ανάμεσα στους αντιμαχόμενους στόλους. Το πέμπτο μέρος, επανέρχεται στον κύριο στόχο της εργασίας, αφορά τα αίτια της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου, και συνεχίζει με τις φάσεις και επιχειρησιακή τακτική που εφάρμοσε ο συμμαχικός εναντίον του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου. Ιδιαίτερο κομμάτι του μέρους αυτού, αποτελούν οι *μικρές ιστορίες*, οι οποίες ζωντανεύουν σημαντικές πτυχές της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου, από τις ανώνυμες προσωπικότητες που έλαβαν μέρος και από τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές. Κλείνοντας, στο τελευταίο κομμάτι, αναλύονται, με διεξοδικό τρόπο, οι συνέπειες της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου και η πρόσληψή της από την δημόσια σφαίρα. Γίνονται εκτενείς αναφορές του τρόπου αποδοχής της νίκης των Συμμαχικών Δυνάμεων, τόσο από τα υπόλοιπα κράτη της Ευρώπης, όσο και από τον επαναστατημένο ελληνικό λαό. Η πρόσληψη της επιτυχίας της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου επιβεβαιώθηκε με διαφορετικό τρόπο στην ευρύτερη δημόσια σφαίρα. Επομένως, γίνονται περιγραφές και αναλύσεις σχετικές με τον τρόπο πρόσληψης μιας τέτοιας επιτυχίας. Τέλος, παρουσιάζεται το επ' αύριο της ναυμαχίας και το αποτέλεσμα αυτής για το ελληνικό Έθνος.

Για την προσέγγιση και ανάλυση του θέματος ακολουθήθηκε η μέθοδος της βιβλιογραφικής ανασκόπησης και της συλλογής δεδομένων μέσω αρχειακών πηγών, ενώ αξιοποιήθηκε, για τις ανάγκες της εργασίας, το διαθέσιμο εποπτικό υλικό, όπως γκραβούρες, χάρτες, και φωτογραφίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: Οι Διπλωματικές εξελίξεις των Μεγάλων Δυνάμεων έως την υπογραφή της Συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827)

1.1 Η Ευρωπαϊκή διπλωματία κατά την έναρξη του Ελληνικού Αγώνα

Η Ελληνική Επανάσταση δεν ήταν οπωσδήποτε η πρώτη που συνέβαινε στο ευρωπαϊκό στερέωμα, αλλά ούτε και η πρώτη που συγκλόνιζε την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η ταραγμένη περίοδος από το 1789 έως το 1815, είχε δει κάθε είδους ανατρεπτικό και επαναστατικό αίτημα να μετουσιώνεται σε μαζική πολιτική δράση. Στην ίδια την επικράτεια της Πύλης, επαναστατικά κινήματα ή αποσχιστικές απόπειρες, με θρησκευτικό ή πολιτικό περιεχόμενο, ήταν μάλλον ο κανόνας για την εποχή αυτή.

Οι ηγετικές ομάδες της Επανάστασης του 1821 διέγνωσαν ότι η ευρωπαϊκή στάση των Μεγάλων Δυνάμεων, θα διαδραμάτιζε αποφασιστικό ρόλο στην έκβαση του αγώνα. Θα υποστήριζαν άραγε οι μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης την Επανάσταση, θα έμεναν ουδέτερες, ή θα υποστήριζαν τις κατασταλτικές προσπάθειες της Πύλης; Επιπρόσθετα, η στάση των ευρωπαϊκών δυνάμεων ήταν συνάρτηση της γενικότερης προσπάθειας τους να δημιουργήσουν μια σταθερή ευρωπαϊκή τάξη, μετά την αστάθεια και τις τρομακτικές αβεβαιότητες των πολέμων της Γαλλικής Επανάστασης και του Ναπολέοντα.¹

Πριν από το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, οι Μεγάλες Δυνάμεις είχαν ως κοινό γνώμονα την έντονη επιθυμία να αποφύγουν μια νέα αποσταθεροποίηση της Ευρώπης, έχοντας μάλιστα επιβιώσει έπειτα από τρομακτικές θυσίες. Είχαν όμως και σημαντικά αποκλίνοντα συμφέροντα. Έτσι, οι ηγεσίες των ευρωπαϊκών δυνάμεων κλήθηκαν να επιλέξουν ανάμεσα σε βασικές εναλλακτικές προοπτικές. Κοντά σε αυτά, προσπαθώντας να αποδοθεί η περιρρέουσα ατμόσφαιρα της ευρωπαϊκής διπλωματικής σκηνής, θα επιχειρηθεί η αποτύπωση των βασικών εναλλακτικών λύσεων που κλήθηκαν να επιλέξουν οι ηγέτιδες δυνάμεις.

Η πρώτη λύση θα βασιζόταν στην αποδοχή του κοινωνικοπολιτικού αποτελέσματος της Γαλλικής Επανάστασης, δηλαδή της ανεπανόρθωτης φθοράς της απόλυτης μοναρχίας, αλλά θα διατηρούσε την παλαιά κυριαρχία των κρατών. Φιλελεύθερα πολιτικά καθεστώτα θα αντικαθιστούσαν τις απόλυτες μοναρχίες, αλλά θα κληρονομούσαν τον παλαιό αμοιβαίο

¹ Παπασωτηρίου Χ. (1996), σελ. 44.

σεβασμό της κυριαρχίας των απόλυτων μοναρχιών ως κρατικών οντοτήτων. Παραδόξως, ένα τέτοιο σύστημα προτάθηκε για πρώτη φορά από τον Τσάρο Αλέξανδρο το 1804, κατά τη φιλελεύθερη φάση της ηγεσίας του. Μια φιλελεύθερη πολιτική προοπτική όμως, δεν θα μπορούσε κατά το 1815 να μην δημιουργεί έντονους προβληματισμούς.²

Η δεύτερη λύση που υποστηρίχθηκε κυρίως από τη Βρετανία, επικεντρωνόταν αποκλειστικά στην αναγκαιότητα διατήρησης της ισορροπίας των δυνάμεων. Το κύριο μέλημα της ήταν, η αποσόβηση της ηγεμονίας μίας δύναμης στην ηπειρωτική Ευρώπη. Ως θαλασσοκράτειρα δύναμη η Βρετανία ενδιαφέρονταν για τη διατήρηση των ναυτικών της δικαιωμάτων. Έτσι, οι Βρετανοί στην περίοδο αυτή δεν ενδιαφέρονταν να επηρεάσουν τις εσωτερικές εξελίξεις των ευρωπαϊκών κρατών.³

Τέλος, η τρίτη λύση, που υποστηρίχθηκε σθεναρότερα από την Αυστρία ήταν, μια επιστροφή στο «*status quo ante bellum*» (Αγγλική: «*the state existing before the war*» και Ελληνική μετάφραση: «*η κατάσταση που υπήρχε πριν από τον πόλεμο*»)⁴, δηλαδή η ανασύλωση του παλαιού συστήματος που βασιζόταν στις αμοιβαίες αναγνωρίσεις των νομοποιημένων κυριαρχικών δικαιωμάτων των ιστορικών μοναρχιών. Κάθε εκτροπή από τα κατοχυρωμένα δικαιώματα των ιστορικών μοναρχιών, εγκυμονούσε κίνδυνο διάλυσης για την τεράστια και πολυεθνική Αυστριακή Αυτοκρατορία. Ως εκ τούτου, η Αυστρία έγινε ο θεματοφύλακας της διεθνούς νομιμότητας της Ευρώπης με βάση το ιστορικό, μοναρχικό δίκαιο και τις ιστορικές διεθνείς συνθήκες.⁵

Η έκρηξη της επανάστασης των Ελλήνων είχε βρει τις αντιπροσωπείες των πέντε ισχυρότερων ευρωπαϊκών κρατών να συνεδριάζουν στην πόλη Λαϊμπαχ (σημερινή Λουμπιάνα της Σλοβενίας) από τις 26 Ιανουαρίου έως 12 Μαΐου 1821. Επρόκειτο για το τρίτο στη σειρά συνέδριο της θεσμοθετημένης από το 1815 Ευρωπαϊκής Συμφωνίας (European Concert), που προέβλεπε τα μέλη της να συναντώνται σε τακτά χρονικά διαστήματα, για να διαβουλεύονται «*επί των κοινών συμφερόντων τους*» και να αποφασίζουν «*τα πλέον σωστικά μέτρα για τη διατήρηση της ειρήνης στην Ευρώπη*», όπως αυτά προβλέπονταν στο VI άρθρο της Συνθήκης της Τετραπλής Συμμαχίας.⁶

² Παπασωτηρίου Χ. (1996), σελ. 47.

³ Ο.π (1996), σελ. 48.

⁴ status quo ante bellum, (30/3/2021),
Ανακτήθηκε από: <https://www.merriam-webster.com/>.

⁵ Ο.π (1996), σελ. 48-49.

⁶ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 569.

Τα ιδρυτικά μέλη της Συμφωνίας ήταν η Αυστρία, η Πρωσία, η Αγγλία και η Ρωσία, ενώ το 1818 έγινε δεκτή ως ισότιμο μέλος και η Γαλλία των Βουρβόνων⁷ μετά τη ρύθμιση των πολεμικών αποζημιώσεων που όφειλε στους νικητές των Ναπολεόντειων πολέμων. Την αυγή του 19ου αιώνα οι ευρωπαϊκές μοναρχίες, μόλις είχαν κατορθώσει να συνέλθουν από τον τρομερό κίνδυνο που είχαν διατρέξει από την Γαλλική Επανάσταση του 1789 και από την σαρωτική απειλή του Ναπολέοντα⁸. Γι' αυτό, ο κύριος σκοπός της ίδρυσης των συνεδρίων αυτών, από τα πέντε ολιγαρχικά κράτη, ήταν αναμφίβολα να γίνουν το βέλος στη φαρέτρα τους, εναντίον των επαναστατικών κινημάτων, καθώς επίσης και το πεδίο των πολιτικών ζυμώσεων που θα ρύθμιζε την τύχη της Ευρώπης.⁹

Η αφορμή της συγκέντρωσης των μελών της Ιερής Συμμαχίας¹⁰, στο Συνέδριο του Λαϊμπαχ,¹¹ ήταν η λήψη των αρτιότερων αποφάσεων για την αντιμετώπιση των επαναστατικών κινημάτων που είχαν εκδηλωθεί στην Ισπανία, στην Πορτογαλία, καθώς και στο βασίλειο των δύο Σικελιών, όπου δέσποζαν οι Βουρβόνοι.¹² Αξίζει να σημειωθεί ότι, το 1820 επαναστάτησε ο στρατός που οργάνωνε ο Φερδινάνδος της Ισπανίας για να επέμβει και να καταστείλει τις επαναστάσεις της Λατινικής Αμερικής. Έπειτα, εξεγέρθηκαν οι Πορτογάλοι και στη συνέχεια οι κάτοικοι της Νάπολης με την καθοδήγηση της μυστικής οργάνωσης των Καρμπονάρων¹³ με σκοπό να απομακρύνουν τους Γάλλους και τους Αυστριακούς.¹⁴

⁷ **Βουρβόνοι:** Φεουδαλική γαλλική οικογένεια, η οποία έλαβε το όνομά της από την ομώνυμη επαρχία της Γαλλίας, την Βουρβονική. Η εν λόγω οικογένεια επί σειρά αιώνων κατείχε τους θρόνους της Γαλλίας, της Ισπανίας, της Νεαπόλεως και της Πάρμας. Γενάρχης της αναφέρεται στις αρχές του 10ου αιώνα ο Αδεμάρ, καταγόμενος από τον Κάρολο Μαρτέλλο. [Βλ. σχετ. εγκυκλοπαίδεια *ΗΛΙΟΣ* (1947-1960), Τόμος Δ', σελ. 775].

⁸ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικοτήτων, σελ. 193.

⁹ Ο.π (2020), Τόμος Β', σελ. 569.

¹⁰ Ιερή Συμμαχία ονομάστηκε το σύμφωνο που υπέγραψαν στις 26 Σεπτεμβρίου 1815 στο Παρίσι, με πρωτοβουλία της Ρωσικής κυβέρνησης, ο τσάρος της Ρωσίας, ο αυτοκράτορας της Αυστρίας και ο βασιλιάς της Πρωσίας, στην οποία συμφωνία, προσχώρησε το Νοέμβριο του 1815 και η Γαλλία με το βασιλιά Λουδοβίκο ΙΗ'. Νους και ψυχή της συμμαχίας ήταν ο καγκελάριος Κλέμενς φον Μέττερνιχ.

¹¹ Encyclopedia Britannica, *Congress of Laibach*, (30/3/2021)

Ανακτήθηκε από: <https://www.britannica.com/event/Congress-of-Laibach>

¹² Σίμψας Μ. (1974), σελ. 28.

¹³ **Καρμπονάρτοι:** «Πολύ λίγα ξέρουμε για τους καρμπονάρους. Ακόμα και η προέλευση του ονόματος τους δεν είναι γνωστή. Ο Αυστριακός πράκτορας Pietro Dolce πληροφόρησε, στα τέλη του 1815, τη Βιέννη ότι η καρμποναρία, που εμφανίστηκε στη Νότια Ιταλία, στη δεκαετία της εκστρατείας στη Ρωσία ή αμέσως έπειτα, ιδρύθηκε από τους *illumines* (θεοφώτιστους) της Νάπολης και διευθυνόταν από τους *illumines* του Λονδίνου και τους τέκτονες. Η καταγωγή της δεν προσδιορίζεται και φαίνεται ότι το όνομα της προέρχεται από το μοναστήρι του San Carbone, όπου συγκεντρωνόταν και οι πρώτοι συνωμότες. Αργότερα, υιοθετήθηκε η εκδοχή ότι η καρμποναρία πήρε το όνομά της από τους Ιταλούς, που ήταν μέλη της γαλλικής εταιρίας *Charbonniers* ή *Fendeurs*. Τέλος, μια τρίτη εκδοχή εξηγεί την ονομασία με το ότι οι μνημένοι συνέρχονταν σε δάση, όπως και οι καρβουνιάρδες, όταν προετοίμαζαν τις φωτιές για να φτιάξουν ξυλοκάρβουνα». [Δάφνης Γρ. (2018), σελ. 378].

¹⁴ Διβάνη Λ. (2000), σελ. 73

Μερικούς μήνες πριν, στις 19 Νοεμβρίου 1820, υπεγράφη το πρωτόκολλο του Τροπάου¹⁵ της Σιλεσίας, στη σημερινή Οπάβα της Δημοκρατίας της Τσεχίας, η διακήρυξη της πρόθεσης των συμβαλλομένων για ανάληψη κοινής δράσης κατά των επαναστάσεων. Στο πρωτόκολλο εκτός των άλλων αναφερόταν ότι, «[...]/Τὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν κυβερνητικὴν μεταβολὴν ὀφειλομένην εἰς ἐπανάστασιν, τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα ἀπειλοῦν καὶ ἄλλα κράτη, παύουν αὐτομάτως νὰ ἀποτελοῦν μέλη τῆς Εὐρωπαϊκῆς κοινότητος καὶ παραμενοῦν ἀποκλεισμένα, μέχρις ὅτου ἡ κατάστασις τῶν δώσῃ ἐγγυήσεις διὰ νόμιμον τάξιν καὶ σταθερότητα[...]/ Ἐὰν ἐξ αἰτίας τῶν μεταβολῶν αὐτῶν δημιουργῆται ἄμεσος κίνδυνος δι' ἄλλα κράτη, αἱ Δυνάμεις (εννοεῖ της Ιεράς Συμμαχίας) ἀναλαμβάνουν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐπαναφέρουν τὸ ἔνοχον κράτος εἰς τοὺς κόλπους τῆς μεγάλης Συμμαχίας [...]/».¹⁶

Συμπερασματικά, στο Συνέδριο του Τροπάου, το οποίο είχε προηγηθεί του Συνεδρίου του Λαϊμπαχ, σε γενικές γραμμές συμφωνούσε ο Λουδοβίκος 18ος (1754-1824) της Γαλλίας, ενώ ο Λόρδος Ρόμπερτ Στιούαρτ¹⁷, υποκόμης Κάσλρεϊ (Castlereagh) (1769-1822), εκ μέρους της Αγγλίας, επέμεινε ότι οι αρχές με τις οποίες ενεργούσαν οι Συμμαχικές δυνάμεις έρχονταν σε ρήξη με τους θεμελιώδεις νόμους του Ηνωμένου Βασιλείου. Εντονότερη ήταν η αντίδραση της Αγγλίας, όταν οι εταίροι της Ιεράς Συμμαχίας εξουσιοδότησαν την Αυστρία να αποκαταστήσει με τη δύναμη των όπλων της απολυταρχίας των Βουρβόνων στην Νεάπολη. Οι διαμαρτυρίες όμως του Κάσλρεϊ (Castlereagh), δεν ανέκοψαν καθόλου την πορεία της Συμμαχίας ως προς την διατήρηση των δεσμών στους σκλαβωμένους λαούς της Ευρώπης.¹⁸

Ως προς την Ελληνική Επανάσταση, ο Κάσλρεϊ (Castlereagh) πίστευε ότι η επανάσταση αυτή ήταν αποτέλεσμα της ίδιας αναρχικής κίνησης, η οποία είχε προκαλέσει τις επαναστάσεις στη Νεάπολη, στη Λισαβόνα και στη Μαδρίτη, το 1820. Χαρακτηριστικά έγραφε ο Κάσλρεϊ (Castlereagh), [...]/«Ἡ ἐπανάστασις καθ' ὁλόκληρον τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκία εἰς τὴν ὀργάνωσίν τῆς, τοὺς σκοποὺς, τὴν ἀντιπροσώπευσιν καὶ τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τῆς οὐδόλως διαφέρει ἀπὸ τὰς κινήσεις στὴν Ἰσπανία, Πορτογαλία καὶ Ἰταλία. Ὅποιοιδήποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ ἀπόψεις τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, αὕτη εἶναι τουλάχιστον ἀπηλλαγμένη

¹⁵ Encyclopedia Britannica, Congress of Troppau, (31/3/2021)

Ανακτήθηκε από: <https://www.britannica.com/event/Congress-of-Troppau>

¹⁶ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 28.

¹⁷ Ερρίκος Ροβέρτος Κάσλρεϊ (Κάσλρεϊ), πολιτικός, ψυχή των συμμαχιών κατά του Ναπολέοντος.

¹⁸ Ο.π (1974), σελ. 28.

*ἀπό τον επαναστατικόν κίνδυνον. Ἡ ὑπόθεσις τῶν Ἑλλήνων εἶναι βαθέως καὶ ἀναποφεύκτως
περιορισμένη στην δικαιοδοσία τῆς[...].¹⁹*

Λαμβάνοντας υπόψη το γενικότερο κλίμα αναταραχής που συγκλόνιζε την Ευρώπη εκείνη την περίοδο (1820-1822), οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις παρακολουθούσαν και αφουγκράζονταν τις εξελίξεις των γεγονότων τόσο στα Βαλκάνια όσο και στην Ανατολική Μεσόγειο, άλλοτε με ανησυχία και άλλοτε με δυσφορία. Σε αυτό το χρονικό διάστημα ο Μέτερνιχ²⁰ υπολόγιζε χωρίς άλλο ότι, αν δεν ανακατευόταν κανείς, οι Οθωμανοί θα αποκαθιστούσαν δυναμικά την κυριαρχία τους. Ανάλογες ήταν και οι σκέψεις των Βρετανών, όπου μέσω του πρεσβευτή τους στην Κωνσταντινούπολη, Λόρδο Στράγκφορντ Κάνινγκ²¹, εξακολουθούσαν να πιέζουν τους Οθωμανούς να δώσουν κάποια ικανοποίηση στους Ρώσους με απώτερο σκοπό την αποφυγή ενός νέου ρωσοτουρκικού πόλεμου.²² Ο Μέτερνιχ ήταν αυτός που τον Απρίλιο του 1821, χωρίς κανένα απολύτως δισταγμό, αποδοκίμαζε απερίφραστα την ελληνική εξέγερση, επικαλούμενος την αρχή της νομιμότητας και κατέβαλε κάθε δυνατή προσπάθεια να πείσει τον Τσάρο της Ρωσίας, ότι θα πρόδιδε την θέση όλων των μοναρχών, στην περίπτωση που εκδήλωνε την πρόθεση να πάρει το μέρος των ανταρτών.²³

Επομένως, η ύπαρξη μίας ένοπλης εξέγερσης από στασιαστές, όπως θεωρούνταν η Ελληνική Επανάσταση, υπαγόρευε ορισμένες επιλογές στις ευρωπαϊκές Δυνάμεις. Πρώτον την υποχρέωση να μην επέμβουν υπέρ των Ελλήνων, δεύτερον το δικαίωμα να επέμβουν υπέρ της «*νομιμότητας*», δηλαδή των Οθωμανών, τρίτον τη μη αναγνώριση των Ελλήνων ως «*εμπολέμων*» και άρα μη εφαρμογή του δικαίου του πολέμου, και τέταρτον τη μη υποχρέωση τήρησης ουδετερότητας, αφού οι εξεγερθέντες δεν αναγνωρίζονταν ως «*εμπόλεμοι*».²⁴ Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναγνωρίζουμε τις ανυπέρβλητες δυσκολίες που έπρεπε να υπερκερασθούν, ώστε κράτη με εκατομμύρια δικούς τους υπηκόους διαφορετικών εθνικοτήτων να αποφασίσουν να συνδράμουν την επανάσταση ενός λαού κατά του «*νόμιμου μονάρχη*» του.

Από τις Ευρωπαϊκές Δυνάμεις, η Αυστρία ήταν εκείνη που είχε την πιο ξεκάθαρη στάση έναντι του ελληνικού ζητήματος. Εξ' αρχής, η Αυστρία του Μέτερνιχ, είχε εκδηλώσει

¹⁹ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 29.

²⁰ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 211.

²¹ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 198.

²² Dakin D. (2010), σελ.181.

²³ Βακαλόπουλος Α. (1980), Τόμος Ε', σελ. 561.

²⁴ Κρατερός Μ. Ιωάν. (1979), σελ. 60-64.

την αντίθεση της στον ξεσηκωμό των Ελλήνων. Αρχικά, θεωρούσε ότι ο Σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αντιπροσωπεύει για το αυστριακό υπουργείο, την νομιμότητα (legitimite) με τα ίδια δικαιώματα, που είχε κατ' αντιστοιχία, ο Βασιλιάς της Νεαπόλεως ή ο Βασιλιάς της Ισπανίας. Επομένως, οι Έλληνες ήταν υπήκοοι, που επαναστάτησαν και δεν είχαν κανένα δικαίωμα να αποτινάξουν μια κυριαρχία που καθιερώθηκε με τον χρόνο. Επίσης, η επανάσταση των Ελλήνων μπορούσε να δώσει την αφορμή στη Ρωσία να επέμβει στα εσωτερικά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με την πρόφαση, ότι υπερασπίζεται τα δίκαια των Ορθόδοξων Χριστιανών. Κάτι τέτοιο όμως, δεν ήταν επιθυμητό από την Αυστρία, διότι δεν μπορούσε να ανεχθεί την αύξηση της επιρροής της Ρωσίας, της προαιώνιας αντιπάλου της, στην Ανατολή, διότι κάτι τέτοιο θα ανέτρεπε την πολυπόθητη πολιτική ισορροπία στην περιοχή των Βαλκανίων.²⁵

Σε ανάλογο με την Αυστρία, ρυθμό διπλωματικών προσεγγίσεων είχε κινηθεί και η Πρωσία. Η Πρωσία ήταν μέλος της Ιερής Συμμαχίας της Ευρώπης, αλλά από νωρίς είχε δείξει ότι δεν την ενδιέφεραν τα γεγονότα της Ανατολής. Σε αυτά επιθυμούσε να διαδραματίσει τον ρόλο του διαιτητή. Ανάλογη στάση είχε τηρήσει σε προγενέστερα Συνέδρια των Μεγάλων Δυνάμεων.²⁶ Επομένως, η διπλωματική προσέγγιση της Πρωσίας ερχόταν σε στενή επαφή με την αντίστοιχη διπλωματία της Αυστρίας. Σε ενδεχόμενη διπλωματική σύγκρουση του αυστριακού καγκελάριου Μέτερνιχ με άλλον ηγέτη της Ευρώπης, η Πρωσία υποστήριζε περισσότερο τον αυστριακό ηγέτη από οποιοδήποτε άλλο.

Η πρώτη αντίδραση της Υψηλής Πύλης, στην αναγγελία για την επανάσταση στην ελληνική επικράτεια, η οποία έφτασε στην Κωνσταντινούπολη περί τα μέσα Απριλίου 1821, ήταν να διατάξει γενική τρομοκρατία σε βάρος των ελληνικών πληθυσμών, με σκοπό να εντοπίσει την βασική εστία στην Πελοπόννησο. Το γεγονός της ελληνικής εθνεγερσίας δεν ανησύχησε μόνο την Οθωμανική Αυτοκρατορία, ανησύχησε σοβαρά και την βρετανική κυβέρνηση. Η κυβέρνηση της Βρετανίας θεωρούσε την Ελληνική Επανάσταση ως έναν κίνδυνο διατάραξης του «*status quo*» στη Μεσόγειο, την Εγγύς και Μέσης Ανατολής, που αργά ή γρήγορα θα δημιουργούσε απειλή κατά του αυτοκρατορικού δρόμου των Ινδιών, με ενδεχόμενο, όπως προαναφέρθηκε, ένα ρωσοτουρκικό πόλεμο. Ο Άγγλος πρεσβευτής στην Κωνσταντινούπολη Στράγκφορντ Κάνινγκ, όχι μόνο διαβεβαίωνε την Πύλη για τις φιλικές διαθέσεις της Αγγλίας απέναντι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά και παραδέχθηκε ως

²⁵ Βακαλόπουλος Α. (1980), Τόμος Ε', σελ. 560.

²⁶ Ο.π (1980), Τόμος Ε', σελ. 561.

νόμιμες ενέργειες όλες τις θηριωδίες των Οθωμανών εναντίον των άμαχων πληθυσμών της Ελλάδας και της Μικράς Ασίας.²⁷ Η πλεονεκτική θέση που είχαν εξασφαλίσει στην Εγγύς Ανατολή οι Άγγλοι έμποροι, από αιώνες τώρα, είχε εξελιχθεί σε ένα αληθινό παράρτημα του υπουργείου εξωτερικών σε αυτή την περιοχή. Με την εξέγερση των Ελλήνων όλη αυτή η εμπορική δραστηριότητα κινδύνευε να χαθεί. Αποτέλεσμα αυτής της αναστάτωσης θα ήταν να έβγαινε κερδισμένη μία ορθόδοξη δύναμη του Βορρά, η οποία φαινόταν να βρίσκεται πίσω από τους επαναστατημένους Έλληνες και να επιδιώξει την κάθοδό της προς την θερμή θάλασσα του Αιγαίου.²⁸ Συνεχώς ενισχυόταν η άποψη ότι, η εξέγερση των Ελλήνων δεν ήταν τίποτα άλλο παρά αποτέλεσμα ρωσικών μηχανορραφιών. Η βρετανική κυβέρνηση, διέβλεπε ως μοναδική λύση για να διασωθεί η Ελλάδα από την υποτιθέμενη προστασία της τσαρικής Ρωσίας, την άμεση καταστολή του επαναστατικού κινήματος.²⁹

Μαζί με αυτά πρέπει να προστεθεί και η πολιτική άποψη του Κάσλρεϊ (Castlereagh), ο οποίος λιγότερο ανθέλληνας και λιγότερο φιλότουρκος, προτιμούσε πολύ περισσότερο να διατηρήσουν οι Μεγάλες Δυνάμεις μια πολιτική αυστηρής ουδετερότητας. Έτσι, επέκρινε τον Στράγκφορντ Κάνινγκ για το ό,τι είχε παρακινήσει τον Βρετανό ναυτικό διοικητή της Ανατολικής Μεσογείου να βοηθήσει τον τουρκικό στόλο και επέμενε ότι τα λιμάνια των Ιονίων νήσων έπρεπε να παραμείνουν κλειστά και για τα οθωμανικά και για τα ελληνικά πλοία.³⁰

Τέλος, η Αγγλία τήρησε διαφορετική στάση στο ελληνικό ζήτημα εν συγκρίσει με τα αντίστοιχα επαναστατικά κινήματα που εξελίσσονταν στο ευρωπαϊκό διπλωματικό και επαναστατικό σκηνικό, αυτά δηλαδή της Ιταλίας και της Ισπανίας. Η ουσιαστική λοιπόν, διπλωματική θέση της Αγγλίας έναντι του ελληνικού ζητήματος ήταν ότι, οι Έλληνες είχαν το δικαίωμα να ζητήσουν την αναγνώριση της εθνότητάς τους, αλλά βάσει των οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων της, έπρεπε να διαφυλαχθεί η ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.³¹

Ήταν λοιπόν, αναγκασμένη, η Αγγλία, να υπερασπιστεί την ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, να αποδοκιμάσει την εξέγερση των Ελλήνων και να πάρει θέση δίπλα στην διπλωματική κατεύθυνση της Αυστρίας. Και οι δύο αυτές δυνάμεις ένιωθαν φόβο απέναντι στη δύναμη της Ρωσίας, που από τα μέσα του 18ου αιώνα, με τις συνεχείς

²⁷ Βουρνάς Τ. (1974), σελ. 90-91.

²⁸ Βακαλόπουλος Α. (1980), Τόμος Ε', σελ. 562.

²⁹ Φίνλεϊ Γ. (1973), Τόμος Β', σελ. 158.

³⁰ Dakin D. (2010), σελ. 181.

³¹ Ο.π (1980), Τόμος Ε', σελ. 562.

προόδους της, επισκίαζε τον ορίζοντά τους. Γι' αυτό η αγγλική και αυστριακή πολιτική, μετά το Συνέδριο του Aix - La - Chapelle (Άαχεν)³², τον Οκτώβριο του 1818, προσπάθησαν να περιορίσουν την αύξηση της δύναμης της Ρωσίας, και προ πάντων να προλάβουν κάθε είδους συμμαχίας με την Γαλλία. Γενικά, όλες οι προσπάθειες του Κάσλρεϊ (Castlereagh) και του Μέτερνιχ απόβλεπαν στο να αποτρέψουν μια γενική σύρραξη που ίσως να προκαλούσε γαλλορωσική συμμαχία.³³

Οι μεγάλες δυνάμεις και οι Ευρωπαίοι διπλωμάτες πίστευαν πως ύστερα από την συντριβή του Ναπολέοντα, οι λαοί θα ησύχαζαν και οι μοναρχίες θα αποκτούσαν εκ νέου την χαμένη τους αίγλη. Γι' αυτό η είδηση της ελληνικής επανάστασης έπεσε ως κεραυνός εν αιθρία. Ποτέ τους δεν περιμέναν κάτι τέτοιο. Επιπλέον, τρώμαζαν στην ιδέα πως την ελληνική εξέγερση την είχε υποκινήσει η ρωσική πολιτική. Κάτι τέτοιο επιβεβαίωναν οι προκηρύξεις του Αλέξανδρου Υψηλάντη³⁴, όπου μιλούσαν καθαρά για «μια μεγάλη Δύναμη».³⁵ Οι Έλληνες όταν ξεκίνησε η Επανάσταση, είχαν την απόλυτη βεβαιότητα πως η Ρωσία θα έσπευδε να τους βοηθήσει. Άλλωστε, η πολιτικές κινήσεις του Τσάρου Αλέξανδρου Α'³⁶ ενίσχυαν την αποδοχή μιας τέτοιας προοπτικής. Οποιαδήποτε, όμως, και αν ήταν η επιθυμία του Τσάρου, η πολιτική επενέβαινε και τροποποιούσε τις επιθυμίες του. Παραμόνευε ο φόβος των ηγεμόνων της Ευρώπης για μια γενικότερη εξέγερση των εθνών. Από την άλλη πλευρά, μια μεγάλη μερίδα του λαού της Ρωσίας, δεν έβλεπε την ώρα να αντιπαρέλθει με τον Σουλτάνο και την Οθωμανική Αυτοκρατορία, με απώτερο σκοπό να βοηθήσει τους Έλληνες, λόγω του ομόθρησκου, την κοινή τους θρησκευτική συγγένεια ως προς την πίστη τους στην Ανατολική Εκκλησία. Όμως, ο Τσάρος ακολούθησε μια πιο συντηρητική πολιτική γραμμή, με αποτέλεσμα κάθε φιλελληνική προοπτική από την πλευρά της Ρωσίας, κατά την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης, να παραμένει μετέωρη.³⁷ Η κυβέρνηση, στην Πετρούπολη, παρακολουθούσε με ψυχραιμία τις εξελίξεις του αγώνα της

³² Στην πόλη Aix la Chapelle (σημ. Άαχεν), τον Οκτώβριο του 1818, οργανώθηκε συνέδριο των Μ. Δυνάμεων για να συζητήσουν το θέμα των «μικρότερων κρατών», όπως τα αποκαλούσαν. Ο Καποδίστριας υποστήριξε ότι η Ευρώπη έπρεπε να προστατευθεί από τη χρήση βίας και τις επεκτατικές πολιτικές των Μεγάλων Δυνάμεων. Και, για να γίνει αυτό, θα έπρεπε να δημιουργηθεί μια διευρυμένη συμμαχία, η οποία θα ήταν συνυπεύθυνη για την εξωτερική και εσωτερική ειρήνη όλων των κρατών της Ευρώπης. Δηλαδή, στην τετραπλή συμμαχία Ρωσίας-Αγγλίας-Αυστρίας-Πρωσίας θα έπρεπε να προστεθούν και τα υπόλοιπα Ευρωπαϊκά Κράτη. Αυτή ήταν η πρώτη προσπάθεια δημιουργίας ενός Οργανισμού, μιας Κοινωνίας των Εθνών, μιας Ευρωπαϊκής Ένωσης.

³³ Ο.π (1980), Τόμος Ε', σελ. 562.

³⁴ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικοτήτων, σελ. 218.

³⁵ Κορδάτος Γ. (1959), Τόμος Γ', σελ. 305.

³⁶ Ο.π Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικοτήτων, σελ. 190.

³⁷ Φίνλεϊ Γ. (1973), Τόμος Β', σελ.158.

Επανάστασης των Ελλήνων. Προσπαθούσε να αφουγκραστεί τα ευνοϊκά αποτελέσματα του εξαντλητικού αυτού αγώνα, διότι ανέμενε την κατάλληλη στιγμή για να επεκτείνει την ρωσική επιρροή προς το Νότο, και με αυτόν τον τρόπο να αρπάξει την ευκαιρία για να προσθέσει καινούργιες επαρχίες στην αυτοκρατορία.³⁸

Αξίζει να σημειωθεί ότι, για να σχηματιστεί μια ορθή κριτική για την πολιτική που ακολούθησαν οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και τη διαγωγή τους σε σχέση με την Ελληνική Επανάσταση, πρέπει να εξεταστεί το ζήτημα και πέρα από την Ανατολή. Οι ευρωπαϊκές δυνάμεις κινδύνευαν να χάσουν την ισορροπία τους στην περίπτωση που θα ξεκινούσε ένας ιδεολογικός πόλεμος. Αποτέλεσμα ήταν, να δημιουργηθούν δύο αντίπαλα στρατόπεδα κάτω από τη σημαία του δεσποτισμού και κάτω από την σημαία της ελευθερίας. Το θέμα της Ελλάδος, στον τύπο της Ηπειρωτικής Ευρώπης έλαβε ξεχωριστή θέση. Ήταν ένας τρόπος να συζητείται και να διατυμπανίζετε, χωρίς να γίνεται καμμία αναφορά στη εσωτερική διοίκηση, πως οι αρχές της πολιτικής δικαιοσύνης μπορούσαν να εφαρμοστούν στους Έλληνες και στους Οθωμανούς. Αυτό ήταν ένα ζήτημα που δεν τολμούσαν να το συζητήσουν σε σχέση με τους υπηκόους και τους ηγέτες των χριστιανικών εθνών.³⁹

Η διάδοση της είδησης ότι, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης είχε διαβεί τον ποταμό Προύθο στις 22 Φεβρουαρίου 1821 και δύο ημέρες αργότερα από το Ιάσιο (πρωτεύουσα της Μολδαβίας) καλούσε τους Έλληνες να πάρουν τα όπλα εναντίον των Οθωμανών, θορύβησε πολύ τα μέλη του Συνεδρίου στο Λαϊμπαχ. Τις διπλωματικές κινήσεις της Ρωσίας, μαρτυρούσε η περικοπή της προκήρυξης του Αλέξανδρου Υψηλάντη όπου έγραφε «*κινηθείτε, ω φίλοι, και θέλετε ιδή μίαν κρατεράν δύναμιν να υπερασπισθή τα δίκαιά σας*».⁴⁰ Με την αναφορά αυτή ο Αλέξανδρος Υψηλάντης εμφάνιζε την Ρωσία ως προστάτιδα της Ελληνικής Επανάστασης, δίχως όμως να αφήνει καμμία υπόνοια ως προς την ονομασία της. Επίσης, το γεγονός ότι ο αρχηγός της Φιλικής Εταιρείας και κατ' επέκταση της Ελληνικής Επανάστασης, Αλέξανδρος Υψηλάντης, υπήρξε υπασπιστής του Τσάρου της Ρωσίας, ενίσχυαν τις αμφιβολίες του Αυστριακού Καγκελάριου Μέτερνιχ για την στάση του Τσάρου απέναντι στην ελληνική εξέγερση, η οποία θα ήταν συμφέρουσα για τα ρωσικά διπλωματικά σχέδια σε περίπτωση που επιτύγχανε.⁴¹

Εν κατακλείδι, κρίνεται σκόπιμο να τονιστεί ότι για τη διαμόρφωση της στάσης της Ρωσίας, σημαίνοντα ρόλο διαδραμάτισαν δύο αποφασιστικοί παράγοντες. Ο πρώτος ήταν

³⁸ Φίνλεϊ Γ. (1973), Τόμος Β', σελ.158.

³⁹ Ο.π (1973), Τόμος Β', σελ.159.

⁴⁰ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 570.

⁴¹ Ο.π (2020), Τόμος Β', σελ. 570.

ότι τα συμφέροντα της Ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου, βρίσκονταν σε άκρα αντίθεση με τα αγγλικά (άρα και τα Οθωμανικά). Και ο δεύτερος, η διαρκής και σταθερή πίεση πάνω στη ρωσική κυβέρνηση και διπλωματία από την ρωσική κοινή γνώμη, που ήταν κατά κύριο λόγο φιλελληνική, και που επεδίωκε εσωτερικές αλλαγές στο φεουδαρχικό καθεστώς του τσαρισμού.⁴²

Η Γαλλία ήταν, μετά το 1815, ένας αμφίθυμος παράγοντας του διεθνούς συστήματος. Ενδιαφερόταν για τη διατήρηση των καθεστώτων για δυναστικούς λόγους, οι Βουρβόνοι συνιστούσαν μέρος του Παλαιού Καθεστώτος που είχε παλινорθωθεί, αλλά από γεωπολιτική άποψη το γαλλικό συμφέρον συνίστατο στη σταδιακή αναθεώρηση του καθεστώτος της Βιέννης. Η Γαλλία διατηρούσε ισχυρό στρατό, παρά τους περιορισμούς των συνθηκών του 1815, και διέθετε την τεχνολογική και οικονομική βάση για να αποκτήσει εκ νέου έναν αξιόλογο στόλο, ο οποίος θα μπορούσε να ανταγωνιστεί τον βρετανικό.⁴³

Ο ρόλος που μπορούσε να διαδραματίσει η Γαλλία ήταν μάλλον περιορισμένος. Η γαλλική πολιτική απέβλεπε περισσότερο στην επανένταξή της στο σύστημα των Μεγάλων Δυνάμεων που διηύθυνε τις ευρωπαϊκές υποθέσεις. Σε γενικά πλαίσια, η γαλλική πολιτική εξελισσόταν τότε ανταγωνιστικά προς την Βρετανία.⁴⁴ Άλλωστε, από την άποψη της ιδεολογίας, η Γαλλία της Παλινόρθωσης δεν μπορούσε να υποστηρίξει τον ρόλο μιας δύναμης που υποστήριζε φιλελεύθερες ιδέες. Από το 1815 έως την έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης, η Γαλλία ήταν μάλλον απύσχα από την περιοχή της Μεσογείου, στην οποία όμως είχε παραδοσιακά ερείσματα. Η παρουσία της όμως, ήταν εξαιρετικά έντονη από στρατιωτική και ιδεολογική άποψη κατά την επαναστατική περίοδο, από το 1797 έως το 1815.

Η γαλλική κυβέρνηση ασχολήθηκε με το ελληνικό ζήτημα περισσότερο συστηματικά με την ευκαιρία της υποβολής του ρωσικού σχεδίου των τριών ηγεμονιών τον Ιανουάριο του 1824.⁴⁵ Μαζί με αυτά, έρχεται να προστεθεί και η άποψη της γαλλικής κυβέρνησης, που απερίφραστα δήλωνε ότι, η ελληνική επανάσταση δεν παρουσίαζε ευνοϊκές συνθήκες παρά μόνο για την Ρωσία. Επομένως, το συμφέρον της Γαλλίας επικεντρώνονταν στο ότι τα πράγματα έπρεπε να παραμείνουν ως είχαν. Εξάλλου, το ανατολικό ζήτημα⁴⁶ εκείνη την

⁴² Βουρνάς Τ. (1974), σελ. 92.

⁴³ Ριζάς Σ. (2020), σελ. 32-34.

⁴⁴ Ο.π (2020), σελ. 71.

⁴⁵ Μεταλληνός Κ. (2020), σελ. 72.

⁴⁶ Ανατολικό ζήτημα: Η διαχρονική σύγκρουση που λαμβάνει χώρα στα Στενά, το Αιγαίο και τη ευρύτερη Ανατολική Μεσόγειο μεταξύ μιας χερσαίας ανατολικής ή βόρειας Δύναμης, που προσπαθεί να αποκτήσει

εποχή κατείχε την τρίτη σειρά προτεραιότητας, ύστερα από το ιταλικό και το ισπανικό. Επιπρόσθετα, η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν παλιά σύμμαχος της Γαλλίας και μάλιστα πολύ πιστή. Όλα αυτά όμως, έρχονταν σε σύγκρουση με την ανοιχτά φιλελληνική πολιτική της Γαλλίας, με αποτέλεσμα να αναγκάζει την γαλλική κυβέρνηση να τηρεί μια ανεξάρτητη και επιφυλακτική θέση απέναντι στο ελληνικό ζήτημα.⁴⁷

Συνοψίζοντας, σε γενικά πλαίσια οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν επιθυμούσαν την επιτυχία της Ελληνικής Επανάστασης. Για το μόνο που ενδιαφέρονταν ήταν ο ειρηνικός διακανονισμός του «*status quo ante bellum*», που μέρος του αποτελούσε και η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο μεγαλύτερος φόβος τους, ιδίως της Αυστρίας και της Ρωσίας, επικεντρώνονταν στην ενδεχόμενη διάσπαση της επικράτειας του Σουλτάνου και του όφελος που μπορούσε να καρπωθεί κάποιος άλλος έναντι αυτών. Από την άλλη μεριά, οι Έλληνες μάταια υπολόγιζαν στη βοήθεια των ομόθρησκων Δυνάμεων εναντίον της οθωμανικής καταπίεσης. Μόνο οι Ρώσοι ορθόδοξοι τους ενθάρρυναν, αλλά με κύριο στόχο να κερδίσουν τον έλεγχο της Ελλάδας, ώστε να έχουν πρόσβαση στις ζεστές θάλασσες της Μεσογείου. Οι Αυστριακοί ήταν φανερά εχθρικοί στην ενδεχόμενη ελληνική ανεξαρτησία, όπως οι Πρώσοι, ενώ οι Άγγλοι και οι Γάλλοι ήταν αδιάφοροι, εκτός από τις ομάδες των φιλελλήνων που είχαν φιλελεύθερα αισθήματα.⁴⁸ Συμπερασματικά λοιπόν, το 1821 ο παραδοσιακός υποστηρικτής των ελληνικών εξεγέρσεων, η Ρωσία, παρέμενε εντός του πλαισίου της Ιεράς Συμμαχίας και της μοναρχικής αλληλεγγύης. Ο Τσάρος Αλέξανδρος συνταυτίστηκε με τη γραμμή του Μέτερνιχ. Χρειάστηκε πολυετή ελληνική προσπάθεια για να αλλάξει το κλίμα στις κυβερνήσεις της Ευρώπης υπέρ της Επανάστασης.⁴⁹

απρόσκοπτη πρόσβαση στις νότιες θάλασσες, και των δυτικών ναυτικών Δυνάμεων, οι οποίες θέλουν να μονοπωλούν τον έλεγχο της περιοχής. [Λάσκαρις, Μ. Θ. (2006), σελ. 11.]

⁴⁷ Βακαλόπουλος Α. (1980), Τόμος Ε', σελ. 563-564.

⁴⁸ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 24.

⁴⁹ Παπασωτηρίου Χ. (1996), σελ. 54.

1.2 Η στάση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Η Ελληνική Επανάσταση του 1821, ως εξέγερση του υπόδουλου Ελληνισμού κατά της οθωμανικής κυριαρχίας, διέφερε κατά πολύ από έναν πόλεμο μεταξύ δύο ανεξάρτητων κρατών. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία διέθετε κυβέρνηση, οικονομία, τακτικές ένοπλες δυνάμεις και διπλωματία, σε υποδεέστερη βέβαια κατάσταση σε σύγκριση με την αντίστοιχη κρατική οργάνωση των Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης. Οι Έλληνες από την άλλη πλευρά, στερούνταν αυτών των συστατικών στοιχείων ενός κράτους, ενώ υποχρεούνταν να τα δημιουργήσουν κατά την διάρκεια του αγώνα.

Ο Σουλτάνος που ηγείτο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης, ήταν ο Μαχμούτ Β΄ (1808-1838)⁵⁰, όπου αντιμετώπιζε έναν τόσο επικίνδυνο συνδυασμό εξωτερικών και εσωτερικών απειλών, ώστε να χρειάζεται βαθιές μεταρρυθμίσεις για να εξασφαλίσει την επιβίωσή της. Στην τριακονταετή του θητεία, ο Μαχμούτ Β΄ προσπάθησε να επιβάλει σημαντικές τομές στη φθίνουσα αυτοκρατορία του. Πολλές όμως, ήταν οι κρίσεις που βρέθηκε αντιμέτωπος και κλήθηκε να επιλύσει, μια από αυτές ήταν και η Ελληνική Επανάσταση του 1821. Οι ενέργειες του καταναλώθηκαν στην αντιμετώπιση των άμεσων κρίσεων που έπληξαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία, με αποτέλεσμα να περιοριστεί η προσπάθειά του για την εξυγίανση της ως διεθνούς δύναμης και ως πολιτικού συστήματος. Όσον αφορά την Επανάσταση, ο Σουλτάνος απεδείχθη ένας ικανός και συνάμα επικίνδυνος αντίπαλος.⁵¹

Όπως στα περισσότερα παραδοσιακά κράτη, έτσι και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, οι σημαντικότερες πτυχές του πολιτικού συστήματος ήταν η στρατιωτική οργάνωση και το σύστημα γαιοκτησίας, τα οποία ήταν αλληλένδετα. Το κυριότερο μέλημα των παραδοσιακών κρατών ήταν να συνδυάσουν τη στρατιωτική οργάνωση και το σύστημα γαιοκτησίας με τέτοιο τρόπο, ώστε αφενός να διατηρείται η εξωτερική ασφάλεια και αφετέρου να αποτρέπονται οι εσωτερικές στάσεις κατά της κεντρικής εξουσίας. Κατά την περίοδο της εδαφικής της εξάπλωσης, η Οθωμανική Αυτοκρατορία βασίστηκε στρατιωτικά στο βαρύ ιππικό. Ως αντάλλαγμα για τις στρατιωτικές τους υπηρεσίες προς τον Σουλτάνο, η Πύλη μοίραζε στους σπαχήδες⁵² (ιπείς) εδάφη στα κατακτημένα Βαλκάνια, τα τιμάρια⁵³.

⁵⁰ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 210.

⁵¹ Παπασωτηρίου Χ. (1996), σελ. 26-27.

⁵² Τσοποτός Δ.Κ (1912), σελ. 116.

⁵³ Ο.π (1912), σελ. 113.

Η διαφορά με το φεουδαρχικό σύστημα της Δύσης ήταν, ότι η γη παρέμενε στην ιδιοκτησία του Σουλτάνου και ο σπαχής (ιππέας) δεν είχε αυτόματα κληρονομικά δικαιώματα.⁵⁴

Η εξέλιξη της πολεμικής τεχνολογίας, οδήγησε στην αποδυνάμωση των σπαχήδων. Ο Σουλτάνος αντέδρασε σε μια τέτοια πρόκληση και δημιούργησε το σώμα των γενίτσαρων⁵⁵ (δηλαδή «*νέου στρατού*» - *γένι τσάρις*), το οποίο αποτελούσαν επαγγελματίες πεζοί, στρατευμένοι με την μέθοδο του παιδομαζώματος από τους χριστιανικούς πληθυσμούς της αυτοκρατορίας και εξισλαμισθέντες, υπό την άμεση διοίκηση της κεντρικής εξουσίας. Το σώμα των γενίτσαρων αποδείχθηκε πολύ αποτελεσματικό κατά την διάρκεια της μάχης. Μακροπρόθεσμα, όμως, το σώμα των γενιτσάρων παρουσιάστηκε εξαιρετικά προβληματικό. Ως κλειστή κάστα επαγγελματιών στρατιωτικών, διαβιούσαν απομονωμένοι από το κοινωνικό σύνολο, με αποτέλεσμα να είναι εξαιρετικά συντηρητικοί. Δεν είναι λίγες οι φορές που οι γενίτσαροι αναμίχθηκαν με την πολιτική, καθορίζοντας κατά καιρούς τη σουλτανική διαδοχή και ανατρέποντας μεταρρυθμιστές Σουλτάνους. Οι γενίτσαροι σε αντίθεση με τους σπαχήδες, δεν αποζημιωνόνταν με τιμάρια, αλλά σε μεγάλο βαθμό από τις λεηλασίες των κατακτημένων περιοχών. Έτσι, στην περίπτωση που η Αυτοκρατορία βρισκόταν σε πολεμική υποχώρηση, οι γενίτσαροι στρέφονταν σε λεηλασίες των εσωτερικών επαρχιών, κυρίως σε βάρος των χριστιανικών πληθυσμών. Οι ενέργειες αυτές οδηγούσαν στην πτώση των σουλτανικών φορολογικών εσόδων και στη συρρίκνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.⁵⁶ Αποτέλεσμα αυτών των ενεργειών από τους γενίτσαρους, κατά τον 19ο αιώνα, ήταν να απειλήσουν την ισορροπία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εξαιτίας της βαλκανικής τους προέλευσης και επικέντρωσης. Οι αντιδράσεις των αριστοκρατών της Αυτοκρατορίας ήταν έντονες και έθεταν ως κύριο αίτημα την διάλυση του σώματος των γενίτσαρων και την κατάργηση του συστήματος στρατολόγησής τους από τους χριστιανικούς πληθυσμούς.

Επιπλέον του προβλήματος με το σώμα των γενίτσαρων, ο Σουλτάνος αντιμετώπιζε και ένα δεύτερο μακροπρόθεσμο εσωτερικό πρόβλημα, αυτό των τσιφλικιών. Κατά τη διάρκεια του 18ου αιώνα, αρκετοί επαρχιώτες της Αυτοκρατορίας συσσωρεύαν μεγάλες εδαφικές εκτάσεις εκτός του συστήματος των τιμαρίων. Αυτές οι γαιοκτησίες, τα λεγόμενα *τσιφλίκια*, είχαν τα χαρακτηριστικά της ιδιοκτησίας του δυτικού μεταφεουδαρχικού τύπου. Ήταν, δηλαδή, ανεξάρτητες από την κρατική εξουσία και μπορούσαν να κληρονομηθούν.⁵⁷

⁵⁴ Παπασωτηρίου Χ. (1996), σελ. 33-34.

⁵⁵ Γκάρα Ελ. & Τσεδόπουλος Γ. (2015), σελ. 56.

⁵⁶ Ο.π (1996), σελ. 35.

⁵⁷ Παπασωτηρίου Χ. (1996), σελ. 36.

Έτσι, με την πάροδο των χρόνων τα τιμάρια αντικαταστάθηκαν από τα τσιφλίκια ως μορφή ιδιοκτησίας γης. Αυτή η μεταστροφή είχε σημαντικές επιπτώσεις για την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Οι ιδιοκτήτες μεγάλων τσιφλικιών απέκτησαν υπερβολική δύναμη και διέθεταν πλέον στην κατοχή τους ιδιωτικό στρατό για την προστασία των χερσαίων τμημάτων της ιδιοκτησίας τους. Αποτέλεσμα αυτού του συστήματος ήταν, η Οθωμανική Αυτοκρατορία να εξαρτάται ολοένα και περισσότερο από τους ιδιοκτήτες τσιφλικιών για τη συλλογή των φόρων. Μαζί με αυτά, στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ξεκίνησε να δημιουργείται ένα έντονο κενό εξουσίας. Πλέον, η Πύλη απώλεσε βαθμιαία τον έλεγχο του μισθοφορικού της στρατού, δηλαδή των γενίτσαρων, ενώ ο στρατός των επαρχιακών ηγετών αγνηφούσε τις διαταγές της.

Δεν άργησε να εμφανιστούν φιλόδοξοι ηγέτες που προσπάθησαν να δημιουργήσουν εστίες ισχύος ανεξάρτητες από την Πύλη. Ένας από αυτούς ήταν ο Πασβάνογλου Οσμάν Πασάς (1758-1807), ηγεμόνας του Βιντίν⁵⁸ στο Δούναβη, η πολιτεία του οποίου συνδέθηκε με τη σερβική επαναστατική προσπάθεια.⁵⁹ Δεύτερος ημιανεξάρτητος επαρχιακός ηγέτης ήταν ο Αλή Πασάς (1744-1822)⁶⁰ των Ιωαννίνων. Από τα Ιωάννινα, ο Αλή Πασάς διαχειριζόνταν το φέουδό του προκαλώντας έντονες πολιτικές αναταράξεις στην Οθωμανική διακυβέρνηση. Το 1820, επήλθε η τελική ρήξη με τον Σουλτάνο Μαχμούτ Β΄, όπου αποφάσισε να θέσει τον τερματισμό στο ημιανεξάρτητο φέουδό του.⁶¹ Ο τρίτος ημιανεξάρτητος ηγέτης ήταν ο Μεχμέτ Αλή Πασάς (1769-1849)⁶² της Αιγύπτου, ο πιο σοβαρός και επιτυχημένος εκσυγχρονιστής ηγέτης που αναδείχθηκε στην περιφέρεια της φθίνουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Παρέμεινε στην Αίγυπτο και αναρριχήθηκε στην κορυφή της αιγυπτιακής διοίκησης, διοριζόμενος ως κυβερνήτης της Αιγύπτου, το 1806. Ο Μεχμέτ Αλή προχώρησε σε σημαντικά εκσυγχρονιστικά μέτρα, κυρίως σε μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν τον αιγυπτιακό στρατό. Είχε εντυπωσιαστεί από τη δράση του γαλλικού στρατού του Ναπολέοντα, και έτσι κάλεσε Γάλλους αξιωματικούς για να οργανώσουν και να εκπαιδεύσουν τον αιγυπτιακό στρατό βάση των ευρωπαϊκών προτύπων. Έτσι, το 1821 ο Μαχμούτ Β΄ αντιμετώπιζε δυο ημιανεξάρτητες δυνάμεις εντός των ορίων της

⁵⁸ Το Βιντίν είναι πόλη στο βορειοδυτικό άκρο της Βουλγαρίας, στις όχθες του ποταμού Δούναβη. Απέχει ελάχιστα από τα σύνορα με τη Σερβία και τη Ρουμανία.

⁵⁹ Ο.π (1996), σελ. 38.

⁶⁰ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 190.

⁶¹ Ο.π (1996), σελ. 38.

⁶² Ο.π Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 212.

Αυτοκρατορίας του, αυτές του Αλή Πασά και του Μεχμέτ Αλή. Οι προσπάθειες εξάλειψης ξεκίνησαν ήδη από το 1820, από την ασθενέστερη, αυτή του Αλή Πασά.⁶³

Η διοικητική οργάνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν διπλή. Το πρώτο σκέλος αποτελούσε ο κρατικός μηχανισμός που εξαπλώνονταν σε όλες τις επαρχίες με σκοπό τη συλλογή των φόρων, την οργάνωση του στρατού και την απονομή της οθωμανικής δικαιοσύνης. Το δεύτερο σκέλος της οθωμανικής διοίκησης οργάνωσης βασιζόνταν στα θρησκευτικά κριτήρια. Οι λαοί της Βίβλου, δηλαδή οι Χριστιανοί και οι Εβραίοι, έχαιραν σχετικά ευνοϊκής μεταχείρισης, κατείχαν όμως κατώτερη κοινωνική θέση από τους Μουσουλμάνους. Αποτέλεσμα αυτής της διαφοροποίησης ήταν, ότι κάθε ομάδα των λαών της Βίβλου είχε δικαιώματα εσωτερικής αυτοδιοίκησης, τα λεγόμενα «μιλλέτ» υπό τη σκέπη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η ανώτατη αρχή της Αυτοκρατορίας, οι Σουλτάνοι, είχαν δημιουργήσει πέντε μιλλέτια, το πρώτο για τους κοινωνικά υποτελείς Μουσουλμάνους, το δεύτερο για τους ορθόδοξους Χριστιανούς υπό το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, το τρίτο για τους Καθολικούς, το τέταρτο για τους Γρηγοριανούς Αρμένιους και το πέμπτο για τους Εβραίους. Κάθε μιλλέτ είχε δικαιοδοσία σε εσωτερικά ζητήματα της θρησκευτικής του κοινότητας.⁶⁴

Η σοβαρότερη απειλή για την θεοκρατική Οθωμανική Αυτοκρατορία, από τα μέσα του 18ου αιώνα, αποδείχθηκε ότι ήταν η άνοδος του εθνικισμού ως πολιτικού φαινομένου. Στις αρχές του 19ου αιώνα οι Έλληνες αποδείχθηκαν ως ο περισσότερο συνειδητοποιημένος εθνικά υποτελής λαός της Αυτοκρατορίας, ενώ οι οθωμανικές αρχές καθυστέρησαν ώσπου να αντιληφθούν μια τέτοια απειλή. Μαζί με τους Έλληνες, οι Οθωμανοί έπρεπε να αντιμετωπίσουν και την εμφάνιση του σερβικού εθνικισμού. Έτσι, η σερβική επανάσταση του 1804-1815 και η ελληνική εθνεγερσία του 1821, ανέδειξαν τις τρεις μακροπρόθεσμες αδυναμίες της Αυτοκρατορίας, που δεν ήταν άλλες από τις εθνικές αφυπνίσεις, τις εξωτερικές απειλές και την εσωτερική παρακμή.⁶⁵

Συνοψίζοντας, οι απειλές που αντιμετώπιζε η Οθωμανική Αυτοκρατορία δύναται να επικεντρωθούν στις ακόλουθες. Η πρώτη απειλή προερχόταν από τη διεθνή της αδυναμία σε σχέση με τις Μεγάλες Δυνάμεις της Ευρώπης. Η δεύτερη, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, είχε άμεση σχέση με την εμφάνιση τοπικών ηγεμόνων στις περιφέρειες της Αυτοκρατορίας, οι οποίοι ήταν σε θέση να μην λάβουν υπόψη τις αποφάσεις της Πύλης, ελαχιστοποιώντας

⁶³ Παπασωτηρίου Χ. (1996), σελ. 40-41.

⁶⁴ Ο.π (1996), σελ. 40-41.

⁶⁵ Ο.π (1996), σελ. 43.

κατ' αυτόν τον τρόπο την πολιτικής της ανωτερότητα σε αυτές τις περιοχές. Τρίτη, μα συνάμα σημαντική απειλή ήταν, οι εθνικές αφυπνίσεις των υπόδουλων λαών. Επομένως, όταν ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση, ο Σουλτάνος Μαχμούτ Β΄ δεν διέθετε την απαραίτητη συνοχή και πολιτική νηφαλιότητα, ώστε να αντιμετωπίσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο μια τέτοιου είδους εθνική αφύπνιση.⁶⁶

⁶⁶ Παπασωτηρίου Χ. (1996), σελ. 44.

1.3 Η μεσολάβηση των Μεγάλων Δυνάμεων για την υπογραφή της Συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827)

Οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν έπαψαν να ενδιαφέρονται και να συζητούν για την εξελισσόμενη ελληνική υπόθεση. Κατά το ευρωπαϊκό Συνέδριο της Βερόνα, 20 Οκτωβρίου έως 14 Δεκεμβρίου 1822, από τα πρωτόκολλα των συνεδριάσεων φάνηκε πως το πρόβλημα αυτό παρουσίαζε ενδιαφέρον για ολόκληρη την Ευρώπη. Η άποψη που κυριάρχησε στο Συνέδριο, για την Επανάσταση, έδειχνε την μεγαλύτερη επίδραση της πολιτικής κατεύθυνσης των βασιλιάδων παρά των πολιτικών. Κατέτασσαν την Ελληνική Επανάσταση, σχεδόν στο είδος των δημοκρατικών επαναστάσεων, όπως της Νεαπόλεως, του Πεδεμόντιου και της Ισπανίας. Φαινομενικά, μπορεί να ίσχυε κάτι τέτοιο, αυτό όμως που τρομοκρατούσε τις ευρωπαϊκές δυνάμεις ήταν, η ενδεχόμενη επέκταση προς ανατολάς της ρωσικής επιρροής, που ακόμα και τα μέλη της Ιεράς Συμμαχίας προτιμούσαν να αφήσουν την πρωτοβουλία της πιθανής καταστολής της στον Σουλτάνο, προκειμένου να επιτρέψουν μια οποιαδήποτε επέμβαση του Τσάρου.⁶⁷

Στο Συνέδριο θα συζητούσαν το ελληνικό ζήτημα, γι' αυτό η προσωρινή επαναστατική κυβέρνηση της Ελλάδας συγκρότησε επιτροπή που θα μετέφερε «ικετήρια έγγραφα» και θα ανέπτυσε τις θέσεις των Ελλήνων. Την επιτροπή αποτελούσαν ο Παλαιών Πατρών Γερμανός⁶⁸, ο Γεώργιος Μαυρομιχάλης⁶⁹, ο Ανδρέας Μεταξάς⁷⁰ και ο Φιλέλληνας Γάλλος αντιπλοίαρχος Ζουρνταίν (Philipe Jourdain)⁷¹, αλλά δεν κατόρθωσαν να γίνουν δεκτοί στο Συνέδριο. Ως αντίδραση προς την ευρωπαϊκή προκλητικότητα, οι Έλληνες απεσταλμένοι συνέγραψαν αναφορά με την οποία προσπαθούσαν να αποτινάξουν τις ευρωπαϊκές συκοφαντίες και να μεταστρέψουν τον χαρακτήρα της Ελληνικής Επανάστασης στα μάτια της μοναρχικής Ευρώπης. Ουσιαστικά, οι Έλληνες απεσταλμένοι χαρακτήριζαν της Ελληνική Επανάσταση ως ασφαλής και με τάσεις πολιτικής αναγνώρισης και όχι ως συνωμοτική και καρμποναριστική, σύμφωνα με την άποψη των Μεγάλων Δυνάμεων.⁷² Ο Ιωάννης Καποδίστριας⁷³ παραιτήθηκε από τη διπλωματική υπηρεσία της Ρωσίας, όταν πείστηκε ότι η θέση του έγινε πια πολύ δύσκολη και δεν μπορούσε να προσφέρει τίποτα περισσότερο στον αγώνα των επαναστατημένων συμπατριωτών του. Εγκαταστάθηκε,

⁶⁷ Φίνλεϊ Γ. (1973), Τόμος Β', σελ. 159.

⁶⁸ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 215.

⁶⁹ Ο.π Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 209.

⁷⁰ Ο.π Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 210.

⁷¹ Ο.π Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 196.

⁷² Ο.π (1973), Τόμος Β', σελ. 159-162

⁷³ Ο.π Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 198.

λοιπόν, στη Γενεύη για να συνεχίσει παρασκηνιακώς τη δράση του υπέρ της Ελληνικής Επανάστασης, με τη μόνη ικανοποίηση ότι τουλάχιστον οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας είχαν διακοπεί.

Το συνέδριο της Βερόνα συνέπεσε με την αυτοκτονία του Κάσλρεϊ (Castlereagh) και ο νέος Άγγλος Υπουργός των Εξωτερικών Γεώργιος Κάνινγκ (George Canning)⁷⁴ είχε δώσει την εντολή στον εκπρόσωπο της Αγγλίας Άρθουρ Γουέλσλι, 1ο δούκα του Ουέλλινγκτον (Wellington)⁷⁵ να μη συναινέσει σε καμία περίπτωση να σταλούν ρωσικά στρατεύματα στην Ισπανία, όπου η επανάσταση του 1820 είχε εξελιχθεί σε εμφύλιο πόλεμο πράγμα που είχε προσφερθεί να κάνει ο Τσάρος Αλέξανδρος. Ασφαλώς, η διέλευση ρωσικών στρατευμάτων μέσα από την Ευρώπη προς την Ιβηρική Χερσόνησο ήταν κάτι ακατανόητο για την Αυστρία και την Αγγλία. Εξάλλου η τελευταία, ως φιλελεύθερη μοναρχία, δεν θα είχε καμία ηθική δικαιολογία να συγκατατεθεί στην επίθεση εναντίον των λαών που επιθυμούσαν να κυβερνηθούν από καθεστώς παρόμοιο με το δικό της. Ωστόσο, στον Άγγλο αντιπρόσωπο δεν είχε δοθεί καμία οδηγία που θα διαφοροποιούσε τη στάση της χώρας του ως προς την Ελληνική Επανάσταση, όπως μέχρι τότε την εξέφραζε ο Κάσλρεϊ (Castlereagh). Ο Μέτερνιχ κυριάρχησε στο Συνέδριο και κατεύθυνε να τα μέλη του να συνεχίσουν να διατηρούν τις καταδικαστικές τους απόψεις για την Ελληνική Επανάσταση.⁷⁶

Η Ελληνική Επανάσταση τα δύο πρώτα χρόνια έδειξε ανθεκτικότητα και κατάφερε να εξουσιάζει σημαντική έκταση του ηπειρωτικού και του νησιωτικού ελληνικού χώρου. Το προσωρινό Πολίτευμα της Επιδάου, η συγκρότηση κεντρικής κυβέρνησης και η οργάνωση τοπικών διοικητικών αρχών έδωσαν την εικόνα δημιουργίας μιας κρατικής οντότητας. Οι επιτυχίες των στρατιωτικών και των ναυτικών δυνάμεων της Επανάστασης ήταν επίσης αξιόλογες. Από την πλευρά του ο Σουλτάνος έδειξε έκδηλη αδυναμία να δράσει αποφασιστικά και να καταστείλει σύντομα την Επανάσταση. Πάντως, με το μέλλον της Επανάστασης ακόμη αδιασάφητο, όλες οι Ευρωπαϊκές Δυνάμεις επέλεξαν την τακτική της αναμονής. Κάποιες τηρώντας συμβατική ουδετερότητα και άλλες με αρκετή εχθρότητα προς τους Έλληνες επαναστάτες. Η σύμπλευση του Τσάρου Αλέξανδρου με τον Μέτερνιχ, στην άρνηση να γίνει δεκτή η ελληνική αντιπροσωπεία στο συνέδριο της Βερόνα, απογοήτευσε τους επαναστάτες και μείωνε τις ελπίδες που έτρεφαν για μία ενεργή ρωσική υποστήριξη.

⁷⁴ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικοτήτων, σελ. 198.

⁷⁵ Ο.π Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικοτήτων, σελ. 214.

⁷⁶ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 572-573.

Αντίθετα, το επεισόδιο αυτό ενίσχυσε τη στροφή των Ελλήνων προς τις δύο δυτικές Δυνάμεις, τη Γαλλία και, κυρίως, την Αγγλία.

Όταν ο Γεώργιος Κάνινγκ ανέλαβε τα καθήκοντα του Υπουργού Εξωτερικών, δημιουργήθηκε η εντύπωση στους Έλληνες ηγέτες ότι, η Αγγλία θα έβλεπε ευνοϊκά τον αγώνα τους. Όμως, ο Γεώργιος Κάνινγκ δεν πίστευε ότι η κατάσταση ήταν ώριμη για μια ενεργότερη αγγλική παρέμβαση. Εξάλλου, δεν ήθελε να ερεθίσει τον Τσάρο και να τον ωθήσει να προσεγγίσει τη Γαλλία. Μία γαλλορωσική συμμαχία ήταν ό,τι πιο ανεπιθύμητο για τον Άγγλο Υπουργό, έστω κι αν ένα τέτοιο ενδεχόμενο φαινόταν πολύ μακρινό. Επίσης, φοβόταν και τη Γαλλία, τον παραδοσιακό έως τότε αντίπαλο της χώρας του, που είχε αρχίσει να ανακτά την επιρροή της στη Μεσόγειο και να βελτιώνει τις σχέσεις της με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και ιδιαίτερα με την Αίγυπτο. Κυρίως, όμως, τον ενδιέφερε να μη δημιουργηθεί μια μόνιμη ρωσική βάση στη Μεσόγειο, για αυτό πήρε την απόφαση να προσεγγίσει τους Έλληνες ώστε, αν κατόρθωναν να αποκτήσουν την ανεξαρτησία τους, η Αγγλία να έχει τον πρώτο λόγο και όχι η Ρωσία. Βέβαια, δεν ήταν τότε σε θέση να κάνει πολλά πράγματα για να αυξήσει την αγγλική επιρροή, εγκλωβισμένος στη Συμφωνία των πέντε Μεγάλων Δυνάμεων και πάντα αναλογιζόμενος μήπως κάποια ενέργειά του προκαλέσει την εχθρική σύμπραξη των άλλων τεσσάρων.⁷⁷

Κατά το Συνέδριο της Βερόνα, άρχισε να διαφαίνεται ρήγμα στους κόλπους της Ιερής Συμμαχίας και το αποτέλεσμα ήταν να διαλυθεί το Κονσέρτο της Ευρώπης. Η Αγγλία αποφάσισε πλέον να αντισταθεί στην ευρωπαϊκή πολιτική, αντί να υποκύψει στην ευρωπαϊκή συναίνεση. Επομένως, το κύριο μέλημα του νέου Υπουργού Εξωτερικών της Αγγλίας ήταν η εξασφάλιση της εξωτερικής πολιτικής, καθώς και την διατήρηση των παραδοσιακών εθνικών συμφερόντων της χώρας που εκπροσωπούσε.⁷⁸

Μετά το συνέδριο της Βερόνα, η Αγγλία σταδιακά απομακρύνθηκε από τη Συμφωνία και ο Γεώργιος Κάνινγκ, το 1823, άρχισε να αποκτά μεγαλύτερο έλεγχο των ευρωπαϊκών πραγμάτων, όχι, όμως, σε βαθμό που να του επιτρέπει να κινηθεί εκτός των πλαισίων της ευρωπαϊκής Συμμαχίας. Επομένως, μόνο με περιορισμένες ενέργειες προσπαθούσε να πετύχει την αγγλική διείσδυση στην ελληνική περίπτωση και την ενίσχυση των σχέσεων με τη φιλοαγγλική μερίδα της επαναστατικής ηγεσίας.

⁷⁷ Παπασωτηρίου Χ. (1996), σελ. 136-137.

⁷⁸ Ο.π (1996), σελ. 137.

Το πρώτο προσεκτικό βήμα που έκανε ο Γεώργιος Κάνινγκ ήταν να δώσει στους Έλληνες το δικαίωμα να συλλαμβάνουν όσα αγγλικά πλοία επιχειρούσαν να ανεφοδιάσουν τα αποκλεισμένα οθωμανικά φρούρια. Αναγνώριζε, δηλαδή, τις διακηρύξεις ναυτικού αποκλεισμού των Ελλήνων και εμμέσως τα δικαιώματα του εμπολέμου. Ακολούθησε το Μάρτιο του 1823 και τυπικά, από τον Γεώργιο Κάνινγκ, η αναγνώριση του δικαιώματος νηοψίας στην ελληνική κυβέρνηση, αποδεχόμενος ουσιαστικά, την πρακτική την οποία είχαν ήδη καθιερώσει οι βρετανικές αρχές στην Κέρκυρα. Αλλά και ο προκάτοχός του, ο Κάσλρεϊ (Castlereagh) σκεπτόταν να κάνει κάτι πιο προχωρημένο αναγνωρίζοντας μια *de facto* ελληνική κυβέρνηση.⁷⁹ Αξίζει να σημειωθεί ότι, δεν είχε αναδειχθεί με τον προσήκοντα τρόπο η αγγλική πρόταση, η οποία προξενούσε πολλές αντιρρήσεις και απείχε πολύ από τις επιδιώξεις τους, να παραχωρηθεί δηλαδή στην Ελλάδα καθεστώς ανάλογο με αυτό που υπήρχε στις παραδουνάβιες Ηγεμονίες.⁸⁰

Τον Οκτώβριο του 1823, οι αυτοκράτορες της Ρωσίας και της Αυστρίας συναντήθηκαν στο Τσερνόβιτς⁸¹. Ο Αλέξανδρος υποσχέθηκε στον Φραγκίσκο να αποκαταστήσει τις διπλωματικές του σχέσεις με τον Σουλτάνο και να μην αναλάβει καμιά πρωτοβουλία για το ελληνικό ζήτημα, προτού συμβουλευτεί τις άλλες ευρωπαϊκές Δυνάμεις. Ωστόσο, ο Τσάρος δεν ήθελε να χάσει την πρωτοβουλία των κινήσεων και γι' αυτό κάλεσε όλες τις Δυνάμεις σε διάσκεψη στην Αγία Πετρούπολη την επόμενη άνοιξη. Υποσχέθηκε επίσης να τους κοινοποιήσει, έως τότε, ένα υπόμνημα με τις απόψεις του για το πώς έπρεπε να λυθεί το πρόβλημα της ελληνικής εξέγερσης. Επίσης, και οι δύο δέχτηκαν την πρόσκλησή του για τη συνδιάσκεψη, αλλά για διαφορετικούς λόγους. Ο Γεώργιος Κάνινγκ περιορίστηκε εκείνη την περίοδο να παρακολουθεί μόνο την πορεία της

⁷⁹ Dakin D. (2010), σελ. 190.

⁸⁰ Όταν ο Στ. Κάνινγκ επέστρεψε από την Βερόνα στην Κωνσταντινούπολη, έμαθα ότι ορισμένοι Οθωμανοί ήταν διατεθειμένοι να παραχωρήσουν στους Έλληνες τα προνόμια που είχαν και οι Σέρβοι. Οι Άγγλοι απεσταλμένοι συζήτησαν την πρόταση με τον Νέγρη και τον Μεταξά, όπου τους προτάθηκε η δυνατότητα της αγγλικής μεσολάβησης για την εγκαθίδρυση στην Ελλάδα ενός καθεστώτος ανάλογου με εκείνο που είχαν οι παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Η ελληνική κυβέρνηση, όμως δεν αποδέχθηκε ποτέ μια τέτοια πρόταση. [Dakin D. (2010), σελ. 191].

⁸¹ **Τσερνόβιτς**, (4/5/2021): Δουκάτο της Μπουκοβίνα (γερμανικά: *Herzogtum Bukowina*) ήταν ένα από τα συστατικά κρατίδια της Αυστριακής Αυτοκρατορίας. Καταλάμβανε την σημερινή περιοχή της Μπουκοβίνα που είναι μοιρασμένη ανάμεσα στην Ουγγαρία και την Ρουμανία. Είχε έκταση 10.442 τετραγωνικά χιλιόμετρα, ήταν ορεινή περιοχή, και διοικητική της έδρα ήταν η πόλη Τσερνόβιτς. Δημιουργήθηκε το 1849 σαν ειδική γη στέμμα της αυστριακής μοναρχίας. Το 1780 είχε 79.500 κατοίκους, το 1890 είχε 646.591, το 1900 είχε 730.195 και το 1910 είχε 800.198 κατοίκους. Το 1910 αναφέρονται ότι ζούσαν στο Δουκάτο 13 διαφορετικές εθνότητες. Είχε δικό της κοινοβούλιο με 31 μέλη. Το 1915 το δουκάτο καταργήθηκε και καταλήφθηκε από τον Ρωσικό στρατό και το 1919 από τους Ρουμάνους. Το 1944 χωρίστηκε ανάμεσα σε Ουγγαρία και Ρουμανία. Ανακτήθηκε από: [<https://deutsche-schutzgebiete.de/wordpress/projekte/oesterreich-ungarn/Oesterreich/bukowina/>]

κατάστασης, αποφεύγοντας μονομερείς διαπραγματεύσεις με την Πύλη και κερδίζοντας το χρόνο για να ισχυροποιηθεί η θέση της αγγλόφιλης παράταξης στην Ελλάδα. Ο απογοητευμένος Μέτερνιχ, από τις αποτυχημένες τουρκικές εκστρατείες του 1822 και 1823, ήθελε κι αυτός να κερδίσει χρόνο για τους Οθωμανούς, ελπίζοντας να βελτιώσουν τις πολεμικές τους προσπάθειες, το 1824. Το πρώτιστο, βέβαια, μέλημα και των δύο ήταν να παρακολουθούν τις προθέσεις της Ρωσίας και σε κάθε περίπτωση να αποτρέψουν μια ανεξάρτητη αιφνιδιαστική πολεμική ενέργειά της κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.⁸²

Καθώς ανέτειλε το 1824, τρία περίπου χρόνια μετά την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης, η θέση των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων άρχισε, έστω και διστακτικά, να διαφοροποιείται. Ο Σουλτάνος έδειχνε έκδηλη αδυναμία να καταστείλει την εξέγερση, ενώ το χάσμα μεταξύ των συγκρουόμενων, με μεγάλη αγριότητα, Ελλήνων και Οθωμανών ολοένα μεγάλωνε. Η επάνοδος στο προηγούμενο καθεστώς έμοιαζε ανέφικτη και οι Ευρωπαίοι ηγέτες δεν μπορούσαν πια να αποκλείσουν κάποιες γεωπολιτικές ανακατατάξεις στην περιοχή, σε βάρος φυσικά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Επόμενο, έπρεπε να ενταθούν όλες οι προσπάθειες, ώστε να επωφεληθούν από μία τέτοια εξέλιξη και να διασφαλίσουν στο μέγιστο τα εθνικά τους συμφέροντα.⁸³

Αποτέλεσμα αυτών ήταν, το Μάρτιο του 1823, ο Γεώργιος Κάνινγκ να αναγνωρίσει στους Έλληνες την ιδιότητα του εμπολέμου, προκαλώντας τις διαμαρτυρίες του Μέτερνιχ. Αυτή τη μεταστροφή της αγγλικής πολιτικής παρακολουθούσε με ιδιαίτερη ανησυχία ο Τσάρος, ο οποίος είχε ήδη προτείνει τη σύγκληση διάσκεψης των Μεγάλων Δυνάμεων στη ρωσική πρωτεύουσα. Εκεί, οι Μεγάλες Δυνάμεις θα συζητούσαν στη βάση του υπομνήματος που είχε συντάξει ο αντικαταστάτης του Ιωάννη Καποδίστρια στο Υπουργείο Εξωτερικών της τσαρικής Ρωσίας, Καρλ Νέσελροντ⁸⁴, το οποίο σκιαγραφούσε το πρώτο επίσημο σχέδιο για τη χειραφέτηση των Ελλήνων. Το υπόμνημα αυτό υποβλήθηκε στις υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις, από την ρωσική κυβέρνηση, την 9η Ιανουαρίου του 1824^{85, 86}. Με αυτό το υπόμνημα προτείνοντας να διαιρεθεί ένα μεγάλο τμήμα του ελληνικού γεωγραφικού χώρου σε τρεις αυτόνομες ηγεμονίες που θα πλήρωναν φόρο υποτέλειας στον Σουλτάνο και θα δέχονταν την κατοχή ορισμένων φρουρίων από τους Οθωμανούς. Οι ηγεμονίες θα περιλάμβαναν την Πελοπόννησο (ίσως με την Κρήτη), την Ανατολική Ελλάδα

⁸² Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 575.

⁸³ Ο.π (2020), Τόμος Β', σελ. 576.

⁸⁴ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 214.

⁸⁵ Μέντελσον-Μπαρτόλντι Κ. (2011), σελ. 133.

⁸⁶ Πιζάνιας Π.Θ (2021), σελ. 128.

(Θεσσαλία, Βοιωτία και Αττική) και τη Δυτική Ελλάδα (Ηπειρο, Αιτωλία και Ακαρνανία), ενώ τα νησιά του Αιγαίου θα είχαν κοινοτική αυτοκυβέρνηση. Η εδαφική έκταση που προέβλεπε το ρωσικό σχέδιο, αν και δεν καθόριζε σαφώς τις συνοριακές γραμμές, ήταν πολύ μεγαλύτερη από αυτή που έλεγχαν ή και έλπιζαν να κατακτήσουν με τα όπλα οι Έλληνες.⁸⁷

Όταν, όμως, οι προτάσεις του Τσάρου δημοσιοποιήθηκαν, μετά από τέσσερις μήνες, οι Έλληνες απογοητεύτηκαν και αγανάκτησαν γιατί ένα καθεστώς ηγεμονιών ματαιώνει τη δημιουργία του ελληνικού κράτους, όπως το προέβλεπαν στο Σύνταγμα της Επιδάου (1822). Επίσης, οι δυτικόφιλοι ηγέτες της Επανάστασης, φοβόντουσαν μήπως παραμεριστούν και τη διοίκηση των ηγεμονιών αναλάβουν κάποιοι Φαναριώτες, όπως έγινε στη Μολδαβία και τη Βλαχία. Η ελληνική κυβέρνηση έσπευσε να στείλει γράμμα στον Γεώργιο Κάνινγκ, τον Σεπτέμβριο του 1825, αποδοκιμάζοντας το ρωσικό υπόμνημα και ζητώντας την αγγλική συμπαράσταση. Το κείμενο αυτό έμεινε γνωστό ως «*πράξη υποτέλειας*» (“*Act of submission*”), αφού πολλοί, κυρίως από τους υποστηρικτές των άλλων Μεγάλων Δυνάμεων θεώρησαν ότι, έθετε σε κίνδυνο τον αγώνα για την ανεξαρτησία.⁸⁸ Ο Άγγλος Υπουργός έλαβε το γράμμα τον Νοέμβριο του 1825 και απάντησε μετά από ένα μήνα, κάνοντας έτσι ένα σιωπηρό βήμα αναγνώρισης της ύπαρξης μιας ελληνικής κρατικής οντότητας. Το περιεχόμενο, όμως, της επιστολής του δεν ήταν αρκετά ενθαρρυντικό για τους Έλληνες, αφού υπογράμμιζε και πάλι την αγγλική ουδετερότητα και υποσχόταν μόνο ότι, αν ο Σουλτάνος αποδεχόταν αργότερα μια ελληνική αίτηση μεσολάβησης, η αγγλική κυβέρνηση θα ήταν πρόθυμη να την αναλάβει σε συνεργασία με τις άλλες Δυνάμεις.⁸⁹

Από τη ρωσική τούτη πρόταση φάνηκε πως, ο Τσάρος δεν ήθελε μια ισχυρή και ενωμένη Ελλάδα, αλλά αδύνατη και διαιρεμένη. Το ρωσικό αυτό σχέδιο απογοήτευσε ιδιαίτερα όσους Έλληνες έβλεπαν την ομόδοξη Ρωσία ως προστάτιδα, καθώς δεν έκανε λόγο για διοικητική αυτονόμηση της Ελλάδας. Η δημοσίευση ωστόσο του υπομνήματος έκανε εντύπωση στην Ευρώπη. Ο Μέτερνιχ δήλωσε πως συμφωνούσε με τις ρωσικές προτάσεις, αλλά ότι, τις θεωρούσε απραγματοποίητες, επειδή αναμφισβήτητα θα προσέκρουαν στην Οθωμανική όσο και την ελληνική άρνηση. Και για να αντιδράσει πλάγια στο σχέδιο του Τσάρου, πρότεινε σαν λύση την πλήρη ανεξαρτησία της Ελλάδας.⁹⁰

⁸⁷ Μέντελσον-Μπαρτόλντι Κ. (2011), σελ.133.

⁸⁸ Dakin D. (2010), σελ. 153-154.

⁸⁹ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β΄, σελ. 576.

⁹⁰ Ο.π (2011), σελ. 133.

Το 1825 ο Τσάρος Αλέξανδρος Α΄ πέθανε και ο διάδοχός του, Νικόλαος Α΄⁹¹, ακολούθησε μία πιο ενεργό διπλωματική στάση απέναντι τόσο στην Υψηλή Πύλη όσο και τις Μεγάλες Δυνάμεις, αναγκάζοντας τις δεύτερες να συναινέσουν στα ρωσικά σχέδια. Ο νέος Τσάρος αν και προσωρινά είχε αφήσει έξω από τη διπλωματική του ατζέντα το ελληνικό ζήτημα, ωστόσο με έμμεσο τρόπο προετοίμαζε το έδαφος, ώστε να αναγνωριστεί το δικαίωμα των Ελλήνων για αυτοδιάθεση. Αποτέλεσμα αυτών των διπλωματικών διεργασιών, ήταν το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης. Από την συνάντηση αυτή, ανάμεσα σε Αγγλία και Ρωσία, όπου αν και ήταν η πρώτη διεθνής πράξη, η οποία αναφερόταν στην ίδρυση αυτόνομου ελληνικού κράτους, παρόλα αυτά ήταν ένα κείμενο που δέσμευε ουσιαστικά τις δύο χώρες που το υπόγραψαν (και κυρίως τη Ρωσία απέναντι στην Αγγλία), ότι σε μελλοντικό χρόνο θα αποτελούσαν τα δύο κράτη που θα είχαν σημαντικό ρόλο στις διαπραγματεύσεις για την αυτονομία της Ελλάδας.

Την κατεύθυνση αυτή την επισημοποίησε το πρώτο επίσημο έγγραφο, το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης, το οποίο υπεγράφη την 4η Απριλίου 1826, από τον Άρθουρ Γουέλσλι, 1ο δούκα του Ουέλλινγκτον (Wellington), εκ μέρους της Αγγλίας και τον Υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας, Nesselrode. Το πρωτόκολλο αυτό αποτελούσε την πρώτη διεθνή πράξη αναγνώρισης της Ελλάδας, με το οποίο συμφωνούσαν τόσο η Αγγλία όσο και η Ρωσία και δήλωναν από κοινού, στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ότι ο ανθρωπισμός τους υπαγόρευε να λάβουν άμεσα μέτρα, ώστε να σταματήσουν ένα εξοντωτικό και «ανώφελο» πόλεμο.⁹² Ταυτόχρονα καλούσαν τη Γαλλία, καθώς και τις υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις να συμπράξουν προς αυτή την κατεύθυνση.

Προκειμένου να επισημανθεί η σπουδαιότητα της Συνθήκης της Πετρούπολης, για την μετέπειτα εξέλιξη της Ελληνικής Επανάστασης, είναι χρήσιμη η ενδεικτική, ως προς τα περιεχόμενά τους, ανάλυση ορισμένων από τα άρθρα της.⁹³ Ειδικότερα, τα δύο πρώτα άρθρα του πρωτοκόλλου προέβλεπαν την Αγγλική μεσολάβηση μεταξύ της Ελλάδας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι βασικές αρχές που διέπονταν η Ελλάδα θα ήταν οι προτάσεις του Γεώργιου Κάνινγκ. Η Ελλάδα ως αυτόνομο κράτος, θα πλήρωνε φόρο υποτέλειας προς την Πύλη, και θα έχαιρε τις απόλυτες ελευθερίες «συνειδήσεως και εμπορίου». Για την αποφυγή μελλοντικών συγκρούσεων, οι Οθωμανοί θα εκκένωναν την Ελλάδα και οι Έλληνες θα αγόραζαν τις οθωμανικές ιδιοκτησίες στην ηπειρωτική Ελλάδα

⁹¹ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 214.

⁹² Σίμψας Μ. (1974), σελ. 44.

⁹³ Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου της Πετρούπολης 1826 στο Holland, Thomas, Erskine (1885), σελ. 6.

και στα νησιά.⁹⁴ Το επόμενο άρθρο, το τρίτο, προέβλεπε ότι η Ρωσία θα παρείχε βοήθεια στην Αγγλική κυβέρνηση, σε περίπτωση που απαιτούταν. Τα δύο επόμενα άρθρα, το τέταρτο και το πέμπτο, όριζαν ότι σε περίπτωση αποτυχίας αυτής της μεσολάβησης, τόσο η Αγγλία όσο και η Ρωσία θα ακολουθούσαν κοινή πολιτική στο ελληνικό ζήτημα, με απώτερο σκοπό να επιτύχουν τα οριζόμενα στο πρώτο άρθρο της Συνθήκης. Ενώ, το έκτο άρθρο αναφερόταν μόνο σε πιθανές μελλοντικές εγγυήσεις με συμβαλλόμενες και τις άλλες Μεγάλες Δυνάμεις, προκειμένου να πραγματοποιηθεί η συμφιλίωση Οθωμανών και Ελλήνων. Δηλαδή, η Αγγλία και η Ρωσία ανέλαβαν την υποχρέωση να μην επιδιώξουν στην Συνθήκη αυτή καμμία εδαφική επέκταση ή αποκλειστική επιρροή ή άλλο εμπορικό ευεργέτημα για τους υπηκόους τους.⁹⁵ Τέλος, με το έβδομο άρθρο, προβλεπόταν ότι στη περίπτωση που οι δυο κυβερνήσεις επιτύγχαναν τους όρους του διακανονισμού, η Συνθήκη που θα καθόριζε την ειρήνευση στην Ελλάδα, θα κοινοποιούταν στην Αυστρία, την Πρωσία και τη Γαλλία, οι οποίες από κοινού θα έδιναν τις απαραίτητες εγγυήσεις ως προς την εφαρμογή της.⁹⁶

Στις 29 Απριλίου 1826, η Συνέλευση της Επιδαύρου απευθύνθηκε στη Βρετανία αποδεχόμενη το περιεχόμενο του Πρωτοκόλλου, θέτοντας όμως ως πρόσθετο όρο την παροχή βρετανικών εγγυήσεων. Η διστακτική στάση της Αγγλίας ως προς το ζήτημα των εγγυήσεων απέναντι στην Ελλάδα είχε ποικίλα κίνητρα. Κατά πρώτον, η Βρετανία δεν επιθυμούσε να αναλάβει την ευθύνη «προστασίας» της ελληνικής μόνο πλευράς, αφού αυτό θα έθετε σε κίνδυνο τις σχέσεις της ίδιας με την Πύλη. Επιπλέον, η Βρετανία δεν επιθυμούσε να αναλάβει εκείνη κυρίαρχο ρόλο υπό τη μορφή μίας και μοναδικής προστάτιδος δύναμης. Άλλωστε, ο Γεώργιος Κάνινγκ, ως Υπουργός Εξωτερικών της Αγγλίας, προσπάθησε να προσεγγίσει και τις δύο πλευρές με διαφορετικό τρόπο, έχοντας ως στόχο την επίλυση του ζητήματος χωρίς ένοπλη επέμβαση.⁹⁷

Μαζί με αυτά, χαρακτηριστική είναι η αναφορά του Άγγλου Ναυάρχου Κόδριγκτον⁹⁸, κατόπιν αρχηγού του βρετανικού στόλου στη Μεσόγειο, σχετικά με τις σχέσεις των Μεγάλων Δυνάμεων. «Όταν τέλος ο Κάνινγκ υιοθέτησε την τολμηρά πολιτική, που συνίστατο εις τὸ να δώσουν χέρι οἱ ἄλλες Δυνάμεις στῇ Ρωσίᾳ καὶ να τὴν ἀκολοθήσουν για να μὴ τὴν ἀφήσουν να πορευθῇ μόνη, δεν ἀπέμεινε πλέον παρὰ να θραύσουν τὴν ἀντίστασι με τὴν

⁹⁴ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 44.

⁹⁵ Holland, Thomas, Erskine (1885), σελ. 6.

⁹⁶ Ο.π (1974), σελ. 44.

⁹⁷ Dakin D. (2010), σελ. 175-176.

⁹⁸ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 203.

ταχύτητα τῶν ἐπιχειρήσεων. Ένας ἀπὸ τοὺς καλλίτερους διπλωμάτας τῆς ἐποχῆς ἔλεγε ὅτι τὸ καλλίτερο μέσον νὰ περιορίσουν τῇ Ρωσία στα ὅρια τῆς Συμβάσεως ἦτο νὰ διατηρήσουν τὴν ἐγκαρδία συνεννόησι μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ἀγγλίας»⁹⁹ Η διπλωματική αυτή τακτική, ήταν ο μοναδικός τρόπος να συγκατήσουν τη Ρωσία και να μη την αφήσουν να «καταβροχθίσει» με μια μπουκιά την Οθωμανική Αυτοκρατορία και την Ελλάδα.

Από την πλευρά της ουσίας, το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης δεν προέβλεπε καμμία κύρωση και κανένα αναγκαστικό μέτρο, ώστε να προκύψουν θετικά αποτελέσματα. Ουσιαστικά, οι δυο συμβαλλόμενες Δυνάμεις, Αγγλία και Ρωσία, δεν αναλάμβαναν την υποχρέωση να επιβάλουν με την βία τους όρους της Συμφωνίας υπέρ των Ελλήνων, στην περίπτωση που η Πύλη απέρριπτε την πρόταση μεσολάβησης.

Παρόλα αυτά, ο Κάνινγκ, ως Υπουργός Εξωτερικών της Αγγλίας, κινήθηκε πιο δραστικά από τους υπόλοιπους ευρωπαίους ηγέτες. Άλλωστε, επικρατούσε το ενδιαφέρον για τους Έλληνες, διότι το ζήτημα τους ήταν πολύ προσφιλές σε μεγάλο πλήθος ανθρώπων. Το βασικότερο όμως ενδιαφέρον του Κάνινγκ ήταν, η ενεργοποίηση των όρων του Πρωτοκόλλου στην Υψηλή Πύλη, μέσω του Πρεσβευτή της στην Κωνσταντινούπολη, Στράτφορντ Κάνινγκ, καθώς επίσης και με την συμμετοχή και των άλλων Μεγάλων Δυνάμεων, κυρίως της Γαλλίας.¹⁰⁰ Για την επίτευξη αυτών των στόχων, ο Στρατφορντ Κάνινγκ, στις 4 Φεβρουαρίου 1827, απέστειλε διάβημα στην Πύλη, με το οποίο απαριθμούσε τα πλεονεκτήματα ειρήνευσης στην Ελλάδα. Έτσι, βάσει των όρων του Πρωτοκόλλου, υπέβαλε ένα σχέδιο ειρήνευσης, κατά το οποίο θα αναγνωρίζονταν η επικυριαρχία του Σουλτάνου και η πληρωμή ετήσιου χρηματικού ποσού, η πλήρης ανεξαρτησία της κυβερνήσεως και της εσωτερικής διοικήσεως της Ελλάδας. Τέλος, υποχρέωνε την Πύλη να συνάψει ανακωχή με τους επαναστατημένους Έλληνες, ώστε να ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις. Ως ήταν αναμενόμενο, η Πύλη αρνήθηκε ολοσχερώς τις εν λόγω προτάσεις.

Η γαλλική κυβέρνηση, έως τα μέσα του 1826, τηρούσε στάση αναμονής, παρακολουθώντας τις εξελίξεις των πολεμικών συγκρούσεων στην Ελλάδα και, κυρίως, τη στάση και τις ενέργειες των δύο άλλων ενδιαφερόμενων Δυνάμεων, της Ρωσίας και της Αγγλίας. Γενικά, οι Γάλλοι, παρά την έντονη προσπάθεια διείσδυσης και εδραίωσης των συμφερόντων τους στην Ελλάδα, έως το τέλος του 1826 δεν μπόρεσαν να παρακολουθήσουν τους Άγγλους. Η πολιτική της βρετανικής κυβέρνησης αποδείχτηκε πιο

⁹⁹ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 45.

¹⁰⁰ Ο.π (1974), σελ. 46.

αποτελεσματική και κέρδισε την εμπιστοσύνη των Ελλήνων. Εξάλλου, η πολιτική της Γαλλίας διατηρήθηκε επίμονα πολυδιάστατη, μέχρι να πεισθεί ότι ένα κομμάτι στο νότιο τμήμα των Βαλκανίων επρόκειτο, αναπόφευκτα, να αποσπαστεί από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Έως τότε επιθυμούσε τη διατήρηση καλών σχέσεων με την Πύλη για να προστατεύει τα οικονομικό-εμπορικά συμφέροντά της, ενώ εφάρμοζε και την πρακτική της διείσδυσης στην Αίγυπτο με τη μέθοδο της οργάνωσης και εκπαίδευσης του στρατού και του ναυτικού του Μωχάμετ Αλή. Η αντιφατική και δυσμενής για τους Έλληνες αυτή στάση, ήταν φυσικό να τους προκαλεί αισθήματα οργής και αποστροφής για τη Γαλλία. Ωστόσο, παρά τη διπρόσωπη στάση της, μερικά στοιχεία της πολιτικής της ευνοούσαν τους Έλληνες.¹⁰¹

Την 30η Μαρτίου 1827, οι Άγγλοι και οι Γάλλοι, ειδοποίησαν την Υψηλή Πύλη ότι το Πρωτόκολλο, που είχε κοινοποιηθεί εμπιστευτικά, θα έπρεπε να θεωρείται στο εξής ως επίσημη διακοίνωση. Έτσι, στις 4 Απριλίου, με ξεχωριστές διακοινώσεις, οι Μεγάλες Δυνάμεις «*απαιτούσαν*» την αποδοχή των προτάσεων αυτών. Οι Οθωμανοί παρέμεναν κατηγορηματικά αρνητικοί, δεν αναγνώριζαν το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης και απέρριπταν κάθε πρόταση επέμβασης στις ελληνικές υποθέσεις.

Από την αντίπερα όχθη, το πρόβλημα του Μέτερνιχ ήταν, ότι η παλαιά αντιδραστική συναίνεση είχε αρχίσει να εξασθενεί στα ζητήματα που αφορούσαν την Ελλάδα. Ως εκ τούτου, οι διπλωματικές του ενέργειες είχαν ολοένα και περισσότερο το χαρακτήρα της χρονοτριβής, με στόχο να καθυστερήσουν την οποιαδήποτε αποφασιστική ευρωπαϊκή επέμβαση στο ελληνικό ζήτημα προτού κατορθώσει η οθωμανική αντεπίθεση να καταστείλει την Επανάσταση. Ο Μέτερνιχ παρακολουθούσε ανυπόμονα την επέλαση του Ιμπραήμ και του Κιουταχί¹⁰², ευχόμενος ότι οι νίκες του θα κατέστειλαν ολοκληρωτικά το ελληνικό πρόβλημα.¹⁰³

Το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης αποτέλεσε για πρώτη φορά την επίσημη διπλωματική πράξη δύο μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων, όπου έγινε λόγος για την ελληνική εθνότητα, για τη συγκρότηση ελληνικής κρατικής οντότητας με χερσαία εδάφη και νησιά και που θα αναγνωρίζονταν με το όνομα Ελλάς (*sous la denomination de Grece*).¹⁰⁴

¹⁰¹ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 579-580.

¹⁰² Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητας, σελ. 212.

¹⁰³ Dakin D. (2010), σελ. 152-154.

¹⁰⁴ Γιαννόπουλος Γ. (2003), στο *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 1770-2000*, Τόμος Γ', σελ. 257.

Συνοψίζοντας, το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης είχε απελευθερώσει τα χέρια του Γεώργιου Κάνινγκ. Η αντιδραστική ευρωπαϊκή διπλωματία για το ελληνικό ζήτημα είχε καταρρεύσει. Η παρουσία του Υπουργού Εξωτερικών της Αγγλίας στο Παρίσι, το φθινόπωρο του 1826, είχε συντελέσει θετικά ώστε η γαλλικής κυβέρνησης να συμπράξει με την Αγγλία και την Ρωσία στο ελληνικό πρόβλημα. Μια νέα τριμερή συμμαχία στο πλευρό της Ελληνικής Επανάστασης ήταν γεγονός, η οποία θα επέβαλλε τις δικές της λύσεις στο ελληνικό ζήτημα, παραμερίζοντας τον απομονωμένο Μέτερνιχ, ενώ παράλληλα θα εξασφάλιζε τα βρετανικά συμφέροντα στην Ευρώπη και την Ανατολική Μεσόγειο. Επίσης, η Ρωσία απαιτούσε να επέμβει στρατιωτικά κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, εφόσον η Πύλη απέρριπτε την τριμερή μεσολαβητική προσπάθεια.

Μετά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου της Πετρούπολης, η Ελληνική Επανάσταση από την πλευρά της διπλωματίας έπαιρνε θετική τροπή, ως προς τα δεδομένα της επανάστασης, καθ' αυτά, τα γεγονότα δεν ήταν τόσο θετικά. Λίγες μέρες μετά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου της Πετρούπολης, στις 10 Απριλίου 1826, η κύρια εστία επαναστατικής αντίστασης, το Μεσολόγγι έπεφτε. Την ίδια τύχη είχαν και οι εστίες αντίστασης τόσο στην Πελοπόννησο όσο και στη θάλασσα. Στην Αθήνα ο οπλαρχηγός που αντιστέκονταν, ο Γεώργιος Καραϊσκάκης, έπεσε στο Φάληρο, στις 23 Απριλίου 1827. Ο αυστριακός καγκελάριος, Μέτερνιχ, όταν πληροφορήθηκε την πτώση του Μεσολογγίου θεώρησε ότι το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης δεν είχε καμία αξία και ότι οι Έλληνες δεν ήταν πλέον επαναστατικό παράδειγμα προς μίμηση. Για πρώτη φορά δύο από τις πέντε Δυνάμεις αποφάσισαν αντίθετα από τις αρχές της Συμμαχίας, που, στο μεταξύ, είχε καταπνίξει όλες τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές επαναστάσεις.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Γιαννόπουλος Γ. (2003), Τόμος Γ', σελ. 257.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο: Η Συνθήκη του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827)

2.1 Η απόφαση σύναψης και το περιεχόμενο της Συνθήκης του Λονδίνου

Ο Γεώργιος Κάνινγκ, ως Υπουργός Εξωτερικών της Αγγλίας, είχε πετύχει τους διπλωματικούς του στόχους απευθυνόμενος στην κυβέρνηση της Γαλλίας, ώστε να ενισχύσει τη θέση του απέναντι στη Ρωσία. Αποτέλεσμα της κίνησης αυτής ήταν, να μεταβεί στο Παρίσι την 26η Σεπτεμβρίου 1826 και να συζητήσει με τον κόμη Ντε Βιλλέλ, Πρωθυπουργό της Γαλλίας (1822-1827). Χαρακτηριστικά εκεί, δήλωσε ο Κάνινγκ ότι, η Συνθήκη της Πετρούπολης αποτελούσε την πιο φιλόδοξη πράξη για το ελληνικό ζήτημα, θέτοντας τις προϋποθέσεις, ώστε η Ρωσία να μην οικειοποιηθεί τίποτε από τον ενδεχόμενο ακρωτηριασμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.¹⁰⁶ Άλλωστε, ήταν βαθιά πεπεισμένος ότι η ελληνική περίπτωση θα μπορούσε να λυθεί με φιλειρηνική διάθεση, με την επίδειξη δυνάμεων μόνο, και όχι με αιματοχυσία.

Στην αντίθετη πλευρά «έπλεε» η διπλωματική προσέγγιση της Ρωσίας. Η ρωσική κυβέρνηση θεωρούσε ότι, τόσο η Αγγλία, όσο και η Ρωσία έπρεπε να είναι έτοιμες να αντιμετωπίσουν με αναγκαστικά μέτρα το ελληνικό ζήτημα, στην περίπτωση που η Οθωμανική Αυτοκρατορία αρνείτο να αποδεχθεί ειρηνικά το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης. Με αυτήν την κίνηση, η Ρωσία παρέσυρε την Αγγλία σε τελείως αντίθετη πολιτική, από αυτή του Γεώργιου Κάνινγκ. Επομένως, η Μεγάλη Δύναμη της Ευρώπης που θα διαδραμάτιζε το ρόλο του εξισοροπιστή ήταν η Γαλλία. Η γαλλική κοινή γνώμη, υποκινούμενη από έντονο φιλελληνισμό, έβλεπε με συμπάθεια την Ελληνική υπόθεση και παράλληλα, οι θηριωδίες των Οθωμανών ενίσχυαν αυτήν τη θέση. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί η αναφορά του Αρχηγού της γαλλικής Μοίρας της Ανατολής (Station du Levant), Ναυάρχου Δεριγνύ (Ανρί ντε Ρινύ) (1782-1835)¹⁰⁷, η οποία τόνιζε την ανάγκη τερματισμού του ελληνικού αγώνα, λόγω της πρόκλησης δυσμενών συνθηκών στο γαλλικό εμπόριο στην Ανατολή.¹⁰⁸ Εν προκειμένω, η παρέμβαση της Γαλλίας ως συμβαλλόμενου

¹⁰⁶ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 51.

¹⁰⁷ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητας, σελ. 194.

¹⁰⁸ Ο.π (1974), σελ. 52.

μέρους ήταν καθοριστική, καθώς συνέβαλε στην κάμψη των βρετανικών δισταγμών στο ζήτημα της παροχής εγγυήσεων προς την ελληνική πλευρά. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, η Γαλλία στις 8 Δεκεμβρίου 1826, απάντησε πως ήταν έτοιμη να συνεργαστεί με την Αγγλία και την Ρωσία, για την επίτευξη ενός τέτοιου σκοπού. Επομένως, ως πιθανότερη λύση για το ελληνικό ζήτημα, η Γαλλία θεωρούσε ότι ήταν η απόλυτη συνεργασία με τις πέντε Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία, Αυστρία και Πρωσία) ώστε να εξασφαλιστεί η ειρήνευση και το Πρωτόκολλο να μετατραπεί σε Συνθήκη.¹⁰⁹

Η θέση όμως, τόσο της Αυστρίας όσο και της Πρωσίας δεν ήταν καθόλου ικανοποιητική, με αποτέλεσμα να μην προσχωρήσουν στο Πρωτόκολλο της Πετρούπολης. Η Αυστρία προσπαθούσε να ματαιώσει την γαλλορωσική συνεννόηση και ως τελευταίο μέσο αμφισβήτησης προέτρεπε τις Μεγάλες Δυνάμεις σε πενταμερείς συζητήσεις στον Λονδίνο, με σκοπό την καθυστέρηση της σύναψης Συνθήκης. Η αυστριακή πρόταση είχε βρει υποστήριξη από τους συντηρητικούς κυβερνητικούς κύκλους του Λίβερπουλ¹¹⁰ και του Ουέλλινγκτον, που πάντοτε αντιμετώπιζαν με επιφύλαξη την ενδεχόμενη ελληνική ανεξαρτησία.¹¹¹ Οι Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία) προκειμένου να επικυρώσουν διπλωματικά το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης και παρόλη την δυσκολία που αντιμετώπιζαν από την Αυστρία, προετοίμασαν νέα Συνθήκη με την οποία θα εξασφάλιζε κάτι τέτοιο. Για άλλη μια φορά, η πρόταση του Γεώργιου Κάνινγκ για την δημιουργία στενότερων σχέσεων με τους Έλληνες, σχέσεων οι οποίες θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην αναγνώριση της ανεξαρτησίας τους, θεωρήθηκαν ως οδηγός για την υπό διαμόρφωση νέα Συνθήκη.

Κατά την διάρκεια των διπλωματικών διεργασιών για την σύναψη Συνθήκης, ο Γεώργιος Κάνινγκ παρέμεινε απομακρυσμένος από τις πολιτικές του υποθέσεις λόγω ασθένειας. Την ίδια περίοδο, το 1827, ο Πρωθυπουργός Λίβερπουλ νόσησε βαριά και αποσύρθηκε από τα καθήκοντά του. Αποτέλεσμα του γεγονότος αυτού ήταν, μετά την ανάρρωσή του ο Κάνινγκ, στις 12 Απριλίου 1827, να αναλάβει την πρωθυπουργία της αγγλικής κυβέρνησης. Μετά την ανάληψη των καθηκόντων του, άμεση αντίδρασή του ήταν να απομακρύνει την Αυστρία από τις προκαταρκτικές συζητήσεις για την σύναψη της Συνθήκης, και να παρουσιάσει ολοκληρωμένο το σχέδιο της στις κυβερνήσεις της Αυστρίας και της Πρωσίας. Αποτέλεσμα των εξελίξεων αυτών ήταν, στις 22 Μαΐου 1827, να

¹⁰⁹ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 52.

¹¹⁰ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωποικτήτων, σελ. 207.

¹¹¹ Βακαλόπουλος Α., κ.α (Συλλογικό έργο) (1975), Τόμος ΙΒ', σελ. 461.

ολοκληρωθούν και οι τελευταίες φάσεις της Συνθήκης, να εγκριθούν από την αγγλική κυβέρνηση και να αποσταλούν στις υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις.¹¹² Στις αρχές του Ιουνίου 1827 το Σχέδιο της Συνθήκης έφτασε στο Βερολίνο και την Βιέννη. Ως ήταν αναμενόμενο, η απάντηση της Αυστρίας και κατ' επέκταση του Μέτερνιχ ήταν για άλλη μια φορά αρνητική. Μάλιστα, ο Μέτερνιχ, στις 11 Ιουλίου, απέστειλε ένα έγγραφο προς τις συμμαχικές κυβερνήσεις, στο οποίο εξέθετε τους λόγους που στήριζε την αντίθεσή του.¹¹³

Τα νέα όμως της Ελληνικής Επανάστασης έφταναν θλιβερά, καθώς επίσης και η πληροφορία στο Παρίσι, την 6η Ιουλίου, ότι ο ρωσικός στόλος είχε αποπλεύσει από την Κροστάνδη¹¹⁴. Η ερμηνεία του γεγονότος αυτού ήταν, ότι ο Τσάρος Νικόλαος Α΄ σκόπευε να δράσει μαζί με τους Συμμάχους. Στην περίπτωση όμως που οι Σύμμαχοι δεν δρούσαν ενωμένοι μαζί του, είχε σκοπό να κινηθεί ανεξάρτητος. Έτσι, την ίδια ημέρα, την 6η Ιουλίου 1827, οι Πληρεξούσιοι των τριών Κυβερνήσεων, αποφάσισαν στο Λονδίνο να υπογράψουν την Συνθήκη. Ο άμεσος σκοπός της Συνθήκης του Λονδίνου ήταν, η αποκατάσταση της ειρήνης μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών, μέσω διακανονισμού τον οποίο επιζητούσε, τόσο το αίσθημα του ανθρωπισμού, όσο και το συμφέρον της Ευρώπης για ειρήνη στην ανατολική Μεσόγειο.¹¹⁵ Για την ιστορία, οι Πληρεξούσιοι που υπέγραψαν την Συνθήκη του Λονδίνου¹¹⁶, στις 6 Ιουλίου 1827 ήταν, ο Αντικόμης Ουίλιαμ Ντάντλεϊ (Dudley) για την Αγγλία, ο Πρίγκιπας Λιέβεν (Lieven) για την Ρωσία και ο Γάλλος κόμης Ιούλιος Πολινιάκ (Polinac).¹¹⁷

Ως προς το περιεχόμενό της, η νέα Συνθήκη περιλάμβανε όλες τις διατάξεις του Πρωτοκόλλου της Πετρούπολης (4 Απριλίου 1826). Επιπλέον, στο προοίμιο της Συνθήκης αναφέρονταν οι λόγοι με τους οποίους θεμελιώνονταν η παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων. Ένας από αυτούς ήταν, η ελληνική αίτηση παρέμβασης προς την Αγγλία και την

¹¹² Σίμψας Μ. (1974), σελ. 55.

¹¹³ Ο.π. (1974), σελ. 56.

¹¹⁴ Η Κροστάνδη είναι νησιωτική πόλη της βορειοδυτικής Ρωσίας. Διοικητικά αποτελεί διαμέρισμα της Ομοσπονδιακής Πόλης της Αγίας Πετρούπολης, της οποίας αποτελεί το σπουδαιότερο λιμάνι. Αποτελεί επίσης την έδρα του ρωσικού Στόλου της Βαλτικής. Είναι κτισμένη επάνω στο νησί Κότλιν, στο κέντρο του Κόλπου της Φινλανδίας. Η θέση της της προσέδωσε εξαιρετική στρατηγική σημασία από τα μεσαιωνικά κιόλας χρόνια, αφού ελέγχει την κυκλοφορία των πλοίων μεταξύ Βαλτικής - Νέβα και αργότερα Αγίας Πετρούπολης.

¹¹⁵ Ο.π. (1974), σελ. 58.

¹¹⁶ Βλέπε Παράρτημα «Α» Εικόνα 2-1 έως Εικόνα 2-9, Μεταγραφή της Συνθήκης Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827), σελ. 174.

¹¹⁷ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 47.

Γαλλία. Επίσης, αναγράφονταν η ανάγκη καταστολής της πειρατείας και της προστασίας των εμπορικών συμφερόντων.¹¹⁸

Η Συνθήκη του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827) αποτελούνταν από επτά άρθρα και ένα επιπλέον, μυστικό άρθρο, το οποίο την διαφοροποιούσε ουσιαστικά από το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης. Με το πρώτο άρθρο η Συνθήκη όριζε ότι, οι Μεγάλες Δυνάμεις απαιτούσαν, τόσο από τους Έλληνες, όσο και από τους Οθωμανούς να αποδεχθούν τους όρους της ανακωχής. Αν κάτι τέτοιο επιτυγχάνονταν, τότε οι Δυνάμεις θα ξεκινούσαν αμέσως τις διαπραγματεύσεις στην Κωνσταντινούπολη για τον διακανονισμό. Η βάση του διακανονισμού θα ήταν ακριβώς ίδια με αυτή του Πρωτοκόλλου της Πετρούπολης. Στο επόμενο άρθρο καθορίζονταν οι όροι της ειρήνης, καθώς επίσης και ότι, η Ελλάδα θα αναγνωριζόταν ως αυτόνομο κράτος, φόρου υποτελούς στον Σουλτάνο. Θα πληρώνονταν ετήσιος φόρος, ο οποίος θα καθορίζονταν κατόπιν συμφωνίας. Η διοίκηση στην Ελλάδα θα προερχόταν από αρχές διορισμένες από τους ίδιους, με μικρή ανάμειξη της Πύλης. Στο τρίτο άρθρο ρυθμιζόνταν τα σύνορα του ελληνικού κράτους, τα οποία θα αποτελούσαν αντικείμενο διαπραγματεύσεων, όχι μόνο με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπως στο Πρωτόκολλο της Πετρούπολης, αλλά και με τις δύο αντιμαχόμενες παρατάξεις. Επίσης, με το τέταρτο άρθρο, οι Μεγάλες Δυνάμεις αναλάμβαναν την υποχρέωση να εφοδιάσουν τους αντιπρόσωπους τους στη Κωνσταντινούπολη με όλες τις απαραίτητες οδηγίες για την πιστή εφαρμογή της Συνθήκης. Με το πέμπτο άρθρο οι συμβαλλόμενες Δυνάμεις αναλάμβαναν την υποχρέωση να μην επιδιώξουν στη Συνθήκη αυτή καμμία εδαφική επέκταση ή αποκλειστική επιρροή ή άλλο εμπορικό ευεργέτημα για τους υπηκόους τους. Επιπρόσθετα, στο έκτο άρθρο προβλέπονταν ότι, οι συμφωνίες ειρήνευσης και συμφιλίωσης, έπρεπε να τεθούν υπό την εγγύηση των Δυνάμεων, οι οποίες και θα τις υπέγραφαν σε μεταγενέστερο χρονικό διάστημα. Τέλος, με το έβδομο άρθρο, έγινε ανακοίνωση ότι, η εν λόγω Συνθήκη έπρεπε να κυρωθεί και τα έγγραφα της επικύρωσης να ανταλλαχθούν, μεταξύ των εμπλεκομένων, εντός διαστήματος δυο μηνών.^{119 , 120}

Η νέα Συνθήκη περιείχε και μια καινοτομία, περιλάμβανε ένα μυστικό άρθρο, υπό την μορφή καταναγκαστικών έργων για την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Το μυστικό αυτό άρθρο όριζε ότι, εάν μέσα σε ένα μήνα (το χρονικό όριο άλλαξε αργότερα σε δεκαπέντε ημέρες) οι Οθωμανοί δεν δέχονταν την προτεινόμενη μεσολάβηση, οι σύμμαχοι θα έστελναν

¹¹⁸ Dakin D. (2010), σελ. 231.

¹¹⁹ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 240.

¹²⁰ Βλέπε Παράρτημα «Α» Εικόνα 2-1 έως Εικόνα 2-9, Μεταγραφή της Συνθήκης Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827), σελ. 174.

πρόξενους στην Ελλάδα. Συνέπεια αυτών των μέτρων θα ήταν, η συνένωση των στόλων των τριών Μεγάλων Δυνάμεων (Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία), με σκοπό όπως παρεμποδίσουν την άφιξη στην επαναστατημένη Ελλάδα, κάθε ενίσχυσης οθωμανικής ή αιγυπτιακής δύναμης με στρατεύματα, υλικά και όπλα.¹²¹ Επιπλέον, όριζε ότι αν μια από τις αντιμαχόμενες πλευρές απέκρουε την ανακωχή, οι τρεις Μεγάλες Δυνάμεις θα εμπόδιζαν τις συγκρούσεις μεταξύ των δύο πλευρών, χωρίς όμως να λάβουν μέρος στις εχθροπραξίες.¹²² Τέλος, αν μετά από κάθε προσπάθεια, τα μέτρα αυτά δεν έπειθαν την Πύλη να δεχθεί τις προτάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων ή αν από την πλευρά τους οι Έλληνες δεν αποδέχονταν τους όρους, οι οποίοι είχαν καθοριστεί προς όφελός τους, οι Συμβαλλόμενες Δυνάμεις θα συνέχιζαν ακάθεκτες το έργο της ειρήνευσης βάσει των όρων της Συνθήκης.

Μια εβδομάδα αργότερα, η Συνθήκη του Λονδίνου προωθήθηκε στην Κωνσταντινούπολη μαζί με τις καθοριζόμενες οδηγίες προς τους συμμάχους πρεσβευτές, καθώς επίσης και τις οδηγίες προς τους συμμάχους Ναυάρχους. Όλες οι οδηγίες που συνόδευαν την Συνθήκη αποτελούσαν μια σειρά παραρτημάτων επιγραφόμενα ως Α΄ έως ΣΤ΄. Το παράρτημα Α΄ είχε όλες τις κοινές οδηγίες προς τους πρεσβευτές της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας στην Κωνσταντινούπολη, για την μέθοδο εφαρμογής της Συνθήκης. Στο παράρτημα Β΄, περιέχονταν οι όροι αναγγελίας και η πρώτη διακοίνωση της Συνθήκης στην Πύλη, προτείνοντας την μεσολάβηση των τριών συμμαχικών Δυνάμεων και την αναστολή των εχθροπραξιών στην Ελλάδα. Μετά την πάροδο ενός μήνα, όπως προέβλεπε το μυστικό άρθρο, η Πύλη δεν είχε αποδεχθεί την πρόταση για μεσολάβηση και ανακωχή, τότε οι πρεσβευτές θα προέβαιναν στη δεύτερη επίσημη διακοίνωση, οι όροι της οποίας περιγράφονταν στο παράρτημα Γ΄. Η δεύτερη διακοίνωση επιβεβαίωνε την επιθυμία των Μεγάλων Δυνάμεων να επιβάλουν την προτεινόμενη ανακωχή. Για τις ελληνικές αρχές είχε αφιερωθεί το παράρτημα Ε΄, με το οποίο οι Ναύαρχοι θα ανακοίνωναν στην προσωρινή κυβέρνηση των Ελλήνων τους όρους της Συνθήκης.¹²³

Τα παραρτήματα Δ΄ και ΣΤ΄ αφορούσαν τις οδηγίες προς τους Ναυάρχους των Μεγάλων Δυνάμεων. Οι κοινές οδηγίες προς τους τρεις Ναυάρχους είχαν διατυπωθεί με διπλωματική ασάφεια, ώστε να εξισορροπούνται οι δισταμένοι σκοποί των τριών κυβερνήσεων.

¹²¹ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 66.

¹²² Dakin D. (2010), σελ. 231.

¹²³ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 46

Τα βασικά πλεονεκτήματα της Συνθήκης του Λονδίνου για την Ελληνική Επανάσταση είναι δυνατόν να συνοψιστούν ως εξής. Αρχικά, η λήψη των μέτρων για την επίτευξη της ανακωχής θα έλυνε το ελληνικό ζήτημα με την κοινή δράση των τριών Μεγάλων Δυνάμεων (Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία). Επίσης, η κάθε κίνηση όλων ή μιας μόνο δύναμης, θα ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί με την κοινή απόφαση και των υπολοίπων, ώστε να μην υπάρχει μονομερής όφελος προς κάποια συγκεκριμένη συμμαχική δύναμη. Όλες οι Δυνάμεις θα είχαν ίδια οφέλη από την περιοχή της Ανατολής. Έτσι, η Συνθήκη δημιουργήθηκε με την προϋπόθεση ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν θα δέχονταν την κοινή κατακραυγή από τον αφανισμό ενός χριστιανικού έθνους, κάτι που πρωτίστως ενδιέφερε την Ρωσία για να επέμβει στην περιοχή ως προστάτιδα των ομόδοξών της. Κυρίως όμως, για να αποτρέψει η Αγγλία την μονομερή λύση του ανατολικού ζητήματος από την Ρωσία. Τέλος, για να έχουν οι Μεγάλες Δυνάμεις, η κάθε μία ξεχωριστά επιρροή στο νέο κράτος.¹²⁴

¹²⁴ Γιαννόπουλος Γ. (2003), στο *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 1770-2000*, Τόμος Γ', σελ. 258.

2.2 Η ερμηνεία της Συνθήκης του Λονδίνου από τις Μεγάλες Δυνάμεις

Αυτές ήταν οι οδηγίες που έπρεπε να λάβουν, αλλά και να θέσουν σε ενέργεια οι τρεις Ναύαρχοι των συμμαχικών στόλων, ώστε να εφαρμόσουν τους όρους της Συνθήκης του Λονδίνου. Οι Ναύαρχοι των τριών συμμαχικών Δυνάμεων, Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας, που θα λάμβαναν και θα ενεργούσαν βάσει αυτών των οδηγιών ήταν, ο Άγγλος Αντιναύαρχος Έντουαρντ Κόδρινγκτον (Sir Edward Codrington) (1770-1851), ο οποίος από το 1826 είχε τοποθετηθεί ως ανώτατος διοικητής του βρετανικού στόλου της Μεσογείου, ο Γάλλος Υποναύαρχος Ανρί ντε Ρινύ, γνωστός στην Ελλάδα ως Δεριγνύ (Marie Henri Daniel Gauthier, comte de Rigny) (1782- 1835) και ο Ρώσος Υποναύαρχος, ολλανδικής καταγωγής, Λογγίνος φον Χέυδεν (Lodewijk van Heiden) (1772 ή 1773–1850)¹²⁵. Οι οδηγίες, όμως, για την εφαρμογή της Συνθήκης καθυστέρησαν να ληφθούν από τους Αρχηγούς των στόλων, περίπου στις 7 Αυγούστου 1827 έφτασαν στον Αντιναύαρχο Κόδρινγκτον. Η καθυστέρηση της άφιξης των οδηγιών της Συνθήκης, άφηνε μεγάλο περιθώριο ευθύνης στους Ναύαρχους των συμμαχικών Δυνάμεων. Στην περίπτωση που οι Οθωμανοί απέρριπταν και οι Έλληνες αποδέχονταν την προτεινόμενη ανακωχή, οι Ναύαρχοι θα αντιμετώπιζαν τους τελευταίους ως φίλους και θα τοποθετούσαν τα πλοία τους έτσι, ώστε να παρεμποδίσουν την άφιξη των εφοδίων από την Αίγυπτο και τα Στενά. Επομένως, αυτό που έπρεπε να κάνουν οι τρεις στόλαρχοι ήταν να ενεργήσουν με περίσκεψη, ώστε τα μέτρα που θα έπαιρναν να μην καταλήξουν σε ανεπιθύμητες εχθροπραξίες. Όφειλαν να καταφύγουν στη βία, στην περίπτωση που οι Οθωμανοί θα εξακολουθούσαν να παραβιάζουν τα θαλάσσια περάσματα που κατείχαν οι συμμαχικοί στόλοι.¹²⁶

Εκτός των επίσημων εξελίξεων για την εφαρμογή της Συνθήκης του Λονδίνου, υπήρχαν και πολιτικές εξελίξεις και ερμηνείες από τις κυβερνήσεις των συμμάχων. Ο Γάλλος Υπουργός Εξωτερικών ενημέρωσε τον Στρατηγό Γκιγιεμινό ¹²⁷, στην Κωνσταντινούπολη, ότι πλέον, είναι επιθυμητή η πρόκληση διαπραγματεύσεων μεταξύ της Πύλης και των Ελλήνων, διότι σε περίπτωση άρνησης θα ήταν πολύ δύσκολο να πραγματοποιηθούν τα όσα ορίζονταν από το μυστικό άρθρο της Συνθήκης. Μια ενδεχόμενη παρερμηνεία θα μπορούσε να προκαλέσει την έκρηξη πολέμου με τους Οθωμανούς, εξέλιξη την οποία απεύχονταν. Η γαλλική κυβέρνηση, επομένως, στηρίζονταν στην εντύπωση που θα προξενούσε στους Οθωμανούς η εμφάνιση των τριών στόλων των συμμαχικών δυνάμεων

¹²⁵ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 207.

¹²⁶ Dakin D. (2010), σελ. 231.

¹²⁷ Ο.π Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 193.

στην περιοχή του Αιγαίου πελάγους, προσδοκώντας έτσι ένα θετικό αποτέλεσμα με την επίδειξη ισχύος.¹²⁸ Συμπληρωματικά, ο Γάλλος Ναύαρχος Δεριγνύ, κατά την επίσκεψή του στην Αίγυπτο τον Απρίλιο του 1827, είχε συνάψει φιλικές σχέσεις με τον Μωχάμετ Αλή και εξέφραζε την άποψη ότι, η στάση που πρέπει να τηρηθεί ήταν αυτή της ουδετερότητας.

Από την άλλη πλευρά, η θέση της Αγγλίας και του Ναυάρχου Κόδριγκτον ως προς την εφαρμογή των όρων της Συνθήκης ήταν διαφορετική. Ο Κόδριγκτον, αρκετά σχολαστικός και παράλληλα σκεπτικός ως προς την ανάγνωση της Συνθήκης, θεωρούσε ότι οι εχθροπραξίες ανάμεσα στις Μεγάλες Δυνάμεις και στον Οθωμανικό, Αιγυπτιακό στόλο θα ήταν αρκετά πιθανές και ίσως αναπόφευκτες.¹²⁹ Άλλωστε, ο Γεώργιος Κάνινγκ από τον Λονδίνο είχε στείλει επιστολή προς τον ξάδελφό του Στράτφορντ Κάνινγκ, πρεσβευτή της Αγγλίας στην Κωνσταντινούπολη, όπου τον ενημέρωνε ότι, η φύση και το πνεύμα της συμφωνίας ήταν υπό το πνεύμα μιας ειρηνικής επέμβασης, υποστηριζόμενη από την παρουσία φίλων δυνάμεων.¹³⁰ Ουσιαστικά, ενώ οι Ρώσοι έδειχναν την πραγματική τους επιθυμία για έναν επικείμενο πόλεμο, οι Ναύαρχοι της Αγγλίας και της Γαλλίας προσπαθούσαν να ερμηνεύσουν τους όρους της Συνθήκης με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποφευχθεί κάτι τέτοιο.¹³¹

Παράλληλα, ο Γεώργιος Κάνινγκ είχε στείλει μυστικά στην Αλεξάνδρεια, τον Λοχαγό Κράντοκ, προκειμένου να αποτρέψει τον Μωχάμετ Αλή από σχεδιαζόμενες εχθροπραξίες. Ο Κράντοκ έφτασε στην Αλεξάνδρεια στις 8 Αυγούστου 1827, αλλά ο αιγυπτιακός στόλος είχε ήδη αποπλεύσει. Οι προτάσεις που είχε εξουσιοδοτηθεί να δώσει ο Κράντοκ ήταν πολύ αόριστες και οι απειλές «ακίνδυνες», ώστε να δελεάσουν τον Μωχάμετ Αλή, και να τον αναγκάσουν να παραδοθεί από το εγχείρημά του με το ελληνικό ζήτημα.¹³² Η γενική διαπίστωσή ήταν ότι, ο Αιγύπτιος πασάς διατηρούσε στάση αναμονής και αγωνιούσε να ακούσει τις τελικές διαθέσεις του Σουλτάνου, προτού καθορίσει τη μελλοντική στάση του. Επιστρέφοντας, ο Κράντοκ έσπευσε να συναντήσει τον Κόδριγκτον και το μόνο θετικό που του έφερε ήταν ένα μήνυμα του Μωχάμετ Αλή, που του συνιστούσε να ενημερώσει τον γιο του Ιμπραήμ, σχετικά με τις οδηγίες των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων προς τους Ναυάρχους

¹²⁸ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 68.

¹²⁹ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 53.

¹³⁰ Ο.π (1974), σελ. 69.

¹³¹ Ο.π (2016), σελ. 52.

¹³² Dakin D. (2010), σελ. 232.

τους. Ο Κόδριγκτον δέχτηκε με ευχαρίστηση τη συμβουλή του Αιγύπτιου Σουλτάνου, αφού αυτή ταυτιζόταν με την τακτική που είχε αποφασίσει να τηρήσει.¹³³

Την ίδια ημερομηνία, στις 8 Αυγούστου 1827, ο κύριος δημιουργός της Συνθήκης του Λονδίνου, Γεώργιος Κάνινγκ, πεθαίνει. Ο θάνατος του προκάλεσε σύγχυση στις συμμαχικές Δυνάμεις, ενώ παράλληλα ενθάρρυνε τους Οθωμανούς και τον Μέτερνιχ να διατυπώσουν νέες απόψεις, ώστε η ειρήνευση να προέλθει από την βούληση του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄. Χαρακτηριστικό είναι το σημείωμα του Μέτερνιχ σχετικό με την άποψή του για την Συνθήκη του Λονδίνου, όπως το αναφέρει ο Κόκκινος Δ. στο βιβλίο του *Η Ελληνική Επανάσταση*, τόμος ΣΤ΄, «*Η συνθήκη αυτή πάντα δύναται να φέρη έκτος εκείνου δια τὸ ὁποῖον ἔγινε. Φέρει δὲ ἀσφαλῶς εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ρωσσίας κατὰ τῆς Πύλης. Ἡ Ἀγγλία θὰ συντελέσῃ εἰς τοῦτο χωρὶς να τεθῇ εἰς κατάστασιν πολέμου, ἢ δὲ Γαλλία θὰ γίνῃ παίγιον τῶν συμμάχων τῆς καὶ τῶν ἰδίων τῆς ἐσφαλμένων ὑπολογισμῶν. Τὸ πρῶτιστον ἔργον σὰς θὰ εἶναι τὸ να ἐκθέσετε τὴν ἀλήθειαν εἰς τὴν Πύλην*».¹³⁴ Όλες αυτές οι ενέργειες του Μέτερνιχ απέβησαν μάταιες. Ο Γεώργιος Κάνινγκ νεκρός, ήταν ισχυρότερος του ζωντανού Μέτερνιχ. Η αντίδραση της Αυστρίας λοιπόν ήταν, αντί να επιβραδύνει ή να ματαιώσει τα γεγονότα, αντίθετα τα επιτάχυνε.¹³⁵ Ήδη, όμως, υπήρχε μια Συνθήκη που όριζε τις εγκεκριμένες διαδικασίες, συμφωνημένη και υπογεγραμμένη από τις τρεις συμμαχικές Δυνάμεις. Βάσει αυτής, οι στρατιωτικοί εκπρόσωποι της Αγγλίας και Γαλλίας, στην Αίγυπτο, είχαν ζητήσει από τον Σουλτάνο της Αιγύπτου, Μωχάμετ Αλή, να ανακαλέσει τον στόλο του, ο οποίος είχε αποπλεύσει από την Αλεξάνδρεια την 1η Αυγούστου 1827, γεγονός το οποίο δεν συνέβη ποτέ.¹³⁶

Σημαντική χαρακτηρίζεται η άποψη του Αντικόμη Ουίλιαμ Ντάντλεϊ (Dudley), ένας από τους τρεις πληρεξούσιους που υπέγραψαν την Συνθήκη του Λονδίνου, ως προς την ερμηνεία της προς τον Ναύαρχο Κόδριγκτον. Χαρακτηριστικά, ο Σίμψας Μ. στο βιβλίο του *Ναβαρίνον. Η ναυμαχία που εθεμελίωσε την ελευθερία της Ελλάδος* αναφέρει, «*Ὁ ἐξαναγκασμὸς τοῦ ἐνός ἢ τοῦ ἄλλους μέρους, ἀκόμη καὶ τῶν δύο να τηρήσουν ἀνακωχή, θὰ ἀποτελέσῃ τὸ καθήκον τῶν διαφόρων κατὰ θάλασσαν Διοικητῶν, καθ' ὃν δὲ χρόνον θὰ*

¹³³ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β΄, σελ. 682.

¹³⁴ Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ΄, σελ. 149.

¹³⁵ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 5.

¹³⁶ Βακαλόπουλος Α. (1971), σελ. 366.

πράζουν αὐτοὶ πᾶν τὸ δυνατόν διὰ νὰ παρεμποδίσουν μίαν σύγκρουσιν μεταξὺ τῶν δύο ἐμπολέμων, θὰ ἀποφύγουν ἀπὸ μέρους τῶν, πᾶσαν σύγκρουσιν μὲ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο.».¹³⁷

Μαζί με αυτό, ο Ουίλιαμ Ντάντλεϊ (Dudley) ενημέρωσε τον Ναύαρχο Κόδριγκτον ότι, ο ρόλος του, ως προς την εφαρμογή των όρων της Συνθήκης, ήταν πολύ δύσκολος διότι τόσο η Γαλλία όσο και η Ρωσία δεν ήταν ειλικρινείς ως προς τις πραγματικές τους προθέσεις. Παρόλες όμως τις δυσκολίες που είχε να αντιμετωπίσει ο Κόδριγκτον, ο Ουίλιαμ Ντάντλεϊ (Dudley) μετά την διαβίβαση των σχετικών εγγράφων με τις οδηγίες της Συνθήκης, εξέφραζε ότι, η φρόνηση, η πείρα και η απόλυτη προσοχή θα χρησίμευαν ως οδηγός του. Επίσης, ο Αντικόμης συμβούλευε τον Άγγλο Ναύαρχο να μην δεχθεί καμμία διαταγή από την μια ή την άλλη συμμαχική Δύναμη.¹³⁸

Όταν όμως ο Κόδριγκτον έλαβε στη Σμύρνη, στις 7 Αυγούστου 1827, το κείμενο της Συνθήκης και τις κοινές κατευθύνσεις, απάντησε προς τον Στράτφορντ Κάνινγκ, ότι οι οδηγίες που είχε λάβει καθιστούσαν τις εχθροπραξίες αναπόφευκτες, εφόσον οι Οθωμανοί ήταν βέβαιο ότι θα αντιδρούσαν αρνητικά. Συνέπεια αυτών ήταν ότι, τόσο οι Γάλλοι όσο και οι Άγγλοι έβρισκαν τις οδηγίες που είχαν λάβει ελλιπείς ως προς ακρίβεια, και τους υποχρέωσε στην αναζήτηση διευκρινήσεων. Χαρακτηριστικά, ο Δεριγνύ τις χαρακτήριζε «*bien peu precis*» (πολύ ανακριβείς)¹³⁹. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι, ο Κόδριγκτον αναζητούσε διευκρινήσεις για τις οδηγίες της Συνθήκης, όχι μόνο από τον Στράτφορντ Κάνινγκ, αλλά και από το βρετανικό Ναυαρχείο. Εκεί, ο Ναύαρχος ενημέρωσε ότι, δεν μπορούσε να κατανοήσει πως, εάν οι Οθωμανοί δεν συνταχθούν με τους όρους της Συνθήκης, θα έπρεπε οι Μεγάλες Δυνάμεις να τους εμποδίσουν και να συμμορφωθούν με τη βία. Αυτό βέβαια, θα μπορούσε να επιτευχθεί με την εφαρμογή κάποιου είδους αποκλεισμού.

Αποτέλεσμα, ήταν να ετοιμαστεί απάντηση των τριών πρεσβευτών των Μεγάλων Δυνάμεων στην Κωνσταντινούπολη, στις 4 Σεπτεμβρίου 1827, και εκείνη του Ουίλιαμ Ντάντλεϊ (Dudley) από τον Λονδίνο, μέσω Ναυαρχείου, στις 15 Οκτωβρίου 1827, προς τον Άγγλο Ναύαρχο. Η δεύτερη απάντηση έλαβε σοβαρά υπόψη τα αναγραφόμενα της πρότασης των τριών πρεσβευτών (Πρωτόκολλο των τριών Πρεσβευτών, όπως και ονομάστηκε), με το παράδοξο όμως αποτέλεσμα, να παραδοθεί στον Κόδριγκτον λίγες μόνο μέρες μετά από την Ναυμαχία του Ναβαρίνου, 20 Οκτωβρίου 1827.¹⁴⁰ Και πάλι όμως, το

¹³⁷ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 70.

¹³⁸ Ο.π (1974), σελ. 71

¹³⁹ Ο.π (1974), σελ. 71.

¹⁴⁰ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 59.

Πρωτόκολλο των Πρεσβευτών δεν αποδείχθηκε ικανό να διαφωτίσει τους τρεις συμμαχικούς στόλους, ως προς την εφαρμογή των όρων της Συνθήκης. Έτσι, συνεχώς επιβεβαιωνόταν στον Κόδριγκτον ότι η μοναδική λύση που του απέμενε δεν ήταν άλλη από την χρήση βίας.¹⁴¹

Αντιθέτως, ήδη από την 19η Αυγούστου 1827, ο Άγγλος πρεσβευτής από την Κωνσταντινούπολη, είχε πληροφορήσει τον Κόδριγκτον ότι, οι συμμαχικοί στόλοι δεν έπρεπε να συνδράμουν υπέρ των εμπολέμων, αλλά να διατηρήσουν όσο ήταν δυνατόν την ειρήνη. Την χρήση βίας να την έθεταν σε εφαρμογή μόνο στη περίπτωση που τα γεγονότα οδηγούσαν αναπόφευκτα σε κάτι τέτοιο. Συμπερασματικά, τα γεγονότα οδηγούσαν στον σχηματισμό της άποψης ότι, μια βίαια δράση σε περίπτωση ανάγκης, εκ μέρους του συμμαχικού στόλου της Αγγλίας, δεν θα αποδοκιμάζονταν από την κυβέρνηση του.¹⁴²

Ενώ, οι Ναύαρχοι των στόλων της Αγγλίας και της Γαλλίας προσπαθούσαν να αποσαφηνίσουν τις αοριστίες και τις αβεβαιότητες των όρων της Συνθήκης του Λονδίνου, ο Ρώσος Ναύαρχος Χέυδεν, που ταξίδευε από την Κροστάνδη προς την Μεσόγειο και το Αιγαίο πέλαγος με τον ρωσικό στόλο, δεν αντιμετώπιζε ανάλογα προβλήματα. Άλλωστε, η ρωσική κυβέρνηση ήταν εκείνη που πρότεινε την ένταξη του μυστικού άρθρου στη Συνθήκη. Τώρα, η πολιτική της είχε γίνει σαφέστερα πιο άκαμπτη και επιθετική απέναντι στην Πύλη. Οι οδηγίες που είχαν δοθεί στον Ναύαρχο Χέυδεν ήταν περισσότερο σαφείς. Σημείωνε ότι, στην περίπτωση που η Πύλη δεν δέχονταν τους όρους της Συνθήκης, θα έπρεπε οι συμμαχικοί στόλοι να οργανώσουν μια αυστηρή περιπολία εναντίον των ναυτικών και στρατιωτικών δυνάμεων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, παρεμποδίζοντας δια της βίας την αποστολή οποιασδήποτε ενίσχυσης. Ενισχυτικά των εντολών της ρωσικής κυβερνήσεως ήταν τα λόγια του Τσάρου Νικολάου Α΄, κατά την αποχαιρετιστήρια επίσκεψή του στα πλοία, λίγο προτού αποπλεύσουν από το Ναύσταθμο της Κροστάνδης. Εγκαταλείποντας τη ναυαρχίδα είπε στον Ναύαρχο Χέυδεν *«Ελπίζω ότι σε περίπτωση στρατιωτικών επιχειρήσεων, θα μεταχειρισθήτε τον εχθρόν κατά ρωσικό τρόπο» (ra russki)»*.¹⁴³

Συνοψίζοντας, άξια αναφοράς κρίνεται και η αποτύπωση της σημαντικότητας της Συνθήκης για τις ευρωπαϊκές δυνάμεις. Η υπογραφή της Συνθήκης είχε την σημασία

¹⁴¹ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 72.

¹⁴² Ο.π (1974), σελ. 73.

¹⁴³ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β΄, σελ. 681.

ιστορικού σταθμού και ενδείξεις αφετηρίας για νέες εξελίξεις. Οι τρεις Δυνάμεις είχαν αποφασίσει την δημιουργία νέου κράτους, με το οποίο θα επιτύγχαναν την ανάπλαση του πολιτικού χάρτη της Ευρώπης. Άλλωστε, αυτήν την προσδοκία τη μαρτυρούσε το μυστικό άρθρο της Συνθήκης, το οποίο φανέρωνε την σταθερότητα των αποφάσεων των τριών Δυνάμεων.¹⁴⁴

Ως προς τους επαναστατημένους Έλληνες, είχε αποφασιστεί η δημιουργία αυτόνομου ελληνικού κράτους, φόρου υποτελείς υπό την επικυριαρχία του Σουλτάνου, και όχι μιας ανεξάρτητης επικράτειας, όπως είχαν επιμένει οι Έλληνες αντιπρόσωποι κατά την συνομιλία τους με τον Στρατφερντ Κάνινγκ, στην αγγλική ναυαρχίδα κοντά στη νήσο Ύδρα, καθώς, επίσης, και με τα διαλαμβανόμενα με το Σύνταγμα της Τροιζήνας¹⁴⁵. Μια τέτοια εξέλιξη τρομοκρατούσε τον Ιωάννη Καποδίστρια, ο οποίος από την Γ' Εθνοσυνέλευση Τροιζήνας (19 Μαρτίου - 5 Μαΐου 1827), είχε επιλεγεί ως Κυβερνήτης της Ελλάδας, ότι οι Έλληνες ενδεχομένως θα μπορούσαν να απορρίψουν την Συνθήκη.¹⁴⁶ Ο Ιωάννης Καποδίστριας όμως, έχοντας πολύτιμη διπλωματική εμπειρία, θεωρούσε ότι ήταν προτιμότερο όταν κάποιος κρατά στα «χέρια του» το τίποτα, να αφήνει το μέτριο κέρδος. Πόσο μάλλον, όταν αυτό το λίγο κάποια στιγμή θα μπορούσε να γίνει και καθόλου. Επομένως, ο Καποδίστριας ενεργούσε με μικρά και σίγουρα διπλωματικά βήματα, ώστε να επιτύχει το επιθυμητό αποτέλεσμα στο μέλλον προς όφελος του ελληνικού Έθνους.

¹⁴⁴ Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 146.

¹⁴⁵ Η Γ' Εθνοσυνέλευση Τροιζήνας (19 Μαρτίου - 5 Μαΐου 1827), συνήρθε στην Τροιζήνα του Πόρου με σκοπό την ολοκλήρωση των εργασιών της Εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου - που είχε διακοπεί λόγω των πολεμικών γεγονότων. Πραγματικά, αυτή η Εθνοσυνέλευση συνέταξε και επικύρωσε τον πρώτο οριστικό καταστατικό χάρτη της Ελλάδας, το «Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος». Επίσης, εξέλεξε ως πρώτο Κυβερνήτη της Ελλάδος, τον Ιωάννη Καποδίστρια.

¹⁴⁶ Ο.π (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 146.

2.3 Η ανακοίνωση της Συνθήκης του Λονδίνου στους Έλληνες και η αντίδραση της Πύλης

Οι Ναύαρχοι των Συμμαχικών Δυνάμεων, πριν εφαρμόσουν τους όρους της Συνθήκης και λάβουν την εντολή εκτέλεσης τους από τους Πρεσβευτές, είχαν ως υποχρέωση να ανακοινώσουν την υπογραφή της στους Έλληνες και να τους ζητήσουν να την αποδεχθούν. Αυτό άλλωστε, προβλέπονταν από τα περιεχόμενα των Παραρτημάτων Α' και Ε' της Συνθήκης.

Πράγματι, οι Ναύαρχοι της Αγγλίας και Γαλλίας, Κόδριγκτον και Δεριγνύ, αντίστοιχα, υπακούοντας στα οριζόμενα της Συνθήκης, στις 17 Αυγούστου 1827 κατέπλευσαν στο Ναύπλιο. Οι Έλληνες είχαν ήδη λάβει την είδηση της υπογραφής της Συνθήκης, μέσω Ζακύνθου. Χαρακτηριστικά, ανέφερε ο κόμης Βιάρος Καποδίστριας, αδελφός του πρώτου Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια, ότι στην Κέρκυρα οι άνθρωποι ήταν ενθουσιασμένοι μετά την ανακοίνωση και την γνωστοποίηση των όρων της Συνθήκης.¹⁴⁷

Και στην ηπειρωτική Ελλάδα, η αναγγελία της Συνθήκης προκάλεσε θετικά συναισθήματα, πλην όμως ορισμένων περιπτώσεων. Το αίσθημα της χαράς των Ελλήνων μπορεί να ήταν μεγάλο, υπήρχαν όμως και αρκετοί σκεπτικοί που δέχθηκαν την είδηση αρκετά επιφυλακτικά, αισθανόμενοι την μη ικανοποίηση των νόμιμων φιλοδοξιών τους. Από την άλλη πλευρά, βρίσκονταν και οι ρεαλιστές, οι οποίοι θεωρούσαν ότι έπρεπε να ξεσηκωθούν όσο το δυνατόν περισσότερες περιοχές εναντίον των Οθωμανών, ώστε να έχουν το δικαίωμα όλο και περισσότερες περιοχές να περιληφθούν στα όρια του απελευθερωμένου κράτους κατά τον διακανονισμό, όπως προέβλεπε η Συνθήκη.¹⁴⁸

Κατά την αποβίβαση των δύο Ναυάρχων στο Ναύπλιο, η περιρρέουσα ατμόσφαιρα δεν ήταν η αναμενόμενη. Επικρατούσε αναρχία, διχόνοια και πείνα, η κατάσταση αυτή έτεινε να καταστρέψει το χαρμόσυνο μήνυμα της Συνθήκης του Λονδίνου.¹⁴⁹ Στη συνάντηση που πραγματοποιήθηκε, στη Ναυαρχίδα του αγγλικού Στόλου *Asia*, ανακοινώθηκε στους Ανδρέα Ζαΐμη¹⁵⁰, Μαυροκορδάτο¹⁵¹ και Τρικούπη¹⁵² η υπογραφή της Συνθήκης, καθώς, επίσης, προτάθηκε από τους Ναύαρχους να λησμονήσουν τις τυχόν

¹⁴⁷ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 98.

¹⁴⁸ Ο.π (1974), σελ. 98.

¹⁴⁹ Μισιρλής Η. (2003), σελ. 97-98.

¹⁵⁰ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητας, σελ. 195.

¹⁵¹ Ο.π Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητας, σελ. 207.

¹⁵² Ο.π Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητας, σελ. 216.

διαφορές τους και να παρουσιάσουν μια κυβέρνηση με ικανοποιητικό βαθμό σταθερότητας. Για την επίτευξη αυτού του στόχου η κυβέρνηση θα μεταφερόταν στην Αίγινα, προκειμένου να απαλλαγεί από τους εκβιασμούς των οπλαρχηγών. Τόσο η Κυβέρνηση όσο και το Νομοθετικό σώμα είχε την υποχρέωση να δημοσιεύσει προκήρυξη προς τον λαό, με την οποία θα του γνωστοποιούσε την υπογραφή της Συνθήκης του Λονδίνου, και θα ενημέρωνε σχετικά, με την πρόθεση να αποδεχθούν την προβλεπόμενη ανακωχή. Η στάση αυτή των Μεγάλων Δυνάμεων είχε ως αντικειμενικό σκοπό, να δεσμεύσει την πολιτική αστάθεια που επικρατούσε στους Έλληνες και να τους υποχρεώσει με την υπόσχεση της ανακωχής.¹⁵³

Χαρακτηριστικά ο Κόκκινος Δ. στο βιβλίο του *Ελληνική Επανάσταση*, Τόμος ΣΤ', παρουσιάζει αναλυτικά την Διακήρυξη της Αντικυβερνητικής Επιτροπής, όπου καλούσε όλους τους Έλληνες σε ένα συνασπισμένο αγώνα για την επίτευξη του επιθυμητού αποτελέσματος:

«*Η ΑΝΤΙΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ*»

Διακηρύττει πρὸς τὸ Πανελλήνιον:

Σημαντικὴ καὶ κρίσιμος περίστασις παρουσιάζεται σήμερον εἰς τὸ Πανελλήνιον, καὶ ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος κρίνει χρέος τῆς Ἱερῶν καὶ ἀπαραίτητον νὰ τὴν γνωστοποιήσῃ. Αἱ συνθήκαι τῆς 24ης Ἰουνίου (6 Ἰουλίου) ὑπογραφείσαι εἰς Λονδῖνον ἀπὸ τοὺς πληρεξουσίους τριῶν μεγάλων Δυνάμεων, τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας, καὶ πανταχόθεν σχεδὸν κοινοποιηθεῖσαι ἤδη, δὲν μὰς συγχωροῦσι πλέον νὰ ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι αἱ κραταιαὶ αὗται Δυνάμεις ἀπεφάσισαν διὰ τῆς ἰσχυράς καὶ ἐπιμόνου μεσολαβήσεως τῶν νὰ καταπαύσωσι τὸν πόλεμον μας.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος διὰ τῶν ἐν Ἑπιδαυρῷ πρώτον, καὶ ἔσχάτως ἐν Τροιζήνι εἰς τρίτην ἐθνικὴν συνέλευσιν συνελθόντων πληρεξουσίων τοῦ ἐπεκαλέσατο τὴν μεσιτείαν, καὶ τῶν μεγάλων Χριστιανικῶν Δυνάμεων ἡ ἀπόφασις ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ἤλπισαν ματαίως οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν συμπάθειαν τῶν.

Ἄλλ' ὅποια καὶ ἂν εἶναι ἡ συμπάθεια τῶν μεσολαβουσῶν Δυνάμεων, ὅποια καὶ ἂν εἶναι ἡ προσπάθεια τῶν διὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ πολέμου, οἱ Ἕλληνες ἄς λάβωσι πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι μέγα μέρος τῆς μελλούσης τύχης τῶν κρέμαται ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, δηλαδὴ ἀπὸ τὰς πράξεις τῶν, ὁποίας εἰς αὐτὴν μάλιστα τὴν κρίσιμον ἐποχὴν ὑπαγορεύει ἡ φρόνησις, καὶ τὰς ὁποίας ὀφείλει νὰ συντροφεύῃ ἡ μετὰ ζήλου δραστηριότης. Εἰς αὐτὴν μάλιστα τὴν περίστασιν οἱ Ἕλληνες ἔχουν χρεῖαν ἐνώσεως, καὶ ἐνώσεως εἰλικρινοῦς, διὰ νὰ δείξωσι φανερὰ ἐνώπιον ὅλου τοῦ κόσμου, ὅτι ἀδίκως κατηγοροῦνται ὡς φίλοι τῶν ταραχῶν καὶ τῆς ἀναρχίας. Ἡ

¹⁵³ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 99.

σταθερά απόφασις τῶν νὰ φανῶσιν εὐπειθεῖς εἰς τοὺς καθεστῶτος νόμους, ἐνωμένοι δι' ἓνα καὶ μόνον σκοπόν, τὴν εὐτυχίαν τῆς πατρίδος τῶν, καὶ οὕτω φοβεροὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῶν, θέλει τοὺς ἀναδείξει ἀξίους τῆς εὐνοίας καὶ συμπαθείας ὅλων τῶν Χριστιανικῶν Δυνάμεων, καὶ θέλει συνεργήσει τὰ μέγιστα εἰς τὴν εὐόδωσιν τῆς ἰσχυράς μεσιτείας.

Κατὰ τὸ Α' ἄρθρον τῶν συνθηκῶν τῆς 24ης Ἰουνίου (6 Ἰουλίου) αἱ τρεῖς Δυνάμεις θέλουν ἀπαιτήσαι ἐπιμόνως νὰ προηγηθῇ ἀνακωχὴ ὅπλων. Οἱ Ἕλληνες βέβαια δὲν δύνανται νὰ ἀντιτείνουν εἰς πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἤτησαν κατὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσιν. Ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ συλλογισθῶσιν ἐν ταῦτα ὅτι ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους κρέματα τὸ νὰ εἶναι ἡ ἀνακωχὴ καὶ ἐντιμος καὶ ὠφέλιμος δι' αὐτούς. Εἶναι ἀνάγκη νὰ διπλασιάσωσι τὴν δραστηριότητα τῶν, νὰ δείξωσιν ὑπεράλλοτε πειθαρχίαν καὶ προθυμίαν, διὰ νὰ μὴ ὠφελῇ εἰς αὐτὸ τὸ μεταξὺ ὁ ἐχθρὸς μὲ ζῆμίαν τῶν. Αὐτὸ τοῦτο πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχουσα ἡ Ἀντικυβερνητικὴ Ἐπιτροπὴ θέλει καταβάλεῖ ὅλην τῆς τὴν ἐπιμέλειαν νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐλπιζομένην δραστηριότητα καὶ προθυμίαν τῶν Ἑλλήνων.

Ἕλληνες! Ἡ ἀνάγνωσις τῶν συνθηκῶν θέλει σᾶς βεβαιώσῃ περὶ ποίων μεγάλων συμφερόντων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους πρόκειται σήμερον λόγος, καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ εὗρεθῇ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἰς κατάστασιν νὰ ἀφιερῶσιν ἐν ἡσυχίᾳ μέγα μέρος τῆς προσοχῆς τῆς εἰς τὴν διευθέτησιν αὐτῶν τῶν μεγάλων συμφερόντων. Ἡ πόλις τοῦ Ναυπλίου, μ' ὅλον ὅτι κατευνάσθησαν ἤδη αἱ ἑσχάτως κατὰ δυστυχίαν προκύψασαι ταραχαί, δὲν εἶναι ὁμολογουμένως ἡ καταλληλοτέρα θέσις διὰ τὸν μεγάλον αὐτὸν σκοπόν. Τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀνησυχίας ὕστερον ἀπὸ τοιαύτας μεγάλας ταραχάς, καὶ ὑπονοίᾳ νέων ἐνδεχομένων ἀντικρούσεων, ἤθελον σύρει ὅλην σχεδὸν τὴν προσοχὴν τῆς Κυβερνήσεως ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου μόνον. Δι' αὐτὸ τοῦτο κατὰ συγκατάθεσιν τῆς Βουλῆς δυνάμει τοῦ ὑπ' ἄριθ. Α' ψηφίσματος καὶ τοῦ ὑπ' ἄριθ. 32 προβουλεύματος, ἀπεφασίσθη ἡ μετάβασις αὐτῆς εἰς τὴν Αἴγιναν, ὅπου καὶ ἐκ τῶν προλαβόντων καὶ ἐκ τῶν παρόντων ἡ Κυβέρνησις ἔχει ὅλην τὴν βεβαιότητα ὅτι θέλει δυνηθῇ νὰ φροντίσῃ ἡσύχως περὶ τῶν μεγάλων συμφερόντων τοῦ ἔθνους, ἐνῶ θέλει εὗρεθῇ καὶ εἰς θέσιν ἀρμοδιωτάτην, διὰ νὰ ἐφορᾷ καὶ νὰ συντελῇ δραστηρίως εἰς τὰς πολεμικοὺς ἐργασίας, ὅσον αὐταὶ ἤθελον διαρκέσει. Μεταβαίνουσα δὲ ὁσονοῦπω εἰς τὴν Αἴγιναν ἡ Κυβέρνησις, δὲν θέλει λησμονήσῃ τὴν ἀνάγκην τῆς διατηρήσεως τῆς ἡσυχίας καὶ εὐταξίας ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου, οὐδὲ θέλει παραμελήσῃ τὰ δίκαια καὶ συμφέροντα τῶν πολιτῶν ταύτης τῆς μητροπόλεως, διατάττουσα τὰ ἀνήκοντα περὶ τούτων πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τῆς.

Ἕλληνες! Ὅσον ἡ Κυβέρνησις σᾶς αἰσθάνεται τὸ κρίσιμον τῶν περιστάσεων τόσον πολυπλασιάζει τὸν ζῆλον, τὴν ἀγρυπνίαν καὶ τὴν προσοχὴν τῆς διὰ νὰ φανῇ ἀξία τῆς ἐμπιστοσύνης σᾶς, ἄλλα καὶ τόσον περισσότερον γνωρίζει τὴν ἀνάγκην νὰ εὖρη καὶ σᾶς προθύμους εἰς τὸ νὰ τὴν ὑποστηρίξετε. Σᾶς προσκαλεῖ λοιπὸν εἰς ἀληθῆ καὶ εἰλικρινῆ ἔνωσιν,

εἰς ἐντέλῃ πειθαρχίαν, εἰς ἔργα ἀξία ἀνθρώπων, οἵτινες αἰσθάνονται τὰ καλὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ τὰ ἀπολαύσουν. Ὅλοι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν λαῶν, ὅσοι δὲν παρευρίσκονται εἰς τὴν Βουλὴν, ὀφείλουν νὰ συλλογισθοῦν ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν τὸ Νομοθετικὸν Σῶμα ἔχει ὑπεράλλοτε χρεῖαν τῆς παρουσίας τῶν, τῆς συνδρομῆς τῶν διαφορῶν γνώσεων τῶν, καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλουν νὰ δράμωσιν εἰς ἐντέλῃ ἐκπληρῶσιν τῶν ἱερῶν χρεῶν, τὰ ὅποια ἐπέθεσαν εἰς αὐτοὺς οἱ λαοὶ τῆς Ἑλλάδος. Πᾶς Ἕλλην δυνάμενος, εἴτε μὲ λόγον, εἴτε μὲ ἔργον νὰ συντελέσῃ εἰς ὑποστηρίξιν τῶν νόμων καὶ διατήρησιν τῆς εὐταξίας, ὀφείλει νὰ συντρέξῃ τὴν Κυβέρνησιν τῆς πατρίδος τοῦ εἰς αὐτὸ τὸ σπουδαῖον ἔργον. Ἐὰν δέ τινες ἔκ συστήματος ταραξίαι, εὐαρεστούμενοι πάντοτε εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων, θέλουν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κρίσιμον περίστασιν νὰ ταραττώσι τὴν κοινὴν ἡσυχίαν, νὰ ἐξαπατῶσιν ἢ παρασύρῳσι τοὺς πολίτας, καὶ οὕτω νὰ προετοιμάζωσι τὸν βέβαιον ὄλεθρον τῆς πατρίδος, οὗτοι ἅς ἡξευρῶσιν ὅτι δὲν θέλει ἀποφύγουν τὴν ἀνάλογον ποινὴν τῆς ἀσυγχωρήτου κακίας τῶν, καὶ ἅς γνωρίσωσιν ὅτι ἡ Κυβέρνησις θέλει ἐνεργήσῃ δραστηρίως κατ' αὐτῶν διὰ τὰς περιστάσεις καὶ οἱ νόμοι ὑπαγορεύουσι.

Ἡ Κυβέρνησις ὅχι μόνον ἐλπίζει, ἀλλὰ μάλλον ἔχει ὅλην τὴν βεβαιότητα ὅτι αἱ μεσολαβοῦσαι Δυνάμεις θέλουν συντρέξῃ ἐπίσης εἰς ἐνίσχυσιν τῶν μέτρων, τὰ ὅποια θέλει λάβῃ ὑπὲρ τῆς ἐσωτερικῆς εὐταξίας, κατὰ τῶν τοιούτων ἐχθρῶν τῆς ἡσυχίας τῆς πατρίδος τῶν, καὶ δὲν ἀμφιβάλλει ἀπὸ τοῦ νῦν ὅτι τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων ἐνισχυομένους ἀπὸ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἔνωσιν καὶ βοηθουμένους ἀπὸ τὴν εὐνοϊκὴν διάθεσιν τῶν Δυνάμεων θέλει ἐπισφραγίσῃ αἰσιον τέλος.

Ἐν Ναυπλίῳ ἐκ τοῦ ἐπιθαλασσίου φρουρίου τῇ 9 Αὐγούστου 1827.

Ἡ Ἀντικυβερνητικὴ Ἐπιτροπὴ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ, ΙΩΑΝ. ΜΙΛΑΪΤΗΣ, ΙΩΑΝΝΟΥΛΗΣ ΝΑΚΟΣ». ¹⁵⁴

Συνεχίζοντας, σημαντικὴ χαρακτηρίζεται ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ναυάρχου Δερρινὺ πρὸς τὸν Γκιγιεμινὸ. Με τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ ενημέρωνε τὸν Γάλλο Στρατηγὸ ὅτι, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς Συνθήκης, πρὸς τοὺς Ἕλληνες, μπορούσε νὰ αξιολογηθεῖ βάσει τῆς ἀντίδρασης τῶν ἀτόμων. Θεωρούσε, δηλαδή ὅτι, τὸ σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ θὰ ἐνιωθε τὴ θετικὴ ἀξία τῆς Συνθήκης. Ἐνα σημαντικὸ, ὅμως, μέρος τοῦ πληθυσμοῦ βρισκόταν μέσα σὲ μηχανορραφίες καὶ δὲν ἐνδιαφέρονταν παρὰ μόνον γιὰ τὸ προσωπικὸ τοῦ ὀφελος. Ἐπομένως, ἡ οποιαδήποτε ἀοριστία τῆς Συνθήκης δημιουργοῦσε δυσπιστία, πού ἐνισχύονταν με τὶς υφιστάμενες ἐχθρότητες. ¹⁵⁵

¹⁵⁴ Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 144-145.

¹⁵⁵ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 100.

Στα τέλη Αυγούστου, ο Κόδριγκτον και ο Δεριγνύ έλαβαν επίσημη διαταγή από την Κωνσταντινούπολη, να γνωστοποιήσουν στους Έλληνες την ανακωχή. Έτσι, στις 21 Αυγούστου 1827, οι Πλοίαρχοι Χάμιλτον¹⁵⁶ και Ουγκόν, για την Αγγλία και Γαλλία, αντίστοιχα, μαζί με τον Ρώσο πρεσβευτή, τον Τίμονι, ανακοίνωσαν τα προβλεπόμενα της Συνθήκη του Λονδίνου. Οι Έλληνες δέχθηκαν αμέσως τη μεσολάβηση που τους πρότειναν οι Μεγάλες Δυνάμεις, όμως προς μεγάλη δυσαρέσκεια του Τσώρτς, του Κόχραν, του Φαβιέρου και των περισσοτέρων οπλαρχηγών, δέχθηκαν και την προτεινόμενη ανακωχή.¹⁵⁷ Στους Έλληνες δεν είχε γνωστοποιηθεί αν οι Οθωμανοί είχαν δεχθεί ή όχι τους όρους της ανακωχής. Εξάλλου, κανείς δεν περίμενε ότι επρόκειτο να δεχθούν κάτι τέτοιο, και ότι οι Έλληνες θα σταματούσαν τις εχθροπραξίες προτού βεβαιωθούν πως οι Οθωμανοί θα περιορίζονταν σε αποκλειστικές θέσεις άμυνας. Συνάμα, ο Γάλλος Ναύαρχος Δεριγνύ, συμβούλευε τον Τσώρτς και τους Έλληνες ηγέτες, να αναστείλουν τις καταδρομικές τους επιχειρήσεις, με απώτερο σκοπό την διευκόλυνση των συνεννοήσεων με τους Οθωμανούς. Από την αντίθετη πλευρά διαχειρίζονταν τις συνθήκες ο Άγγλος Ναύαρχος Κόδριγκτον, όπου παρότρυνε τόσο τον Τσώρτς όσο και τον Κόχραν να συνεχίσουν τον αγώνα, έως ότου οι Οθωμανοί δεχθούν την κατάπαυση των εχθροπραξιών.¹⁵⁸ Στην ασυμφωνία των απόψεων μεταξύ των δύο Ναυάρχων, ο Άγγλος Ναύαρχος διέβλεπε ύποπτες κινήσεις των Γάλλων. Ο Κόδριγκτον «μετέφραζε» τις κινήσεις του Δεριγνύ ως την προσπάθεια του να αποπλίσει τους Έλληνες, με αποτέλεσμα να περιορίσει την υπό απελευθέρωση Ελλάδα στο πιο μικρό δυνατό τμήμα εδάφους. Διότι, θεωρούσε ο Δεριγνύ ότι, οι Έλληνες δεν θα εκμεταλλεύονταν το χρονικό διάστημα, που τους χώριζε από την ανακωχή, για να αναλάβουν επιχειρήσεις και ξεσηκωμούς σε περιοχές της ηπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδος, με την ελπίδα ότι οι περιοχές αυτές τη στιγμή του διακανονισμού θα περιέχονταν στα σύνορα του απελευθερωμένου εδάφους.¹⁵⁹

Αντιθέτως, αποτέλεσμα όλων αυτών και με αφορμή την ανακοίνωση της Συνθήκης, οι πρωτοστάτες Ρίτσαρντ Τσώρτς (Sir Richard Church) (1784-1873)¹⁶⁰, Τόμας Αλεξάντερ Κόχραν (Thomas Cochrane) (1775 - 1860)¹⁶¹ και ο Κάρολος Φαβιέρος (Charles Nicolas Fabvier) (1783 - 1855)¹⁶², προετοίμασαν εκστρατεία στη Χίο. Επίσης, υπό την επίβλεψη του

¹⁵⁶ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 219.

¹⁵⁷ Dakin D. (2010), σελ. 277.

¹⁵⁸ Ο.π (2010), σελ. 277.

¹⁵⁹ Ο.π (1974), σελ. 101.

¹⁶⁰ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 217.

¹⁶¹ Ο.π Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 205.

¹⁶² Ο.π Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 218.

Φαβιέρου, οργανώθηκε επανάσταση στη Θεσσαλία με αρχηγούς τον Κριεζώτη¹⁶³ και τον Καρατάσο¹⁶⁴, καθώς επίσης απέκλεισαν την Κρήτη και απέστειλαν 2.000 άνδρες στην Γραμβούσα, για να μεταδώσουν από εκεί την επανάσταση στη Μεγαλόνησο. Επιπλέον, προετοιμάστηκε εκστρατεία υπό τους Τσώρτς και Κόχραν, που απέβλεπε στην παροχή συνδρομής στους οπλαρχηγούς της Δυτικής Ελλάδος.¹⁶⁵ Η πρόθεση των δύο Βρετανών φιλελλήνων (Τσώρτς και Κόχραν) ήταν να επεκτείνουν την πολεμική τους δραστηριότητα προς τον βορρά, αν ήταν δυνατόν έως και την Αλβανία, όπου οι Χριστιανοί μόλις έμαθαν για την υπογραφή της Συνθήκης, είχαν εκφράσει έντονη επιθυμία να ξεσηκωθούν.¹⁶⁶

Συμπερασματικά, εμφανίζεται μια διοικητική ασυμφωνία, με άλλα λόγια, ένα σοβαρό κενό σημείο, το οποίο προήλθε από την ασάφεια των όρων της Συνθήκης προς τους Ναυάρχους. Επομένως, οι Ναύαρχοι διαφωνούσαν ως προς τις συμβουλές που έπρεπε να δώσουν στην ελληνική κυβέρνηση. Όπως έχει υποθεί, ενώ ο Δεριγνύ κήρυττε την σύνεση και την ουδετερότητα, ο Κόδριγκτον ωθούσε με τις οδηγίες του, την κυβέρνηση σε δράση. Αυτές οι διοικητικές κατευθύνσεις δίνονταν από τους δύο Ναυάρχους, λόγω του αβέβαιου, ως προς τις κινήσεις, σημείου της Συνθήκης, το οποίο βάρυνε σοβαρά τα γεγονότα και οδηγούσαν με μαθηματική ακρίβεια σε αυτό που θα συνέβαινε λίγες μέρες αργότερα.¹⁶⁷

Η κυβερνητική επιτροπή, αποτελούμενη από επτά μέλη, η οποία ήταν επιφορτισμένη, σύμφωνα με την Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας, για θέματα που αφορούσαν τον διακανονισμό μεταξύ των Ελλήνων και της Πύλης, οριστικοποίησε την απόφασή της, στις 2 Σεπτεμβρίου 1827, και αποδέχθηκε την οριζόμενη από τη Συνθήκη, ανακωχή για τους Έλληνες. Χαρακτηριστικά ο Σίμψας Μ. στο βιβλίο του «*Ναβαρίνον. Η ναυμαχία που εθεμελίωσε την ελευθερία της Ελλάδος*» αναφέρει:

«Εὐγνώμονες, ἐξ ὀνόματος ὀλοκλήρου τοῦ Ἔθνους, διὰ τὴν εὐμενῇ διάθεσιν τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἀποδεχόμεθα τὴν προτεινομένη ἐκεχειρία. Ἡ διάθεσις αὐτὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐδημοσιεύσθη ἤδη πρὸ ἡμερῶν εἰς μίαν Προκήρυξιν.

Αἴγινα, 21 Αὐγούστου 1827.

Υπογραφή (2 Σεπτεμβρίου)

¹⁶³ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικοτήτων, σελ. 206.

¹⁶⁴ Ο.π Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικοτήτων, σελ. 203.

¹⁶⁵ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 98.

¹⁶⁶ Dakin D. (2010), σελ. 277

¹⁶⁷ Ο.π (1974), σελ. 102.

Νικ. Ρενιέρης, Πρόεδρος τοῦ Νομ. Σωμ., Γεωργ. Γλαράκης, Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν». ¹⁶⁸

Στη συνέχεια των διαπραγματεύσεων ως προς την ανακοίνωση των όρων της Συνθήκης του Λονδίνου, στους πρεσβευτές στην Κωνσταντινούπολη τους απέμενε το δύσκολο καθήκον να αποσπάσουν την επιθυμητή συναίνεση κατάπαυσης των εχθροπραξιών και από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Τον Αύγουστο του 1827, ξεκίνησε μια σειρά διαπραγματεύσεων με την Πύλη, οι οποίες δεν είχαν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Στις 16 Αυγούστου, οι πρεσβευτές παρέδωσαν στον Ρεῖς-εφέντη ¹⁶⁹, μέσω των δραγουμάνων ¹⁷⁰ τους, την πρώτη συλλογική διακοίνωση, η οποία στάλθηκε από τον Λονδίνο μαζί με την Συνθήκη. ¹⁷¹ Σημαντική ήταν η χρονική τροποποίηση που είχε λάβει αυτή η διακοίνωση. Η διορία αποδοχής των όρων της Συνθήκης και η συμφωνία της ανακωχής, όπως προβλέπονταν αρχικά από την Συνθήκη, μετατράπηκε από ένα μήνα σε δεκαπέντε ημέρες, διότι το περιεχόμενο του μυστικού άρθρου είχε διαρρεύσει από την εφημερίδα *Times* ¹⁷². Επομένως, οι Μεγάλες Δυνάμεις ζητούσαν από την Πύλη να αποδεχθεί, εντός 15 ημερών, την κατάπαυση των εχθροπραξιών, προκειμένου να διευθετηθούν ειρηνικά οι μελλοντικές σχέσεις των αντιμαχόμενων μερών. Ο Οθωμανός Υπουργός προσποιήθηκε ότι δεν παραλάμβανε το έγγραφο και επομένως το αγνόησε. Άλλωστε, οι Οθωμανικές προθέσεις είχαν ήδη εκδηλωθεί και έδειχναν ότι, δεν θα ανέχονταν την επέμβαση τρίτου, με σκοπό τον ειρηνικό συμβιβασμό μεταξύ των εμπολέμων. Η Πύλη εξακολουθούσε να εμμένει στην αρχική της θέση σχετικά με την Ελληνική Επανάσταση. Δηλαδή, ότι επρόκειτο για έναν πόλεμο εναντίον κάποιου άλλου κράτους, αλλά περί ανταρσίας *αχάριστων υπηκόων*, τον οποίο θα κατέστειλε άμεσα, δεδομένου ότι ο Οθωμανικός στρατός είχε σημαντικές επιτυχίες ως προς την ολοκλήρωση αυτού του σκοπού. ¹⁷³ Παρόλα αυτά, οι διερμηνείς παρέδωσαν την διακοίνωση και εξέφρασαν τη βούληση ότι, θα επέστρεφαν στις 17 Αυγούστου να ενημερωθούν σχετικά με την απάντηση της Πύλης. Και πάλι, η απάντηση του Ρεῖς-εφέντη

¹⁶⁸ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 103.

¹⁶⁹ **Ρεῖς-εφέντη**: γραμματέας του κράτους και υπουργός των εξωτερικών.

¹⁷⁰ **Δραγουμάνος**: Την εποχή της οθωμανικής αυτοκρατορίας ο δραγουμάνος ήταν σημαντικό αξίωμα και οι Φαναριώτες που το κατείχαν συνήθως, δεν ήταν απλοί μεταφραστές. Ήταν έμπιστα άτομα προς τον Σουλτάνο και είχαν άποψη στα ζητήματα της διπλωματίας, χωρίς πάντως να αποτελούν υπουργούς εξωτερικών. Οι δραγουμάνοι έπρεπε να γνωρίζουν αραβικά, τουρκικά και τουλάχιστον δύο ευρωπαϊκές γλώσσες. Η λέξη απαντά και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες, επειδή διαδόθηκε την εποχή της οθωμανικής αυτοκρατορίας και της Ενετοκρατίας. [Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Β', σελ. 47].

¹⁷¹ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 66.

¹⁷² Επίσημος ιστότοπος της εφημερίδας *Times*, (20/5/21): <https://www.thetimes.co.uk/>.

¹⁷³ Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 149.

ήταν «ειρωνική» ως προς την διακοίνωση και πως η Οθωμανική Αυτοκρατορία θεωρούσε το ζήτημα εσωτερικό, το οποίο θα επίλυε από μόνη της.¹⁷⁴

Στις 27 Αυγούστου 1827, ο Σουλτάνος μετά από μυστική συνάντηση με τους Υπουργούς του, αποφάσισε να απορρίψει τη μεσολάβηση των Μεγάλων Δυνάμεων. Έτσι, κάθε ενδεχόμενο ανακωχής εξαφανίστηκε, πόσο μάλλον, όταν ο ίδιος ο Σουλτάνος διακήρυττε ότι, προτιμούσε να σφαγιάσει όλους τους Έλληνες, προκειμένου να υποχωρήσει στα οριζόμενα της Συνθήκης. Την ίδια αρνητική απάντηση έλαβαν οι Δραγουμάνοι του, όταν στις 30 Αυγούστου 1827, του υπενθύμισαν ότι η προθεσμία έληγε. Ο Ρεΐς-εφέντη, προς διαφύλαξη των απόψεων του Σουλτάνου, υποστήριξε ότι δεν έλαβε ποτέ την πρώτη διακοίνωση και πως η απάντηση του ήταν οριστική και αμετάκλητη σε προτάσεις σχετικές με τους Έλληνες. Επομένως, οι τρεις πρεσβευτές αποφάσισαν να επιδώσουν προς τον Ρεΐς-εφέντη και δεύτερη διακοίνωση, στην οποία αφιερώθηκε περισσότερος χρόνος, ως προς την αποσαφήνιση των λεπτομερειών των όρων της Συνθήκης. Και την δεύτερη διακοίνωση ο Ρεΐς-εφέντη την αντιμετώπισε με αρνητική στάση, προκαλώντας τους πρεσβευτές να ενημερώσουν τις κυβερνήσεις τους για την αποτυχία των διαπραγματεύσεων. Επίσης, απεστάλησαν οδηγίες προς του Ναυάρχους για την επιβολή της ανακωχής. Οι οδηγίες αυτές προσέλαβαν τη μορφή συλλογικού πρωτοκόλλου, συνοδευόμενου με τα προσωπικά σχόλια του Άγγλου και του Γάλλου πρεσβευτή. Η ημερομηνία για το πρωτόκολλο αυτό έδειχνε την 4 Σεπτεμβρίου 1827.¹⁷⁵

Η αρνητική στάση των Οθωμανών υπαγορεύτηκε, πιο πολύ, από την πίστη τους πως βρίσκονταν στα πρόθυρα της οριστικής νίκης, αλλά και πως τα υπαρκτά αντικρουόμενα συμφέροντα και οι διαφωνίες μεταξύ των τριών Δυνάμεων θα εμποδίζαν μία από κοινού πολεμική ενέργειά τους. Άλλωστε, από την 20η Αυγούστου, ο Γάλλος πρεσβευτής στην Πόλη είχε ενημερώσει εμπιστευτικά τον Ρεΐς-εφέντη ότι, μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Λονδίνου, οι στόλοι της Αγγλίας και Γαλλίας στη Μεσόγειο ενισχύονταν σημαντικά και σύντομα αναμενόταν στο Αιγαίο και ο ρωσικός στόλος. Η αποστολή δε των τριών συμμαχικών στόλων θα ήταν να παρεμποδίσουν κάθε αποβίβαση στρατευμάτων, πυρομαχικών και εφοδίων στην ηπειρωτική Ελλάδα και τα νησιά. Επίσης, η Ύδρα, οι Σπέτσες, ο Πόρος και το Ναύπλιο επρόκειτο να προστατευτούν από τις συμμαχικές δυνάμεις έναντι κάθε επίθεσης.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Μεταλληνός Κ. (2020), σελ. 661.

¹⁷⁵ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 67-68.

¹⁷⁶ Ο.π (2020), σελ. 662.

2.4 Η σημαντικότητα της Συνθήκης του Λονδίνου για την Ελληνική Επανάσταση

Οι τρεις Μεγάλες Δυνάμεις, υπογράφοντας την Συνθήκη του Λονδίνου, εξέφραζαν, ουσιαστικά, την έντονη πεποίθηση τους να αποδώσουν την ειρήνη στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, την γαλήνη και την τάξη στην Ελλάδα και να εξασφαλίσουν την ποθητή ηρεμία στην υπόλοιπη Ευρώπη.¹⁷⁷ Οι Μεγάλες Δυνάμεις είχαν εκφράσει ρητώς την πρόθεσή τους να επέμβουν στο ελληνικό ζήτημα με πνεύμα συμφιλιωτικό και να αποκαταστήσουν την ανακωχή, σε θάλασσα και ξηρά, ακόμη και στην περίπτωση που η Πύλη δεν αποδέχονταν τους όρους της Συνθήκης. Κάθε εχθρική ενέργεια, από την μεριά των Μεγάλων Δυνάμεων, θα ήταν κατακριτέα και θα τους έθετε εκτός του επιθυμητού στόχου. Η παρουσία των τριών συμμαχικών στόλων στην θάλασσα του Αιγαίου, θα είχε ως αντικειμενικό σκοπό την διασφάλιση των όρων της Συνθήκης. Αντιθέτως, οι στόλοι θα θέτονταν σε πολεμική επαγρύπνηση, στην περίπτωση που οι Οθωμανοί εξακολουθούσαν να αποκλείουν τις διακοινώσεις των Μεγάλων Δυνάμεων.¹⁷⁸

Ο αγγλικός στόλος με τον Ναύαρχο Κόδριγκτον, πριν λάβει την επίσημη αναγγελία της Πύλης για τη μη αποδοχή της ανακωχής απέπλευσε, στις 31 Αυγούστου 1831, από την Σμύρνη και αφού διέπλευσε το Αιγαίο, έλαβε θέση κοντά στην ν. Ύδρα, με σκοπό να φράξει τον θαλάσσιο δρόμο του αιγυπτιακού στόλου. Λόγω των δυσμενών καιρικών συνθηκών ο αιγυπτιακός στόλος καθυστέρησε να εμφανιστεί, με αποτέλεσμα ο Κόδριγκτον να στείλει το πλοίο *Albion* στην ν. Μήλο να ειδοποιήσει τον Δεριγνύ για τις κινήσεις και τις μελλοντικές του προθέσεις. Στο μεταξύ, ο Άγγλος Ναύαρχος έλαβε από την Κωνσταντινούπολη την εντολή να εφαρμόσει τα εντελλόμενα του Πέμπτου Παραρτήματος της Συνθήκης (*Δεύτερη κοινή οδηγία προς τους Αξιωματικούς – Διοικητές της θάλασσας του Λεβάντε, των αντιστοίχων Μοιρών των υψηλών συμβαλλομένων μερών*). Με την εντολή αυτή συμβούλευαν τον Κόδριγκτον να εμποδίσει τη μεταφορά εφοδίων από τους Οθωμανούς με ειρηνικά μέσα, και εφόσον το αναγκάσουν οι συνθήκες, με την χρήση των όπλων.¹⁷⁹ Επακόλουθο των γεγονότων αυτών ήταν, να θεωρηθεί επιτακτική η ανάγκη της κοινής δράσης των δύο Ναυάρχων. Ο Ναύαρχος Δεριγνύ όμως δεν ανταποκρίνονταν στο κάλεσμα του Κόδριγκτον, με αποτέλεσμα ο δεύτερος να αντιμετωπίζει τις συνθήκες με αβεβαιότητα και πικρία και να επικρίνει αυστηρά τον Γάλλο Ναύαρχο. Άλλωστε, ο Ναύαρχος

¹⁷⁷ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 10.

¹⁷⁸ Ο.π (1927), σελ. 27.

¹⁷⁹ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 106.

Κόδριγκτον, ως μαθητής του Ναυάρχου Νέλσον, ήξερε να αντιμετωπίζει τις δυσκολίες μόνος του, διατηρώντας σταθερή γραμμή στο θέμα των επιχειρήσεων κατά της ν. Ύδρας.¹⁸⁰

Στις 10 Σεπτεμβρίου 1827, ο Κόδριγκτον πληροφορήθηκε από ένα ελληνικό μπρίκι¹⁸¹ ότι ο αιγυπτιακός στόλος κατευθύνονταν προς τον κόλπο του Ναβαρίνου. Θεωρώντας ότι πρωταρχικός του στόχος δεν ήταν η αναμονή του Δεριγνύ, αλλά η διασφάλιση των όρων της Συνθήκης, ο Κόδριγκτον αποφάσισε να πλεύσει, με τον στόλο του, προς την δυτική πλευρά της Πελοποννήσου. Κατά τον κατάπλου όμως, διαπίστωσε ότι είχε καθυστερήσει, διότι ο οθωμανικός στόλος είχε ήδη εισπλεύσει στον όρμο του Ναβαρίνου. Εξάλλου, η Συνθήκη προέβλεπε, μέσω των όρων της, την παρεμπόδιση της αποστολής ενισχύσεων και όχι την είσοδο πλοίων σε λιμάνια, όπως για παράδειγμα της Πάτρας και του Ναβαρίνου.¹⁸²

Από την άλλη πλευρά, ο Ναύαρχος Δεριγνύ πίστευε ότι, βάσει των συνθηκών, τόσο λόγω των θέσεων των πρεσβευτών της Κωνσταντινούπολης όσο και λόγω της απουσίας του ρωσικού στόλου, ήταν προτιμότερο να περιμένουν οι συμμαχικοί στόλοι κοντά στη ν. Ύδρα. Στην περίπτωση που εμφανίζονταν ο Οθωμανικός στόλος και διατηρούσε τις έως τότε αντιλήψεις για τους όρους της Συνθήκης, τότε μόνο να δρούσαν, οι συμμαχικοί στόλοι, με σθένος εναντίον του.

Ο τρίτος συμμαχικός στόλος, ο ρωσικός, δεν είχε εμφανιστεί. Μόλις, στις 20 Αυγούστου είχε αποπλεύσει από το αγγλικό λιμάνι Spithead, και δεν ήταν ακόμη γνωστή η ημερομηνία εισόδου του στη Μεσόγειο. Η απουσία του ρωσικού στόλου, δημιουργούσε τόσο στην Πύλη όσο και στον οθωμανικό στόλο πολλές αμφιβολίες για την ταυτότητα των απόψεων από την πλευρά των συμμάχων. Δηλαδή, οι Ρώσοι ήταν σύμφωνοι να αποδεχθούν την ευθύνη για τις σοβαρές ενέργειες που θα γίνονταν δίχως την συνεργασία τους; Άλλωστε, η τακτική της πρεσβείας της Ρωσίας στην Κωνσταντινούπολη είχε ως σκοπό να καθησυχάζει τους Οθωμανούς. Επομένως, η λογική των Δυνάμεων έλεγε πως ήταν προτιμότερο να μην προχωρήσουν πολύ γρήγορα την υπόθεση, από φόβο μήπως ο πρώτος κανονιοβολισμός των Μεγάλων Δυνάμεων αποτελούσε κίνητρο, ώστε η ρωσική κυβέρνηση να κινηθεί στρατιωτικά με μοναδικό σκοπό το δικό της συμφέρον.¹⁸³

¹⁸⁰ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 108.

¹⁸¹ **Μπρίκι-Πάρωνας:** «Τὸ βρίκιον, βρίκι (*brick, brig*), ἦτο ὁ δίστηλος πάρων, φέρων σταυρώσεις εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἰστούς καὶ συνηθέστατα εἰς τὸν πρυμαῖον ἀντὶ τετραγωνικῆς μεγίστης. Οἱ πολεμικοὶ πάρωνες ἔφερον 18-29 κανονίων ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, τὸ πλήρωμα ἦταν 50-60 ἀνδρῶν καὶ τὸ ἐκτόπισμα τοὺς 200-300 τόνων». [Κωνσταντινίδης Τ. (1954), σελ. 143.]

¹⁸² Ο.π (1974), σελ. 109.

¹⁸³ Ο.π (1974), σελ. 110.

Στην αντίθετη πλευρά, ο αρνητής της Συνθήκης του Λονδίνου, ο Μέτερνιχ, χαρακτήριζε την διαδικασία ανεξαρτητοποίησης του ελληνικού Έθνους ως μη ουτοπική. Δεν μπορούσε να κατανοήσει πώς το επίθετο «ελληνικός» θα μπορούσε «*αδιακρίτως*» να υποδηλώσει μια περιοχή, μια φυλή, μια γλώσσα ή ακόμα και θρησκεία. Για τη Γαλλία και τη Βρετανία, η Ελλάδα αποτελούσε δυνητικά ένα πεδίο μάχης στην πάλη τους για έλεγχο της Εγγύς Ανατολής. Ποια επρόκειτο λοιπόν να είναι η υπόσταση της;¹⁸⁴ Η Οθωμανική κυβέρνηση λαμβάνοντας υπόψη της τις υποδείξεις του Μέτερνιχ, συνέχισε να επιδεικνύει αδιάλλακτη στάση, θεωρώντας ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν θα εφάρμοζαν το οριζόμενο στη Συνθήκη. Η στάση αυτή, όμως, δεν την οδήγησε στο επιθυμητό αποτέλεσμα.

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι, τελικώς, η διαμόρφωση των εγγυήσεων των Μεγάλων Δυνάμεων στο πρίσμα του ελληνικού ζητήματος αποτέλεσε μία ιδιόζουσα και πολυδιάστατη περίπτωση, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες εγγυήσεις που προβλέφθηκαν στην Ευρώπη την εποχή εκείνη. Οι εγγυήσεις των Μεγάλων Δυνάμεων έφεραν ταυτόχρονα τον χαρακτήρα μεσολάβησης για τη λήξη των εχθροπραξιών, της εγγύησης νέου καθεστώτος για τους επαναστατημένους Έλληνες, της εγγύησης για την αυτονομία και αργότερα την ανεξαρτησία, καθώς και την εδαφική επικράτεια της Ελλάδος.

Το σημείο-κλειδί σχετικά με την εμπλοκή των Μεγάλων Δυνάμεων μέσω εγγυήσεων είναι η γεωστρατηγική θέση της Ελλάδας και τα αλληλοσυγκρουόμενα διεθνή συμφέροντα στον ελλαδικό χώρο. Η Βρετανία, για παράδειγμα, συμφώνησε σε μια από κοινού με τη Ρωσία επίλυση του ελληνικού ζητήματος, διότι ήθελε να αποτρέψει τη μονομερή παρέμβαση της τελευταίας και τη διεύρυνση της επιρροής της στη Μεσόγειο. Ομοίως, και η Γαλλία, επιθυμούσε να διασφαλίσει τα δικά της συμφέροντα έναντι των δύο άλλων Μεγάλων Δυνάμεων. Σε κάθε βήμα προσέγγισης του ελληνικού ζητήματος λάμβανε χώρα μια πολυεπίπεδη στάθμιση των ισορροπιών ισχύος μεταξύ των συμβαλλομένων. Οι Μεγάλες Δυνάμεις δεσμεύτηκαν με εγγυήσεις μόνο όταν βεβαιώθηκαν ότι αυτό θα εξυπηρετούσε τα εθνικά τους συμφέροντα. Τέλος, όπως συμπεραίνει και η Γαρδίκια Κ. στο βιβλίο της *Προστασία και εγγυήσεις: στάδια και μύθοι της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης (1821-1920)*, οι εγγυήσεις ουσιαστικά εξασφάλισαν την ύπαρξη του ελληνικού κράτους, αλλά ταυτόχρονα παρείχαν στις εγγυήτριες δυνάμεις δικαιώματα επιτήρησης πάνω σε αυτό. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι το περιεχόμενό τους επαναπροσδιορίζονταν κάθε

¹⁸⁴ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 72.

φορά που μεταβάλλονταν οι μεταξύ τους ισορροπίες και τα ιδιαίτερα συμφέροντα των Δυνάμεων. Οι Έλληνες στο πλαίσιο αυτό διαδραμάτιζαν δευτερεύοντα ρόλο.¹⁸⁵

Η Συνθήκη του Λονδίνου επέδρασε αποφασιστικά στην επίλυση του ελληνικού ζητήματος, καθώς περιείχε τον αναγκαίο όρο για τη συγκρότηση του βρετανικού, ρωσικού και γαλλικού στόλου, που οδήγησε τον Οκτώβριο του 1827 στη νίκη του Ναβαρίνου. Με την ανωτέρω Συνθήκη, κάμφθηκαν οι σχετικές επιφυλάξεις της Βρετανίας έναντι των εγγυήσεων απέναντι στην ελληνική πλευρά, γεγονός που συνέβαλε αποφασιστικά στη διάσωση της επανάστασης και, εν τέλει, στην επίλυση του ζητήματος.¹⁸⁶ Επομένως, η Συνθήκη του Λονδίνου αποτέλεσε τον πρόλογο των κατοπινών διπλωματικών ζυμώσεων, που κατέληξαν στην ίδρυση του Ελληνικού Κράτους.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Γαρδίκας Κ. (1999).

¹⁸⁶ Ρούσσος Γ. (1975), σελ. 445.

¹⁸⁷ Κορδάτος Γ. (1959), Τόμος Ι', σελ. 582.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: Οι προσπάθειες μεσολάβησης των Μεγάλων Δυνάμεων

3.1 Η συνάντηση του Ιμπραήμ με τους Ναυάρχους των Μεγάλων Δυνάμεων (25/9/1827)

Η Συνθήκη του Λονδίνου, στα άρθρα 2 και 3, ανέφερε ότι, τα όρια του μελλοντικού ελληνικού κράτους, στη Στερεά και τα νησιά, θα προσδιορίζονταν προσεχώς, μετά από διαπραγματεύσεις μεταξύ των τριών Δυνάμεων και των δύο αντιμαχόμενων. Γι' αυτό, η ελληνική κυβέρνηση ήθελε να διατηρήσει την επανάσταση στο μεγαλύτερο δυνατό μέρος της Κεντρικής Ελλάδας και σε πολλά νησιά. Αποτέλεσμα αυτής της προοπτικής ήταν, η ελληνική Κυβέρνηση, κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων μεταξύ των Συμμάχων και του Ιμπραήμ κι ενώ η προθεσμία είχε λήξει, άδραξε την ευκαιρία, ώστε να ελευθερώσει τον Κορινθιακό και τον Πατραϊκό Κόλπο. Διέταξε λοιπόν, τον Κόχραν να βομβαρδίσει τις οχυρωμένες νησίδες προ του Μεσολογγίου και τον Φραγκίσκο Άστιγξ^{188, 189}, αφού διεισδύσει στον Κορινθιακό Κόλπο και καταστρέψει οθωμανική μοίρα πολεμικών που ορμούσε στην Ιτέα, να παραμείνει στον Κορινθιακό και Πατραϊκό κόλπο για να καλύπτει της χερσαίες ελληνικές δυνάμεις υπό τον Τσώρτς, οι οποίες θα απελευθέρωναν τη δυτική Ελλάδα. Πράγματι, η μοίρα του Ελληνικού Στόλου, υπό τον Άστιγξ, όχι μόνο κατέστρεψε την οθωμανική μοίρα, αλλά και το επάκτιο πυροβολείο.¹⁹⁰

Στην έκθεσή του, ο Άστιγξ ανέφερε ότι, όλοι οι αξιωματικοί εκτέλεσαν άριστα τα καθήκοντά τους και έκανε ιδιαίτερη μνεία για τον Άγγλο Λοχαγό J. Hane, που ασκούσε τα καθήκοντα του αξιωματικού πυροβολικού της *Καρτερίας* και κατεύθυνε τόσο εύστοχα τα πυρά της. Οι τουρκικές απώλειες ήταν σημαντικές, αφού το μπρίκι του Μοιράρχου καταστράφηκε, δύο άλλα πλοία βυθίστηκαν μέσα σε λίγα λεπτά, ενώ τα υπόλοιπα δέχτηκαν πολλά πλήγματα. Αντίθετα, οι Έλληνες είχαν σχετικά μικρές απώλειες.¹⁹¹

¹⁸⁸ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητας, σελ. 192.

¹⁸⁹ Ράδος Κ. (1928), σελ. 1-8.

¹⁹⁰ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 667-670.

¹⁹¹ Ο.π (1928), σελ. 54.

Μετά τη συντριβή του τουρκικού στολίσκου, ο Άστιγξ εξασφάλισε την κυριαρχία στον Κορινθιακό. Η είδηση της νίκης απλώθηκε και στις δύο ακτές του κόλπου και οπλαρχηγοί με τα τμήματά τους άρχισαν πάλι να ενώνονται, ολοένα και περισσότεροι, με το στράτευμα του Τσώρτς. Ο Βρετανός στρατηγός, μετά την καταστροφή στο Φάληρον, είχε εγκαταστήσει το στρατηγείο του αρχικά στην Αίγινα και αργότερα μετακινήθηκε, τον Ιούλιο του 1827, στον Ισθμό. Ως βάση του χρησιμοποιούσε το φρούριο της Ακροκορίνθου, ενώ χρήματα και εφόδια έπαιρνε ελάχιστα από την κυβέρνηση και μερικά από το λόρδο Γκίλφορντ¹⁹² και καποδιστριακούς που βρίσκονταν στην Κέρκυρα. Ο ρυθμός που ενίσχυε το σώμα του ήταν αργός και οπωσδήποτε δεν είχε φτάσει ακόμη στο επίπεδο που επιθυμούσε, για να επιχειρήσει στη δυτική Στερεά. Όμως, κι αυτός, είχε πάρει την εντολή του Κόδριγκτον να μην επεκτείνει τη δράση πέραν των εκβολών του Αχελώου και επειδή είχε περιορισμένη ναυτική υποστήριξη από τη μοίρα του Άστιγξ, τον βόλευε πολύ να υπακούσει.¹⁹³

Αρκέστηκε, λοιπόν, ο Τσώρτς στην αναγνωριστική προώθηση τμημάτων του προς τα βορειοδυτικά, όπου έφτασαν στο Αίγιο, την 13η Σεπτεμβρίου 1827. Εκεί σταμάτησαν, καθώς ο Βρετανός στρατηγός έπρεπε να περιμένει την ενδυνάμωση του στρατού του και τον Κόχραν να του δώσει μεγαλύτερη ναυτική υποστήριξη. Πάντως, ο Τσώρτς συνέχισε τις επαφές του με τους Μοραΐτες και Ρουμελιώτες οπλαρχηγούς, σχεδιάζοντας τις μελλοντικές επιχειρήσεις του στη Στερεά. Ιδιαίτερα οι Ρουμελιώτες, είχαν κάθε λόγο να συμπράξουν, έχοντας κατανοήσει ότι, μετά τη Συνθήκη του Λονδίνου, χρειάζονταν να αγωνιστούν σκληρά για να αποδείξουν πως η ιδιαίτερη πατρίδα τους έπρεπε να περιληφθεί στην επικράτεια του μελλοντικού ελληνικού κράτους.¹⁹⁴

Ο Ιμπραήμ πληροφορήθηκε, μετά την αψιμαχία του Πλοιάρχου Γ. Τόμας με τα οθωμανικά πλοία στην Ιτέα, την 12η Σεπτεμβρίου, ότι ελληνικός στολίσκος δρούσε στον Κορινθιακό και απειλούσε να διακόψει τις επικοινωνίες των Οθωμανο-Αιγυπτίων εντός του κόλπου. Αυτό τον ενόχλησε αρκετά, αλλά περισσότερο ανησύχησε μήπως η ναυτική δραστηριότητα των Ελλήνων συνδεόταν με τις κινήσεις του Τσώρτς και των οπλαρχηγών στη βόρεια Πελοπόννησο. Κυρίως φοβόταν, το ενδεχόμενο, να ήταν η Πάτρα ο στόχος των Ελλήνων.¹⁹⁵ Αντέδρασε, λοιπόν, άμεσα και διέταξε να ξεκινήσει μία ισχυρή στρατιωτική φάλαγγα προς την Πάτρα για να ενισχύσει τη φρουρά της. Μία δεύτερη αιγυπτιακή φάλαγγα

¹⁹² Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικοτήτων, σελ. 194.

¹⁹³ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 671.

¹⁹⁴ Ο.π (2020), Τόμος Β', σελ. 672.

¹⁹⁵ Ο.π (2020), Τόμος Β', σελ. 672

κινήθηκε προς την Καρύταινα για αντιπερισπασμό, ώστε να προσελκύσει κι αυτή τις τυχόν επιθέσεις των άτακτων ομάδων. Οι ενισχύσεις από τη στεριά για την Πάτρα θα χρειάζονταν οπωσδήποτε αρκετές ημέρες μέχρι να φτάσουν στον προορισμό τους. Για αυτό, ο Ιμπραήμ έδωσε εντολή να αποπλεύσει το ταχύτερο μία ισχυρή ναυτική δύναμη από το Ναβαρίνο με στρατιώτες και εφόδια, η οποία υπολόγιζε πως θα έφτανε συντομότερα στην Πάτρα. Στη συνέχεια φρεγάτες και κορβέτες της δύναμης αυτής θα εισέρχονταν στον Κορινθιακό για να εξοντώσουν τη μοίρα του Άστιγξ και να ανακτήσουν την κυριαρχία στον κόλπο. Ο Κόχραν, όταν η οθωμανο-αιγυπτιακή δύναμη απέπλευσε από το Ναβαρίνο, έσπευσε να ενημερώσει εγγράφως τον Άστιγξ και να του δώσει πλήρη ελευθερία κινήσεων, με τη βασική υπόδειξη να διαφυλάξει τα πλοία του απέναντι στην υπέρτερη δύναμη του εχθρού. Ο Άστιγξ έκρινε σωστά ότι, δεν έπρεπε να επιχειρήσει αμέσως την έξοδο από τον Κορινθιακό, γιατί κινδύνευε να συναντήσει τον οθωμανο-αιγυπτιακό στόλο. Αποφάσισε, λοιπόν, να παραμείνει στο ανατολικό μέρος του κόλπου και επέλεξε ως ορμητήριο τον ορμίσκο του Πόρτο Στραβά, βορείως του Λουτρακίου και της Περαχώρας. Εκεί αγκυροβόλησαν τα πλοία του για να αμυνθούν στατικά, υποστηριζόμενα και από τα στρατοπεδευμένα στα Γεράνεια ελληνικά άτακτα σώματα. Οι Έλληνες, πάντως, είχαν απωλέσει πια κάθε δυνατότητα να αντιδράσουν αποτελεσματικά και να ανακόψουν τις κινήσεις του πανίσχυρου στόλου του Ιμπραήμ. Ευτυχώς, το έργο αυτό θα ανέλαμβανε σε λίγο για λογαριασμό τους ο Άγγλος ναύαρχος Κόδριγκτον.¹⁹⁶

Από την δική του σκοπιά, ο συμμαχικός στόλος με τον Κόδριγκτον θεωρούσε ότι θα ήταν προτιμότερο να παρακολουθούν τον οθωμανο-αιγυπτιακό στόλο από τον όρμο του Ναβαρίνου, όπου μπορούσαν να εμποδίσουν οποιαδήποτε επιχείρηση απόπλου του. Ο Ναύαρχος Δεριγνύ υπέθετε ότι, ο τελικός σκοπός του Ιμπραήμ ήταν η εξουδετέρωση της Ύδρας, ως εχθρικής βάσης, στην οποία θα έφτανε εκτελώντας τον περίπλου της ανατολικής ακτής της Πελοποννήσου. Ο στόχος του λοιπόν ήταν, να επιτρέψουν την έξοδο του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου από τον όρμο του Ναβαρίνου και στη συνέχεια να επέμβουν με απώτερο σκοπό να τον καταστρέψουν. Με άλλα λόγια, ο Δεριγνύ καταλάβαινε ότι, ο Κόδριγκτον ένιωθε υποχρεωμένος να απορρίψει την ιδέα ότι η σύγκρουση ήταν αναπόφευκτη.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β΄, σελ. 672.

¹⁹⁷ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 79.

Η εικόνα της δράσης του αιγυπτιακού στόλου, μετά την μερική έξοδό του από τον όρμο του Ναβαρίνου, την 21 Σεπτεμβρίου 1827, άφηνε ελεύθερη την πεποίθηση ότι ήταν έτοιμος για ναυμαχία. Ένα τέτοιο γεγονός όμως δεν έλαβε χώρα, καθιστώντας παράλληλα τον Ναύαρχο Κόδριγκτον έτοιμο για μια επικείμενη ναυμαχία. Η αριθμητική υπεροχή του οθωνο-αιγυπτιακού στόλου, προετοίμασε τον Άγγλο Ναύαρχο για δράση. Μέχρι εκείνη την χρονική στιγμή, ο Κόδριγκτον, με τον στόλο του, εξακολουθούσε να παραμένει έξω από τον όρμο του Ναβαρίνου μόνος του. Ωστόσο, δεν καθυστέρησε να φανεί από τον νότο ο γαλλικός στόλος του Δεριγνύ. Έτσι, για πρώτη φορά μετά από ένα περίπου μήνα, οι δύο Ναύαρχοι συναντήθηκαν στο κατάστρωμα του *Asia*.¹⁹⁸

Δύο ημέρες αργότερα, ο Δεριγνύ, προσέγγισε με τη ναυαρχίδα του *Sirene* στο Ναβαρίνο και επισκέφθηκε τον Ιμπραήμ, για να του τονίσει ότι οι αρχηγοί των δύο συμμαχικών στόλων ενεργούσαν από κοινού. Κατόπιν, ενημέρωσε τον Κόδριγκτον και του είπε ότι, από τη συζήτηση με τον Ιμπραήμ διαπίστωσε ότι μία συνάντηση των τριών ήταν απαραίτητη, κατά την οποία θα έπρεπε να πείσουν τον Αιγύπτιο αρχιστράτηγο να μην κάνει καμιά πολεμική ενέργεια μέχρι να πάρει συγκεκριμένες οδηγίες από την Κωνσταντινούπολη ή και την Αλεξάνδρεια. Ο Κόδριγκτον συμφώνησε και ορίστηκε να συναντηθούν την 25η Σεπτεμβρίου 1827.¹⁹⁹

Το απόγευμα της 24ης Σεπτεμβρίου 1827, το πλοίο γραμμής²⁰⁰ *Asia*, η φρεγάτα²⁰¹ *Sirene* και το μπρίκι *Philomele* εισήλθαν και αγκυροβόλησαν στον όρμο του Ναβαρίνου. Ο οθωμανο-αιγυπτιακός στόλος που είχε εκπλεύσει τις προηγούμενες ημέρες, επέστρεψε κι αυτός στο Ναβαρίνο. Έτσι, έγινε φανερό ότι ο αντικειμενικός σκοπός της Συνθήκης του Λονδίνου, να αποτρέψει τις εχθρικές αντίποινες πράξεις είχε επιτευχθεί. Το μόνο που είχε απομείνει ήταν ένα ευρύτερο έργο, η ανακωχή δηλαδή, απαραίτητη για τις περαιτέρω

¹⁹⁸ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 85.

¹⁹⁹ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 682.

²⁰⁰ **Πλοίο Γραμμής:** «Ανεφάνησαν λήγοντος τοῦ 16ου αἰῶνος. Τὸ 1637 τὰ πλοῖα γραμμῆς τῆς Ἰσπανίας δεν ὑπερέβαινον τὰ 45 μέτρα μήκους καὶ ἔφερον τρεῖς ἰστοὺς μὲ σταυρώσεις, ὅπλισμόν δὲ 50-60 κανονιῶν, διατεταγμένων ἐντὸς δύο ὑπερκειμένων πυροβολείων. Ὁ ἐξελιχθεὶς τύπος τρικρόκτου (τρεῖς ἰστοί) τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος εἶχε μῆκος 60-65 μέτρων, πλάτος 16-17,5 καὶ ἐκτόπισμα 2.500 τόννων». [Κωνσταντινίδης Τ. (1954), σελ. 153.]

²⁰¹ **Φρεγάτα:** «Ἡ Φρεγάτα ἢ Φρεγάς (*Fregatte, Fregata*), ἔλαβε τὴν ὀνομασία τῆς ἐκ τοῦ ὁμωνύμου θαλασσίου ἀετοῦ, κατ' ἄλλους δὲ ἐκ παραφθορᾶς τοῦ *aftacta* (ἄφρακτον). Ὁ ἐξελιγμένος τύπος φρεγάτας τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος ἔφερε τρεῖς ἰστοὺς μὲ σταυρώσεις, μὲ ὑψηλὰ ἐπιστήλια καὶ πλήρη ἰστιοφορίαν δρόμωνος (μπρίκι). Ἐφερε 32 κανόνια στο ὑπόγραμα καὶ 28 ἐν τῷ ἀφράκτῳ πυροβολεῖο τοῦ καταστρώματος. Ἐκυμαίνετο δὲ τὸ ἐκτόπισμα μεταξὺ 800 καὶ 2000 τόννων καὶ τὸ πλήρωμα τῶν ἀπὸ 400 μέχρις 600 ἀνδρῶν.» [Κωνσταντινίδης Τ. (1954), σελ. 148.].

διαπραγματεύσεις και την κατάπαυση της αιματοχυσίας. Αυτός ήταν άλλωστε και ο σκοπός της συνάντησης των συμμάχων Ναυάρχων με τον Ιμπραήμ.²⁰²

Έτσι, το πρωί της 25ης Σεπτεμβρίου 1827, το αγγλικό πλοίο γραμμής *Asia* χαιρέτησε με 19 βολές πυροβόλου τον Αιγύπτιο Αρχιστράτηγο. Μετά από σχετική πρόσκληση από τον Ιμπραήμ, η συνάντηση ορίστηκε να πραγματοποιηθεί στις 10 το πρωί. Ο Κόδριγκτον μετέβη συνοδευόμενος από τον Πλοίαρχο Κάρσον (Curson) Κυβερνήτη του *Asia*, τον Υποπλοίαρχο Ντιλκ (Dilke) υπασπιστή του, τον Γραμματέα Ντράιερ (Dryer), τον Συνταγματάρχη Κράντοκ, απεσταλμένο στην αγγλική πρεσβεία και τον γιο του Χάρρυ Κόδριγκτον, που υπηρετούσε στο *Asia* ως δόκιμος. Παράλληλα, τον Δεριγνύ συνόδευαν ο Κυβερνήτης του *Sirene*, ο πρώτος γραμματέας της γαλλικής Πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη, τον Ρουέν και μερικοί ακόμη Αξιωματικοί.²⁰³

Η σκηνή του Ιμπραήμ βρίσκονταν σε περίοπτη θέση, βόρεια της πόλης, με θέα προς τον όρμο του Ναβαρίνου, από την θέση αυτή μπορούσε κάποιος να δει τα οθωμανικά και αιγυπτιακά πλοία παρατεταγμένα και αγκυροβολημένα μέσα σε αυτόν. Όσοι από τους συμμάχους εισήλθαν στην σκηνή του Ιμπραήμ, μπόρεσαν να συναντήσουν έναν άνδρα 40 χρονών περίπου, όχι όμορφο και με αδρά χαρακτηριστικά, με μικρά σπινθηροβόλα μάτια και το πρόσωπό του σημαδεμένο και σκεπασμένο από πυκνό μούσι. Σε γενική εικόνα, ο Ιμπραήμ έδειχνε έναν άνδρα αποφασιστικό και με θέληση. Ήταν πνεύμα ανήσυχο και οργανωτικό και η σκληρότητα του διαγράφονταν από την γενική του εικόνα. Πέρα όμως από αυτά, ο Ιμπραήμ εξέπεμπε την οθωμανική αξιοπρέπεια. Πολλές φορές ήταν στοχαστικός και συχνά καιροσκόπος, καταφεύγοντας στην ειρωνεία όταν βρίσκονταν σε δύσκολη θέση.²⁰⁴

Η συζήτηση πραγματοποιήθηκε με διερμηνείς, οι οποίοι μετέφραζαν τα λόγια των παρευρισκομένων, στην τουρκική, γαλλική και αγγλική γλώσσα. Κατά τη συνάντηση ο Άγγλος Ναύαρχος εξήγησε στον Ιμπραήμ, με σαφήνεια, τις οδηγίες που είχε πάρει από την κυβέρνησή του και τον προειδοποίησε για ό,τι θα συνέβαινε αν επιχειρούσε να δράσει σε οποιαδήποτε περιοχή της Ελλάδας, μέσα στα όρια που είχαν καθορισθεί και για τους Έλληνες. Ο Κόδριγκτον ενημέρωσε τον Ιμπραήμ σχετικά με την Συνθήκη του Λονδίνου, η οποία είχε υπογραφεί και από τις τρεις Συμμαχικές Δυνάμεις, και πως ήταν καθήκον για

²⁰² Σίμψας Μ. (1974), σελ. 121.

²⁰³ Ο.π (1974), σελ. 122.

²⁰⁴ Ο.π (1974), σελ. 123.

αυτούς να παρεμποδίσουν τον οποιοδήποτε ανεφοδιασμό, είτε από την Οθωμανική Αυτοκρατορία είτε από την Αίγυπτο. Σε απάντηση του ο Ιμπραήμ υπενθύμισε στους Ναυάρχους ότι, και αυτός ήταν στρατιώτης και πως η υπακοή ήταν καθήκον και για τον ίδιο. Επίσης, ο Ιμπραήμ επεσήμανε ότι είχε τη διαταγή να προβεί στην καταστροφή της Ύδρας, την οποία και έπρεπε να εκτελέσει.²⁰⁵ Οι σύμμαχοι Ναύαρχοι υπενθύμισαν, πως οι ίδιοι είχαν εντολές φιλικής στάσης απέναντι στον οθωμανο-αιγυπτιακό στόλο. Στην αντίθετη περίπτωση, θα έπρεπε να αντιμετωπίσουν την εχθρική του στάση με βία, πράξη την οποία δεν επιθυμούσαν ούτε και αυτοί. Άλλωστε, το πνεύμα της συνάντησης τους ήταν να επιλύσουν τις οποιοσδήποτε διαφορές με φιλικό διακανονισμό.²⁰⁶

Ο Ιμπραήμ απάντησε ότι, αναγνώριζε την σοβαρότητα της κατάστασης και την πιθανότητα σύγκρουσης των στόλων, αλλά θα αναλάμβανε την καταστολή των εχθροπραξιών στην ξηρά και στη θάλασσα, μόνον όταν λάμβανε κάποια σχετική απάντηση, είτε από την Κωνσταντινούπολη, είτε από την Αλεξάνδρεια. Επιπλέον, ο Ιμπραήμ ζήτησε την άδεια αποστολή δύο ταχυδρομικών πλοίων, το ένα προς την Αλεξάνδρεια και το δεύτερο προς την Πύλη, η οποία και του παραχωρήθηκε.²⁰⁷ Παράλληλα, ο Ιμπραήμ έδωσε την υπόσχεση ότι, θα παρέμενε σε αδράνεια έως ότου επιστρέψουν τα ταχυδρομικά πλοία. Με την αίτηση αποστολής ταχυδρομικών πλοίων, ο Ιμπραήμ ήταν σαν να αναγνώριζε ότι, βρίσκονταν σε αποκλεισμό και είχε την άδεια των Ναυάρχων, ακόμη και για την υπηρεσιακή ταχυδρομική του υπηρεσία.²⁰⁸ Τα γεγονότα που επακολούθησαν έδειχναν καθαρά πως ο Ιμπραήμ θεωρούσε, ότι οι υποχρεώσεις που είχε αναλάβει περιορίζονταν στην υπόσχεση να μην επιτεθεί εναντίον της ν. Ύδρας.²⁰⁹

Παρόλα αυτά, ο Ιμπραήμ παραπονέθηκε έντονα για τη δραστηριότητα του Τσώρτς και του Κόχραν. Ο Κόδριγκτον υποσχέθηκε να παρεμποδίσει την εξάπλωση της επανάστασης στη Δυτική Ελλάδα, σύμφωνα με το Πρωτόκολλο που είχαν υπογράψει οι σύμμαχοι την 23η Αυγούστου. Το Πρωτόκολλο περιόριζε, βέβαια, την αναγνώριση του ναυτικού αποκλεισμού που ασκούσαν οι Έλληνες στα νότια παράλια που εκτείνονταν από τον Παγασητικό κόλπο, ανατολικά, ως τις εκβολές του Αχελώου, δυτικά.²¹⁰ Ήταν, προφανώς, μία απόφαση των συμμάχων που ευνοούσε τους Έλληνες, ως επιβράβευση μάλλον της αποδοχής από μέρους τους της ανακωχής. Αντίθετα, απαγόρευε κάτι ανάλογο στους Οθωμανούς, επειδή είχαν

²⁰⁵ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 124.

²⁰⁶ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 53.

²⁰⁷ Ο.π (1974), σελ. 125.

²⁰⁸ Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 178.

²⁰⁹ Dakin D. (2010), σελ. 279.

²¹⁰ Ο.π (2010), σελ. 280.

αρνηθεί να αποδεχτούν τη διακοπή των εχθροπραξιών και την έναρξη συνομιλιών για τη ρύθμιση του ζητήματος.²¹¹

Η συνάντηση κράτησε περίπου τρεις ώρες, ο Κόδριγκτον παράλληλα ρώτησε τους διερμηνείς, εάν ο Ιμπραήμ είχε αντιληφθεί όλες τις πληροφορίες, οι οποίες λέχθηκαν από τον ίδιο και από τον Ναύαρχο Δεριγνύ. Η απάντηση των διερμηνέων ήταν, πως όλα είχαν ληφθεί και κατανοηθεί από τον Αιγύπτιο Αρχιστράτηγο. Σε αναφορά του Ναυάρχου Δεριγνύ προς τον Υπουργό του αναφέρεται ότι, τα λόγια του Ιμπραήμ έδειχναν άνθρωπο με ανώτερο πνεύμα. Δεν έλειψαν όμως, κατά τη διάρκεια της συζήτησης, οι στιγμές έκρηξης και ο έντονος τόνος της φωνής του, όπου αρκετές ήταν οι φορές που τόνιζε ότι, τα αιγυπτιακά πλοία διαθέτουν μπάλες και μπαρούτι. Λαμβάνοντας την απάντηση από τους Ναυάρχους ότι, και οι δικοί τους στόλοι διαθέτουν ανάλογα εφόδια και οπλισμό και πως μπορούν να κάνουν ανταλλαγή. Τελικά, ο Ιμπραήμ φάνηκε λογικός και η συζήτηση τερματίστηκε σε φιλικό κλίμα.²¹²

Τέλος, για τους Έλληνες οι οποίοι είχαν δεχθεί την ανακωχή, σε αντίθεση με τους Οθωμανούς που την είχαν απορρίψει, είχαν τους Συμμάχους με το μέρος τους. Και ενώ, ο στόλος του Ιμπραήμ παρέμενε σε αναγκαστική αδράνεια εντός του κόλπου του Ναβαρίνου, οι Έλληνες προσπαθούσαν με κάθε μέσω, ώστε να επωφεληθούν από τις ευνοϊκές συνθήκες, οι οποίες είχαν δημιουργηθεί για αυτούς από το πείσμα του Σουλτάνου. Οι Οθωμανοί διαμαρτύρονταν ότι, ενώ σε αυτούς είχε επιβληθεί η ανακωχή, οι Έλληνες είχαν ελευθέρια κινήσεων. Ταυτόχρονα, οι Σύμμαχοι ισχυρίζονταν την αμεροληψία των κινήσεων τους, ενώ στην πράξη είχαν ταχθεί με το μέρος των Ελλήνων.²¹³

²¹¹ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β΄, σελ. 682-683.

²¹² Σίμπας Μ. (1974), σελ. 125-126.

²¹³ Ο.π (1974), σελ. 130.

3.2 Η έξοδος του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου από τον κόλπο του Ναβαρίνου και οι ενέργειες του Ιμπραήμ

Τόσο ο Κόδριγκτον όσο και ο Δεριγνύ ένιωθαν ικανοποίηση από την συνάντηση αυτή. Μάλιστα, το ίδιο βράδυ ο Άγγλος Ναύαρχος έστειλε αναφορά στον Στράτφορντ Κάννινκ, όπου του απαριθμούσε τα θετικά αποτελέσματα της επίσκεψής του στη σκηνή του Ιμπραήμ. Εκεί, ο Κόδριγκτον ενημέρωσε ότι, ο στόλος του Ιμπραήμ θα παρέμενε ακινητοποιημένος για ένα μήνα, δεσμευμένος από το λόγο της τιμής του. Στην περίπτωση που κατά την λήξη της προθεσμίας, ο Ιμπραήμ λάμβανε διαταγή επίθεσης, η κακοκαιρία θα μπορούσε να παρεμποδίσει τα σχέδια του και ενδεχομένως ο στόλος του να καταστρέφονταν. Ενώ, οι σύμμαχοι θα ενισχύονταν μετά την άφιξη των Ρώσων και έχοντας τώρα περισσότερο στρατό και εφόδια, θα ήταν κατάλληλα προετοιμασμένοι για να εκμεταλλευθούν την περίσταση.²¹⁴ Μάλιστα, η χαρά του Κόδριγκτον ήταν τέτοια, που με έγγραφό του στο βρετανικό Ναυαρχείο ενημέρωσε πως, το αποτέλεσμα της συνάντησης ήταν μια ανακωχή *de Facto* σε ό,τι αφορά τη μεγάλη αποστολή. Ήταν μια ανακωχή, την οποία η Πύλη είχε αρνηθεί πριν και θα διαρκούσε ένα μήνα, κατά τον οποίο οι Έλληνες θα είχαν την χρονική ευκαιρία ώστε να βελτιώσουν την εσωτερική τους κατάσταση.²¹⁵

Ο Κόδριγκτον, όμως, παρέλειψε να κάνει γραπτή συμφωνία με τον Ιμπραήμ, ο οποίος θεώρησε πως το Πρωτόκολλο των συμμάχων απαγόρευε αμοιβαία και τη δράση των Ελλήνων. Ο Κόδριγκτον, αργότερα, δικαιολόγησε, την παράλειψη του αυτή, με το επιχείρημα ότι ο λόγος του Ιμπραήμ, που είχε δοθεί μπροστά στους Αξιωματικούς του, ήταν σύμφωνα με τα Μουσουλμανικά έθιμα, εξίσου δεσμευτικός με μια γραπτή συμφωνία.²¹⁶ Την επόμενη ημέρα, στις 26 Σεπτεμβρίου 1827, ο Ιμπραήμ έστειλε τον διερμηνέα του να πληροφορήσει τον Κόδριγκτον ότι ελληνικός στολίσκος, υπό τον Κόχραν, επιχειρούσε στον Πατραϊκό και τον Κορινθιακό και πρότεινε, είτε να πλεύσουν αγγλικά πλοία για να διακόψουν τη δράση του, είτε να στείλει ο Αιγύπτιος αρχιστράτηγος μία Μοίρα στην περιοχή εκείνη. Ο Κόδριγκτον απάντησε ότι, τα ελληνικά πλοία ενεργούσαν μέσα στα γεωγραφικά όρια, που οι σύμμαχοι αναγνώριζαν τον ελληνικό ναυτικό αποκλεισμό.²¹⁷ Ο Ιμπραήμ, όμως, θεωρούσε ότι, οι Ναύαρχοι επέτρεπαν, εν γνώσει τους, στους Έλληνες να παραβιάζουν την ανακωχή και επομένως παρέβησαν τα συμφωνηθέντα με αυτόν.²¹⁸

²¹⁴ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 126.

²¹⁵ Ο.π (1974), σελ. 127.

²¹⁶ Dakin D. (2010), σελ. 280.

²¹⁷ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 683.

²¹⁸ Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 178.

Ο διερμηνέας φεύγοντας είπε, ότι θα μετέφερε την απάντηση των συμμάχων στον Ιμπραήμ και θα επέστρεφε αμέσως αν ο κύριός του είχε κάτι άλλο να αντιπροτείνει. Οι Κόδριγκτον και Δεριγνύ, επειδή ο διερμηνέας δεν επέστρεψε, πίστεψαν ότι ο Ιμπραήμ κατανόησε το μήνυμά τους και δεν επρόκειτο να κινήσει το στόλο του. Εξάλλου, ο Αιγύπτιος πασάς, μετά από τις πολώρες συζητήσεις με τους Ναυάρχους, είχε συγκατατεθεί να αναστείλει κάθε επιχείρηση, έως ότου του δοθούν από την Πύλη και τον πατέρα του οι νέες εντολές, που θα τροποποιούσαν ή θα επιβεβαίωναν τις προγενέστερες. Οι Κόδριγκτον και Δεριγνύ έκριναν τότε, πως μπορούσαν να αποσύρουν τα πλοία τους για ανεφοδιασμό, επισκευές και μικρή ανάπαυση των πληρωμάτων, δεδομένου ότι θα χρειαζόνταν αρκετές ημέρες στον ταχυδρόμο να φέρει στον Ιμπραήμ τις εντολές του Σουλτάνου. Συμφώνησαν να συναντηθούν πάλι στην περιοχή την 2α Οκτωβρίου 1827 και άφησαν στις προσβάσεις του Ναβαρίνου δύο φρεγάτες, την αγγλική *Dartmouth* και τη γαλλική *Armide*, να επιτηρούν τον οθωμανο-αιγυπτιακό στόλο.

Ο γαλλικός στόλος κατευθύνθηκε στο σύνθητες ορμητήριό του, τη Μήλο, αλλά κατά τον πλου συγκρούστηκαν τα δίκροτα ²¹⁹ *Scipion* και *Provence*. Το δεύτερο, με πιο σοβαρές ζημιές, αναγκάστηκε να αποχωρήσει για επισκευές στη Τουλόν, απ' όπου όμως, δεν επέστρεψε. Ο αγγλικός στόλος παρέμεινε στο Ιόνιο, με κύριο ορμητήριο τη Ζάκυνθο, για να επιτηρεί τον οθωμανικό στόλο. Από τα πλοία του, τα δίκροτα *Genoa* και *Albion* και η φρεγάτα *Cabrian* στάλθηκαν στη Μάλτα για επισκευές. Με τα πλοία αυτά ο Άγγλος στόλαρχος έστειλε ένα γράμμα στον Χέυδεν, που βρισκόταν ήδη με το στόλο του στη Μεσόγειο και θα στάθμευε στη Μάλτα για ανεφοδιασμό. Ο Κόδριγκτον του έγραφε:

«Συνήφθη συμφωνία μεταξύ τοῦ Ἰμπραήμ πᾶσα, Ἀρχηγοῦ τῆς Οθωμανο-αἰγυπτιακῆς δυνάμεως που ἦλθε ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ τοῦ ναυάρχου *de Rigny* καὶ ἐμοῦ τοῦ ἰδίου, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ὁ στόλος τοῦ καὶ ὁ στρατὸς τοῦ θὰ παραμείνουν στο *Ναβαρίνο*, χωρὶς νὰ ἐνοχληθοὺν ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ δράσουν μέχρις ὅτου λάβει ἀπάντησιν ἀπὸ τὴν *Κωνσταντινούπολιν* καὶ τὴν *Ἀλεξάνδρεια* σὲ ἀναφορὰ τοῦ, ἐπὶ τῶν ὁρῶν τοὺς ὁποίους τοῦ προτεῖναμε. Ἡ πιθανὴ χρονολογία νὰ λάβει τις ἀπαντήσεις αὐτὲς εἶναι ἡ 2 Ὀκτωβρίου. Τὴν ἡμερομηνία αὐτὴ τὰ ἀγγλικά καὶ γαλλικά πλοῖα θὰ συγκεντρωθοὺν ἐκ νέου στὴν εἴσοδο τοῦ λιμένα τούτου. Τολμῶ, λοιπόν, νὰ σᾶς εἰσηγηθῶ τὸ πλεονέκτημα τὸ ὁποῖο θὰ ἀπέρρεε γιὰ τὸν ἐπιδιωκόμενο ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνες μας σκοπὸ, ἐὰν ἡ *Ρωσικὴ Μοῖρα* ἐμφανιζόταν στο στόμιο

²¹⁹ **Δίκροτο:** «Διπόντες (*biponte*), το φέρουν δύο κατάφρακτα υπερκείμενα πυροβολεία». [Κωνσταντινίδης Τ. (1954), σελ. 153.]

αὐτοῦ τοῦ λιμένα τὴν 29 Σεπτεμβρίου. Οὕτω ὁ Τοῦρκος Ἀρχηγὸς θὰ ἔχει ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως ἀποδείξει ὅτι ἡ Μοῖρα τῆς Αὐτοῦ Αὐτοκρατορικῆς Μεγαλειότητος εἶναι ἐτοίμη νὰ ἐνωθεῖ μετὰ τὴν Ἀγγλικὴ καὶ τὴ Γαλλικὴ Μοῖρα, προκειμένου αὐτὲς νὰ συγκροτήσουν μία δύναμιν, ἱκανὴ νὰ ἐπιβληθεῖ τῆς δυνάμεως τοῦ Σουλτάνου, ὑποστηριζομένου ἀπὸ τὰ ὑποτελῆ τοῦ Κράτη».²²⁰

Πλησίαζε πια ἡ ὥρα που οἱ τρεῖς συμμαχικοὶ στόλοι ἐπρεπε νὰ συντονιστοῦν καὶ νὰ δράσουν ἐνωμένοι. Προέκυπτε, τότε, ἀναπόφευκτα, τὸ θέμα τῆς διοίκησης τῶν τριῶν στόλων, που δὲν ἦταν καθόλου εὐκόλα ἐπιλύσιμο. Οἱ Ἀγγλοὶ εἶχαν ζητήσει ὁ Κόδριγκτον, ὁ μόνος με βαθμὸ Ἀντιναύαρχου, νὰ ἀναλάβει τὴ γενικὴ διοίκηση σε περίπτωση κοινῆς δράσης τῶν στόλων. Ἀρχικὰ οἱ Γάλλοι, με κανένα τρόπο, δὲν δέχονταν τὴν ἀρχηγία τοῦ Ἀγγλοῦ Ναυάρχου, γιατί θὰ πλήγωνε τὴν εὐαισθησία τοῦ Ναυτικοῦ τους καὶ θὰ προκαλοῦσε ἀσχημὴ ἐντύπωση στὴν κοινὴ γνώμη, ἀφοῦ μόλις πρὶν ἀπὸ δώδεκα χρόνια εἶχαν τερματιστεῖ οἱ ἀγγλο-γαλλικοὶ πόλεμοι. Ωστόσο, τὸ γαλλικὸ Ὑπουργεῖο Ναυτικῶν ὑποχώρησε τελικὰ καὶ συμφώνησε ὅτι: «Εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποῖαν θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο βία ἢ θὰ ἐλάμβανε χώραν κοινὴ δράσις προκειμένου νὰ καμφθοῦν ἐχθρικές ἀντιδράσεις, τὸ κοινόν συμφέρον απαιτοῦσε τὴν ἐνιαίᾳ διεύθυνσιν τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τότε θὰ ἀσκοῦσε τὴν ἀνωτέρα διοίκησιν ὁ ἀνώτερος κατὰ βαθμὸ ἢ ὁ ἀρχαιότερος μεταξὺ ὁμοιοβάθμων». Ἀλλὰ σε περιπτώσεις που οἱ ἀρχηγοὶ τῶν τριῶν μοιρῶν «θὰ ἐλθοῦν σε διαπραγματεύσεις, θὰ παράσχουν ἐξηγήσεις ἢ θὰ προβοῦν σε ἐπίδειξιν ἰσχύος, θὰ ἐμφανιστοῦν ἐνεργούντες ὡς ἴσοι πρὸς ἴσον».²²¹

Οἱ Γάλλοι ἔδειξαν ὅτι, κατὰ τὶς ἐπιχειρήσεις, ἤθελαν νὰ μὴ θιγεῖ τὸ γόητρό τους, ἐνῶ στὴ διπλωματία τῶν κανονιοφόρων νὰ παρουσιάζονται τουλάχιστον ἰσότιμοι τῶν Ἀγγλῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν, ὁ Δερινγὺ ὑπακούοντας στὶς ὁδηγίες τῆς κυβέρνησής του, νὰ ἐμφανίζεται μερικές φορές ἀποστασιοποιημένος καὶ ἄλλοτε πολὺ ἐπιφυλακτικός. Για αὐτὸ ὁ Κόδριγκτον, ὅπως φάνηκε ἀπὸ ἐπιστολές καὶ ἀναφορές του, δὲν μποροῦσε νὰ συνεργαστεῖ ἐγκάρδια μαζί του, οὔτε νὰ τον ἐμπιστευτεῖ ἀπόλυτα. Ἀντίθετα, με τοὺς Ρώσους δὲν θὰ εἶχε κανένα ἀπολύτως πρόβλημα, ἀφοῦ ὁ Χέυδεν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ φάνηκε πρόθυμος νὰ τον ἀκολουθήσει πάντοτε, ὑπακούοντας στὶς ἐντολές του. Ἀποδέχτηκε, χωρὶς ἐνδοιασμούς, ὅτι: «Οἱ στρατιωτικὲς διατάξεις, τὸ σχέδιο ἐπιχειρήσεων καὶ ἡ ἀνώτατη Διοίκηση, σε περίπτωση δράσεως, εἶχαν ἀφεθεῖ στὸν Ἀντιναύαρχο Κόδριγκτον, λόγω ἀρχαιότητος». Ἐκτός ἀπὸ τὸ σεβασμὸ στους βασικούς διοικητικούς κανόνες, ὁ Χέυδεν ἀναγνώρισε καὶ τὴν προσωπικὴ ἀξία τοῦ Ἀγγλοῦ στολάρχου, γράφοντας στὴν ἀναφορά του, μετὰ τὴ ναυμαχία

²²⁰ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 129-130.

²²¹ Douin G. (1927), σελ. 81-83.

του Ναβαρίνου: «Τα προσόντα, η διαγωγή και οι εξαιρετικές υπηρεσίες του Ναυάρχου αυτού είχαν αποσπάσει την γενική εμπιστοσύνη, την οποία δικαίωσαν τα γεγονότα της 8ης Οκτωβρίου».²²²

Εκτός των ανωτέρω, ο Κόδριγκτον ανησυχούσε ιδιαίτερα για δύο ακόμη λόγους. Ο πρώτος ήταν η ραδιουργία των αυστριακών, οι οποίοι τόσο στην Πελοπόννησο όσο και στην Κωνσταντινούπολη, προσπαθούσαν να πείσουν τους Οθωμανούς να αντισταθούν ή και να αγνοήσουν τις επιθυμίες των Συμμάχων. Ο δεύτερος, ήταν η πολεμική δράση των Ελλήνων, όπου ο Κόδριγκτον είχε δεσμευθεί ως προς αυτό στον Ιμπραήμ.²²³

Εντωμεταξύ, ο Ιμπραήμ νιώθοντας καταπιασμένος από την αναγκαστική αδράνεια, ενώ, οι Έλληνες συνέχιζαν ακάθεκτοι τις εχθροπραξίες, και λαμβάνοντας πληροφορίες σχετικές με την δράση του ελληνικού στόλου, υπό τους Κόχραν και Άστιγξ, αποφάσισε να αποστείλει ισχυρή δύναμη προς τον Πατραϊκό κόλπο, την 1η Οκτωβρίου 1827.²²⁴ Ο Ιμπραήμ πείστηκε ότι ήταν απόλυτα ελεύθερος να αναλάβει δράση, με δεδομένο ότι ο Κόδριγκτον δεν θα ήταν σε θέση να αναστείλει τη δράση των Ελλήνων. Η ειλικρινής επιμονή με την οποία ο Ιμπραήμ και οι Οθωμανοί διοικητές επεδίωκαν αυτόν τον σκοπό, φανέρωνε πως πραγματικά δεν διαπραγματεύεται παράβαση των όρων της εκχειρίδας.²²⁵

Το ίδιο καιρό, ο Στρατηγός Τσώρτς είχε αφήσει το στρατόπεδό του στην Κόρινθο και βάδιζε κατά μήκος της βόρειας ακτής της Πελοποννήσου, με απώτερο σκοπό να καταλάβει την Πάτρα και μέσω του Πατραϊκού κόλπου να περάσει την Στερεά Ελλάδα, ώστε να συνενωθεί με τον Κόχραν και να επαναστατήσουν τις βορειότερες περιοχές. Ο Κόδριγκτον με επιστολή του συνιστούσε στον Στρατηγό Τσώρτς να μην κινηθεί βορείως του Πατραϊκού και Κορινθιακού κόλπου, παραδόξως όμως, ο Στρατηγός αντιλήφθηκε από τον Ναύαρχο ότι, του επέτρεπε να κινηθεί προς την Πάτρα.²²⁶

Παράλληλα, ο Κόδριγκτον αισθανόμενος την κατάσταση από την κινητοποίηση του Ιμπραήμ, κινήθηκε με τον στόλο του προς την Ζάκυνθο, με το πρόσχημα ότι επιθυμούσε να παρακολουθεί από πιο κοντά την δράση του Κόχραν και του Τσώρτς. Έτσι, την 1η Οκτωβρίου 1827, το βρετανικό *Asia*, που ήταν αγκυροβολημένο στον όρμο της Ζακύνθου μαζί με τα *Talbot*, *Zebra* και *Philomele*, διέκριναν το *Dartmouth*. Από τον επαρμένο

²²² Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 685.

²²³ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 130.

²²⁴ Παπαρρηγόπουλος Κ. (1932), Τόμος ΣΤ', σελ. 184.

²²⁵ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 99.

²²⁶ Ο.π (1974), σελ. 131.

σημαιοστολισμό του και την αναφορά του Πλοιάρχου Fellowes κυβερνήτη του *Dartmouth*, αντιλήφθηκαν ότι η ισχυρή ναυτική Οθωμανική Μοίρα είχε αποπλεύσει από το Ναβαρίνο με κατεύθυνση την Πάτρα, προς μεταφορά εφοδίων και ενισχύσεων.²²⁷ Η δύναμη αυτή απαρτιζόνταν από επτά φρεγάτες των 50-58 πυροβόλων, εννέα κορβέτες των 22-32 πυροβόλων και δεκαεννέα μπρίκια των 14-22 πυροβόλων, συνοδευόμενα από τέσσερα αυστριακά εμπορικά σκάφη γεμάτα στρατιωτικές δυνάμεις.²²⁸ Η αιγυπτιακή δύναμη κινούμενη υπό ούριο άνεμο έλαβε πορεία προς τα βορειοδυτικά, και περίπου τα μεσάνυχτα έφτασε στο στενό μεταξύ Πελοποννήσου και Ζακύνθου, όπου περίμεναν τα αγγλικά πλοία. Σύντομα κατάλαβε ο Κόδριγκτον, από τους χειρισμούς των οθωμανικών πλοίων ότι, η διακυβέρνησή τους πραγματοποιείται από Γάλλους Αξιωματικούς.

Οι Άγγλοι επέτρεψαν στον αιγυπτιακό στόλο να περάσει από τα στενά, έχοντας τον πάντοτε σε επιτήρηση. Οι καιρικές συνθήκες, όμως, δεν ήταν ιδανικές και η επαφή με τον αιγυπτιακό στόλο χάθηκε, παρά μόνο τις πρωινές ώρες της 2ας Οκτωβρίου 1827 αποκαταστάθηκε. Στο μεταξύ, τα βρετανικά πλοία είχαν κερδίσει απόσταση και βρέθηκαν ανάμεσα στα οθωμανικά πλοία και την είσοδο του Πατραϊκού. Τις πρωινές ώρες, ο Κόδριγκτον έκανε έπαρση του σήματος *προετοιμασίας μάχης*, και απέστειλε τον Πλοίαρχο Spencer, κυβερνήτη του *Talbot*, να ανακοινώσει στον Οθωμανό Ναύαρχο ότι, η έξοδος της Οθωμανικής Μοίρας αποτελούσε παράβαση της ανακωχής, που είχε υποσχεθεί ο Ιμπραήμ. Ως εκ τούτου, δεν θα του επέτρεπαν να συνεχίσει την πορεία του και πως μια και μόνο βολή πυροβόλου από τα Οθωμανικά πλοία, θα προκαλούσαν την καταστροφή ολόκληρου του στόλου τους.²²⁹

Κατόπιν αυτής της ειδοποίησης από τον Ναύαρχο Κόδριγκτον, ο Διοικητής της αιγυπτιακής Μοίρας, Μουσταφά μπέη, ανέστειλε την πορεία των πλοίων προς τον Πατραϊκό κόλπο.²³⁰ Λίγο αργότερα, ο Ρεάλα Βέης (Διοικητής της «Ρεάλα»), Υποναύαρχος Χαλήλ, επέβη στο *Asia*. Κατά την επίσκεψη αυτή πραγματοποιήθηκε συζήτηση με τον Κόδριγκτον, σχετική με την έξοδο του αιγυπτιακού στόλου από τον όρμο του Ναβαρίνου. Μολονότι, ο Χαλήλ ήταν παρόν στην σκηνή του Ιμπραήμ με τους δύο Ναυάρχους την 25 Σεπτεμβρίου 1827, επιβεβαιώθηκε η υπόσχεση του Ιμπραήμ να μην αποστείλει κανένα αιγυπτιακό πλοίο εκτός από τον κόλπο του Ναβαρίνου, χωρίς την άδεια των δύο Ναυάρχων.²³¹ Παρόλα αυτά,

²²⁷ Dakin D. (2010), σελ. 281.

²²⁸ Αλεξανδρής Κ. Α (1930), σελ. 133.

²²⁹ Ο.π (1930), σελ. 133.

²³⁰ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 133.

²³¹ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 133.

ο Ιμπραήμ επέτρεψε την έξοδο του στόλου προς τον Πατραϊκό κόλπο. Κάτι τέτοιο, είχε ως αποτέλεσμα, οι Μεγάλες Δυνάμεις να μην έχουν πλέον εμπιστοσύνη προς τον Ιμπραήμ.²³²

Μετά από τις διπλωματικές διαπραγματεύσεις, τα αγγλικά πλοία σήκωσαν πανιά και έπλευσαν προς τον νότο, παραμένοντας με την ελπίδα ο Κόδριγκτον, ότι καθ' οδόν θα συναντούσε τον γαλλικό στόλο, ώστε να εμποδίσουν μαζί τον οθωμανο-αιγυπτιακό στόλο. Το ίδιο έπραξε και ο αιγυπτιακός στόλος. Ο καιρός είχε κοπάσει και η ταχύτητα των πλοίων ήταν μικρή. Ο Κόδριγκτον ακολούθησε τα πλοία, και το ίδιο απόγευμα, της 2ας Οκτωβρίου 1827, είδε από μακριά τη δεύτερη αιγυπτιακή Μοίρα, που είχε αποπλεύσει από τον όρμο του Ναβαρίνου την προηγούμενη ημέρα. Η νέα Μοίρα περιλάμβανε δύο φρεγάτες, τέσσερις κορβέτες και επτά μπρίκια και συνοδεύονταν από τους τρεις ανώτερους διοικητές των Οθωμανών και Αιγυπτίων: τον Ιμπραήμ, τον γυναικάδελφό του Μοχαρέμ μπέη και τον Οθωμανό Ναύαρχο Ταχήρ πασά.²³³ Ο Ιμπραήμ είχε εξέλθει από το Ναβαρίνο με την πρόθεση να συναντήσει την Μοίρα του Μουσταφά μπέη και να θέσει τους Έλληνες μεταξύ των επικείμενων εχθρικών πυρών.²³⁴ Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν, το επόμενο πρωί, στις 3 Οκτωβρίου 1827, ο Κόδριγκτον να παρατηρήσει πως οι δύο οθωμανικές Μοίρες είχαν συνενωθεί, η πρώτη είχε αναστρέψει, και έπλεαν μαζί με πορεία προς τον Πατραϊκό κόλπο. Περίπου το βράδυ, ο Άγγλος Ναύαρχος πλησίασε τις ναυτικές Μοίρες του Ιμπραήμ. Όταν εκείνες τον αντιλήφθηκαν, άλλαξαν πορεία και κινήθηκαν προς τον νότο και τον όρμο του Ναβαρίνου. Ο Κόδριγκτον, όμως, μην έχοντας αρκετά εφόδια, δεν ήταν σε θέση να τις ακολουθήσει. Επέστρεψε στη Ζάκυνθο, αφήνοντας το *Dartmouth* να τις παρακολουθεί.²³⁵ Μόλις, όμως, τα πλοία με τον Κόδριγκτον απομακρύνθηκαν, οι Οθωμανοί άλλαξαν πορεία και κινήθηκαν εκ νέου προς βορρά. Εκεί, όμως, η τύχη εγκατέλειψε τον Ιμπραήμ, αφού ο άνεμος άρχισε να φυσάει με ολοένα αυξανόμενη ένταση από το μέρος του Πατραϊκού. Τα πλοία του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου αναγκάστηκαν να αγκυροβολήσουν, στις 4 Οκτωβρίου 1827, στην υπήνεμη²³⁶ πλευρά του Κάβου Πάπας (Αραξο), και αυτό σήμανε την οριστική αποτυχία της προσπάθειας του Ιμπραήμ, να ξεγλιστρήσει από τον έλεγχο του Κόδριγκτον.

²³² Αλεξανδρής Κ. Α (1930), σελ. 134.

²³³ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 96.

²³⁴ Ο.π (1974), σελ. 134.

²³⁵ Dakin D. (2010), σελ. 281.

²³⁶ **Υπήνεμος:** Αυτός που βρίσκεται στην αντίθετη πλευρά από αυτή που φυσά ο άνεμος. [Μπαμπινιώτης Γ. (2002), σελ. 1842.]

Την ίδια ώρα, ο Άγγλος Ναύαρχος, ειδοποιημένος από το *Darmouth*, άφηνε το αγκυροβόλιο στη Ζάκυνθο και έπλεε προς βορρά. Ο καιρός ήταν πολύ άσχημος και άστατος, με αποτέλεσμα να φτάσει κοντά στον Άραξο το πρωί της επόμενης ημέρας, με το *Darmouth*, το *Talbot* και τη γολέτα²³⁷ *Philomel* (αντί της *Zebra*). Τα περισσότερα οθωμανικά πλοία ήταν αγκυροβολημένα και μόνο μερικά μικρά, πολεμικά και εμπορικά βρισκόνταν ακόμη στα ανοικτά, ίσως γιατί ο καιρός τα δυσκόλευε να πλησιάσουν το αγκυροβόλιο ή επειδή ετοιμάζονταν να προσπαθήσουν, παρά τις δύσκολες καιρικές συνθήκες, να φτάσουν στην Πάτρα. Πάντως, όποιος και να ήταν ο λόγος που βρισκόνταν εν πλω, ο Κόδριγκτον τα πλησίασε πολύ εκνευρισμένος. Θεωρούσε ότι, ο Ιμπραήμ ενήργησε ύπουλα και κατά παράβαση της συμφωνίας, που έκαναν την προηγούμενη ημέρα με τον Μουσταφά μπέη. Ο Οθωμανός, βέβαια, είχε δεχτεί μόνο να υποχωρήσει για να αποφευχθεί η σύγκρουση, αλλά, όπως του έγραψε, θα υπάκουε στις εντολές του Ιμπραήμ και φυσικά δεν μπορούσε να δεσμεύσει τον αρχηγό του σε καμιά συμφωνία.²³⁸

Ο εκνευρισμός του Κόδριγκτον μετατράπηκε σύντομα σε οργή, όταν τα οθωμανικά πλοία περνούσαν μπροστά από το *Asia*, χωρίς να επιδεικνύουν τη σημαία τους, ούτε τα πολεμικά να χαιρετούν εθιμοτυπικά. Διέταξε τότε να ρίξουν προειδοποιητικές βολές και όταν είδε ότι δεν έφεραν αποτέλεσμα, έδωσε εντολή να βάλλουν κατά των οθωμανικών πλοίων. Τα κανόνια του *Asia* έβαλλαν 96 βλήματα και του *Darmouth* 100. Το αποτέλεσμα ήταν να αναστρέψουν πανικόβλητα μερικά έμπορτα εμπορικά, ενώ στα οθωμανο-αιγυπτιακά πολεμικά δημιουργήθηκε σύγχυση και το δίλημμα αν έπρεπε ή όχι να αντιδράσουν ανάλογα. Ο Ιμπραήμ, που βρισκόταν στο αγκυροβόλιο, είδε τα διαδραματιζόμενα και κάλεσε αμέσως σε συμβούλιο τους Ναυάρχους. Όπως έγραψε αργότερα στην Πύλη: «Αποφασίσαμε να σηκώσουμε άγκυρα και να πλεύσουμε για να προστατεύσουμε τα έμπορτα πλοία και να ρωτήσουμε τον Άγγλο Ναύαρχο γιατί χρησιμοποίησε το πυροβολικό του».²³⁹

Στη συνέχεια ο καιρός ανέλαβε, για μία ακόμη φορά, να δώσει τη λύση στην τεταμένη κατάσταση. Η βίαιη καταιγίδα που ξέσπασε, υποχρέωσε τους δύο ιστιοφόρους στόλους να παραμερίσουν προσωρινά τις διαφορές τους για να αντιμετωπίσουν τη μανία της φύσης. Ο

²³⁷ **Γολέτα:** «Η γολέτα ή γουλέτα (ιταλ. *Golleta* εκ του *goelette*, μικρόν θαλάσσιον πτηνόν), ήτο τύπος ιστιοφόρου είσαχθέντος παρά των Αμερικανών τῷ 1800. Τὰ σκάφη ταῦτα φέρον δύο ἢ τρεῖς ἢ καὶ πλείονας ἔτι ἰστούς, ἅπαντας μὲ ἡμιολικὸν ἰστίον. Αἱ πρῶται ἐλληνικαὶ γολέται ἐναυπηγήθησαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος, ἦσαν δ' ἀρχικῶς μικρὰ ἰστιοφόρα 8-12 τόννων φέροντα δύο ἰστοὺς μὲ ἡμιολία» [Κωνσταντινίδης Τ. (1954), σελ. 142-143.]

²³⁸ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 690-691.

²³⁹ Douin G. (1927), σελ. 237.

οθωμανο-αιγυπτιακός στόλος διαλύθηκε και τα πλοία ξυλάρμενα παρασύρθηκαν προς νότο, κινδυνεύοντας να προσαράξουν στις ακτές ή τα μικρότερα να καταποντιστούν. Όπως περιγράφει ο Ναύαρχος Κόδριγκτον στο βρετανικό Ναυαρχείο, την 6η Οκτωβρίου 1827, τα αγγλικά, με ελάχιστα πανιά πάλευαν να κρατηθούν σε μέρη υπήνεμα των πελοποννησιακών ακτών. Όταν η θύελλα, κάπως, καλμάρισε, ο Κόδριγκτον έστρεψε πάλι προς βορρά για να βεβαιωθεί ότι κανένα οθωμανικό πλοίο δεν είχε μείνει στην περιοχή του Αράξου, το οποίο θα μπορούσε να ανεφοδιάσει την Πάτρα. Στο υπήνεμο αγκυροβόλιο του Αράξου βρήκε μερικά πολεμικά και εμπορικά, που όλη τη νύχτα είχαν καταφύγει εκεί, ελπίζοντας ότι ο Ιμπραήμ θα επανερχόταν με την κύρια δύναμη του οθωμανικού στόλου. Όμως, ο Ιμπραήμ, με τα ταλαιπωρημένα πλοία του, συνέχισε τον πλου προς το Ναβαρίνο, θεωρώντας πως η προσπάθειά του είχε αποτύχει οριστικά. Ο Κόδριγκτον επέτρεψε στα υπολειπόμενα οθωμανικά πλοία να αποπλεύσουν, αλλά τους απαγόρευσε να εισέλθουν στον Πατραϊκό. Κατόπιν αυτού, αναγκάστηκαν να απάρουν²⁴⁰ και να ακολουθήσουν τον ίδιο δρόμο με τα άλλα, προς το Ναβαρίνο.²⁴¹

Ο Κόδριγκτον δεν πέτυχε ολοκληρωτικά τον αντικειμενικό σκοπό των συμμάχων, να εμποδίσει τον επανάπλου του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου στο Ναβαρίνο και να τον διώξει μακριά από τις ελληνικές θάλασσες. Διέθετε μόνο ένα δίκροτο και μία φρεγάτα και ασφαλώς δεν μπορούσε να πετύχει κάτι τέτοιο. Ωστόσο, έμεινε ικανοποιημένος που κατάφερε, με τη βοήθεια βέβαια και του καιρού, να ανακόψει την πορεία των πλοίων του Ιμπραήμ προς τον Πατραϊκό και να τα αναγκάσει να επιστρέψουν στο Ναβαρίνο. Περισσότερο, όμως, για τον Κόδριγκτον μέτρησε ότι, ο Αιγύπτιος πασάς και οι Ναύαρχοί του συμμορφώθηκαν με τις επιταγές του, αν και σε δύο περιπτώσεις διακινδύνευσε να προκαλέσει σοβαρή σύγκρουση, με απρόβλεπτη εξέλιξη. Αυτό φαίνεται και από την επιστολή, που έστειλε στη σύζυγό του, στις 7 Οκτωβρίου 1827.²⁴² Χαρακτηριστικά της έγραφε: «*Με το Asia, το Dartmouth, το Talbot και το Philomel απωθήσαμε τον Ιμπραήμ, τους τέσσερις Ναυάρχους και τις δυνάμεις τους που ανέρχονταν σε 57 ιστιοφόρα και τον εμποδίσσαμε να φθάσει στο σκοπό, για τον οποίον παραβίασε το λόγο του, όχι βέβαια χωρίς να ρίξουμε ένα πυροβολισμό, αλλά χωρίς να προκαλέσουμε εχθροπραξίες, αντικείμενο για το οποίο οι Συμμαχικές Κυβερνήσεις έχουν προετοιμάσει δώδεκα πλοία της Γραμμής, χωρίς να υπολογίσουμε τις φρεγάτες*».²⁴³

²⁴⁰ **Άπαρση:** Η ανέλκυση της άγκυρας (για πλοία), το σαλπάρισμα, η αναχώρηση. [Μπαμπινιώτης Γ. (2002), σελ. 225.]

²⁴¹ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 692.

²⁴² Ο.π. (2020), Τόμος Β', σελ. 693.

²⁴³ Bourchier (Lady) (1873), Volume II, σελ.40.

Η έπαρση του Άγγλου Ναύαρχου ήταν δικαιολογημένη, αφού οι Οθωμανοί υποχρεώθηκαν να επιστρέψουν στο Ναβαρίνο με ανεκπλήρωτο τον σκοπό τους. Ο Κόδριγκτον και αυτή τη φορά δυσανασχέτησε με τη συνεχιζόμενη απουσία και σιωπή του Δεριγνύ. Ο Γάλλος Ναύαρχος είχε ειδοποιηθεί από τη φρεγάτα *Armide* για την έξοδο του οθωμανικού στόλου, αλλά προτίμησε να ολοκληρώσει την προετοιμασία των πλοίων του και ιδιαίτερα να αποκαταστήσει τις ζημιές του δίκροτου *Scirion*. Επιθυμούσε να εμφανιστεί στην προσυμφωνημένη συνάντηση με τον Άγγλο ομόλογό του, την 2α Οκτωβρίου στις προσβάσεις του Ναβαρίνου, έχοντας το στόλο του έτοιμο για μάχη. Όπως έγραψε στον Υπουργό του, προσδοκούσε να είναι σε θέση να βρεθεί με τρία πλοία της γραμμής και τρεις φρεγάτες στην επικείμενη συνάντηση των τριών συμμαχικών στόλων στο Ναβαρίνο και πρόσθετε:²⁴⁴ *«Πρέπει χωρίς άλλο να προκύψει μία αποφασιστική σύγκρουση από την πρώτη συνάντησή μας με τον οθωμανικό στόλο. Εξέλιπε κάθε ελπίδα, που μπορούσε να τρέφει κανείς στα διφορούμενα λόγια του Μωχάμετ Αλή, να διαχωρίσει το στόλο του από τον στόλο της Κωνσταντινούπολης και να κρατηθεί σε μία κατ' επίφαση ουδετερότητα. Θέλει, όπως ο κύριός του, να δοκιμάσει τις τύχες του πολέμου»*²⁴⁵.

Από την αντίθετη μεριά, ο Ιμπραήμ δεν γνώριζε ότι ο πατέρας του, ήδη στις 5 Οκτωβρίου 1827, είχε γράψει στην Πύλη, τονίζοντας ότι δεν είναι συνετό να διακινδυνεύσουν μια σύγκρουση, ενώ ταυτόχρονα πρότεινε να γίνουν παραχωρήσεις προς τους Έλληνες μέσω της αυστριακής μεσολάβησης. Για τις διαθέσεις όμως του Σουλτάνου, οι απόψεις αυτές ισοδυναμούσαν με προδοσία, παραδόξως όμως, βρίσκονταν κοντά στις σκέψεις του Ιμπραήμ.²⁴⁶

Κοντά σε αυτά, οι δύο Ναύαρχοι έβλεπαν το αδιέξοδο που δημιουργούσε η αρνητική στάση της Πύλης και πίστευαν ότι αυτή μπορούσε να καμφθεί μόνο με αποφασιστική δράση, έστω κι αν οδηγούσε σε μία μετωπική σύγκρουση με τον οθωμανικό στόλο. Υπήρχε, βέβαια, κάποια διαφορά μεταξύ των απόψεών τους. Ο Κόδριγκτον εκτιμούσε πως, έως ότου καταλήξουν στην τελική σύγκρουση με τον οθωμανικό στόλο, είχαν ακόμη περιθώριο να συνεχίσουν, με τη σταθερή στάση και την πειθώ, όπως έκανε αυτός επιτυχώς στην περίπτωση που ανέτρεψε τα σχέδια του Ιμπραήμ να ανεφοδιάσει την Πάτρα. Αντίθετα, ο Δεριγνύ, μέχρι τότε θιασώτης των διπλωματικών χειρισμών, συνδυαζόμενων με την αξιόπιστη επίδειξη της συμμαχικής ναυτικής δύναμης, άλλαξε ριζικά άποψη. Υποστήριξε

²⁴⁴ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 693.

²⁴⁵ Douin G. (1927), σελ. 240.

²⁴⁶ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 101.

πια ότι, είχε έλθει η ώρα το ζήτημα να τελειώσει με ένα αποφασιστικό πλήγμα στον οθωμανικό στόλο. Σε αυτό που και οι δύο Ναύαρχοι συμφωνούσαν απόλυτα, ήταν πως έπρεπε να περιμένουν τον Χένδεν με το ρωσικό στόλο, ώστε να επιδείξουν στον Ιμπραήμ την ενότητα και τη ναυτική ισχύ των τριών Δυνάμεων.²⁴⁷

²⁴⁷ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β΄, σελ. 694.

3.3 Η «μάχη» των επιστολών και το τελεσίγραφο των Ναυάρχων προς τον Ιμπραήμ

Στο τέλος Σεπτεμβρίου του 1827, οι εκτιμήσεις των Οθωμανών και των Αιγυπτίων, σχετικά με τη στάση των τριών Δυνάμεων και τις περαιτέρω πιθανές ενέργειες του συμμαχικού στόλου, φάνηκε πως διέφεραν σημαντικά. Ο Οθωμανός Υπουργός των Εξωτερικών και ο Μεγάλος Βεζίρης, με βάση τα όσα πίστευε και επιθυμούσε ο Σουλτάνος, υποστήριζαν ότι οι Σύμμαχοι «μπλοφάριζαν» και η προσπάθεια να κατασταλεί οριστικά η επανάσταση έπρεπε να συνεχιστεί, παρά τις ψεύτικες προσπάθειες των Συμμάχων. Η θέση αυτή της Πύλης είχε διατυπωθεί από το Μεγάλο Βεζίρη, με επιστολή που είχε στείλει στο Μωχάμετ Αλή, την 20η Αυγούστου 1827. Έγραφε προς τον Σατράπη της Αιγύπτου: «Δυνατόν να προσποιούνται ότι βγάζουν το στόλο τους με ένα οιονδήποτε πρόσχημα, για να τον χρησιμοποιήσουν ακολούθως προς εκφοβισμό της Υψηλής Πύλης. Πιθανόν να επιζητούν να εντυπωσιάσουν την εξοχότητά σας, διαδίδοντας διαφόρους ειδήσεις, με σκοπό να σας αποθαρρύνουν στην ευγενή προσπάθεια που έχετε αναλάβει.[...]»

Εάν υποθέσουμε ότι συμμαχούν πραγματικά όλοι και συνεγείρονται από όλα τα μέρη για να μας κάνουν πόλεμο [...] η Πύλη δεν θα εμμένει λιγότερο στην άρνησή της και με τη δύναμη του Αλλάχ θα ξεσηκώσει ολόκληρο το μουσουλμανικό κόσμο στην Ανατολή και τη Δύση. Είναι τελείως αδύνατο να υπαναχωρήσει από τη Στερεά απόφαση που έλαβε [...].²⁴⁸

Παράλληλα, ο Μωχάμετ Αλή, που πιεζόταν πολύ εκείνο τον καιρό από τους Αγγλογάλλους να ουδετεροποιηθεί, διέκρινε την υπερβολή στις εκτιμήσεις και τη στάση της Πύλης. Αμφιταλαντευόμενος, προτίμησε να σιγήσει για αρκετό χρόνο.²⁴⁹ Τελικά, αποφάσισε να απαντήσει στον Μεγάλο Βεζίρη, μέσω του αντιπροσώπου του στην Πύλη, τον Νεγκίμπ, στον οποίο έστειλε, την 5η Οκτωβρίου 1827, επιστολή με τις απόψεις του. Αφού δήλωνε ότι δεν θα χαλάρωνε ποτέ την προσπάθεια να εκπληρώσει τις αποστολές που του ανατέθηκαν από την Υψηλή Πύλη, προχώρησε στο σχολιασμό της στάσης των ευρωπαϊκών Δυνάμεων. Για το κρίσιμο αυτό θέμα, σημείωνε διεισδυτικά:

«Λαμβάνοντας υπόψη τις συγκυρίες της παρούσας ώρας, μπορούμε να αντιμετωπίσουμε δύο ενδεχόμενα:

α. Η στάση των ευρωπαϊκών δυνάμεων να είναι μπλόφα.

²⁴⁸ Douin G. (1927), σελ. 117-118.

²⁴⁹ Dakin D. (2010), σελ. 284.

β. Τα αγγλικά και γαλλικά πλοία να είναι έτοιμα να πολεμήσουν και φράζουν το δρόμο στα πλοία του (οθωμανικού) στόλου, αν θα σκόπευε να επιτεθεί κατά της Ύδρας.

Αν αληθεύει η πρώτη υπόθεση, τόσο το καλύτερο και θα είναι εύκολο να ενεργήσουμε αναλόγως. Γνωρίζετε, όμως, ότι η πείρα και η πολιτική υπαγορεύουν, σε κάθε ζήτημα, τόσο σημαντικό όσο αυτό, να σκέπτεται κανείς τα δυσάρεστα ενδεχόμενα πριν από τα ευνοϊκά και να μελετά με προσοχή τα μέσα για τη θεραπεία τους. Ας δεχθούμε επομένως τη δεύτερη εκδοχή, ότι δηλαδή τα ευρωπαϊκά πλοία είναι αποφασισμένα να αντισταθούν σταθερά και να φράζουν το δρόμο στον οθωμανικό στόλο, για να εμποδίσουν την ένοπλη σύγκρουση. Εάν επιμένουν στη στάση αυτή, μέχρι που να χρησιμοποιήσουν τα πυροβόλα τους, υποθέτω –κατά την ταπεινή μου κρίση– ότι τα πλοία του οθωμανικού στόλου, μη δυνάμενα να υποφέρουν τη σύγκρουση με τα ευρωπαϊκά πλοία, που είναι καλώς επανδρωμένα και εκπαιδευμένα, θα καούν και θα διασκορπισθούν και οι τριάντα ή σαράντα χιλιάδες άνδρες, οι οποίοι βρίσκονται στην Πελοπόννησο, δεν θα αποφύγουν τον όλεθρο. Πέραν αυτού, δεν θα αργήσει να ξεσπάσει δυνατό μίσος και πολιτική και θρησκευτική εχθρότητα μεταξύ της Υψηλής Πύλης και των Χριστιανικών Δυνάμεων, με επακόλουθο σοβαρές ταραχές και μεγάλες ανωμαλίες τόσο στην ξηρά όσο και στη θάλασσα. Είναι βέβαιο ότι θα ατιμασθώ μέχρι της ημέρας της κρίσεως ενώπιον του Έθνους μας και ενώπιον της Υψηλής Πύλης γιατί θα πούνε: ο Μωχάμετ Αλή Πασάς είναι ο συνυπαίτιος για τις ταραχές αυτές και τις ανωμαλίες. Καθώς μου είναι αδύνατο να αναλάβω με ελαφρά καρδιά την ευθύνη για το θάνατο 30 ή 40 χιλιάδων ανδρών, έκρινα σκόπιμο να απευθύνω κατηγορηματικές οδηγίες στο γιο μου Ιμπραήμ Πασά και τους άλλους Αρχηγούς. Δεν πρέπει να επαφίεται κανείς μόνο στο Αλλάχ για πολεμικές υποθέσεις. Πρέπει ακόμη να φέρει σε πέρας αυτό που είναι ανθρωπίνως δυνατό.

[...] ο Κύριος είπε στο Κοράνιο ‘‘επιμένετε και θα σας βοηθήσω να κερδίσετε τη νίκη’’. Η επιμονή συνίσταται ειδικά στο να γνωρίζει κανείς καλώς τη στρατιωτική επιστήμη και να εξασφαλίζει τα μέσα, για να ανταποδώσει τα ίδια στους επιδρομείς. [...]

Από την Ευρώπη ενημερώνομαι για ορισμένα πράγματα και ό,τι μαθαίνω με θλίβει και με σπαράζει. Έτσι αναρωτιέμαι ήδη αν θα ήταν προτιμότερο να επιλέξουμε το μικρότερο των δύο κακών, επιζητούντες τη μεσολάβηση της Αυστρίας και ρυθμίζοντας το θέμα αυτό της ανεξαρτησίας με ελαφρές παραχωρήσεις [...].

Μολονότι αισθάνομαι ικανός να ρυθμίσω στην Αίγυπτο τις σχετικές με την επαρχία αυτή υποθέσεις, δεν έχω την εξουσία να επιλύσω τα πολιτικά θέματα, που αφορούν το κράτος και το Έθνος [...].

*Οι Υπουργοί της Α. Μεγαλειότητος αυτοί γνωρίζουν κατά βάθος το ζήτημα, την ευρωπαϊκή νοοτροπία. Θα έπρεπε επομένως να συνέλθουν σε μεγάλο συμβούλιο τα πλέον επίσημα πρόσωπα και όταν ληφθεί ομοφώνως η πλέον σύμφωνη προς τα συμφέροντα της θρησκείας και του Κράτους απόφαση και προς τη σωτηρία του Έθνους, δεν θα απομένει σε μένα παρά να συμμορφωθώ με την ιδιότητά μου, ως ταπεινού υπηρέτη και να πράξω ό,τι δύναμαι για να εξασφαλίσω την εκτέλεσή της».*²⁵⁰

Στην επιστολή του, ο Μωχάμετ Αλή εξέφραζε τη γνώμη του με ανατολίτικη πονηριά και τη διάνθιζε με τους συνηθισμένους όρκους πίστεως προς τον Αυθέντη του. Ωστόσο, δεν δίσταζε να αντιταχθεί στις εκτιμήσεις της Πύλης και να αμφιβάλλει για τη στάση της απέναντι στην πρόταση των τριών Δυνάμεων για ανακωχή και ειρηνική επίλυση του θέματος με διαπραγματεύσεις. Με σαφήνεια έγραφε ότι, κατά τη γνώμη του, οι Σύμμαχοι δεν μπλοφάρουν και τελικά στην αναπόφευκτη σύγκρουση, ο οθωμανικός στόλος θα καταστραφεί και τότε ο κίνδυνος να χαθούν ή να συνθηκολογήσουν οι απομονωμένες στον Μοριά οθωμανο-αιγυπτιακές στρατιωτικές δυνάμεις θα ήταν μεγάλος. Για αυτό και τόλμησε να προβάλλει την άποψη για –περιορισμένη– ανεξαρτησία των Ελλήνων, ως τη λιγότερο επώδυνη λύση για την Οθωμανική Αυτοκρατορία.²⁵¹

Μαζί με αυτά, έρχεται να προστεθεί η επιστολή του Ιμπραήμ προς τον πατέρα του για να τον ενημερώσει, αμέσως μετά το διάβημα των Συμμάχων Ναυάρχων, με το οποίο του επέβαλαν περιοριστικούς όρους, την 25η Σεπτεμβρίου 1827. Στην επιστολή αυτή ο Ιμπραήμ τόνιζε τις κατηγορηματικές ανακοινώσεις από τους Ναυάρχους, όπου του σημείωναν ότι, στην περίπτωση που δεν επέστρεφε στην Αίγυπτο, θα του κήρυσσαν τον πόλεμο, με σταθερή πρόθεση να δυσχεράνουν και να ματαιώσουν τα σχέδιά του.²⁵² Ο Μωχάμετ Αλή την πήρε μετά από εννέα ημέρες, κατάλαβε αμέσως, ότι ο γιος του βρισκόταν σε κατάσταση ψυχολογικής πίεσης και φοβήθηκε μήπως ενεργήσει παρορμητικά. Έσπευσε, λοιπόν, να του απαντήσει την ίδια ημέρα. Στην επιστολή του, χρονολογημένη την 7η Οκτωβρίου 1827, έγραφε στον Ιμπραήμ: «Πληροφορηθήκαμε ότι τα πλοία των Δυνάμεων [...] ανέρχονται σε 22 μονάδες [...] και πως ενεργήσατε έναντι των ναυάρχων και ποία απάντηση τους δώσατε. Λάβαμε επίσης υπό σημείωση ότι, παρακινούμενος από την επιθυμία να αποκτήσετε φήμη και γενική εκτίμηση, παρασυρθήκατε μέχρι του να δηλώσετε “καλύτερα να χαθώ με το όπλο στο χέρι, παρά να γίνω ο περίγελως των υβριστών μας”. Πολυαγαπημένε Υιέ, αν κρίνω από τις

²⁵⁰ Douin G. (1927), σελ. 244-245.

²⁵¹ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 697.

²⁵² Σίμψας Μ. (1974), σελ. 139.

εκδηλώσεις σας, μεγάλη είναι προθυμία σας, αλλά μικρά τα επιχειρήματα. Εάν έχετε πρόθεση να δικαιολογηθήτε (στον αγώνα) έναντι των Δυνάμεων, πολλά έχω να παρατηρήσω. Εάν εξέλθετε (στο πέλαγος) εναντίον τους πρέπει να προβλέψετε όχι μόνο την καταστροφή του στόλου και την απώλεια 30 μέχρι 40 χιλ. ανδρών, αλλά και τη δημιουργία μεγάλης εχθρότητας μεταξύ των Δυνάμεων και της Υψηλής Πύλης και την επικράτηση της αναταραχής τόσο στην ξηρά όσο και στη θάλασσα. Και οι υπαίτιοι της καταστάσεως αυτής θα διαπομπευθούν και ατιμασθούν μέχρι της ημέρας της κρίσεως».²⁵³

Η παρέμβαση του πολύπειρου Μωχάμετ Αλή ηρέμησε τον φιλόδοξο πολεμιστή γιο του και του υπέδειξε ποια στάση έπρεπε να τηρήσει απέναντι στην Πύλη. Αυτό φαίνεται από επιστολή του Ιμπραήμ προς τον Μεγάλο Βεζίρη. Χαρακτηριστικά του ανέφερε: «Οι ενέργειες των Άγγλων (κατά το επεισόδιο της Πάτρας), επιβεβαίωσαν τη σκέψη μου ότι οι συμμαχικές Δυνάμεις παίρνουν το μέρος των Ελλήνων και αν ο αυτοκρατορικός στόλος κατευθυνθεί εναντίον τους, θα εκραγεί πόλεμος. Με αυτή την προοπτική, καθώς έχω μικρή εξοικείωση με τη ναυτική τέχνη [...] συσκέφθηκα με τους Ταχίρ Πασά, Μοχαρέμ Μπέη, Χουσεϊν Μπέη, Μουσταφά Μπέη και Χαλήλ Μπέη (δηλ. όλους τους ναυάρχους) [...]. Το αποτέλεσμα της συζητήσεώς μας υπήρξε το ακόλουθο:

Μετά από ανωφελείς προσπάθειες επτά ετών να καταστρέψουμε με την ισχύ τα καταραμένα πλοία των επαναστατημένων Ελλήνων ληστών, θα μπορούσε κανείς να ελπίζει ότι με τη βοήθεια του Αλλάχ, το έτος αυτό, ο αυτοκρατορικός στόλος, καταλλήλως επανδρωμένος και εξοπλισμένος, θα μπορούσε να φθάσει στον σκοπό του. Οι Συμμαχικές όμως Δυνάμεις πήραν το μέρος των Ελλήνων και θα ήταν υπέρ τις δυνάμεις μας να αναμετρηθούμε με τα πλοία της γραμμής, φρεγάτας και τα λοιπά, 28 συνολικά, τα οποία διαδρομούν σε αυτά τα ύδατα». Το να αντιτάξουμε τις φρεγάτες μας στην παρούσα κατάσταση οπλισμού και αντοχής είναι πράγμα αδύνατο. Θα το δοκιμάσουμε εφόσον χρειαστεί, αλλά δεν θα έχει συμβεί κάτι παρόμοιο στην ιστορία των περασμένων χρόνων[...]

Αν αυτή είναι η επίσημη θέληση της Α. Μεγαλειότητος, είμαστε όλοι έτοιμοι να θυσιαστούμε για τη θρησκεία. [...] εντούτοις αν η Κυβέρνηση προκαλούσε, με ελαφρά καρδιά, την απώλεια παρόμοιου στόλου, θα εκτίθετο στη γενική αποδοκιμασία και κατάρρα μέχρι τέλους των ημερών και θα ενεργούσε αντίθετα προς τη θέληση του Σουλτάνου. Θεωρώ, λοιπόν, περισσότερο σωστό να αναφέρω πάλι την κατάσταση στην Υψηλή Πύλη και να περιμένω νέες οδηγίες. [...] Όσον αφορά εμένα, σκέπτομαι από το ένα μέρος ότι, εάν τα πλοία

²⁵³ Douin G. (1927), σελ. 246-247.

*των Δυνάμεων αποκλείσουν την Ύδρα και αν ο δούλος σας εκτελέσει την αποστολή του χωρίς δισταγμό, σύμφωνα με τα γραφόμενα στην τελευταία επιστολή σας, τα πλοία αυτά (των συμμάχων) θα βάλουν και θα κηρύξουν τον πόλεμο. Εάν εγώ ανταποδώσω τα ίδια, όχι μόνο θα είμαι η αιτία της αποτυχίας της αποστολής μου, αλλά οι εκφραζόμενοι φόβοι από το προαναφερθέν συμβούλιο (των Τούρκων και Αιγυπτίων ναυάρχων) σχετικά με την απώλεια και την ατίμωση του αυτοκρατορικού στόλου θα δικαιωθούν απολύτως και θα προκαλέσω με το σφάλμα μου μείωση του γοήτρου του Σουλτάνου».*²⁵⁴

Ο Ιμπραήμ εξέτασε και την περίπτωση να αποπλεύσει από το Ναβαρίνο και να οδηγήσει τον οθωμανικό στόλο στην ασφάλεια της Κωνσταντινούπολης, της Σμύρνης ή της Αλεξάνδρειας, αλλά συμπέρανε ότι και πάλι θα επίσυρε τη μομφή του Σουλτάνου,²⁵⁵ επειδή θα εγκατέλειπε «το λαό των οχυρών θέσεων (κάστρων και πόλεων) που βρίσκονται στο Μωριά και τα μουσουλμανικά στρατεύματα, τα σταθμεύοντα εδώ ή αλλαχού στο Μωριά, θα βρεθούν σε κρίσιμη κατάσταση».²⁵⁶

Οι κινήσεις που έγιναν από τον Μωχάμετ Αλή και τον Ιμπραήμ προς την Πύλη, δεν επηρέασαν σοβαρά τους Οθωμανούς που συνέχισαν να μένουν αμετάπειστοι, πιστεύοντας ότι τελικά θα τους έσωζαν οι μεταξύ των Ευρωπαίων Συμμάχων διαφωνίες. Το μόνο από τα αγωνιώδη επιχειρήματα του Αιγύπτιου σατράπη και του γιου του που δέχτηκαν, ήταν η υπεροπλία των συμμάχων στη θάλασσα και για αυτό ο Μεγάλος Βεζίρης, σε μακροσκελή επιστολή του, χρονολογημένη την 27η Οκτωβρίου 1827, τόνιζε προς τον Μωχάμετ Αλή²⁵⁷: «Μόλις αποστείλαμε στον Πασά (Ιμπραήμ) ένα μήνυμα με την οδηγία να καθυστερήσει προσωρινά την επίθεση και την υποταγή των νήσων, χωρίς πάντως να φανερώσει την παραμικρή αδυναμία, η οποία ενδέχεται να θέσει τη θέση του σε κίνδυνο. Θα πρέπει τουναντίον να παραμείνει στο Ναβαρίνο, να συνεχίσει τις εργασίες του στην ξηρά και τη θάλασσα, λαμβάνων πάντοτε τις χρήσιμες φροντίδες για να προστατεύει την είσοδο του λιμένος έναντι των επιχειρήσεων του εχθρού και εκτελέσει επιδρομές στο εσωτερικό του Μωριά, κάθε φορά που αυτό θα ήταν αναγκαίο».²⁵⁸

Ο Ιμπραήμ δεν χρειαζόταν βέβαια την υπόδειξη της Πύλης, να μην κινήσει τον αυτοκρατορικό στόλο σε καμιά σοβαρή επιχείρηση εναντίον των Ελλήνων, αφού ήδη το είχε αποφασίσει ο ίδιος. Επίσης, είχε σχεδιάσει να κινητοποιήσει το στρατό του για μια νέα

²⁵⁴ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 698-699.

²⁵⁵ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 144.

²⁵⁶ Douin G. (1927), σελ. 250-251.

²⁵⁷ Dakin D. (2010), σελ. 285.

²⁵⁸ Ο.π (1927), σελ. 257-258.

επιχείρηση ερήμωσης της γης και αφανισμού του άμαχου πληθυσμού. Πίστευε, ίσως, ότι έτσι θα έδειχνε ποιος εξουσιάζει το Μοριά και θα κατασείαζε την οργή που ένοιωθε, μετά την ταπείνωσή του από τον Κόδριγκτον, κατά την προσπάθεια να ανεφοδιάσει την Πάτρα. Αυτό που δεν είχε υπολογίσει, ξεκινώντας αυτή την εκστρατεία, ήταν ότι θα έδινε το πρόσχημα στους συμμάχους Ναυάρχους να εκβιάσουν δυναμικά την εξέλιξη των γεγονότων, με κατάληξη το καταστροφικό πλήγμα στον οθωμανικό στόλο, που τόσο πολύ ήθελε να αποφύγει.²⁵⁹

Ο Ναύαρχος Κόδριγκτον, με μεγάλη ανακούφιση, είδε το πρωί της 8ης Οκτωβρίου 1827 να καταπλέει, στις προσβάσεις του Ναβαρίνου, ο ρωσικός στόλος με επικεφαλής το δίκροτο *Azoff* (74 πυροβόλων), που είχε υψωμένο το σήμα του Υπονάρχου Χέυδεν.²⁶⁰ Ακολούθησαν άλλα τρία πλοία της Γραμμής και τέσσερις φρεγάτες. Σύντομα, μετά τον κατάπλου των Ρώσων, εμφανίστηκαν από τα νότια και τα γαλλικά πλοία. Τελικά, εκείνη την ημέρα, τα πλοία των Συμμάχων βρέθηκαν όλα μαζί, στα νερά του Ιονίου. Ο Κόδριγκτον, όμως, δεν μπόρεσε να τα κρατήσει έξω από το Ναβαρίνο, ούτε να συγκαλέσει αμέσως συμβούλιο των τριών Ναυάρχων. Τόσο ο Δεριγνύ όσο και ο Χέυδεν δήλωσαν στον Άγγλο ομόλογό τους ότι είχαν ανάγκη ανεφοδιασμού και έπλευσαν στη Ζάκυνθο. Ο Χέυδεν είχε υποσχεθεί στον Κόδριγκτον ότι θα επέστρεφε σε 24 ώρες υπόσχεση την οποία τήρησε.²⁶¹

Ωστόσο, την 17η Οκτωβρίου, τα πλοία των Συμμάχων συγκεντρώθηκαν εκ νέου έξω από το Ναβαρίνο, ο Κόδριγκτον και ο Δεριγνύ πρόλαβαν να επιβεβαιώσουν τη θέλησή τους να απομακρύνουν τον Ιμπραήμ από την Πελοπόννησο.²⁶² Άλλωστε οι αναφορές των δύο Ναυάρχων επιβεβαιώνουν αυτή τους την πρόθεση. Χαρακτηριστικά έγραφε, στις 15 Οκτωβρίου 1827, ο Ναύαρχος Κόδριγκτον προς τον Άγγλο πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη: «Όταν επιστρέψει από τη Ζάκυνθο ο ναύαρχος *de Rigny* θα συζητήσω μαζί του και με τον κόμητα *Heyden* για τα ληπτέα μέτρα, που θα εξαναγκάσουν τον Ιμπραήμ να επιστρέψει στην Αίγυπτο [...]. Εάν μέχρι σήμερα φοβήθηκε να τα βάλει μόνο με το *Asia* θα υποχωρούσε, νομίζω, προθυμότερα στα δέκα πλοία της γραμμής». Ακολουθώντας την ίδια γραμμή πλεύσης και ο Ναύαρχος Δεριγνύ, έγραφε προς τον Υπουργό του: «Ο Ιμπραήμ παραβίασε το λόγο του και έθεσε τον εαυτό του στη θέση του επιτιθέμενου. Σήμερα το απόγευμα ή αύριο θα ενωθούμε οι τρεις Μοίρες εμπρός στο Ναβαρίνο. Τα δύο αγγλικά πλοία

²⁵⁹ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 700.

²⁶⁰ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 72.

²⁶¹ Dakin D. (2010), σελ. 285.

²⁶² Bourchier (Lady) (1873), Volume II, σελ. 49.

(τα δίκροτα *Albion* και *Genoa*) τα οποία μετέβησαν στη Μάλτα, θα έχουν χωρίς άλλο επιστρέψει. Σκέπτομαι ότι θα ενωθεί επίσης μαζί μου το *Scirion* και θα συντονίσουμε τα μέτρα μας, τα οποία θα μας φανούν περισσότερο αποτελεσματικά, για να τελειώνουμε με τους οθωμανικούς στόλους πριν από το χειμώνα. Θα έχουμε κατ' αρχήν 4 ρωσικά πλοία και 4 φρεγάτες, τα 3 αγγλικά, και 4 φρεγάτες, τέλος τα (γαλλικά) *Scirion*, *Breslau*, *Sirene* και *Armide*».

O de Rigny μάλιστα ανέφερε και τον τρόπο για να επιτευχθεί αυτός ο σκοπός: «*Η σκέψη μου θα ήταν να εισέλθουν οι τρεις Μοίρες μέσα στον ίδιο τον όρμο του Ναβαρίνου και εκεί, με το δαυλό στο χέρι, να σημάνουμε στους οθωμανικούς στόλους να μετακινηθούν και να επιστρέψουν ο ένας στην Κωνσταντινούπολη και ο άλλος στην Αίγυπτο, διαφορετικά να τους προσβάλουμε. Αυτό το σχέδιο φυσικά θα τεθεί υπό συζήτηση μεταξύ των τριών Διοικητών Μοίρας*».²⁶³

Παράλληλα, και οι απόψεις του Ρώσου Ναυάρχου, όπως τις διατύπωσε σε επιστολή του προς τον Ρώσο πρεσβευτή στην Πόλη, την 16η Οκτωβρίου 1827, συνέπιπταν με αυτές του Κόδριγκτον, με τον οποίο είχαν πλέον αναπτύξει σχέση αμοιβαίας εκτίμησης και καλής συνεργασίας.²⁶⁴

Οι τρεις Ναύαρχοι, έχοντας ουσιαστικά συμφωνήσει στον σκοπό, αναζητούσαν πια τον καλύτερο τρόπο για να τον επιτύχουν. Από την πλευρά του, ο οργισμένος Ιμπραήμ, μετά τον υποχρεωτικό εγκλεισμό του στόλου του στον όρμο του Ναβαρίνου, είχε ξεκινήσει, από τα τέλη Σεπτεμβρίου, την εκστρατεία τρομοκράτησης του πληθυσμού και ερήμωσης της υπαίθρου της Πελοποννήσου. Η απόφαση του Ιμπραήμ να προχωρήσει σε τέτοιες ενέργειες φαίνεται παράλογη, δεδομένου ότι η Πελοπόννησος προοριζόταν για δικό του πασαλίκι. Μία εξήγηση που μπορεί να δοθεί, είναι πως ο Αιγύπτιος Πασάς, όπως και ο πατέρας του, θεωρούσε τη διεκδίκηση του Μοριά χαμένη πια υπόθεση. Πάντως, όποιες και να ήταν οι σκέψεις του Ιμπραήμ που τον οδήγησαν στην εκστρατεία, οι κάτοικοι της Πελοποννήσου, ιδίως της Μεσσηνίας, τρομοκρατήθηκαν και οι Μοραΐτες οπλαρχηγοί κινητοποιήθηκαν για να αμυνθούν.²⁶⁵

Η δύναμη του Ιμπραήμ αποτελούνταν από τέσσερα αιγυπτιακά στρατιωτικά σώματα, τα οποία προχώρησαν τα δύο με 7.000 άνδρες προς τη Μεσσηνία και την Αρκαδία, ενώ τα

²⁶³ Douin G. (1927), σελ. 267.

²⁶⁴ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 105.

²⁶⁵ Βουρνάς Τ. (1974), σελ. 202.

άλλα δύο με 4.000 άνδρες προς την Ηλεία και την Αχαΐα. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης²⁶⁶, που βρισκόταν στη Μεσσηνία, παρακολουθούσε τα αιγυπτιακά στρατεύματα και διαπίστωσε ότι ο επικεφαλής στρατηγός Κεχαγιά (Kiaya-bey) προσπαθούσε, στην αρχή, να κάμψει το φρόνημα του πληθυσμού με απειλές και υποσχέσεις. Σε προκήρυξή του, ο Κεχαγιά έγραφε: «*Μ' ὅλον ὅπου μὲ ἐντολὴ τῆς ὑψηλότητος τοῦ ἀφέντος μου ἦλθα ἐνταῦθα διὰ νὰ κατακόψω, νὰ κατακαύσω καὶ σχεδὸν ἀφανίσω ὅλα τὰ δένδρα σᾶς, ὅσα εἶναι χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα πρὸς τροφὴν σᾶς, λυπούμενος τὸν πτωχὸν λαὸν νὰ μὴ δοκιμάσῃ τὴν αὐτὴν ζημίαν καὶ ἀφανισμόν αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων δένδρων σᾶς, ἔκρινα εὐλογον νὰ σᾶς εἴπω ὅτι χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ νὰ συσκεφθῇτε καλῶς καὶ νὰ παραιτηθεῖτε ἀπὸ τὰ τῆς ἀποστασίας φερσίματα καὶ [...] νὰ ἔλθῃτε νὰ προσκυνήσετε*».²⁶⁷

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και οι άλλοι οπλαρχηγοί αποφάσισαν τότε να ενημερώσουν τους τρεις Συμμάχους Ναυάρχους και να ζητήσουν τη βοήθειά τους, ώστε να σταματήσει το απάνθρωπο, καταστροφικό έργο των Αιγυπτίων. Ναυλώθηκε, λοιπόν, μία ταχύπλοη σκαμπαβιά²⁶⁸ για να συναντήσει το συμμαχικό στόλο και να παραδώσει στους Ναυάρχους επιστολή των οπλαρχηγών. Ο ίδιος ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, με ιδιαίτερο γράμμα του, έλεγε «*Ιδοὺ τι κάμνει ο εχθρὸς τῶν Ἑλλήνων*»²⁶⁹, ενώ στάλθηκε και αντίτυπο της προκήρυξης του Κεχαγιά μπέη. Η σκαμπαβιά είχε την τύχη να συναντήσει σύντομα τη γαλλική ναυαρχίδα *Sirene* και να παραδώσει όλα τα στοιχεία για τις βάρβαρες πράξεις των Αιγυπτίων.

Αναλογιζόμενος όλα αυτά τα στοιχεία, ο Κόδριγκτον, μετά από τη σύμφωνη γνώμη των άλλων δύο Ναυάρχων, αποφάσισε να κινηθεί άμεσα. Έστειλε, λοιπόν, στην Καλαμάτα, την 17η Οκτωβρίου 1827, τρία πλοία υπό τον πλοίαρχο Hamilton, τα αγγλικά *Cambrian* και *Philomel* και τη ρωσική φρεγάτα *Konstantin*. Οι εντολές του Άγγλου Ναυάρχου, προς τον Hamilton, ήταν να καταβάλλει κάθε προσπάθεια να υπερασπιστεί τους Έλληνες εναντίον όλων των πράξεων βαρβαρότητας, αλλά και να απωθήσει τα στρατεύματα του Ιμπραήμ πίσω στα στρατόπεδα του Ναβαρίνου. Οι εντολές αυτές, που απέβλεπαν στην ανακοπή των χερσαίων επιχειρήσεων του Ιμπραήμ. Ο Άγγλος Ναύαρχος τις θεώρησε επιβεβλημένες, επειδή τα αιγυπτιακά στρατεύματα είχαν προωθηθεί στην πεδιάδα της Καλαμάτας και είχαν επιδοθεί σε καταστροφικές ενέργειες κατά παράβαση της συμφωνίας της 25ης Σεπτεμβρίου

²⁶⁶ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 204.

²⁶⁷ Βουρνάς Τ. (1974), σελ. 197-198.

²⁶⁸ **Σκαμπαβία:** η μικρή βάρκα με ιστία [Κωνσταντινίδης Τ. (1954), σελ. 154.]

²⁶⁹ Ο.π (1974), σελ. 189.

1827, η οποία υποστήριζε την ανακωχή των εχθροπραξιών. Τυπικά, όμως, η συμφωνία αφορούσε μόνο στην αναστολή των εχθροπραξιών κατά θάλασσα και τη ματαίωση της επιχείρησης κατά των Σπετσών και της Ύδρας. Ωστόσο, ανταποκρίνονταν στο πνεύμα της Συνθήκης του Λονδίνου, που στόχευε να δώσει ένα τέλος στο μακροχρόνιο και αιματηρό αγώνα. Είναι, λοιπόν, πιθανό ο Κόδριγκτον να έδωσε τις εντολές του, πιστεύοντας πως έτσι εξυπηρετούσε τις επιδιώξεις των συμμαχικών κυβερνήσεων, αλλά και την έννοια του ανθρωπισμού.²⁷⁰

Το πρωί της 17ης Οκτωβρίου 1827 τα τρία συμμαχικά πλοία εισήλθαν στον Μεσσηνιακό κόλπο. Μόλις αγκυροβόλησαν κοντά στην ακτή, ανατολικά της Καλαμάτας και απέναντι στη Βέργα, ο Hamilton έστειλε στον Κεχαγιά επιστολή, υπογεγραμμένη και από τον πλοίαρχο Khroustchoff, κυβερνήτη της ρωσικής φρεγάτας *Konstantin*. Μεταξύ των άλλων του έγραφε ότι έχει εντολή να παρεμποδίσει κάθε επίθεση από το ένα ή το άλλο μέρος και τον παρακαλούσε να μη διακόψει την εκεχειρία, την οποία είχε συμφωνήσει ο Ιμπραήμ πασάς με τους Κόδριγκτον και Δεριγνύ, κατά τη συνάντησή τους στις 25 Σεπτεμβρίου 1827. Οι Αιγύπτιοι παρέλαβαν την επιστολή, δίχως να επιτρέψουν να την επιδώσουν οι Σύμμαχοι στον ίδιο τον Ιμπραήμ ή σε κάποιον ανώτερο Αξιωματικό. Οι δύο πλοίαρχοι, αφού διαπίστωσαν προσωπικά το καταστροφικό έργο των Αιγυπτίων, αποβιβάστηκαν στην Καλαμάτα, όπου είχε το στρατηγείο του ο Κεχαγιά. Ο Ιμπραήμ υποχρεώθηκε να τους δεχθεί και σε απάντηση των όσων του έγραφαν στην επιστολή τους, που του επανέλαβαν και προφορικά, δήλωσε, με τρόπο ελάχιστα διπλωματικό, ότι «τέτοιες ήταν οι διαταγές του αρχιστρατήγου του και ήταν αποφασισμένος να τις εκτελέσει».²⁷¹ Πρόσθεσε επίσης ότι, οι Σύμμαχοι Ναύαρχοι έπρεπε να συνεννοηθούν με τον Ιμπραήμ πασά, αφού μόνο αυτός μπορούσε, αν τον έπειθαν, να ανακαλέσει τις διαταγές του.²⁷²

Ο Hamilton, μετά την άκαμπτη στάση του Κεχαγιά μπέη, έστειλε αμέσως τη γολέτα *Philomel*, με την αναφορά του προς τον Κόδριγκτον. Μεταξύ των άλλων, ανέφερε στο Ναύαρχό του: «*Η δυστυχία των κατοίκων, που εκδιώχθηκαν από την πεδιάδα, είναι απερίγραπτη. Κάθε στιγμή πεθαίνουν κυριολεκτικά από την πείνα γυναίκες και παιδιά και δεν έχουν καλύτερη τροφή από τα βραστά χόρτα του αγρού [...]. Υπολογίζεται ότι, αν ο Ιμπραήμ παραμείνει στην Ελλάδα, περισσότερο από το τρίτο του πληθυσμού είναι καταδικασμένο να πεθάνει από την πείνα [...]*».²⁷³

²⁷⁰ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 704-705.

²⁷¹ Βουρνάς Τ. (1974), σελ. 202-203.

²⁷² Μέντελσον-Μπαρτόλντι Κ. (1894), σελ. 750-751.

²⁷³ Douin G. (1927), σελ. 270.

Οι τρεις Ναύαρχοι είχαν τότε ενισχύσει τον ενωμένο στόλο τους με τα *Albion* και *Genoa*, που επέστρεψαν από τη Μάλτα και το επισκευασμένο *Scipion*. Αισθάνονταν, λοιπόν, επαρκώς ισχυροί πια για να δράσουν δυναμικά, υποχρεώνοντας τον Ιμπραήμ να σταματήσει την ερήμωση της Πελοποννήσου. Ως πρώτη ενέργεια, σε μία ύστατη προσπάθεια να πετύχουν ειρηνική επίλυση του θέματος, συνέταξαν την 17η Οκτωβρίου 1827, αυστηρή διακοίνωση προς τον Αιγύπτιο αρχιστράτηγο, Αυτή είχε ως εξής:

«Ὁ Ἀγγλος, ὁ Γάλλος καὶ ὁ Ρῶσος ναύαρχος πρὸς τὴν Α.Υ.

τὸν Ἰμπραήμ πᾶσα. Ἐπὶ τοῦ H.M.S. Asia.

Υψηλότατε,

Πληροφορίαί θετικόταται προερχόμεναι ἡμῖν πανταχόθεν, ἀγγέλλουν ὅτι πολυάριθμα ἀποσπάσματα τοῦ στρατοῦ σᾶς περιερχόμενα κατὰ διαφόρους διευθύνσεις τὴν Πελοπόννησον, δηλώνουν, καταστρέφουν, ἐκριζώνουν δένδρα, τάς ἀμπέλους καὶ πᾶσαν φυτείαν, βιαζόμενα ἐν μία λέξει να μεταβαλοῦν τὴν περιφέρειαν ταύτην εἰς τελείαν ἔρημον. Μανθάνομεν ἐπὶ πλέον ὅτι προετοιμάζεται ἐκστρατεία κατὰ τῆς Μανῆς καὶ ὅτι ἤδη στρατεύματα σᾶς βαδίζουν κατ' αὐτῆς. Πᾶσαι αἱ πράξεις αὐταὶ τῆς ὑπερτάτης βίας διαπράττονται ἐν τούτοις ὑπὸ τὰ ὄμματά μας καὶ λαμβάνουν χώραν ἐν πλήρει περιφρονήσει τῆς ἀνακωχῆς, ἣν ἡ Υ.Υ. ἡγγυήθη ἐπὶ λόγῳ τιμῆς να τηρήσῃ πιστῶς μέχρις τῆς ἐπιστροφῆς τῶν ἀποσταλέντων ταχυδρόμων καὶ χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἐπετρέπη ὁ ἐπανάπλους τοῦ στόλου τῆς Υ.Υ. εἰς Ναυαρίνον τὴν 26η Σεπτεμβρίου. Οἱ ὑπογεγραμμένοι ἔχουν τὴν λυπηρὰν ὑποχρέωσιν να σᾶς δηλώσουν σήμερον ὅτι τοιαύτη ἐκ μέρους σᾶς διαγωγή, τοιαύτη περίεργος παράβασις τῶν ἀνειλημμένων ὑποσχέσεων, σᾶς θέτουν, Κύριε, ἔξω τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἔξω τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν τῶν Αὐλῶν τῶν καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης. Ἐπὶ πλέον οἱ ὑπογεγραμμένοι θεωροῦν τάς, κατόπιν τῶν διαταγῶν σᾶς, συντελουμένας κατὰ τὴν ὥραν ταύτην καταστροφὰς ὡς ἄντικρυς ἀντιτιθεμένας πρὸς τὰ συμφέροντα τοῦ ἡγεμόνος σᾶς, ὅστις ἐξαιτίας τούτων θὰ ἠδύνατο να χάσῃ τὰ πραγματικὰ πλεονεκτήματα, ἅτινα ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου τῷ ἐπεφύλαξεν ἔναντι τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ ὑπογεγραμμένοι ζητοῦν παρὰ τῆς Υ.Υ. ταχεῖαν καὶ κατηγορηματικὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν παροῦσαν διακοινῶσιν καὶ σᾶς ἀφήνουν να προεῖδετε τάς ἀμέσους συνεπείας μιᾶς ἀρνήσεως ἢ ὑπεκφύγης.

Ὁ Ἀντιναύαρχος *Edward Codrington*

Ὁ Ὑποναύαρχος *Henry de Rigny*

Ὁ Ὑποναύαρχον *Longin von Heyden*²⁷⁴.

²⁷⁴ Βουρνάς Τ. (1974), σελ. 202-203.

Ο Κόδριγκτον ανέθεσε στον Συνταγματάρχη Κράντοκ να επιδώσει τη διακοίνωση. Το *Dartmouth* τον μετέφερε στον όρμο του Ναβαρίνου, το βράδυ της ίδιας ημέρας, την 17 Οκτωβρίου 1827. Ζήτησε αμέσως να συναντήσει το διερμηνέα του Ιμπραήμ, τον D. Ambro, αλλά αυτός βρισκόταν στη Μεθώνη. Ο Μοχαρέμ μπέη ανέλαβε να τον ειδοποιήσει και ο D. Ambro ανέβηκε στην αγγλική φρεγάτα το πρωί της επόμενης ημέρας. Στη δήλωση του Κράντοκ ότι ήταν επιφορτισμένος από τους τρεις Ναύαρχους να επιδώσει προσωπικά στον Ιμπραήμ μία επιστολή, ο διερμηνέας απάντησε πως ο Αιγύπτιος αρχιστράτηγος δεν ήταν στο Ναβαρίνο και κανείς δεν γνώριζε πού βρισκόταν, καθώς είχε τηρηθεί απόλυτη μυστικότητα για τις κινήσεις του. Παρά τις πιέσεις του Κράντοκ, ο διερμηνέας έδωσε το λόγο της τιμής του ότι έλεγε την αλήθεια, οπότε ο Άγγλος Συνταγματάρχης δεν είχε άλλη επιλογή από του να επιστρέψει την επιστολή στον Κόδριγκτον. Ο Άγγλος Ναύαρχος αγανάκτησε, θεωρώντας πως ο D. Ambro έλεγε ψέματα. Οι τρεις Σύμμαχοι Ναύαρχοι είχαν πειστεί πια ότι οι Αιγύπτιοι, με την παρελκυστική στάση τους, προσπαθούσαν απλώς να παρατείνουν τις καταστροφικές επιχειρήσεις στην Πελοπόννησο και ότι η πολιτική της πειθούς και των απειλών δεν μπορούσε να πετύχει την ανακωχή και πολύ περισσότερο την αποδοχή των όρων της Συνθήκης του Λονδίνου. Σύντομα, λοιπόν, οι Ναύαρχοι θα αποφάσιζαν να πάρουν δραστικότερα μέτρα που αναπόφευκτα θα προκαλούσαν μια καθοριστική σύγκρουση. Η ναυμαχία του Ναβαρίνου που ακολούθησε θα σφράγιζε το διαβατήριο των Ελλήνων προς την Ελευθερία.²⁷⁵

Οι τρεις Ναύαρχοι δεν αγνοούσαν πλέον, την ιστορική σημασία της απόφασης την οποία επρόκειτο να λάβουν. Γι' αυτό έκριναν απαραίτητο να διατυπώσουν τις μελλοντικές τους κινήσεις με ένα νέο Πρωτόκολλο, υπογεγραμμένο και από τους τρεις. Το Πρωτόκολλο αυτό, με ημερομηνία 18 Οκτωβρίου 1827, είχε το προσόν ότι εξηγούσε τους λόγους, με τους οποίους επέλεξαν ως ασφαλέστερη λύση την είσοδο των Συμμαχικών Στόλων στον όρμο του Ναβαρίνου.²⁷⁶

²⁷⁵ Ο.π (1974), σελ. 202-203.

²⁷⁶ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 157.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: Η τακτική μάχης των ιστιοφόρων -

Οι Στόλοι των Συμμαχικών και Οθωμανο-Αιγυπτιακών Δυνάμεων

4.1 Η επιχειρησιακή τακτική μάχης των ιστιοφόρων πλοίων

Η γεωμορφολογία του ελληνικού χώρου, περισσότερο όμως, η ιδιαιτερότητα της θαλάσσιας περιοχής, αποτέλεσε τον καθοριστικό στρατηγικό παράγοντα εφαρμογής των τακτικών μάχης μεταξύ των εμπόλεμων κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Αυτή η ποικιλία της ναυτικής τακτικής καθόρισε σε μεγάλο βαθμό τη μορφή του ναυτικού πολέμου. Το κύριο πεδίο της ναυτικής αναμέτρησης ήταν το Αιγαίο και το Ιόνιο Πέλαγος, με τις εκτεταμένες και πολυποίκιλες ηπειρωτικές ακτές που τα περικλείουν και τα εκατοντάδες διάσπαρτα νησιά. Τα πλοία, όταν τα διέπλεαν, υποχρεούνταν να διέρχονται συχνά από στενά, με πλάτος μικρότερο των 15 μιλίων, με αποτέλεσμα να διευκολύνετε η οπτική επιτήρηση σε πολλές χερσαίες περιοχές. Ορισμένοι κλειστοί κόλποι και όρμοι στον ελληνικό θαλάσσιο χώρο, όπως ο Ευβοϊκός, ο Πατραϊκός και ο Κορινθιακός κόλπος, καθώς επίσης και ο όρμος του Ναβαρίνου, είχαν ιδιαίτερη στρατηγική σημασία και επιχειρησιακή αξία, αφού μέσω αυτών μπορούσε να πραγματοποιηθεί ταχύτερα και ασφαλέστερα η διακίνηση στρατευμάτων και εφοδίων. Τα πλοία που διέπλεαν αυτές τις θάλασσες, τα ιστιοφόρα του 19ου αιώνα, είχαν ακτίνα δράσης πολύ μεγάλη, εφόσον διέθεταν τα απαραίτητα τρόφιμα για διαβίωση. Το σημαντικότερο πλεονέκτημα των ιστιοφόρων πλοίων ήταν οι ναυτικές τους δυνατότητες, που τους επέτρεπαν να παραμένουν εν πλω ακόμη και υπό τρικυμιώδη καιρό.²⁷⁷

Οι καιρικές συνθήκες στα ελληνικά πελάγη ήταν γενικά ήπιες, αλλά γίνονταν δυσμενείς για τα ιστιοφόρα πλοία από τον Οκτώβριο έως και το Μάρτιο. Τη χειμερινή περίοδο έπνεαν γενικά βόρειοι άνεμοι με εντάσεις που έφταναν και τα εννέα μποφόρ²⁷⁸, ενώ το φθινόπωρο επικρατούσαν νότιοι άνεμοι. Οι τοπικοί άνεμοι, όπως οι ετησίαι²⁷⁹ στο Αιγαίο με ένταση 7-8 μποφόρ, δημιουργούσαν σοβαρά προβλήματα στα ιστιοφόρα πλοία. Η γενική

²⁷⁷ Αλεξανδρής Κ. Α. (1960), σελ. 56.

²⁷⁸ **Μποφόρ:** Κλίμακα για την εκτίμηση της έντασης του ανέμου με βαθμίδες από 0-17. Προέρχεται από το όνομα του Άγγλου Ναυάρχου Sir Francis Beaufort (1774-1857). [Μπαμπινιώτης Γ. (2002), σελ. 1149.]

²⁷⁹ **Ετησίαι:** Βόρειοι περιοδικοί άνεμοι, που πνέουν το καλοκαίρι στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου, τα μελέμια. [Μπαμπινιώτης Γ. (2002), σελ. 682.]

διαπίστωση είναι ότι, οι ναυτικές συγκρούσεις προσφερόταν περισσότερο για τη δράση ελαφρών και ευέλικτων στολίσκων. Ωστόσο, οι κρατούσες, συνήθως, καιρικές συνθήκες στις ελληνικές θάλασσες δυσχέραιναν σημαντικά την κίνηση των μικρότερων πλοίων και μείωναν τη μαχητική τους ικανότητα, ιδιαίτερα δε το χειμώνα η πλεύση των κορβετών και των μπρικιών ήταν αρκετές φορές αδύνατη.

Τα πρώτα μικρά και αδύναμα ναυτικά πυροβόλα μόνο παρενόχληση ή μικρές ζημιές μπορούσαν να προκαλέσουν στον εχθρό. Οι μάχες στη θάλασσα κρίνονταν, λοιπόν, από την επιδεξιότητα των κυβερνητών να πλευρίζουν τα εχθρικά πλοία και την ικανότητα των πληρωμάτων να παλεύουν σώμα με σώμα πάνω στα καταστρώματα. Ως πιο κατάλληλο σχηματισμό προσέγγισης και μάχης θεωρούσαν τότε τη γραμμή μετώπου (line abreast). Επομένως, ως καταλληλότερος σχηματισμός για να αξιοποιηθεί αυτή η δύναμη πυρός, καθιερώθηκε η γραμμή στήλης (column) ή μάχης (line of battle), όπως επικράτησε να αναφέρεται στο βρετανικό ναυτικό.²⁸⁰

Στη διάρκεια του 18ου αιώνα, όταν η ισχύς των πυροβόλων αυξήθηκε σημαντικά, αρκετοί Ευρωπαίοι Ναύαρχοι –ιδιαίτερα Ολλανδοί και Άγγλοι– πείστηκαν ότι το κλειδί της νίκης ήταν ο μεγάλος αριθμός πλευρικών πυροβόλων και η μαζική χρήση τους κατά τη μάχη. Το 1775 ένα τυπικό βρετανικό πλοίο μάχης (First Rate) ήταν οπλισμένο με εκατό πυροβόλα (των 42 λίτρων στο κατώτερο υπόφραγμα, των 24 λίτρων στο μεσαίο και των 12 λίτρων στο επάνω ανοικτό κατάστρωμα), που σε μια πλευρική ομοβροντία έριχναν 1.091 κιλά συμπαγών σιδερένιων βλημάτων.

Η τακτική της γραμμής μάχης έλυσε, αλλά και δημιούργησε προβλήματα στους Ναυάρχους. Ένα απ' αυτά ήταν το πώς θα έφερναν γρήγορα τις πλευρικές πυροβολαρχίες των πλοίων τους σε τομέα βολής, προτού συμπληρωθούν οι ελιγμοί του αντιπάλου και αποκτήσει κι αυτός την ίδια δυνατότητα. Στα αγγλικά πλοία τη μερική λύση έδωσε η χρήση ειδικού συστήματος σύσπαστων (παλάγκων), με τα οποία έστρεφαν δεξιά ή αριστερά τα πυροβόλα, αυξάνοντας έτσι τον τομέα βολής έως και 45° εκατέρωθεν του εγκαρσίου.²⁸¹

Ένα άλλο πρόβλημα δημιουργούσε η σημαντική μείωση της διατρητικής ικανότητας των βλημάτων όταν η απόσταση βολής υπερέβαινε τις 150-200 γιάρδες²⁸², ενώ παράλληλα μεγάλωνε και η διασπορά τους. Αυτό σήμαινε ότι, μόνο μια χρονικά παρατεταμένη

²⁸⁰ Conway's *History of the Ship* (1992), κεφ. 14 (Naval Tactics), σελ. 182.

²⁸¹ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Α', σελ. 90.

²⁸² **Γιάρδα:** Μονάδα μέτρησης μήκους, χρησιμοποιούμενη κυρίως σε αγγλοσαξονικές χώρες, ίση προς 0,9144 μέτρα. [Μπαμπινιώτης Γ. (2002), σελ. 414.]

σύγκρουση από μικρές αποστάσεις, μπορούσε να έχει αποφασιστικό αποτέλεσμα. Αν κάποιος Ναύαρχος επιδίωκε τη συντριπτική νίκη, όφειλε να οδηγήσει τα πλοία του πολύ κοντά στα εχθρικά, αλλά αυτό απαιτούσε πολύ δύσκολους χειρισμούς, απόλυτα εξαρτημένους από τον άνεμο και τη διάθεση του αντιπάλου να δεχτεί την ολοκληρωτική αναμέτρηση.²⁸³

Η ανοικτή θάλασσα δεν προσέφερε στους αντιπάλους στόλους τη δυνατότητα να επιλέγουν τοπογραφικά πλεονεκτήματα, όπως δηλαδή κάνουν οι στρατοί όταν συγκρούονται πάνω στην πολύμορφη επιφάνεια της στεριάς. Προσέφερε, όμως, τη δυνατότητα εκμετάλλευσης των φυσικών στοιχείων, για αυτό η παλίρροια, τα ρεύματα και περισσότερο ο άνεμος υπήρξαν παράγοντες θεμελιώδους σημασίας για τους ναυτικούς των ιστιοφόρων στόλων. Για έναν ιστιοφόρο στόλο το σημαντικότερο τακτικό πλεονέκτημα ήταν η απόκτηση της προσήνεμης²⁸⁴ (σοβράνο) θέσης έναντι του αντιπάλου. Επειδή τα ιστιοφόρα προχωρούν με δυσκολία αντίθετα στον άνεμο, ο στόλος που θα βρισκόταν στην υπήνεμη (σταβέντο) θέση αφήνοντας ουσιαστικά στον αντίπαλο τη δυνατότητα να επιλέξει την ώρα της σύγκρουσης. Έχανε, δηλαδή, την πρωτοβουλία και έπρεπε να περιμένει παθητικά την επίθεση του εχθρικού στόλου. Την υπήνεμη θέση θεωρούσαν, γενικά, μειονεκτική γιατί δεν μπορούσε εύκολα να δώσει τη νίκη. Ένας ασθενέστερος στόλος, όμως, την προτιμούσε κατά κανόνα, επειδή του επέτρεπε να απαγκιστρωθεί όποτε το επιθυμούσε. Πάντως, το δόγμα της προσήνεμης θέσης υπήρξε τόσο ισχυρό, ώστε οι περισσότεροι Ναύαρχοι είχαν την υπομονή και επιμονή να εκτελούν χειρισμούς επί πολλές ώρες ή και ημέρες για να κερδίσουν την προνομιούχο θέση που θα τους έδινε την πρωτοβουλία των κινήσεων κατά τη μάχη.²⁸⁵

Ωστόσο, η αύξηση της δύναμης πυρός και η τακτική των αντιπάλων στόλων να αναμετρούνται σε δύο παράλληλες γραμμές, δεν επιβεβαίωσε την προσδοκία των ναυτικών ηγετών ότι οι πλευρικές ομοβροντίες θα προκαλούσαν τη βύθιση ή έστω πολύ σοβαρές ζημιές στα μεγάλα ξύλινα πλοία. Παρά την επιθετική διάθεση ενός Ναυάρχου, σπάνια κατάφερνε αυτός να πετύχει την αποφασιστική νίκη, έστω και αν ο αντίπαλος συνέχιζε να μάχεται για αρκετή ώρα και δεν αποσυρόταν. Όμως, δύο βασικοί λόγοι υποχρέωσαν τους Ναύαρχους να διατηρήσουν, για πολλά χρόνια, την άκαμπτη τακτική της γραμμής μάχης. Ο

²⁸³ Κωνσταντινίδης Τ. (1954), σελ. 410.

²⁸⁴ **Προσήνεμος:** Αυτός που είναι στραμμένος προς τα εκεί από όπου φυσά ο άνεμος. [Μπαμπινιώτης Γ. (2002), σελ. 1492.].

²⁸⁵ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Α', σελ. 91.

πρώτος ήταν ότι, με τη γραμμή μάχης (στήλης) οι ομοβροντίες είχαν το μέγιστο αποτέλεσμα, εφόσον τα πλοία έδειχναν όλη την πλευρά τους στον αντίπαλο. Ο δεύτερος ότι, οι Ναύαρχοι έλεγχαν τα πλοία τους καλύτερα και οι συγκρούσεις δεν έπαιρναν, αμέσως, άναρχη μορφή, πράγμα που συνέβαινε στις αναμετρήσεις των πρώτων ιστιοφόρων στόλων.

Από το 16ο αιώνα, λοιπόν, οι Ναύαρχοι είδαν με ανακούφιση να καθιερώνεται η τακτική της γραμμής μάχης. Στο σχηματισμό στήλης, τα πλοία είχαν απλώς την υποχρέωση να τηρούν την πορεία και τη θέση τους, κι αυτό απλοποιούσε το έργο του Ναυάρχου να ελέγχει το στόλο του. Όμως, το αρχικό σύστημα ορατής σήμανσης δεν ήταν τόσο εύχρηστο και καταληπτό, ενώ το μεγάλο μήκος της γραμμής, ο πυκνός καπνός των ομοβροντιών και η εκτεταμένη ιστιοφορία των πλοίων όξυναν το πρόβλημα. Στη λύση του συνέβαλαν βέβαια οι φρεγάτες ή κορβέτες που έπλεαν παράλληλα της γραμμής και αναδιαβίβαζαν τα σήματα του Ναυάρχου. Η τακτική των συγκρούσεων δύο στόλων σε παράλληλες γραμμές (στήλες), με το κάθε πλοίο να ακολουθεί το προπορευόμενο σε απόσταση 100-200 γιάρδων, ήταν αποδεκτή έως το τελευταίο τέταρτο του 18ου αιώνα. Η τακτική αυτή επέτρεπε στους στολάρχους να προκαθορίζουν τις κινήσεις των πλοίων και την κατανομή πυρός, ώστε τα απαιτούμενα, συμπληρωματικά σήματα κατά τη μάχη, να είναι ελάχιστα. Ωστόσο, οι ναυμαχίες είχαν συνήθως αμφίβολα αποτελέσματα, γιατί οι περισσότεροι Ναύαρχοι απέφευγαν να εκθέσουν τα πλοία τους στο δραστικό βεληνεκές των εχθρικών πυροβόλων, ενώ αν μειονεκτούσαν σημαντικά, μπορούσαν να απεμπλακούν όταν το αποφάσιζαν.²⁸⁶

Τα οργανωμένα ναυτικά, ιδίως το Αγγλικό, έχοντας εμπιστοσύνη στα έμπειρα πληρώματά τους, προτιμούσαν οι συγκρούσεις των πλοίων να γίνονται από κοντινές αποστάσεις, δηλαδή *εκ του συστάδην (melee)*.²⁸⁷ Ειδικά, οι νεότεροι Ναύαρχοι είχαν πειστεί ότι, έπρεπε να εφαρμόζουν πιο επιθετικούς ελιγμούς για να απομονώνουν τμήματα του εχθρικού στόλου και ευκολότερα, στη συνέχεια, να τα καταστρέφουν. Ένας από τους επιθετικούς ελιγμούς, η *περίπλευση (doubling)*, γινόταν από ομάδα πλοίων με σκοπό να υπερκεράσει την κεφαλή (το πρωτοπόρο πλοίο) ή την ουρά (το τελευταίο πλοίο) της εχθρικής γραμμής, ώστε ένα τμήμα των εχθρικών πλοίων να βρεθεί μεταξύ δύο πυρών. Άλλος ελιγμός, γνωστός ως *μαζικοποίηση (massing)* αποσκοπούσε στη συγκεντρωτική (*μαζική*) επίθεση εναντίον του προπλέοντος τμήματος της εχθρικής γραμμής, προτού ολοκληρωθεί η σύγκλιση των αντιπάλων στόλων και η σύγκρουση καταλήξει στην κλασική αντιπαράθεση των δύο γραμμών (στηλών). Μία τρίτη μορφή επιθετικού ελιγμού, ήταν η

²⁸⁶ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Α', σελ. 91-92.

²⁸⁷ Κωνσταντινίδης Τ. (1954), σελ. 424.

διάσπαση της γραμμής (*breaking the line*) από ομάδα ή ομάδες πλοίων, που διαπερνούσαν κάθετα την εχθρική στήλη και αναστρέφοντας χτυπούσαν τα εχθρικά πλοία από την υπήνεμη πλευρά. Για να εφαρμοστούν, όμως, αποτελεσματικά οι επιθετικοί αυτοί ελιγμοί, χρειάστηκε να προηγηθεί μία σημαντική βελτίωση των μεθόδων επικοινωνίας μεταξύ των πλοίων κάτι που έγινε με την κωδικοποίηση των ορατών σημάτων.²⁸⁸

Έως στο τέλος του 18ου αιώνα, οι Ναύαρχοι διαβίβαζαν τις εντολές τους με επάρσεις σημαίων σε προκαθορισμένα σημεία των ιστών. Το σύστημα αυτό όμως είχε περιορισμένες δυνατότητες, όταν ο αριθμός των αναρτημένων σημαίων ήταν αρκετά μεγάλος, με αποτέλεσμα να δημιουργείται δυσκολία στην ανάγνωση και στην ερμηνεία.²⁸⁹ Η λύση δόθηκε το 1803 από το Βρετανικό Ναυαρχείο, το οποίο υιοθέτησε το βιβλίο του Ναυάρχου Home Popham με τίτλο «*The Telegraphic Signals or Marine Vocabulary*», που εισήγαγε ένα αλφάβητο με αριθμητικό σύστημα, χρησιμοποιώντας δέκα έγχρωμες σημαίες.²⁹⁰ Οι Ναύαρχοι απέκτησαν με αυτό το σύστημα τη δυνατότητα να μεταβιβάζουν τροποποιητικές / συμπληρωματικές ή ακόμη και νέες εντολές, που δεν είχαν προβλεφθεί στις *Οδηγίες* ή *Κανονισμούς Μάχης*. Τελικά, ήταν το βελτιωμένο σύστημα επικοινωνίας που βοήθησε τους Άγγλους Ναυάρχους και γενικότερα πολλά ναυτικά της περιόδου, ώστε να απαγκιστρωθούν από τη μοιρολατρική προσήλωση στους άκαμπτους κανόνες της γραμμής μάχης και να υιοθετήσουν πιο περίπλοκους τρόπους χειρισμού των στόλων τους.²⁹¹

Επιπλέον των ανωτέρω, μια επιπλέον επιχειρησιακή ναυτική τακτική κατά την περίοδο δράσης των ιστιοφόρων πλοίων ήταν και η τακτική της «επ' αγκύρας» ναυμαχίας. Η επ' αγκύρας μάχη δεν ήταν γενικά αρεστή στους πολεμικούς ιστιοφόρους στόλους. Ωστόσο, μερικές φορές, ένας αδύναμος στόλος προτιμούσε να αντιμετωπίσει αγκυροβολημένος τον ισχυρότερο αντίπαλό του, παρά να αναμετρηθεί με αυτόν στην ανοικτή θάλασσα. Τα πλοία ενός επ' αγκύρα στόλου έπρεπε να έχουν την κατάλληλη διάταξη ώστε να μπορούν να χρησιμοποιούν ανεμπόδιστα τα πυροβόλα και των δύο πλευρών τους, με την τεχνική της αμφιδέτησης²⁹². Η άμυνα στα μόνιμα ορμητήρια των

²⁸⁸ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Α', σελ. 94.

²⁸⁹ Σίμψας Μ. (1982), Τόμος Δ', σελ. 332.

²⁹⁰ *Conway's History of the Ship* (1992), κεφ. 14 (Naval Tactics), σελ. 186-187.

²⁹¹ Ο.π (2020), Τόμος Α', σελ. 95.

²⁹² **Αμφιδέτηση:** Με τη βοήθεια πλαγιοδετών (σχοινιών δεμένων στην κύρια ή τη βοηθητική άγκυρα), το αγκυροβολημένο πλοίο μπορούσε να στρέφει την πλευρά του στην επιθυμητή κατεύθυνση. Έδεναν ένα σχοινί από την πρύμνη του σκάφους και το άλλο άκρο του το έδεναν με «μπότσο» στον κάβο ποντίσεως της άγκυρας ώστε βιράροντας από την πρύμνη να γυρίζουν το πλοίο όπως ήθελαν και να εκμεταλλεύονται όλα τα πυροβόλα της συγκεκριμένης πλευράς, που θα έριχνε, άσχετα από την διεύθυνση του ανέμου. Αυτός ο λεπτός χειρισμός προϋποθέτει μεγάλη ναυτική ικανότητα στο Πολεμικό Ναυτικό στην καθαρεύουσα τον λένε «πλαγιοδέτηση» ή «αμφιδέτηση», και στο Εμπορικό «λεντία». [Κανελλόπουλος Η. Φ. (2015), σελ. 122]

στόλων ενισχύονταν συνήθως με επάκτια πυροβολεία, με πυρπολικά και με φυσικά ή τεχνητά εμπόδια στις προσβάσεις των αγκυροβολιών.²⁹³

Χαρακτηριστικά, στις ελληνικές θάλασσες ο οθωμανο-αιγυπτιακός στόλος μόλις εμφανιζόταν ο αντίπαλος εγκατέλειπε, κατά κανόνα, το αγκυροβόλιό του, για να δώσει τη μάχη στην ανοικτή θάλασσα. Οι Οθωμανοί και οι Αιγύπτιοι Ναύαρχοι δικαιολογημένα απέφευγαν να παραμένουν –ιδιαίτερα τη νύκτα– με τα πλοία τους αγκυροβολημένα κοντά στις ακτές, γιατί έτσι έδιναν στους πολυμήχανους πυρπολητές, με την χρήση των πυρπολικών, την καλύτερη ευκαιρία να επιτεθούν.²⁹⁴

Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου, λόγω της μορφολογίας του όρμου του Ναβαρίνου, καθώς και της διάταξης του Οθωμανικού στόλου εντός αυτού, είναι δυνατόν να χαρακτηριστεί ως μια επ' αγκύρα ναυμαχία. Τα δεδομένα όμως είναι αντίστροφα, διότι ο οθωμανο-αιγυπτιακός στόλος ήταν αριθμητικά ανώτερος από τον Συμμαχικό στόλο, δεδομένο που μαρτυρά ότι, η διάταξη των στόλων θα έπρεπε να ήταν διαφορετική.

²⁹³ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Α', σελ. 354.

²⁹⁴ Κωνσταντινίδης Τ. (1954), σελ. 427-430.

4.2 Ο Αγγλικός στόλος και οι προτεραιότητες του Ναυάρχου Κόδριγκτον

Ο Αντιναύαρχος σερ Έντουαρντ Κόδριγκτον (1770-1851), ήταν ο αρχαιότερος σε βαθμό Διοικητής του ελληνικού Αρχιελάου. Την αρχηγία της Αγγλικής ναυτικής δύναμης της Μεσογείου την ανέλαβε στις 27 Φεβρουαρίου 1827, σε μια περίοδο με έντονες διπλωματικές εξελίξεις για το ελληνικό ζήτημα. Η θέση του θεωρήθηκε ως επίλεκτη, για αυτό ανατέθηκε στον ίδιο και όχι σε κάποιον άλλο Βρετανό Αξιωματικό.

Γεννήθηκε το 1770 στην Αγγλία και το 1783, σε ηλικία μόλις 13 ετών, εισήλθε στις τάξεις του Βρετανικού Ναυτικού, λαμβάνοντας μέρος σε όλους τους ναυτικούς πολέμους της Αυτοκρατορίας. Υπηρέτησε ως Υποπλοίαρχος στο *Queen Charlotte* υπό τον Λόρδο Ναύαρχο Howe κατά την νίκη των Άγγλων επί των Γάλλων, στις 28, 29 Μαΐου και 1η Ιουνίου 1794, ανοικτά της Βρέστης. Η νίκη αυτή του Howe ονομάστηκε ως *Glorious First of June*. Στη ναυμαχία του Trafalgar, στις 21 Οκτωβρίου 1805, ο Κόδριγκτον ήταν κυβερνήτης του *Orion*, υπό τον Ναύαρχο Οράτιο Νέλσον (1758-1805).²⁹⁵ Στην ναυμαχία αυτή ο Ναύαρχος Νέλσον πραγματοποίησε την πιο μεθοδευμένη και επιτυχή εφαρμογή της ναυτικής τακτικής του ελιγμού της διάσπασης, όταν ο βρετανικός στόλος συγκρούστηκε με τον ενωμένο γαλλικό και ισπανικό στόλο κοντά στο ακρωτήριο Trafalgar των ατλαντικών ισπανικών ακτών (στην είσοδο του στενού του Γιβραλτάρ).²⁹⁶ Επίσης, ως Συνταγματάρχης του σώματος των πεζοναυτών, ο Ναύαρχος Κόδριγκτον, έλαβε μέρος στον πόλεμο της Ισπανίας, το 1808 και της Αμερικής, το 1812. Το 1819, ονομάστηκε σε Υποναύαρχο και τον Μάιο του 1827 σε Αντιναύαρχο. Σε όλη του την σταδιοδρομία υπηρέτησε στην Μεσόγειο θάλασσα και οι γνώσεις του για τους Οθωμανούς και Έλληνες ήταν αυτές κάθε μορφωμένου ανθρώπου της εποχής.²⁹⁷

Ο Αντιναύαρχος σερ Έντουαρντ Κόδριγκτον είχε επιβλητικό παρουσιαστικό και τον χαρακτήριζαν οι ευγενικοί του τρόποι. Ακολουθώντας την ιδιότητα του επαγγέλματος ως «Ναύτης», ήταν αρκετές οι στιγμές που αγνοούσε την διπλωματική λεπτότητα, ιδιότητα την οποία επέδιδε στον συνάδελφό του Ναύαρχο Δεριγνύ, ένα προσόν για το οποίο και τον κατηγορούσε. Οι βολικοί άνθρωποι και καλόκαρδοι, όπως ο Ναύαρχος Χέυδεν, του άρμοζαν καλύτερα.²⁹⁸

²⁹⁵ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 166.

²⁹⁶ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Α', σελ. 95.

²⁹⁷ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 33.

²⁹⁸ Ο.π (2016), σελ. 56.

Μετά την παραλαβή των καθηκόντων του, ο Ναύαρχος Κόδριγκτον έφτασε, στις 19 Ιουνίου 1827, στη Μάλτα με τη ναυαρχίδα του *Asia*. Επόμενο λιμάνι ήταν η Κέρκυρα, όπου τον φιλοξένησε ο Αρμοστής των Ιονίων Νήσων, σερ Φρέντερικ Άνταμ (1784-1853). Κατόπιν, ταξίδεψε προς την Κεφαλονιά, Ζάκυνθο, Κύθηρα, Μήλο, Πόρο και το Ναύπλιο.²⁹⁹ Από το Ναύπλιο, όπου προσπάθησε να συμφιλιώσει τους αντιμαχόμενους Έλληνες, έπλευσε προς την Χίο και την Σμύρνη. Κατά την παραμονή του στη Χίο, την 23η Ιουλίου 1827, ο Ναύαρχος αντίκρισε την καταστροφή και τις σφαγές του πληθυσμού που είχε υποστεί το νησί μετά τις αγριότητες των Οθωμανών. Οι εικόνες αυτές στιγμάτισαν τον Άγγλο Ναύαρχο, δημιουργώντας του την επιθυμία ότι, ένας νέος πόλεμος θα ήταν πλέον το μόνο ανθρώπινο μέσο, ώστε να ρυθμίσει κανείς τις υποθέσεις αυτές. Χαρακτηριστικά, ο Ναύαρχος Κόδριγκτον κατά την διάρκεια παραμονής του στη Χίο έλεγε: *«Μιᾶ δραστικῇ ἐνέργεια ἐξαναγκασμὸν θὰ ἔθετε τὴν Πύλη εἰς τὸ ἔλεος μας καὶ θὰ ἤμπορούσαμε τότε να ρυθμίσουμε ὁλόκληρο τὸ πρόβλημα κατὰ τῇ θέλησι μας [...]*». ³⁰⁰ Αυτά τα λόγια του Ναυάρχου Κόδριγκτον μπορούν να θεωρηθούν αποκαλυπτικά για τη μελλοντική του δράση. Όλα αυτά φανέρωναν τη συμπόνοιά του για τους Έλληνες και την επιείκεια που έδειχνε προς αυτούς. Άλλωστε, στις δύσκολες περιστάσεις δεν χρησιμοποιούσε την αυστηρή γλώσσα, όπως ο Δεριγνύ, αλλά οι κινήσεις του φανέρωναν την δράση ενός στρατιώτη προσηλωμένου στο καθήκον. Οι απόψεις αυτές μπορούσαν να χαρακτηρίσουν τον Ναύαρχο Κόδριγκτον ως φιλέλληνα, μολονότι ο ίδιος μερικές φορές αποκήρυττε τον φιλελληνισμό του. Ενδεικτική προς την πεποίθηση αυτή, ήταν η αναφορά του προς τον πλοίαρχο W. Hamilton, την 9η Αυγούστου 1827, όπου του έγραφε: *«Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ εἶναι περισσότερο προσκολλημένοι εἰς τὰ ἐλαττώματα παρὰ εἰς τὰς ἀρετὰς τῶν. Κατὰ συνέπειαν δεν αἰσθάνομαι στοργὴ οὔτε για τοὺς μὲν οὔτε για τοὺς ἄλλους [...]*»³⁰¹.

Ανάλογη ήταν η στάση του Ναυάρχου Κόδριγκτον, όταν στην Μάλτα συνάντησε τον Κόμη Ιωάννη Καποδίστρια, λέγοντάς του: *«Δεν εἶμαι φιλόανθρωπος, οὔτε εἶμαι τουλάχιστον φιλέλληνα. Δεν ἐκτιμῶ ἰδιαίτερος τοὺς Ἕλληνας, οὔτε καὶ τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ δεν ἔχω προσωπικὰ συμπάθειες πρὸς τοὺς μὲν ἢ τοὺς δέ. Ὁδηγούμαι μόνον ἀπὸ τὸ καθήκόν μου, ὡς Ἀξιωματικὸς τοῦ Ναυτικοῦ»*³⁰².

Συμπερασματικά, ο Ναύαρχος σερ Έντουαρντ Κόδριγκτον διέθετε ακριβώς εκείνα τα προσόντα, τα οποία απαιτούνταν για να δώσει τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου και να θέσει τις

²⁹⁹ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 56.

³⁰⁰ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 167.

³⁰¹ Ο.π (1974), σελ. 167.

³⁰² Bouchier (Lady) (1873), Volume II, σελ. 169.

βάσεις για τη νίκη. Ενδεχομένως, στην περίπτωση που το Βρετανικό Ναυαρχείο είχε αντιληφθεί μια τέτοια εξέλιξη, να μη τοποθετούσε τον Κόδριγκτον ως Αρχηγό της Μοίρας της Μεσογείου.

Ποιος όμως ήταν στην πραγματικότητα ο Αγγλικός στόλος, που στην επικείμενη ναυμαχία, σε συνεργασία με τον γαλλικό και τον ρωσικό στόλο, θα αντιμετώπιζαν τα οθωμανο-αιγυπτιακά πλοία εντός του όρμου του Ναβαρίνου; Η ναυτική τακτική και τεχνική κατασκευής των πλοίων δεν είχε εξελιχθεί ιδιαίτερα τα προηγούμενα χρόνια. Οι αλλαγές που είχαν πραγματοποιηθεί ήταν κυρίως στα πλοία γραμμής, ως προς το μέγεθός τους και μικρές μεταβολές στα ξάρτια και την εμφάνισή τους. Τα πλοία που είχε υπό την διοίκησή του ο Κόδριγκτον, κατά το 1827, δεν διέφεραν ουσιαστικά από εκείνα που υπηρέτησαν, το 1805 τον Ναύαρχο Νέλσον στο Τραφάλγκαρ. Ο Αγγλικός στόλος, του 1827, είχε οργανωθεί με πολεμικά πλοία, διαιρεμένα σε τρεις κύριες κατηγορίες. Η κατηγορία πλοίων α', από τα τρίκροτα³⁰³ των 100 ή περισσότερων πυροβόλων, η κατηγορία β' από τα πλοία γραμμής των 80 έως 90 πυροβόλων, σε αυτή την κατηγορία άνηκε και το δίκροτο *Asia* ναυαρχίδα του στόλου και η κατηγορία γ' τα δίκροτα των 70 έως 78 πυροβόλων.^{304,305}

Κατόπιν των πλοίων της γραμμής, ακολουθούσαν οι φρεγάτες, πλοία όχι κατάλληλα για την πρώτη γραμμή μάχης, τα οποία κατανέμονταν σε δύο κύριες κατηγορίες. Στις δίκροτες φρεγάτες των 50 έως 60 πυροβόλων και στις μονόκροτες ή απλές φρεγάτες των 24 έως 36 πυροβόλων. Οι δίκροτες φρεγάτες *Dartmouth* και *Gambrian* των 44 και 48 πυροβόλων αντίστοιχα, διαδραμάτισαν πρωταγωνιστικό ρόλο στις κινήσεις του Κόδριγκτον.

Η επόμενη κατηγορία πολεμικών πλοίων των Άγγλων ήταν οι κορβέτες³⁰⁶ των 18 έως 24 πυροβόλων, πολεμικά πλοία με ένα κατάστρωμα, μικρότερες από τις φρεγάτες. Τον στόλο ολοκλήρωναν διάφορων άλλων ειδών μικρότερα πλοία, όπως οι μονοκάταρτες

³⁰³ **Τρίκροτο:** «Τριπόννες (*triponte, trois-ponts*), τὸ φέρον τρία ὑπερκείμενα κατάφρακτα πυροβολεία, τὸ γνωστὸν ἐπίσης ὡς τρίπουτο ἢ τριπόντι, τὸ τουρκιστὶ ὡς «οὐτὲ ἀμπαρλι» (τριῶν ἀμπαριῶν) χαρακτηριζόμενον». [Κωνσταντινίδης Τ. (1954), σελ. 153.].

³⁰⁴ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 29.

³⁰⁵ Ο.π (1954), σελ. 153.

³⁰⁶ **Κορβέτα:** «(*Corvette, Κορβέτον, Κουρβέτα, Κρουβέτα, Κουρβέτο*) ἔλαβε τὴν ἐπωνυμία τῆς ἐκ τοῦ ὑποκοριστικοῦ *corbita* (κορακίς) τοῦ *corvuo* (κόραξ), κατ' ἄλλους δὲ τοῦ *corbis* (κοφίνου). Κατ' ἀρχὰς ἡ κορβέτα ἦταν μεγάλη ἀκατος. Τὸ ὄνομα τῆς ἐδόθη εἰς σκάφος πολεμικὸν τοῦ 19ου αἰῶνος γαλλικῆς ἐπινοήσεως, προελθὸν ἀρχικὸς ἐκ φρεγάτας ἥς ἀφηρέθη (ἢ παρωπλίσθη) τὸ ἐπίστεγον καὶ τὸ πρόστεγον καὶ ἥς ἰστιοφορίαν ἔφερεν, ἵνα καταστή ἑλαφρότερον, ἐυελκτώτερον καὶ ταχύτερον, ὀπλισμένον μὲ 32 ἐν ὅλῳ κανόνια, ἐξ ὧς 24 μὲν ἐν καταφράκτῳ πυροβολείῳ καὶ 8 ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Γενικώτερον κορβέτα ἀπεκλήθη κατὰ τὸν Ἀγῶνα πᾶν σκάφος ἀναλόγου ὀπλισμοῦ, ἔστω καὶ ἐὰν ἔφερε μόνον δύο ἰστούς, ὡς ἦσαν τὰ μεγάλα βρίκια, ὅποτε ἡ φέρουσα ἰστιοφορίαν φρεγάτας ἐκαλεῖτο πρὸς διαστολὴν «χοντρὴ κορβέτα»». [Κωνσταντινίδης Τ. (1954), σελ. 149-150].

ημιολίες ή σκούνες³⁰⁷, τα μπρίκια και άλλα μικρότερα πλοία, όπως τα κότερα, τα οποία χρησίμευαν στην εκτέλεση περιπολιών, αναγνωρίσεις και συνοδεία σκαφών, καθώς και για τις ταχυδρομικές αποστολές.³⁰⁸

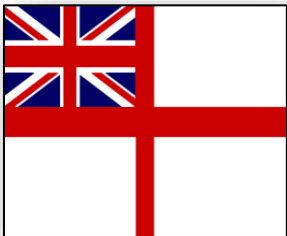
Τα πλοία που διέθετε το βρετανικό Ναυαρχείο εκείνη την περίοδο, υστερούσαν συγκριτικά με την φήμη της Αγγλίας. Οι τεχνολογικές εξελίξεις, όπως ο ατμός, η θωράκιση και το εκρηκτικό βλήμα από πυροβόλα με ραβδωτές κάνες, που εφάρμοζαν οι Γάλλοι και οι Αμερικάνοι, εύρισκαν αντίδραση από τις ναυτικές αρχές του Λονδίνου, ως την δεκαετία του 1830-40, με την δικαιολογία πως ήταν απάνθρωπα. Η Αγγλία συνέχιζε να βασίζεται στην χρήση των παλαιών δρύινων πολεμικών πλοίων. Αυτό που ουσιαστικά ενδιέφερε την Αγγλία ήταν, η επίτευξη των στόχων της με την αξιοποίηση των γενναίων πληρωμάτων που διέθετε σε συνδυασμό με τους έμπειρους Διοικητές και Κυβερνήτες και όχι με την χρήση της τεχνολογικής ακμής.³⁰⁹

Ο αγγλικός στόλος, στις 17 Οκτωβρίου 1827, μαζί με τους συμμαχικούς στόλους της Γαλλίας και της Ρωσίας, έπλεαν στις προσβάσεις του όρμου του Ναβαρίνου. Στην Αγγλική ναυτική δύναμη περιλαμβάνονταν οι εξής κατηγορίες πολεμικών πλοίων ανά είδος, όπως φαίνονται στον Πίνακα 4-1. *Η δύναμη του Αγγλικού Στόλου ανά τύπο πλοίου*. Στον Πίνακα 4-2. *Η Δύναμη του Αγγλικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων, ονομασία και σύνολο πυροβόλων*, αποτυπώνεται η συνολική δύναμη πυρός του Συμμαχικού στόλου.

³⁰⁷ **Ημιολία:** «*Η γολέτα ή γουλέτα (ιταλ. goletta εκ τοῦ goelette, μικρὸν θαλάσσιον πτηνόν) καὶ σκούνα (chooner) ἢ κότερ (cutter) καλουμένη, ἦτο τύπος ἱστιοφόρου εἰσαχθέντος παρὰ τῶν Ἀμερικανῶν τῷ 1800. Τὰ σκάφη αὐτὰ ἔφερον δύο ἢ τρεῖς ἢ πλείονας ἔτι ἱστοὺς ἅπαντα μὲ ἡμιολικὸν ἱστίον, ἐξ οὗ καὶ ὁ τύπος ἡμιολία ἐκλήθη*». [Κωνσταντινίδης Τ. (1954), σελ. 140-141].

³⁰⁸ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 16-19.

³⁰⁹ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 172.

Χώρα προέλευσης	Κατηγορία Πλοίου	Αριθμός
 Ναυτική σημαία της Αγγλίας (1707-σήμερα) ³¹⁰ Πλοία Αγγλίας	Πλοία Γραμμής	3
	Φρεγάτες	3
	Κορβέτες	1
	Μπρίκια	4
	Κότερο ³¹¹	1
	Σύνολο Πολεμικών Πλοίων	12

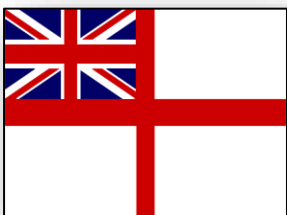
Πίνακας 4-1. Η δύναμη του Αγγλικού Στόλου ανά τύπο πλοίου³¹²

³¹⁰ Ναυτική σημαία της Αγγλίας (1707-σήμερα) (20/6/2021),

Ανακτήθηκε από: <https://www.crwflags.com/fotw/flags/gb-ensh2.html>

³¹¹ **Κότερο:** Μικρό ιστιοφόρο με ένα κατάρτι που φέρει μπούμα και είναι οπλισμένο με ένα πυροβόλο. Η λόγια ονομασία του είναι κέρκουρος. Μετά τη μηχανοκίνητη των πλοίων, κότερα ονομάζονται γενικώς τα πλοία αναψυχής. [Νταλούμης Η. (2017), σελ. 20.]

³¹² Σίμπας Μ. (1974), σελ. 171.

Χώρα προέλευσης	Όνομα Πλοίου	Κατηγορία Πλοίου	Αριθμός Πυροβόλων
 Ναυτική σημαία της Αγγλίας (1707-σήμερα) Πλοία Αγγλίας	Asia	Πλοίο Γραμμής Ναυαρχίδα	84
	Genoa	Πλοίο Γραμμής	74
	Albion	Πλοίο Γραμμής	74
	Darmouth	Φρεγάτα	44
	Cambrian	Φρεγάτα	48
	Glasgow	Φρεγάτα	50
	Talbot	Κορβέτα	28
	Rose	Μπρίκι	18
	Mosquito	Μπρίκι	10
	Brisk	Μπρίκι	10
	Philomel	Μπρίκι	10
	Hind	Κότερο	6
	Σύνολο	12	456

Πίνακας 4-2. Η Δύναμη του Αγγλικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων, ονομασία και σύνολο πυροβόλων³¹³

³¹³ Φίνλεϊ Γ. (1973), Τόμος Β', σελ. 175.

4.3 Ο Γαλλικός στόλος και η στάση του Υποναύαρχου Δεριγνύ

Ο Διοικητής του Γαλλικού στόλου στη Μεσόγειο ήταν ο Υποναύαρχος Ερρίκος Γκωτιέ, κόμητα του Ρινύ (Ανρί ντε Ρινύ), γνωστός ως Δεριγνύ. Γεννημένος στην Τουλόν τον Φεβρουάριο του 1782 ή 1783, εισήλθε στην πλωτή Σχολή Δοκίμων της γενέτειράς του, το 1797 και ορκίστηκε στο βαθμό του Σημαιοφόρου το 1803. Κατά την διάρκεια της σταδιοδρομίας του, ως Αξιωματικός του Γαλλικού ναυτικού, έλαβε μέρος σε πολλές επιχειρήσεις. Ο Δεριγνύ υπήρξε ένας από τους Αξιωματικούς του νέου αυτοκρατορικού Ναυτικού, με ραγδαία εξέλιξη και μεγάλες φιλοδοξίες. Η ήττα, όμως του Ναπολέοντα ανέκοψε την σταδιοδρομία του και το 1816 προήχθη σε Πλοίαρχο. Το 1822, ανέλαβε την διοίκηση της Μοίρας της Ανατολής (La Station du Levant), η οποία επιτηρούσε τις θάλασσες κατά την διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης. Το 1825, ο Δεριγνύ προήχθη σε Υποναύαρχο και το 1827, μετά την Ναυμαχία του Ναβαρίνου, σε Αντιναύαρχο. Όταν έφυγε από την Μοίρα της Ανατολής, κατέλαβε διάφορες θέσεις, όπως μέλος του Ναυαρχείου και Ναυτικός Διοικητής της Τουλόν. Επίσης, διετέλεσε για τρία έτη (1831-1834) Υπουργός Ναυτικών και κατόπιν Εξωτερικών της Γαλλίας. Απεβίωσε το 1835 στο Παρίσι.³¹⁴

Μαζί με αυτά, η σχέση του Ναυάρχου Δεριγνύ με τον προϊστάμενό του Κόδριγκτον, για μεγάλο χρονικό διάστημα ήταν τεταμένη. Δεν ήταν λίγες οι φορές, που λόγω του χαρακτήρα του Δεριγνύ, ο Κόδριγκτον τον χαρακτήριζε ως ραδιούργο, άστατο και μη σχετικό με την ναυτική τέχνη. Το παρήγορο ήταν ότι, ο Άγγλος Ναύαρχος ανασκεύαζε τις απόψεις του για τον Δεριγνύ και εκφράζονταν πιο αντικειμενικά. Συχνά σε αναφορές του ο Κόδριγκτον εξηγούσε αυτές του τις απόψεις λέγοντας, «*Ο Ρῶσος συναδελφός μου ἀρέσει περισσότερο ἀπὸ τὸν ἄλλον (εννοεί τον Δεριγνύ). Είναι ἔτοιμος νὰ μὲ συνοδεύσῃ παντοῦ καὶ νὰ ἐνεργήσῃ ἐν πλήρει ὁμοφωνίᾳ μαζί μου. Ὁ Δεριγνύ εἶναι καλὸς ἐπίσης, ἀλλὰ δὲν ἔχει τὴν ὑπομονή, ἢ ὁποία ἀπὸ τοῦ τελευταίου πολέμου ἔχει γίνῃ διακριτικὸν γνώρισμα τῆς ὑπηρεσίας εἰς τὸ Ναυτικὸν καὶ ἢ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν παροῦσαν προσπάθεια μας*»[...].³¹⁵

Συνεχίζοντας, η άποψη του Κόδριγκτον για τους υφιστάμενους του έκρυβε πολιτική και διπλωματική χροιά. Αν αναλογιστούμε τις σχέσεις της Αγγλίας και της Γαλλίας εκείνη την περίοδο, θα δοθούν απαντήσεις σε αρκετά ερωτήματα, ως προς την στάση του Άγγλου Ναυάρχου. Ας θυμηθούμε ότι, η Ρωσία ήταν το μεγάλο φόβητρο για τους Άγγλους και τους Γάλλους, διότι ένιωθαν την απειλή της καθόδου της στις θερμές θάλασσες,

³¹⁴ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 164-165.

³¹⁵ Ο.π (1974), σελ. 165

καταβροχθίζοντας με αυτή την κίνηση ολόκληρη την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Από την άλλη πλευρά, οι σχέσεις της Γαλλίας με την Αγγλία ήταν νωπές ακόμη, μετά το τέλος των Ναπολεόντειων πολέμων και ο κίνδυνος αναζωπύρωσης δεν είχε εξουδετερωθεί ακόμη.

Ο Ναύαρχος Δεριγνύ είχε χαρακτηριστεί εχθρικός προς τους Έλληνες και περισσότερο φιλικός προς τους Οθωμανούς. Είναι αλήθεια πως για το πρόβλημα της πειρατείας στη θάλασσα, θεωρούσε υπεύθυνους τους Έλληνες και συχνά χρησιμοποιούσε σκληρή γλώσσα εναντίον τους. Αυτό το έπραττε διότι, θεωρούσε πως τέτοιες κινήσεις μόνο αρνητικά μπορούσαν να λειτουργήσουν για τους Έλληνες και πως οι ακρότητες αυτές έδιναν επιχειρήματα στους εχθρούς της ελληνικής ανεξαρτησίας. Τελικά, ο Ναύαρχος Δεριγνύ θεωρούσε πως η *αρετή* θα οδηγούσε τους Έλληνες στον πολυπόθητο στόχο.³¹⁶

Η Γαλλία, την εποχή εκείνη, προσπαθούσε να συνέλθει από την καταστροφική και ταπεινωτική ήττα της από τους Ναπολεόντειους πολέμους, η οποία είχε σαν αποτέλεσμα την αλλαγή των συνόρων της, την απώλεια των αποικιών της, την εισβολή και κατάληψη της από τους αντιπάλους της, μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1817, και τέλος την καταβολή πολεμικών αποζημιώσεων. Ήταν χαρακτηριστικό το γεγονός ότι, η Γαλλία κατά την πολύχρονη και σκληρή σύγκρουση με τους Άγγλους υπέστη τα πιο σκληρά χτυπήματα στη θάλασσα. Είναι γνωστό ότι, οι πολεμικές επιχειρήσεις των Γάλλων στο υγρό στοιχείο, σε αντιπαράθεση με εκείνες του γαλλικού στρατού, είχαν αποτύχει οικτρά. Το γαλλικό πολεμικό ναυτικό είχε υποστεί κατ' εξακολούθηση βαρύτατες ήττες, οι οποίες περίτρανα αποδείκνυαν την υπεροχή των Άγγλων και τη δική του αναποτελεσματικότητα.³¹⁷

Από το 1815, ξεκίνησε μία παρατεταμένη περίοδος ανασύστασης του γαλλικού ναυτικού, όπου εκείνη την περίοδο ήταν λίγο αντιφατική. Το σημείο εκκίνησης της αναδημιουργίας του ήταν σχεδόν σύγχρονο με την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης, ενώ τα πρώτα σημάδια ανάκαμψης φάνηκαν μόνο το 1827, την στιγμή που ο γαλλικός στόλος συμμετείχε στη Ναυμαχία του Ναβαρίνου. Αυτό που σημειώνει και ο Γάλλος Ναύαρχος Gravier J. στο βιβλίο του *«Ιστορία του Αγώνα των Ελλήνων για την Ανεξαρτησία 1821-1833, κυρίως του Ναυτικού»*, είναι ότι *«αυτά τα δύο γεγονότα, η αναγέννηση της Ελλάδος και η αναγέννηση του γαλλικού ναυτικού, δεν είναι μόνο σύγχρονα αλλά και αλληλένδετα κάτω από ένα ορισμένο πρίσμα»*.³¹⁸

³¹⁶ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 166.

³¹⁷ Jurien de la Graviere (1894), σελ. 274-277.

³¹⁸ Ο.π (1894), σελ. 12.

Κατά την διάρκεια του Αγώνα της Ανεξαρτησίας, οι Γάλλοι αποκόμισαν μεγάλο κέρδος, όπου είχαν την ευκαιρία να μελετήσουν την οργάνωση και την σύνθεση του Ελληνικού επαναστατημένου Ναυτικού, το οποίο αντιμετώπισε νικηφόρα τον Οθωμανικό στόλο επί σειρά ετών, διότι *«από την φύση τους διαφώτιζαν την ναυτική στρατηγική του μέλλοντος αλλά και του παρελθόντος»*.³¹⁹ Άλλωστε, βρισκόμαστε σε μία εποχή, όπου η ναυτική πολεμική τέχνη μεταμορφώνεται στηριζόμενη, όχι πια στον όγκο του ναυτικού, αλλά στην ευκινησία του.

Όπως αναφέρθηκε, η Γαλλική Επανάσταση και η Ναπολεόντεια περίοδος, είχαν τεράστιες επιπτώσεις στη Μεσόγειο, διότι πέτυχαν να καταργήσουν την προνομιακή θέση της Γαλλίας στην Ανατολή, όπου το εμπόριό της ήταν πάντα ανθηρό. Όμως, αυτός ο ζωτικός χώρος παρέμεινε στη δικαιοδοσία της Γαλλίας, καθώς η ναυτική δύναμη των Άγγλων, παρόλο που διέθεταν καλύτερο και ισχυρότερο στόλο, ήταν κατ' εξοχήν εκτός της Μεσογείου και η Ρωσία από την πλευρά της δεν είχε μεγάλες δυνατότητες χωρίς την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Έτσι, τη στιγμή που το Γαλλικό ναυτικό επανήλθε στη Μεσόγειο γνωρίζοντας την δυνητική του θέση, αυτή έχει κατακλειστεί, εκτός βεβαίως των Άγγλων, από τους Ρώσους, αλλά επίσης και από το ελληνικό εμπορικό ναυτικό των νήσων της Ύδρας των Σπετσών και άλλων, με τους οποίους βρέθηκαν σε οξύτατο ανταγωνισμό. Έτσι, η ανασύσταση της ναυτικής Μοίρας της Ανατολής, στις 28 Σεπτεμβρίου 1815, ήταν μια από τις πρώτες ενέργειες της παλινόρθωσης και της αναγέννησης του Γαλλικού ναυτικού. Όπως έχει υποθεί, επικεφαλής της Μοίρας της Ανατολής, από το 1822, ήταν ο Ναύαρχος Δεριγνύ, όπου συχνά εξέφραζε την δυσαρέσκειά του για την κατάσταση των πλοίων, που δέχονταν προς ενίσχυση από τον Ναύσταθμο της Τουλόν. Δεν παρέλειπε να εκφράζει την ανησυχία του, ακόμη και στον Υπουργό του, καταβάλλοντας πάντοτε, όμως, κάθε δυνατή προσπάθεια, να βελτιώσει τα πλοία του τόσο σε εμφάνιση όσο και σε μαχητικότητα, σε σύγκριση πάντοτε με τον ένδοξο στόλο του συμμάχου, αλλά και μεγάλου του αντίπαλου, Ναυάρχου Κόδριγκτον.³²⁰

Επομένως, ως θερμός πατριώτης και φιλόδοξος Αξιωματικός, ο Δεριγνύ, επεδίωξε με την ηρωική του δράση στο Ναβαρίνο, να αποκαταστήσει την υπόληψη του Γαλλικού ναυτικού και να δικαιώσει τη θέση του δίπλα στα μεγάλα ναυτικά, φίλων και αντιπάλων της Γαλλίας. Έτσι, κατά την Ναυμαχία του Ναβαρίνου, στην Γαλλική ναυτική δύναμη περιλαμβάνονταν τα εξής είδη πολεμικών πλοίων, ονομάτων ανά είδος και δύναμη πυρός,

³¹⁹ Jurien de la Graviere (1894), σελ. 8.

³²⁰ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 176.

όπως αυτά αποτυπώνονται στους Πίνακες 4-3. Η δύναμη του Γαλλικού Στόλου ανά τύπο πλοίου και Πίνακας 4-4. Η Δύναμη του Γαλλικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων, ονομασία και σύνολο πυροβόλων.

Χώρα προέλευσης	Κατηγορία Πλοίου	Αριθμός
 Ναυτική σημαία της Γαλλίας (1814-1830)³²¹ Πλοία Γαλλίας	Πλοία Γραμμής	3
	Δίκροτη Φρεγάτα	1
	Φρεγάτα	1
	Γολέτες	2
	Σύνολο Πολεμικών Πλοίων	7

Πίνακας 4-3. Η δύναμη του Γαλλικού Στόλου ανά τύπο πλοίου³²²

³²¹ Ναυτική σημαία της Γαλλίας (1814-1830) (25/6/2021),
Ανακτήθηκε από: [https://commons.wikimedia.org/wiki/Naval_Flag_of_the_Kingdom_of_France_\(Civil_Ensign\).svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/Naval_Flag_of_the_Kingdom_of_France_(Civil_Ensign).svg).

³²² Σίμψας Μ. (1974), σελ. 173.

Χώρα προέλευσης	Όνομα Πλοίου	Κατηγορία Πλοίου	Αριθμός Πυροβόλων
 Ναυτική σημαία της Γαλλίας (1814-1830) Πλοία Γαλλίας	Sirene	Φρεγάτα Ναυαρχίδα	60
	Scipion	Πλοίο Γραμμής	74
	Trident	Πλοίο Γραμμής	74
	Breslaw	Πλοίο Γραμμής	74
	Armide	Φρεγάτα	44
	Alcyone	Γολέτα	18
	Daphne	Γολέτα	18
	Σύνολο	7	362

Πίνακας 4-4. Η Δύναμη του Γαλλικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων και σύνολο πυροβόλων ³²³

³²³ Φίνλεϊ Γ. (1973), Τόμος Β', σελ. 175.

4.4 Ο Ρωσικός στόλος και οι πεποιθήσεις του Υποναύαρχου Χέυδεν

Ο Λογγίνος Πέτροβιτς Χέυδεν (1772-1850), ήταν Ολλανδικής καταγωγής, γεννημένος στη Χάγη, τον Αύγουστο του 1772. Στην ηλικία των 11 ετών βρέθηκε αντιμέτωπος με το υγρό στοιχείο, υπό τις διαταγές του Ολλανδού Ναυάρχου Kinsbergen (Jan Hendrik van Kinsbergen, 1735-1819). Μετά την επιστροφή του από κάποιο ταξίδι στις Ινδίες, βρήκε την πατρίδα του σε πολιτική ταραχή, όπου μαζί με επιφανείς και μη Ολλανδούς, αναζήτησε καταφύγιο σε χώρα του εξωτερικού. Με την επιστροφή του από την Αγγλία, συνελήφθη από Ολλανδούς και φυλακίστηκε. Ο Χέυδεν δραπέτευσε και μεταμφιεσμένος σε χωρικό, πέρασε τα σύνορα της Ολλανδίας και μετέβη στην Αγία Πετρούπολη. Εκεί, εισήλθε στην υπηρεσία της Μεγάλης Αικατερίνης (1729-1796), η οποία τον διόρισε Διοικητή του κωπήλατου στόλου της Μαύρης Θάλασσας. Μετά την ενσωμάτωση της Ολλανδίας στη Γαλλική Αυτοκρατορία, το 1810, ο Χέυδεν πολιτογραφήθηκε Ρώσος πολίτης.³²⁴

Ο Ναύαρχος Χέυδεν είχε καλλιεργημένο πνεύμα και χαρακτηρίζονταν για την ευγένειά του. Οι σχέσεις του με τους συμμάχους Ναυάρχους ήταν πολύ ανθρώπινες και επιδείκνυε ανωτερότητα. Κατά τον κατάπλου του στο Ναβαρίνο, στις 8 Οκτωβρίου 1827, ο Χέυδεν ήρθε αντιμέτωπος με την εχθρότητα του Δεριγνύ, ο οποίος αν και νεότερος ως προς τον βαθμό, ουδέποτε επισκέφθηκε το πλοίο του, αναγκάζοντας τον Ρώσο Αξιωματικό να υπομείνει την προσβολή με αξιοπρέπεια. Αντιθέτως, ο Χέυδεν αναγνώρισε, από την πρώτη στιγμή, τον Κόδριγκτον ως αρχαιότερο του και πλέον έμπειρο Αξιωματικό στα θέματα της Ανατολικής Μεσογείου.³²⁵

Αξίζει να τονιστεί ότι, οι Ρώσοι αντιμετώπιζαν τους Γάλλους με δυσπιστία, ενώ με τους Άγγλους δεν συνέβαινε κάτι ανάλογο. Άλλωστε, δεν υπήρχε πρόσφατη αντιμαχία ή εχθροπραξία μεταξύ τους, εκτός από μια ναυτική δράση των Άγγλων στη Βαλτική, το 1808. Μάλιστα, το ρωσικό ναυτικό όφειλε μεγάλο μέρος της επιτυχίας του σε εκπατρισμένους Άγγλους αξιωματικούς. Επίσης, οι σχέσεις της Ρωσίας με την γενέτειρα του Χέυδεν, Ολλανδία, ήταν πολύ καλές, δίχως να διαθέτουν στην ιστορία τους πρόσφατες αναμετρήσεις. Σημαντική πληροφορία, μα συνάμα και πλεονέκτημα του Χέυδεν, έναντι των δύο άλλων Ναυάρχων ήταν ότι, συνοδεύονταν από έναν Έλληνα διπλωμάτη, τον Γαβριήλ Κατακάζη (1794-1867), ο οποίος είχε Έλληνες προγόνους και κατόπιν έγινε Πρέσβης της

³²⁴ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 71.

³²⁵ Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 173-174.

Ρωσίας στην Ελλάδα. Μια τέτοια δυνατότητα απλοποιούσε το έργο του Ρώσου Ναυάρχου ως προς τον χειρισμό των θεμάτων που απορρέαν από την εφαρμογή της Συνθήκης του Λονδίνου.³²⁶

Την περίοδο εκείνη και το ρωσικό ναυτικό βρίσκονταν σε παρακμή, λόγω της κακοδιαχείρισης των Υπουργών του Ναυτικού. Μετά την ενθρόνιση του, ο νέος Αυτοκράτορας Νικόλαος Α΄, ξεκίνησε την αναβάθμιση του ρωσικού στόλου. Για τον σκοπό αυτό συγκρότησε μια οργανωτική επιτροπή, αποτελούμενη από Ναυάρχους με βαθιά γνώση στις ανάγκες του ναυτικού. Ως επικεφαλής του Υπουργείου των Ναυτικών, ορίστηκε ο Πρίγκιπας Μεντσικόφ. Ο Τσάρος Αυτοκράτορας Νικόλαος Α΄ υπήρξε γνώστης των προβλημάτων του ναυτικού, ενώ συχνά επισκέπτονταν τα πλοία για να παρακολουθήσει την πρόοδο τους, γεγονός που λειτουργούσε ευεργετικά στο ηθικό των πληρωμάτων, τα οποία έβλεπαν στο πρόσωπό του έναν προστάτη.³²⁷ Λόγω όλων αυτών των ενεργειών, ο ρωσικός στόλος σύντομα αναγεννήθηκε και εισήλθε σε μια περίοδο έντονης δραστηριότητας. Κοντά σε αυτά, πρέπει να τονιστεί ότι, ο ρωσικός στόλος, πριν ακόμη από την Ναυμαχία του Ναβαρίνου, είχε κατορθώσει να αποκατασταθεί πλήρως και να διαθέτει άρτια οργάνωση και υποδειγματική πειθαρχία. Ανάλογη ήταν και η αντίδραση του Ναυάρχου Κόδριγκτον προς τον Ρώσο Ναύαρχο και το ρωσικό ναυτικό. Η εκτίμηση που έτρεφε ο Κόδριγκτον προς τον Χέυδεν, ήταν εκ διαμέτρου αντίθετη από αυτήν προς το πρόσωπο του Δεριγνύ. Ο Άγγλος Ναύαρχος, εκτιμούσε τον Χέυδεν βαθύτατα και θεωρούσε πως θα ήταν πρόθυμος να δράσει υπό τις διαταγές του.

Ήδη, από την παραμονή της υπογραφής της Συνθήκης του Λονδίνου, ο ρωσικός στόλος συγκεντρωμένος στην Κροστάνδη έλαβε τη διαταγή να πλεύσει προς το Πόρτσμουθ. Ο ρωσικός στόλος αποτελούμενος από τέσσερα πλοία γραμμής και τέσσερις φρεγάτες θα κατευθύνονταν προς την Μεσόγειο. Αυτή η Μοίρα με Ναύαρχό της τον Χέυδεν, είχε ως αποστολή να προασπίσει το ρωσικό εμπόριο στο Αιγαίο, τηρώντας ουδετερότητα στον μεταξύ των Ελλήνων και Οθωμανών αγώνα. Όταν όμως, η υπογραφή της Συνθήκης έγινε πραγματικότητα, οι οδηγίες που δόθηκαν στον Χέυδεν ήταν κοινές και παράλληλες με αυτές των δύο συμμαχικών στόλων. Ήταν, άλλωστε αδιαμφισβήτητο ότι, οι οδηγίες που είχαν δοθεί και στους τρεις Ναυάρχους, ως απόρροια από την Συνθήκη του Λονδίνου, ήταν ασαφείς. Στην πραγματικότητα όμως, η ρωσική πολιτική έδειχνε ζοηρότερο ενδιαφέρον για

³²⁶ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 170.

³²⁷ Ο.π (1974), σελ. 176.

το ελληνικό ζήτημα, σχεδίαζε αποφασιστικότερα μέτρα για την επίτευξη των απόψεών της υπέρ της Ελληνικής Επανάστασης.³²⁸

Ο ρωσικός στόλος διέφερε από τους δυο συμμαχικούς στόλους, των Άγγλων και των Γάλλων. Τα ρωσικά πλοία ήταν καινούρια, αρκετά πλατιά, με γερή κατασκευή αλλά εξαιρετικά βαριά ως προς την εξαρτία³²⁹ τους, η οποία τους έδινε μια άχαρη εμφάνιση. Σε αντίθεση με τα γαλλικά, τα οποία έφεραν ελαφρύτερη εξαρτία από αυτή που πραγματικά θα έπρεπε να κατέχουν. Τα πλοία που τηρούσαν την απόλυτη αναλογία, ως προς την εμφάνιση και την κατασκευή, ήταν εκείνα του αγγλικού ναυτικού.³³⁰

Ο ρωσικός στόλος, υπολογίζοντας και τις φρεγάτες μαζί με τα πλοία γραμμής, ήταν αριθμητικά μικρότερος από τον αγγλικό αλλά ανώτερος σε δύναμη πυροβόλων.³³¹ Έτσι, κατά την Ναυμαχία του Ναβαρίνου, στην Ρωσική ναυτική δύναμη περιλαμβάνονταν τα εξής είδη πολεμικών πλοίων ανά είδος, ονομασία και δύναμη πυρός, όπως αποτυπώνονται στους Πίνακες 4-5. *Η δύναμη του Ρωσικού Στόλου ανά τύπο πλοίου και 4-6. Η Δύναμη του Ρωσικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων, ονομασία και σύνολο πυροβόλων.*

Χώρα προέλευσης	Κατηγορία Πλοίου	Αριθμός
 Ναυτική σημαία της Ρωσίας (1712-1918) ³³² Πλοία Ρωσίας	Πλοία Γραμμής	4
	Φρεγάτες	4
	Σύνολο Πολεμικών Πλοίων	8

Πίνακας 4-5. Η δύναμη του Ρωσικού Στόλου ανά τύπο πλοίου³³³

³²⁸ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 70.

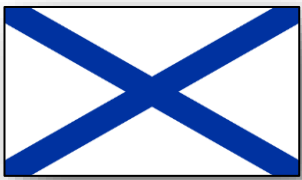
³²⁹ **Εξαρτία:** «Η άρμωσιά, le greement. Όνομάζομεν οὕτω τὸ σύνολον ἐκείνων τῶν σχοινίων τοῦ ἐξαρτισμοῦ, ὡς ἀμφότεραι αἱ ἄκραι καὶ δεδεμέναι εἰς σημεῖα σταθερὰ καὶ ἅτινα χρησιμεῖουσιν εἰς τὴν στήριξιν τῶν ἰστῶν καὶ τῶν ἐπιστηλίων». [Κανελλόπουλος Η. Φ. (2015), σελ.9].

³³⁰ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 178.

³³¹ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 126.

³³² Ναυτική σημαία της Ρωσίας (1814-1830) (10/7/2021), Ανακτήθηκε από: <https://img110.tripod.com/russia1.htm>

³³³ Ο.π (1974), σελ. 178.

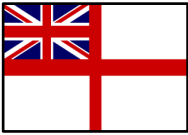
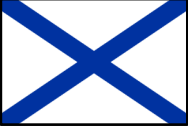
Χώρα προέλευσης	Όνομα Πλοίου	Κατηγορία Πλοίου	Αριθμός Πυροβόλων
 Ναυτική σημαία της Ρωσίας (1712-1918) ³³⁴ Πλοία Ρωσίας	Azoff	Πλοίο Γραμμής Ναυαρχίδα	74
	Gangut	Πλοίο Γραμμής	74
	Iezekiil	Πλοίο Γραμμής	74
	Aleksandr Nevskii	Πλοίο Γραμμής	74
	Provornyi	Φρεγάτα	44
	Konstantin	Φρεγάτα	48
	Elena	Φρεγάτα	33
	Kastor	Φρεγάτα	32
	Σύνολο	8	453

Πίνακας 4-6. Η Δύναμη του Ρωσικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων και σύνολο πυροβόλων³³⁵

Στον Πίνακα 4-7 που ακολουθεί, απεικονίζεται η συνολική δύναμη του Συμμαχικού στόλου (Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας) ανά είδος πλοίου, καθώς επίσης και το άθροισμα των πυροβόλων τους. Τέλος, έχει υπολογιστεί το σύνολο των πολεμικών πλοίων και για τις τρεις Δυνάμεις μαζί με την συνολική δύναμη πυρός.

³³⁴ Ναυτική σημαία της Ρωσίας (1814-1830) (10/7/2021), Ανακτήθηκε από: <https://tmg110.tripod.com/russia1.htm>

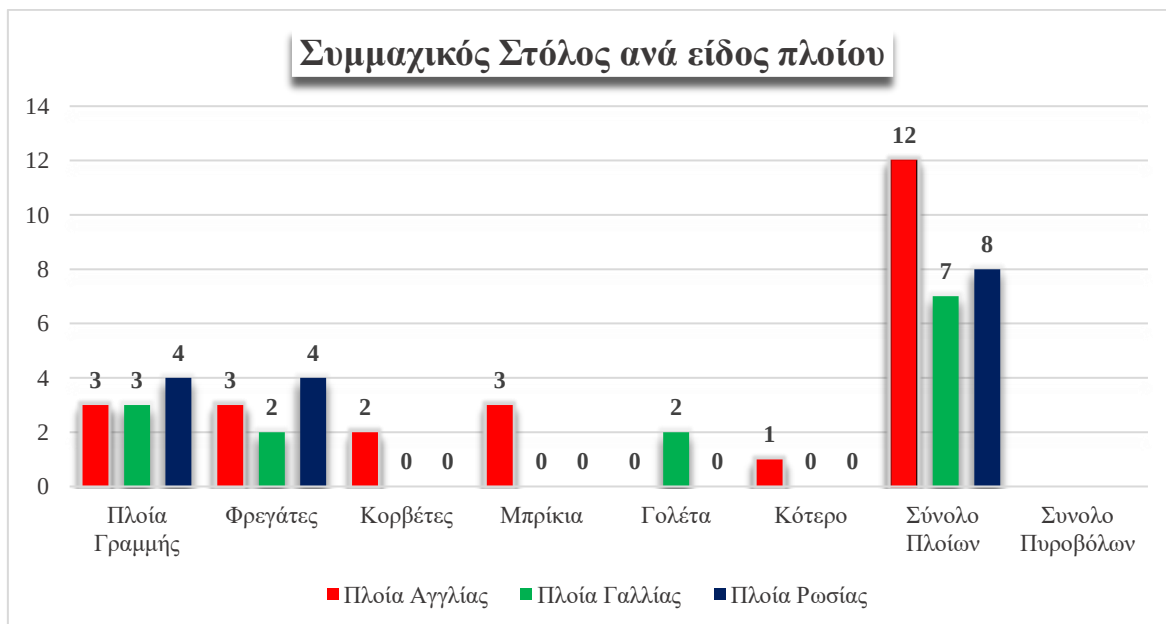
³³⁵ Φίνλεϊ Γ. (1973), Τόμος Β', σελ. 176.

Συνολική Δύναμη του Συμμαχικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων και πυροβόλων						
Κατηγορία πλοίου	Πλοία Γραμμής	Φρεγάτες	Κορβέτες	Μπρίκια	Γολέτα	Κότερο
Πυροβόλα	Αριθ. Πυρ.	Αριθ. Πυρ.	Αριθ. Πυρ.	Αριθ. Πυρ.	Αριθ. Πυρ.	Αριθ. Πυρ.
 Ναυτική σημαία της Αγγλίας (1707-σήμερα) Πλοία Αγγλίας	3	3	2	3	0	1
	232	142	46	30	0	6
 Ναυτική σημαία της Γαλλίας (1814-1830) Πλοία Γαλλίας	3	2	0	0	2	0
	222	104	0	0	36	0
 Ναυτική σημαία της Ρωσίας (1712-1918) Πλοία Ρωσίας	4	4	0	0	0	0
	296	157	0	0	0	0
Σύνολο Πολεμικών Πλοίων ανά κατηγορία	10	9	2	3	2	1
Σύνολο πυροβόλων ανά κατηγορία Πλοίου	750	403	46	30	36	6
Συνολικός Αριθμός Πλοίων	27					
Συνολικός αριθμός πυροβόλων	1.271					

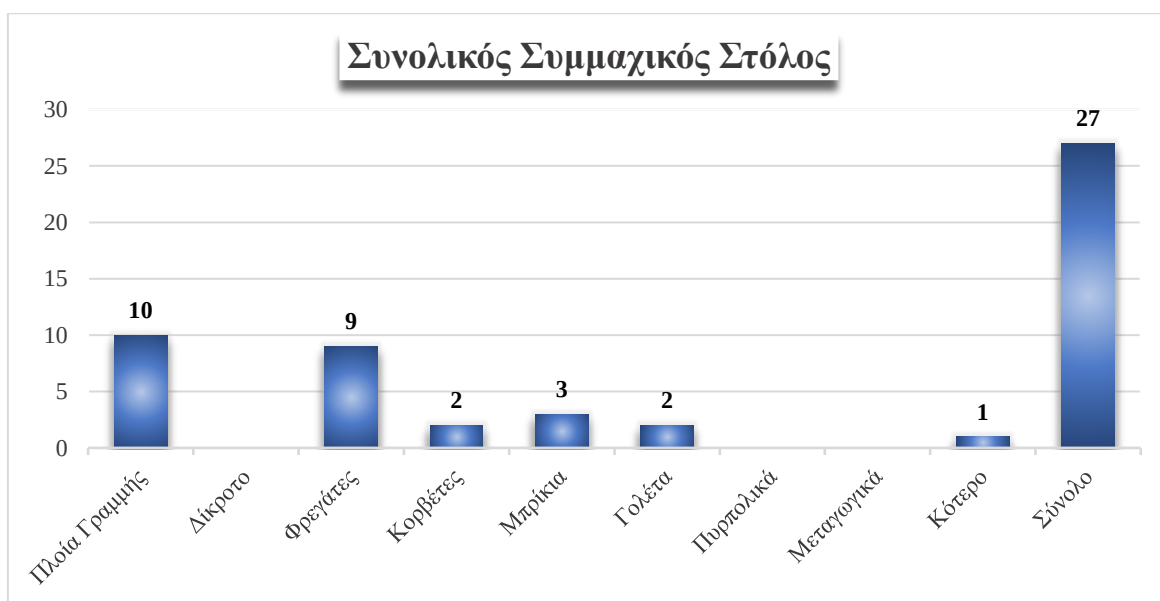
Πίνακας 4-7. Η συνολική Δύναμη του Συμμαχικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων και πυροβόλων ³³⁶

³³⁶ Bouchier (Lady) (1873), Volume II, σελ. 71.

Επιπρόσθετα, στο Σχεδιάγραμμα 4-8. Γραφική απεικόνιση της Δύναμης του Συμμαχικού Στόλου ανά χώρα προέλευσης και κατηγορία πλοίων, απεικονίζεται το σύνολο των συμμαχικών στόλων ανά χώρα προέλευσης. Συμπερασματικά, ακολουθεί το Σχεδιάγραμμα 4-9. Γραφική απεικόνιση της συνολικής Δύναμης του Συμμαχικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων, όπου αποτυπώνεται με ραβδογράμματα, το σύνολο του Συμμαχικού Στόλου, ανά κατηγορία πλοίων.

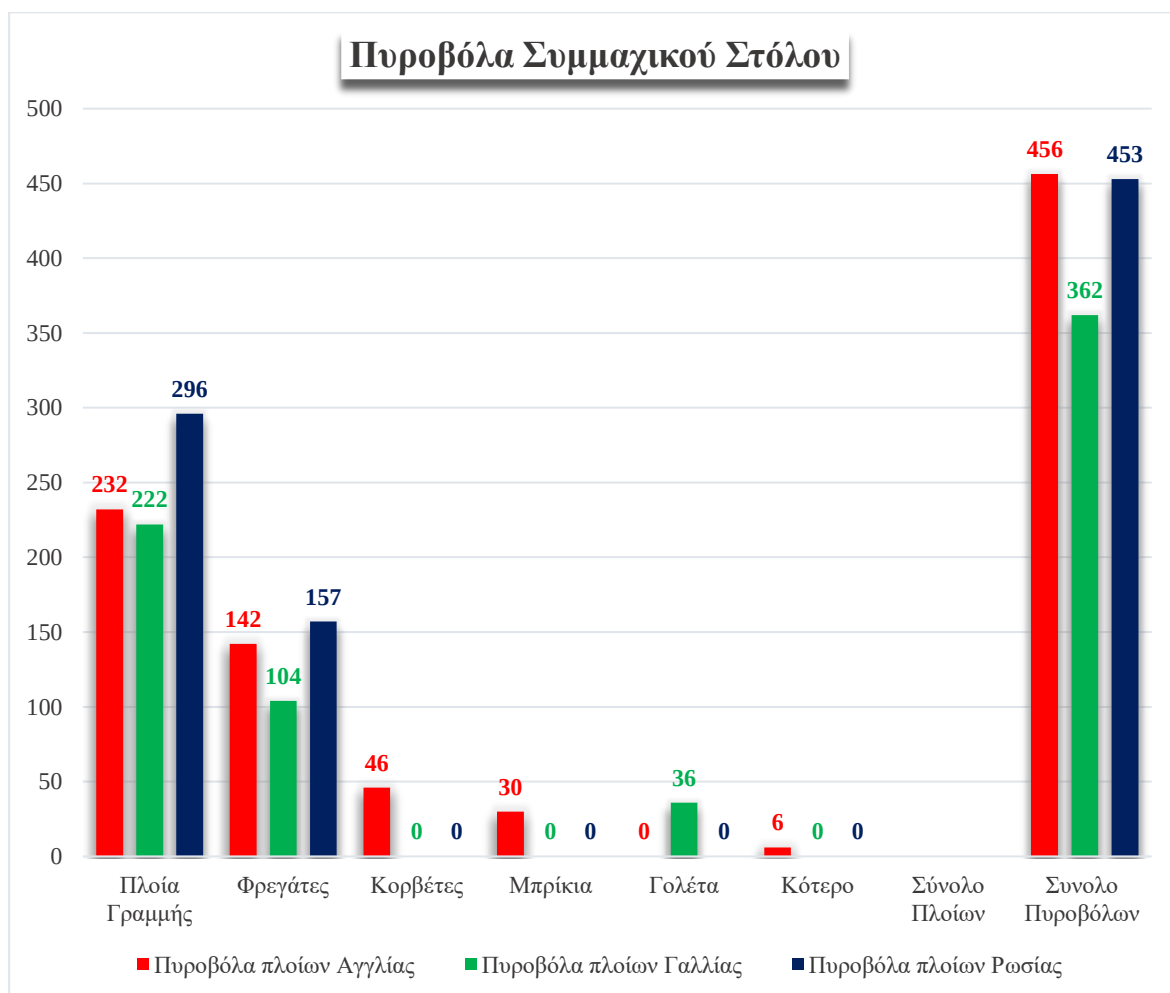

Σχεδιάγραμμα 4-8. Γραφική απεικόνιση της Δύναμης του Συμμαχικού Στόλου ανά χώρα προέλευσης και κατηγορία πλοίων.

Σχεδιάγραμμα 4-9. Γραφική απεικόνιση της συνολικής Δύναμης του Συμμαχικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων.

Τέλος, με το Σχεδιάγραμμα 4-10. *Γραφική απεικόνιση της συνολικής Δύναμης Πυρός του Συμμαχικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων*, παρουσιάζεται η συνολική δύναμη πυρός του στόλου των τριών Δυνάμεων. Από το ραβδόγραμμα του εν λόγω πίνακα, δύναται να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι, ο Συμμαχικός στόλος διέθετε ισχυρή δύναμη πυρός (συνολικά 1.271 πυροβόλα), κυρίως στα μεγάλα πλοία, όπως στα γραμμές και στις φρεγάτες. Αξίζει να σημειωθεί, επίσης, ότι, τα πλοία της Αγγλίας (σύνολο 12) με εκείνα της Ρωσίας (σύνολο 8), ενώ είχαν αριθμητική διαφορά κατά τέσσερα πολεμικά πλοία, διέθεταν σχεδόν ίδιο αριθμό πυροβόλων. Αυτή η δυνατότητα πυρός του Συμμαχικού στόλου προσέφερε αρκετά μεγάλο πλεονέκτημα, ιδίως όταν ο τύπος της ναυμαχίας που επρόκειτο να δώσει ήταν *επ' αγκύρας*, όπου απαιτούνταν μεγάλος αριθμός πυροβόλων για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τον εχθρικό στόλος με θετικό αποτέλεσμα, όπως εκείνος της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου.

Σχεδιάγραμμα 4-10. Γραφική απεικόνιση της συνολικής Δύναμης Πυρός του Συμμαχικού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων.

4.5 Ο Οθωμανο-Αιγυπτιακός Στόλος του Ιμπραήμ

Για να υπάρξει ολοκληρωμένη εικόνα του συνόλου των στόλων που διαδραμάτισαν πρωταγωνιστικό ρόλο στη ναυμαχία του Ναβαρίνου, απαιτείται να αποτυπωθεί η κατάσταση του Οθωμανο-Αιγυπτιακού ναυτικού. Αξίζει να σημειωθεί ότι, οι Οθωμανοί είχαν επιδείξει αξιόλογη πολεμική ικανότητα στις χερσαίες επιχειρήσεις, ήταν, όμως, αρκετά «ακατάλληλοι» στην ναυτική στρατηγική και τέχνη. Αποτέλεσμα αυτής της έλλειψης ήταν, όταν ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση, οι Οθωμανοί να υποχρεωθούν να στρατολογήσουν μεγάλο αριθμό μισθοφορικού στρατού, ώστε να καλύψουν τις ναυτικές τους απαιτήσεις.³³⁷

Είναι αλήθεια ότι, το Οθωμανικό ναυτικό διέθετε νεότευκτα πολεμικά πλοία, πλήρως επανδρωμένα, με σκοπό να αντιμετωπίσουν τις καταδρομικές επιχειρήσεις των Ελλήνων, κατά την διάρκεια της Επανάστασης. Η ναυτική εμπειρία των Ελλήνων ναυμάχων όμως, δεν μπορούσε να υπερκαλυφθεί από τα νέα πλοία των Οθωμανών. Μετά από το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης, η οθωμανο-αιγυπτιακή στρατηγική είχε αντιληφθεί ότι, για την οριστική κατάπνιξη της επανάστασης, έπρεπε να εκμηδενιστεί η ελληνική ναυτική δύναμη, που είχε κυριαρχήσει στο Αιγαίο πέλαγος, κατακτώντας τα Ψαρά, την Ύδρα και τις Σπέτσες. Με αυτόν τον τρόπο, θα στερούσαν του Έλληνες από κάθε είδους επικοινωνία, αλλά και μέσω της θάλασσας ανεφοδιασμό, με αποτέλεσμα να υποκύψουν στους Οθωμανούς.³³⁸

Έτσι, το 1824, ο Σουλτάνος Μαχμούτ Β΄, ζήτησε την συνδρομή από τον υποτελή του, Αντιβασιλέα της Αιγύπτου, Μωχάμετ Άλη.³³⁹ Θαυμαστής της στρατιωτικής τέχνης της Δύσης και λάτρης του ναυτικού, ο Μωχάμετ Άλη, είχε καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια και μέσο για να αναπτύξει, όσο καλύτερα γίνονταν, το ναυτικό της Αιγύπτου. Ξένες οργανωτικές αποστολές από Γάλλους Αξιωματικούς με σύγχρονα για την εποχή προγράμματα εκπαίδευσης, καθώς επίσης και νέα πλοία από τα ναυπηγεία της Μασσαλίας, της Τεργέστης και του Λιβόρνο, είχαν καταστήσει το αιγυπτιακό ναυτικό ένα ισχυρό όπλο, πολύ ανώτερο από το Οθωμανικό ναυτικό.³⁴⁰

Ιδιαίτερα επιμελημένη και σύγχρονη ήταν η ναυτική Μοίρα, που από καιρό ετοίμαζε ο Αιγύπτιος πασάς και είχε σταλεί στην Πελοπόννησο τις παραμονές της ναυμαχίας του

³³⁷ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 37.

³³⁸ Ο.π (1927), σελ. 38.

³³⁹ Ο.π (1927), σελ. 38.

³⁴⁰ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 179.

Ναβαρίνου. Ο οθωμανο-αιγυπτιακός στόλος, ο οποίος είχε ξεκινήσει από την Αλεξάνδρεια, στις αρχές Αυγούστου, για να τεθεί υπό τις διαταγές του Ιμπραήμ, που βρισκόταν στην Πελοπόννησο, ήταν ακόμα πιο ισχυρός από εκείνον του 1824. Διοικητής του ήταν ο Μοχαρέμ μπέης, γυναικάδελφος του Ιμπραήμ, που είχε φύγει από την Πελοπόννησο νωρίτερα, την ίδια χρονιά, μαζί με μερικά αιγυπτιακά πλοία. Εκτός από τα δικά του πλοία, υπήρχαν άλλες δυο Μοίρες από την Κωνσταντινούπολη και τη βόρεια Αφρική. Ο στόλος αυτός συναπαρτιζόταν από τρεις Μοίρες: μια της Πύλης, αποτελούμενη από 2 πλοία γραμμής, 5 φρεγάτες και 12 κορβέτες, μία των Αιγυπτίων, με 4 δίκροτα, 9 κορβέτες, 11 κορβέτες, 21 μπρίκια και 5 γολέτες και μία από την Τύνιδα με 2 φρεγάτες και 1 μπρίκι. Επιπλέον, υπήρχαν 6 πυρπολικά και 41 μεταγωγικά. Εξέχοντα μέλη του πληρώματος αποτελούσαν έξι Γάλλοι, πρώην Αξιωματικοί του ναυτικού του Ναπολέοντα, αρχαιότερος των οποίων ήταν ο Πλοίαρχος Λετελιέ. Ο στόλος περιέπλευσε τη βόρεια Αφρική και τη Ρόδο και φθάνοντας στην Πελοπόννησο προσέγγισε αρχικά στη Μεθώνη, για να ενωθεί, κατόπιν στις 8 Σεπτεμβρίου, με τις δυνάμεις του Ιμπραήμ στο Ναβαρίνο. Μια μέρα αργότερα, κατέφθασε ένας μικρότερος στόλος, εκείνος που συναντήθηκε με τους Γάλλους έξω από τα Κύθηρα, ο οποίος αποτελούνταν από 1 πλοίο γραμμής, 6 φρεγάτες, 7 κορβέτες και 6 μπρίκια και είχε Διοικητή τον Ταχήρ πασά. Το σύνολο των πολεμικών πλοίων του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου ήταν 89 πολεμικά πλοία διαφόρων τύπων και 41 μεταγωγικά. Σε κάθε φάση των μετέπειτα γεγονότων μέχρι και την ίδια τη ναυμαχία, οι οθωμανο-αιγυπτιακές δυνάμεις ήταν ποσοτικά πολύ ανώτερες από τις συμμαχικές Δυνάμεις σε πλοία, πυροβόλα και άνδρες, βέβαια, το ζήτημα της ποιότητας και της πείρας ήταν διαφορετικό ζήτημα.³⁴¹

Οι πληροφορίες, σχετικές με την σύνθεση του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου, δόθηκαν από τον Γάλλο Πλοίαρχο Λετελιέ, αρχηγό της Γαλλικής αποστολής. Οι πληροφορίες, λοιπόν του Λετελιέ για την σύνθεση του στόλου, στην Ναυμαχία του Ναβαρίνου ήταν ως ακολούθως. Με τον Πίνακα 4-11. *Η συνολική Δύναμη του Οθωμανό-αιγυπτιακού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων*, απεικονίζεται η δύναμη σε πλοία του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου.

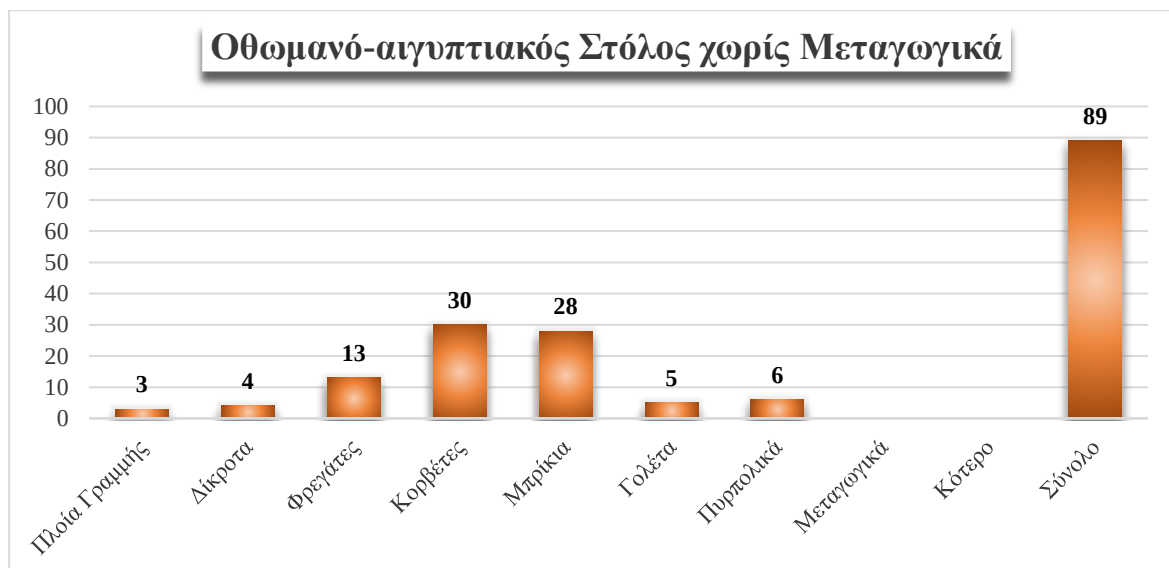
³⁴¹ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 62.

Στόλοι	Σημαίες Στόλων	Κατηγορίες πλοίων οθωμανο-αιγυπτιακού Στόλου ³⁴²									Σύνολο
		Πλοία γραμμής	Δίκροτο	Φρεγάτες	Κορβέτες	Μπρίκια	Γολέτες	Πυρπολικά	Μεταγωγικά		
									Αυστρ.	Οθωμ.	
Μοίρα Καπετανάμπεη (Αλεξάνδρεια)		2	0	5	12	0	0	0	0	0	19
Μοίρα Μοχαρέμ μπέη (Αλεξάνδρεια)		0	4	0	11	21	5	6	8	33	88
Μοίρα Τύνιδας		0	0	2	0	1	0	0	0	0	3
Μοίρα Ταχίρ Πασά (Κων/πολη)		1	0	6	7	6	0	0	0	0	20
Σύνολο πολεμικών πλοίων ανά τύπο πλοίου		3	4	13	30	28	5	6	0	0	89
Σύνολο συμπεριλαμβ νομένων των μεταγωγικών		3	4	13	30	28	5	6	8	33	130

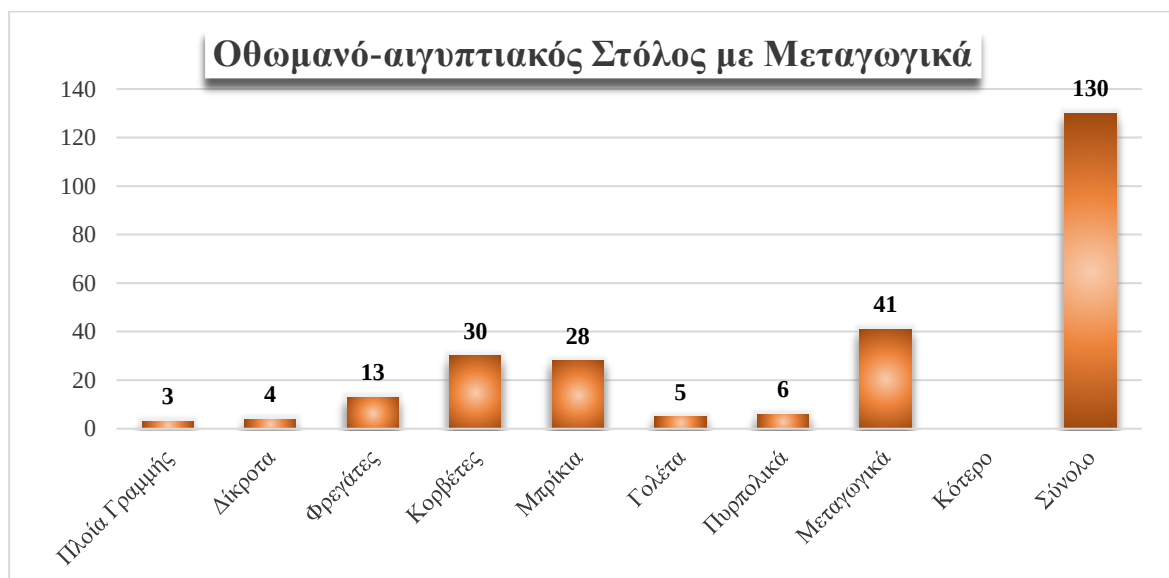
Πίνακας 4-11. Η συνολική Δύναμη του Οθωμανό-αιγυπτιακού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων.

Συμπερασματικά, ακολουθεί ο Σχεδιάγραμμα 4-12. Γραφική απεικόνιση της συνολικής Δύναμη του Οθωμανό-αιγυπτιακού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων, δίχως την κατηγορία των μεταγωγικών, όπου αποτυπώνεται με ραβδογράμματα, το σύνολο του μάχιμου αντίπαλου στόλου, ανά κατηγορία πλοίων. Στη συνέχεια, ακολουθεί ο Σχεδιάγραμμα 4-13. Γραφική απεικόνιση της συνολικής Δύναμη του Οθωμανό-αιγυπτιακού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων, με την κατηγορία των μεταγωγικών, στον οποίο απεικονίζεται ο οθωμανό-αιγυπτιακός στόλος στο γενικό του σύνολο.

³⁴² Φωκάς Δ. (1927), σελ. 43.

Σχεδιάγραμμα 4-12. Γραφική απεικόνιση της συνολικής Δύναμη του Οθωμανό-αιγυπτιακού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων, δίχως την κατηγορία των μεταγωγικών.

Σχεδιάγραμμα 4-13. Γραφική απεικόνιση της συνολικής Δύναμη του Οθωμανό-αιγυπτιακού Στόλου ανά κατηγορία πλοίων, με την κατηγορία των μεταγωγικών.

Τέλος, στο Σχεδιάγραμμα 4-14. Γραφική απεικόνιση σύγκρισης των δύο αντιμαχόμενων στόλων ανά κατηγορία πλοίων, δίχως την κατηγορία των μεταγωγικών, επιχειρείτε να πραγματοποιηθεί, μέσω ραβδογραμμάτων, σύγκριση των δύο αντιμαχόμενων στόλων. Από τον συγκεκριμένο πίνακα, δύναται να αντληθούν πληροφορίες για τις σχέσεις δύναμης των δύο στόλων. Αρχικά, στα πλοία γραμμής παρατηρείται ότι, ο συμμαχικός στόλος είχε σημαντική υπεροχή, έναντι του οθωμανο-αιγυπτιακού. Η διαφορά μεταξύ των δύο στόλων ήταν επτά πλοία γραμμής, η οποία μπορεί να θεωρηθεί σημαντική, διότι τέτοιου είδους πλοία είχαν δύναμη πυρός 80 με 90 πυροβόλα. Αυτή η διαφορά ισορροπούσε, ως

προς τον οπλισμό, την μεγάλη διαφορά των δύο στόλων, τόσο στην κατηγορία πλοίων κορβέτες, όσο και στα μπρίκια, όπου η διαφορά με τα πλοία των συμμάχων ανέρχονταν σε είκοσι οκτώ και είκοσι πέντε πλοία, αντίστοιχα, υπέρ του Οθωμανικού Στόλου. Εξετάζοντας και τις υπόλοιπες κατηγορίες πλοίων, διαφαίνεται από το γράφημα ότι, στην πλειονότητα τους ο οθωμανο-αιγυπτιακός στόλος επικρατούσε αριθμητικά και κατ' επέκταση και σε δύναμη πυρός. Η διαφορά των εξήντα δύο πλοίων, διαφόρων κατηγοριών, έγερνε την ζυγαριά σαφώς προς την πλευρά του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου, το αποτέλεσμα όμως της Ναυμαχίας του Ναβαρίνο ήταν τελείως διαφορετικό.

Σχεδιάγραμμα 4-14. Γραφική απεικόνιση σύγκρισης των δύο αντιμαχόμενων στόλων ανά κατηγορία πλοίων, δίχως την κατηγορία των μεταγωγικών.

Με τον Πίνακα 4-15. *Συνολική Δύναμη Πυρός του Οθωμανό-αιγυπτιακού Στόλου*, αποτυπώνεται το άθροισμα των πλοίων, καθώς και η συνολική δύναμη πυρός που διέθεταν και οι τέσσερις Μοίρες του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου. Συνεχίζοντας την ανάλυση, ο επόμενος πίνακας σκιαγραφεί τις διαφορές των δύο αντιμαχόμενων στόλων, έχοντας ως βασικό γνώμονα το σύνολο των πλοίων, καθώς, επίσης την συνολική δύναμης πυρός τους. Στο Σχεδιάγραμμα 4-16. *Σύγκριση δύναμης Πυρός των δύο Στόλων*, παρατηρείται ότι, ο αριθμός πυροβόλων του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου ανέρχονταν σε 2.436 πυροβόλα, ενώ ο αντίστοιχος αριθμός του συμμαχικού σε 1.271. Συνεπάγεται, λοιπόν, ότι ο αριθμός των πυροβόλων του συμμαχικού στόλου είναι σχεδόν ο μισός σε αριθμό από εκείνο του Οθωμανικού στόλου. Αν επανέλθουμε στο Σχεδιάγραμμα 4-14, στον οποίο πραγματοποιείται σύγκριση των αντιμαχόμενων στόλων, θα παρατηρηθεί ότι η αναλογία

του συμμαχικού στόλου προς τον οθωμανικό στόλο είναι μεγαλύτερη 1 προς 3. Το συμπέρασμα που δύναται να εξαχθεί είναι ότι, ενώ ο συμμαχικός στόλος ήταν κατά τρεις φορές μικρότερος από τον οθωμανο-αιγυπτιακό στόλο, βάσει των αριθμών βεβαίως, η αντίστοιχη αναλογία ως προς τον αριθμό πυροβόλων ήταν, όπως έχει διατυπωθεί ανωτέρω, 1 προς 2, δηλαδή τα μισά. Άρα, αναλογικά ο συμμαχικός στόλος, σε απόλυτους αριθμούς, ήταν ισχυρότερος σε δύναμη πυρός από τον οθωμανικό στόλο. Ο μικρότερος αριθμός πλοίων του προσέφερε περισσότερο «χώρο» στα στενά περάσματα του όρμου του Ναβαρίνου, ενώ συνάμα ο μεγάλος αριθμός πυροβόλων, ανά κατηγορία πλοίων, του χάριζε μεγαλύτερη δύναμη πυρός. Άλλωστε, για κάθε επιτυχημένη προσπάθεια επίθεσης, ο συμμαχικός στόλος κέρδιζε διπλά και σε αριθμό πλοίων, αλλά κυρίως σε συνολικό αριθμό πυροβόλων.

Δύναμη πυρός Οθωμανό-αιγυπτιακού Στόλου			
Στόλοι	Σημαίες	Σύνολο Πλοίων	Αριθμός Πυροβόλων
Μοίρα Καπετανάμπεη (Αλεξάνδρεια)		19	760
Μοίρα Μοχαρέμ μπέη (Αλεξάνδρεια)		47	966
Μοίρα Τύνιδας		3	92
Μοίρα Ταχήρ Πασά (Κων/πολη)		20	618
Σύνολο		89	2.436

Πίνακας 4-15. Συνολική Δύναμη Πυρός του Οθωμανό-Αιγυπτιακού Στόλου.³⁴³

³⁴³ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 43.

Σχεδιάγραμμα 4-16. Σύγκριση δύναμης Πυρός των δύο Στόλων.

Ήταν βέβαιο, ότι μία ενδεχόμενη σύγκρουση θα κρινόταν, κυρίως, από την αναμέτρηση των πλοίων της γραμμής και των μεγάλων φρεγατών, όπου βέβαια υπερερούσαν οι σύμμαχοι, (όπως αποτυπώνεται στο Σχεδιάγραμμα 4-14), διαθέτοντας ισχυρότερα και πιο τελειοποιημένα πυροβόλα, με ομοχειρίες καλύτερα εκπαιδευμένες στη σκόπευση και την ταχυβολία. Αλλά και αριθμητικά, τα μεγάλα συμμαχικά πλοία δεν υστερούσαν σημαντικά, αφού διέθεταν περί τα 1.000 πυροβόλα έναντι περίπου 1.230 των ανάλογων οθωμανο-αιγυπτιακών. Επίσης, η ξυλοδομή των συμμαχικών πλοίων της γραμμής ήταν πολύ πιο ανθεκτική στα πλήγματα των εχθρικών βλημάτων, απ' αυτή των κακά συντηρημένων οθωμανικών που εμφάνιζαν έντονα σημάδια αποσύνθεσης. Επομένως, τα συμμαχικά πλοία που ετοιμάζονταν να μπουν στον όρμο του Ναβαρίνου, είχαν αδιαμφισβήτητη ποιοτική υπεροχή, τα πληρώματά τους το γνώριζαν και αυτό βοήθούσε στην αυτοπεποίθηση και στο ηθικό τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο: Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου (20 Οκτωβρίου 1927)

5.1 Τα αίτια της Ναυμαχίας

Οι τρεις Ναύαρχοι είχαν επιτέλους συγκεντρωθεί, στις 18 Οκτωβρίου 1827, και ο συμμαχικός στόλος βρίσκονταν σε πλήρη ετοιμότητα. Ο στόλος του Κόδριγκτον είχε συμπληρωθεί από τα πλοία γραμμής *Genoa* και *Albion*, που βρίσκονταν στη Μάλτα για επισκευή και προμήθεια εφοδίων. Ο Πλοίαρχος Χάμιλτον με τη φρεγάτα *Cambrian* είχε αποσταλεί στον κόλπο της Καλαμάτας, για να παρακολουθήσει τη χερσαία αποστολή του Ιμπραήμ, που υπολόγιζαν ότι θα κατευθύνονταν εκεί, και να παρέμβει, αν ήταν δυνατόν, για να γλυτώσει τους Έλληνες από τη σφαγή. Ο Ναύαρχος Δεριγνύ είχε μαζί του το σύνολο του στόλου του, 3 πλοία γραμμής το *Trident*, *Breslaw* και *Scipion*, 2 φρεγάτες, την *Sirene* (ναυαρχίδα) και την *Armide*, καθώς και 2 γολέτες την *Alcyone* και την *Daphne*. Παράλληλα, ο στόλος του Χέυδεν ήταν έτοιμος και πλήρης, παρόν δήλωναν τα 4 πλοία γραμμής, η ναυαρχίδα *Azoff* και τα *Gangut*, *Iezekiil*, *Aleksandr Nevskii* και 4 φρεγάτες, *Konstantin*, *Provornyi*, *Elena* και *Kastor*.³⁴⁴

Κατά την επίσκεψη του Ναυάρχου Χέυδεν, συνοδευόμενος από τον Κατακάζη, στο πλοίο γραμμής *Asia*, ναυαρχίδα του Κόδριγκτον, στις 14 Οκτωβρίου 1827, ο Άγγλος Ναύαρχος εξέφρασε για ακόμη μια φορά την ικανοποιητική εντύπωση που είχε προσλάβει από τον Ρώσο Ναύαρχο και την κατάσταση του στόλου του.³⁴⁵ Στη συνάντηση αυτή ο Χέυδεν παράλαβε για πρώτη φορά τις οδηγίες που απορρέαν για λογαριασμό του από την Συνθήκη του Λονδίνου, όπου αποδέχθηκε, δίχως αντίρρηση όλα όσα του αναλογούσαν. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε σε επιστολή, με ημερομηνία 15 Οκτωβρίου προς τον Ριμποπιέρ, συμφώνησε απόλυτα με τις απόψεις του Κόδριγκτον, οι οποίες καταγράφονταν σε επιστολή του Άγγλου Ναυάρχου προς τον Στράτφορντ Κάννινκ, μία ημέρα νωρίτερα. Η επιστολή περιέγραφε τα κάτωθι, «Όταν ο ναύαρχος Δεριγνύ επιστρέψει, θα συνεννοηθώ μαζί του και με τον κόμη Χέιδεν για τη λήψη μέτρων που θα αναγκάσουν τον Ιμπραήμ να επιστρέψει στην Αίγυπτο.»³⁴⁶

³⁴⁴ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 105-106.

³⁴⁵ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 73.

³⁴⁶ Ο.π (2016), σελ. 105.

Οι τρεις Ναύαρχοι προβληματίζονταν όλο και περισσότερο, καθώς έβλεπαν τον αμετάπειστο Ιμπραήμ να συνεχίζει τις επιχειρήσεις εξουθένωσης του άμαχου πληθυσμού και να απειλεί με εξάλειψη τις τελευταίες επαναστατικές εστίες αντίστασης στην Πελοπόννησο. Ο Κόδριγκτον και ο Δεριγνύ είχαν ταυτόσημες απόψεις για τις επόμενες ενέργειες των ενωμένων συμμαχικών στόλων. Στη συνάντησή τους επί του *Asia*, το πρωί της 17ης Οκτωβρίου, συζήτησαν για την κατάσταση που είχε διαμορφωθεί και συμφώνησαν πως, η συνέχιση ενός αποτελεσματικού αποκλεισμού του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου στο Ναβαρίνο ήταν αδύνατη, κατά τη διάρκεια του επερχόμενου χειμώνα. Σε ερώτηση του Άγγλου Ναυάρχου προς το Γάλλο ομόλογό του «*Αν βλέπει κάποια θεραπεία*» για το πρόβλημα, εκείνος, απάντησε «*Κανένα, εκτός να εισπλεύσουμε στον όρμο και να αγκυροβολήσουμε δίπλα στον Οθωμανικό στόλο*»³⁴⁷. Πράγματι, σύμφωνα με τις πληροφορίες των Ελλήνων ναυτικών, ήταν απίθανος ο αποκλεισμός του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου στην περιοχή του Ναβαρίνου, διότι τους χειμερινούς μήνες επικρατούσαν δυτικοί και νότιοι άνεμοι στην περιοχή. Αποτέλεσμα, λοιπόν, των καιρικών φαινομένων, θα ήταν ο αποκλεισμός ως το μοναδικό μέσω εξαναγκασμού του Ιμπραήμ, να μην είναι δυνατόν να εφαρμοστεί από τους συμμαχικούς στόλους.³⁴⁸

Ο Κόδριγκτον ικανοποιήθηκε πολύ από την αποφασιστική στάση του Δεριγνύ, που ταυτιζόταν απόλυτα με τη δική του, και αμέσως κάλεσε τον Χέυδεν στο πλοίο του για να ζητήσει τη γνώμη του. Ο Ρώσος ναύαρχος όταν έμαθε το σχέδιο, συμφώνησε αμέσως και δήλωσε έτοιμος να συνεργαστεί για την υλοποίησή του.³⁴⁹ Τόσο ο Κόδριγκτον και ο Δεριγνύ, όσο και ο Χέυδεν αποδέχονταν πως ο τελικός στόχος τους ήταν να εξαναγκάσουν τον οθωμανο-αιγυπτιακό στόλο να χωριστεί και να επιστρέψει στην πατρίδα του.³⁵⁰

Όπως, άλλωστε, σημείωνε ο Ναύαρχος Δεριγνύ με την επιστολή του προς τον Γάλλο Υπουργό Ναυτικών, στις 14 Οκτωβρίου 1827, ότι «[...] «*Όπως έχουν τὰ πράγματα πᾶς δισταγμὸς εἶναι ἀδύνατος. Οἱ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρέσβεις, μετὰ τὴν ἔντονον διακήρυξιν τῆς Ρωσσίας. Οὐδένα φαίνονται διατρέχοντες κίνδυνον. Θὰ ἀναγκασθῶμεν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸν λιμένα κρατοῦντες θρυαλλίδα εἰς τὰς χεῖρας*».³⁵¹

³⁴⁷ Bourchier (Lady) (1873), Volume II, σελ. 66.

³⁴⁸ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 159.

³⁴⁹ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 709.

³⁵⁰ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 106.

³⁵¹ Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 188.

Άλλωστε, οι τρεις Ναύαρχοι δεν αγνοούσαν την ιστορικής σημασίας απόφαση την οποία πρόκειται να λάβουν. Για την σημαντική αυτή απόφαση, δεν απέμενε κάτι άλλο, από το να την επικυρώσουν με ένα επίσημο έγγραφο προσυπογράφοντας από κοινού και οι τρεις Ναύαρχοι. Το πρωτόκολλο, με χρονολογία την 18η Οκτωβρίου 1827³⁵², ήταν αυτό που επικύρωνε και εξηγούσε τους λόγους, για τους οποίους οι τρεις Ναύαρχοι πήραν την απόφαση να εισέλθουν στον όρμο του Ναβαρίνου. Στο κείμενο του πρωτοκόλλου της 18ης Οκτωβρίου 1827 αναφέρθηκαν ότι, οι λόγοι για αυτή την τόσο δυναμική ενέργειά τους ήταν να εξαναγκάσουν τον Ιμπραήμ να σταματήσει τις επιχειρήσεις του στη στεριά και να δεχτεί τη *de facto* ανακωχή μεταξύ Οθωμανών και Ελλήνων, όπως αυτή προβλέπονταν από τα άρθρα της Συνθήκης του Λονδίνου, της 6ης Ιουλίου 1827. Επίσης, εξηγούσαν ποιες ήταν οι βασικές τους σκέψεις, ώστε να ενεργήσουν με αυτόν τον τρόπο. Ο Ναύαρχος Δεριγνύ ανέλαβε τον ρόλο του γραμματέα της Τριανδρίας (*“Secretary of the Triumvirate”*) για τη διατύπωση του κειμένου.

Αντλώντας τις βασικές πληροφορίες, σχετικές με το πρωτόκολλο της 18ης Οκτωβρίου 1827, από το βιβλίο του Woodhouse M.C. (2016), *Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου*, παρέχεται η δυνατότητα να αποτυπωθούν τα όσα αναγράφονταν σε αυτό, ως ακολούθως:

[...] «Λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι στους διοικητές των συμμαχικών μοιρών δεν μένει παρά η επιλογή ενός εκ των τριών τρόπων προκειμένου να επιβληθεί η θέληση των αντίστοιχων Αυλών τους, και συγκεκριμένα:

1^{ον}. Εξακολούθηση, σ' όλο το διάστημα του χειμώνα, ενός αποκλεισμού δυσχερούς, δαπανηρού και ανώφελου, εφόσον μια καταιγίδα θα μπορούσε να διασκορπίσει τις μοίρες και να επιτρέψει στον Ιμπραήμ να μεταφέρει τον καταστρεπτικό του στρατό σε διάφορα σημεία του Μοριά και των νησιών.

2^{ον}. Συγκέντρωση των συμμαχικών μοιρών στο ίδιο το Ναβαρίνο και εξασφάλιση διά της συνεχούς παρουσίας τους της απραξίας του οθωμανικού στόλου. Αλλά αυτό το μέσον από μόνο του οδηγεί σε ατέρμονα κατάσταση, εφόσον η Πύλη επιμένει να μην αλλάζει σύστημα.

3^{ον}. Κατάπλους των μοιρών και λήψη θέσεων στο Ναβαρίνο με σκοπό να επαναληφθούν προς τον Ιμπραήμ προτάσεις οι οποίες, σύμφωνα με το πνεύμα της Συνθήκης, θα είναι φανερά πλεονεκτικές για την Πύλη.

³⁵² Το πλήρες κείμενο του Πρωτοκόλλου των Ναυάρχων της 18ης Οκτωβρίου 1827, στο Bourchier (Lady) (1873), Volume II, σ. 61-62 (αγγλικά) και στο Douin G. (1927), σελ. 274-276 (γαλλικά).

*Μετά τη μελέτη των τριών αυτών τρόπων, ομόφωνα αποφασίσαμε ότι ο τρίτος τρόπος θα μπορέσει, χωρίς αιματοχυσία και εχθροπραξίες, αλλά απλώς με την επιβλητική παρουσία των μοιρών, να επιφέρει αποτέλεσμα που θα οδηγήσει στον επιθυμητό σκοπό. Κατά συνέπεια τον υιοθετήσαμε και με το παρόν πρωτόκολλο διακηρύσσουμε την πρόθεσή μας να τον εφαρμόσουμε».*³⁵³

Οι Ναύαρχοι είχαν ουσιαστικά δύο επιλογές. Η πρώτη ήταν να κρατήσουν τα πλοία τους σε συνεχείς περιπολίες έξω από τον όρμο του Ναβαρίνου και η δεύτερη, να τα οδηγήσουν μέσα, όπου αγκυροβολώντας θα επιτηρούσαν από κοντά τα οθωμανικά. Άλλωστε, ο Δεριγνύ και ο Χέυδεν δεν είχαν κρύψει την επιθυμία τους να κινηθούν με αποφασιστικότητα και ότι δεν δίσταζαν να συγκρουστούν μετωπικά με τον οθωμανο-αιγυπτιακό στόλο. Από την αντίθετη πλευρά, ο Κόδριγκτον είχε την ίδια άποψη, αλλά πίστευε πως, υπήρχε ακόμη περιθώριο για μια πιο ειρηνική και δίχως εχθροπραξίες λύση. Προσδοκούσε, με την είσοδο του επιβλητικού συμμαχικού στόλου στον όρμο, να πιέσει περισσότερο τον Ιμπραήμ και την Πύλη, ώστε να δεχτούν τουλάχιστον την ανακωχή και τις εκ νέου διαπραγματεύσεις.³⁵⁴

Τα έως τώρα γραφόμενα είναι δυνατόν να θεωρηθούν ως οι βασικοί παράγοντες που οδήγησαν τους τρεις Ναυάρχους να λάβουν τις συγκεκριμένες αποφάσεις. Επιχειρώντας, όμως, να τεκμηριώσουμε αυτούς τους παράγοντες, κατευθυνόμαστε προς τις κύριες αιτίες που οδήγησαν στη λήψη αυτών των αποφάσεων. Ως αρχική αιτία, επέμβασης των Μεγάλων Δυνάμεων, ήταν η πραγματική δύναμη του φιλελληνισμού που ανάγκασε τις απρόθυμες αυλές να επέμβουν στο ελληνικό ζήτημα, με αποτέλεσμα να ωθήσουν τους Ναυάρχους στη δράση τους στο Ναβαρίνο. Επομένως, η Ναυμαχία οφείλονταν στον φιλελληνισμό και τα εύσημα είναι δυνατόν να αποδοθούν στην πολιτική των λαών και όχι στην πολιτική των κυβερνήσεων.³⁵⁵ Συνεπώς, τόσο η Συνθήκη του Λονδίνου, όσο και η Ναυμαχία, που ακολούθησε, δεν μπορεί να αποδοθεί στην πολιτική των Συμμάχων, που πολλές φορές ήταν με την πλευρά των Οθωμανών, αλλά από αυτή των φιλελλήνων που διαρκώς πάσχιζαν για την απελευθέρωση των Ελλήνων.

Μαζί με αυτά, έρχεται να προστεθεί και η επιλογή των Ναυάρχων, ως φορείς της στρατιωτικής υπεροχής των Μεγάλων Δυνάμεων. Ο Δεριγνύ είχε ως στόχο, όχι μόνο την

³⁵³ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 119-120.

³⁵⁴ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 711.

³⁵⁵ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 210.

εφαρμογή των όρων της Συνθήκης του Λονδίνου και τον εξαναγκασμό επιστροφής των στόλων στην Κωνσταντινούπολη και την Αλεξάνδρεια, αντίστοιχα, αλλά και την ευκαιρία ανάδειξης και δράσης του γαλλικού ναυτικού, προβάλλοντας τις ιδέες της νέας Γαλλίας, όπου οραματίζονταν της ελευθερία για όλο τον κόσμο, όπως και για τον ίδιο τον λαό της.³⁵⁶ Από την άλλη πλευρά, ο Κόδριγκτον ήταν ο ηθικός φορέας, όχι μόνο των μυστικών βλέψεων της διπλωματίας των Δυνάμεων, αλλά και όλων των πόθων της κοινής γνώμης. Είχε, λοιπόν, διοριστεί από την Αγγλική κυβέρνηση, με σκοπό να εφαρμόσει τους όρους της Συνθήκης του Λονδίνου και να αναγκάσει τους Οθωμανούς να δεχθούν την ανακωχή.³⁵⁷ Ωστόσο, κανένας από τους τρεις δεν μελέτησε ή ανέφερε ως στόχο της επιχείρησης μια οριστική απόφαση για την ανεξαρτησία της Ελλάδας. Ο Ρώσος Ναύαρχος Χέυδεν, είχε ως σκοπό να εξαναγκάσει τον Ιμπραήμ να παραιτηθεί, με την παρουσία και διάταξη των συμμαχικών μοιρών, από κάθε νέα επιχείρηση στις ακτές της Ελλάδας.³⁵⁸ Η φιλελληνική τους διάθεση ήταν σε δεύτερη μοίρα εκείνη τη στιγμή. Στις 18 και 19 Οκτωβρίου 1827, ο Κόδριγκτον είχε, πράγματι, γράψει δύο ακόμα επιστολές προς τις ελληνικές αρχές, διαμαρτυρούμενος για την πειρατεία. Όμως, ό,τι και να είχαν στο μυαλό τους οι τρεις Ναύαρχοι στις 20 Οκτωβρίου, αυτό που τελικά αποφάσισαν ήταν η ανεξαρτησία της Ελλάδας.³⁵⁹

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα ανωτέρω, οδηγούμαστε στην σκέψη ότι, η κυρίαρχη αιτία της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου, του στρατιωτικού γεγονότων που επίσπευσε την εφαρμογή των όρων της Συνθήκης του Λονδίνου, αντίθετα από τις προθέσεις των πρωταγωνιστών της, ήταν η ανεπάρκεια της διπλωματικής προετοιμασίας των Μεγάλων Δυνάμεων, καθώς και η έλλειψη συγκεκριμένων αποφάσεων των κυβερνήσεων τους. Η ανεπάρκεια αυτή, ενδεχομένως, να οφείλονταν είτε στις αμοιβαίες αντιζηλίες, είτε στις μεταξύ τους πολιτικές δυσπιστίες. Επομένως, η κεντρική αιτία της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου, δύναται να επικεντρωθεί στα διοικητικά κενά της Συνθήκης και στην απουσία ολοκληρωμένων οδηγιών προς τους τρεις Ναύαρχους. Υπενθυμίζοντας, η Συνθήκη του Λονδίνου είχε συναφθεί από την επιθυμία των Μεγάλων Δυνάμεων να προστατέψουν τα συμφέροντα τους στην Ανατολή, ισορροπώντας τις όποιες φιλοδοξίες τους.³⁶⁰ Όπως, χαρακτηριστικά, έχει επισημανθεί στο κεφάλαιο 2 της παρούσας μελέτης, μετά την κοινοποίηση της Συνθήκης του Λονδίνου στους τρεις Ναύαρχους, δημιουργήθηκαν αρκετά ερωτήματα ως προς την εφαρμογή της, όπως, με ποιον τρόπο θα επιβάλλονταν η ανακωχή στον Ιμπραήμ, δίχως της

³⁵⁶ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 211.

³⁵⁷ Ο.π (1974), σελ. 211.

³⁵⁸ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 121.

³⁵⁹ Ο.π (2016), σελ. 122.

³⁶⁰ Ο.π (1974), σελ. 212.

χρήση των όπλων, τα οποία δεν απαντήθηκαν από καμμία ευρωπαϊκή δύναμη. Εφόσον, λοιπόν, η Συνθήκη ήταν αόριστη και ασαφής, η τελική απόφαση της εφαρμογής της μεταβιβάζονταν αυτομάτως στα χέρια εκείνων που είχαν την άμεση επαφή με τα πραγματικά γεγονότα. Δηλαδή, οι τρεις Ναύαρχοι παραδόξως, καλούνταν με τη χρήση των πυροβόλων να καλύψουν και να συμπληρώσουν τα υφιστάμενα κενά.

Παράλληλα, μια ακόμη αιτία για την Ναυμαχία ήταν, η συνεχιζόμενη δράση των Ελλήνων τον Σεπτέμβριο του 1827, περίοδο κατά την οποία ο Ιμπραήμ συνομιλούσε με τους Κόδριγκτον και Δεριγνύ για την ανακωχή των εχθροπραξιών. Η δράση, λοιπόν, των Ελλήνων έδωσε την αφορμή στον Ιμπραήμ να αθετήσει το λόγο του και να αποστείλει δύο Μοίρες του στόλου του στον Πατραϊκό κόλπο. Το γεγονός αυτό, μαζί με την μαζική ερήμωση της Πελοποννήσου από τις δυνάμεις του, οδήγησαν τον Κόδριγκτον στη λήψη της απόφασης να εισπλεύσει ο στόλος των συμμάχων στον όρμο του Ναβαρίνου, τηρώντας βέβαια τις αποφάσεις που είχαν ληφθεί από κοινού με τους Ναυάρχους, συμφώνως του πρωτοκόλλου της 18ης Οκτωβρίου 1827. Συνάμα, η αποτυχία επίδοσης του τελεσιγράφου των τριών Ναυάρχων στον Ιμπραήμ στην Καλαμάτα, όπου για ακόμη μια φορά τονίζονταν η αναγκαιότητα κατάπαυσης των εχθροπραξιών, θεωρείται ως τελευταία αιτία εισόδου του συμμαχικού στόλου στο Ναβαρίνο.

Μαζί με αυτά, σημαντικός παράγοντας που δύναται να θεωρηθεί ως μια ακόμη αιτία έναρξης της Ναυμαχίας, ήταν η αντίληψη του Κόδριγκτον για τους Οθωμανούς. Τόσο ο Άγγλος, όσο και ο Γάλλος Ναύαρχος αντιμετώπιζαν τους Οθωμανούς με αλαζονεία. Χαρακτηριστικά, κατά την πρώτη τους συνάντηση στην Σμύρνη, τον Αύγουστο του 1827, ο Δεριγνύ είχε τονίσει ότι, *«η Πύλη θα αντιστέκονταν στην αποδοχή των όρων της Συνθήκης, αλλά ορισμένες βολές πυροβόλου, σίγουρα θα προκαλούσε την υποταγή της.»*³⁶¹ Την αλαζονική αντιμετώπιση που πρέσβευε ο Κόδριγκτον προς τους Οθωμανούς, δύναται να εκμαιευθεί από τα γραφόμενα του προς τον Φρέντερικ Άνταμ, στις 19 Αυγούστου 1827. Εκεί, ο Κόδριγκτον ισχυρίζονταν ότι ο αλαζονικός τρόπος αντιμετώπισης προς τους Οθωμανούς, ήταν το καλύτερο μέσο, ώστε να κρατήσει ζωντανή την εικόνα ισχύος του συμμαχικού στόλου και να τους εμποδίσει να προκαλέσουν την κινητοποίηση αυτής την ισχύος.³⁶² Ουσιαστικά, ο Ναύαρχος Κόδριγκτον με τη στάση αυτή, επιθυμούσε να αιφνιδιάσει τους αντιπάλους του, με την εντυπωσιακή δύναμη του ενωμένου στόλου και να

³⁶¹ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 213.

³⁶² Ο.π (1974), σελ. 213.

επιβάλλει τις επιθυμίες τους, απαντώντας στους Οθωμανούς ότι, «δεν ήλθα να λάβω διαταγές, αλλά να δώσω»³⁶³. Επομένως, αυτή η αποφασιστικότητα του Άγγλου Ναυάρχου, καταδείκνυε έναν άνθρωπο που δεν επιθυμούσε να προβάλει την ματαιοδοξία του, αλλά αυτό που έπρατε ήταν το αποτελεσματικότερο για το σύνολο. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα από το βιβλίο του Woodhouse M.C. (2016), *Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου*, σχετικό με το ήθος και τον χαρακτήρα του Ναυάρχου Κόδριγκτον, «[...] Ο Κόδριγκτον κατείχε εκείνη την ιδιαίτερη ιδιότητα της φυλής, της γενιάς και του επαγγέλματός του: τον συνδυασμό μιας φοβερής ορμητικότητας στη δράση με έναν πολύ ανθρώπινο και άμεμπτο χαρακτήρα στην προσωπική του ζωή»³⁶⁴.

Δεν αποκλείεται, πάντως, με αυτά που έγραψαν οι Ναύαρχοι στο πρωτόκολλο της 18ης Οκτωβρίου 1827, να ήθελαν να δείξουν και στις συμμαχικές κυβερνήσεις, ιδίως την αγγλική, ότι η ενέργειά τους δεν αποφασίστηκε άκριτα και δεν αποσκοπούσε στην πρόκληση μιας θερμής αντιπαράθεσης με τους Οθωμανούς. Ωστόσο, τα γεγονότα σύντομα θα έδειχνα ότι οι προσδοκίες του Κόδριγκτον ήταν αβάσιμες, επειδή δεν γνώριζε αρκετά την ψυχροσύνη των Οθωμανών. Δεν μπορούσε, επομένως, να προνοήσει πως όταν θα βρίσκονταν σε αδιέξοδη θέση, θα προτιμούσαν να πολεμήσουν με φανατισμό για την τιμή τους, παρά να υποκύψουν αμαχητί.³⁶⁵

Τέλος, ο Ναύαρχος Δεριγνύ, μετά την απόφαση των τριών Ναυάρχων και διαβλέποντας την πιθανότητα της σύγκρουσης με τον οθωμανο-αιγυπτιακό στόλο, εντός του κόλπου του Ναβαρίνου, ένιωθε την ανάγκη, οι Γάλλοι συμπατριώτες του, που προσέφεραν τις υπηρεσίες τους στον αιγυπτιακό στόλο, να απομακρυνθούν. Για αυτό τον σκοπό, στις 15 Οκτωβρίου 1827, συνέταξε επιστολή προς τον αρχηγό της γαλλικής δύναμης Πλοίαρχο Λετελιέ, με την οποία τόνιζε τους κινδύνους που διέτρεχαν αν παρέμεναν στα αιγυπτιακά πλοία και επισήμαινε το ενδεχόμενο να βρεθούν αντιμέτωποι με τη σημαία της πατρίδας τους. Έτσι, στις 17 Οκτωβρίου 1827, οι Γάλλοι αξιωματικοί, συσκέφθηκαν στην καμπίνα του Λετελιέ, επί της ναυαρχίδας του Μοχαρέμ μπέη και αποφάσισαν να αποχωρήσουν. Ο Αιγύπτιος Ναύαρχος αποδέχτηκε, με λύπη την απόφασή τους και προσφέρθηκε να διαθέσει μία κορβέτα για τη μεταφορά τους στην Αλεξάνδρεια. Οι Γάλλοι αξιωματικοί, όμως, επέβησαν στο αυστριακό εμπορικό μπρίκι *Giacomo*, εκτός από τον αρχηγό τους Πλοίαρχο Λετελιέ, όπου παρέμεινε στην ακτή ως ασθενής. Κατά την άποψη όμως του Κόδριγκτον,

³⁶³ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 112.

³⁶⁴ Ο.π (2016), σελ. 34.

³⁶⁵ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 712.

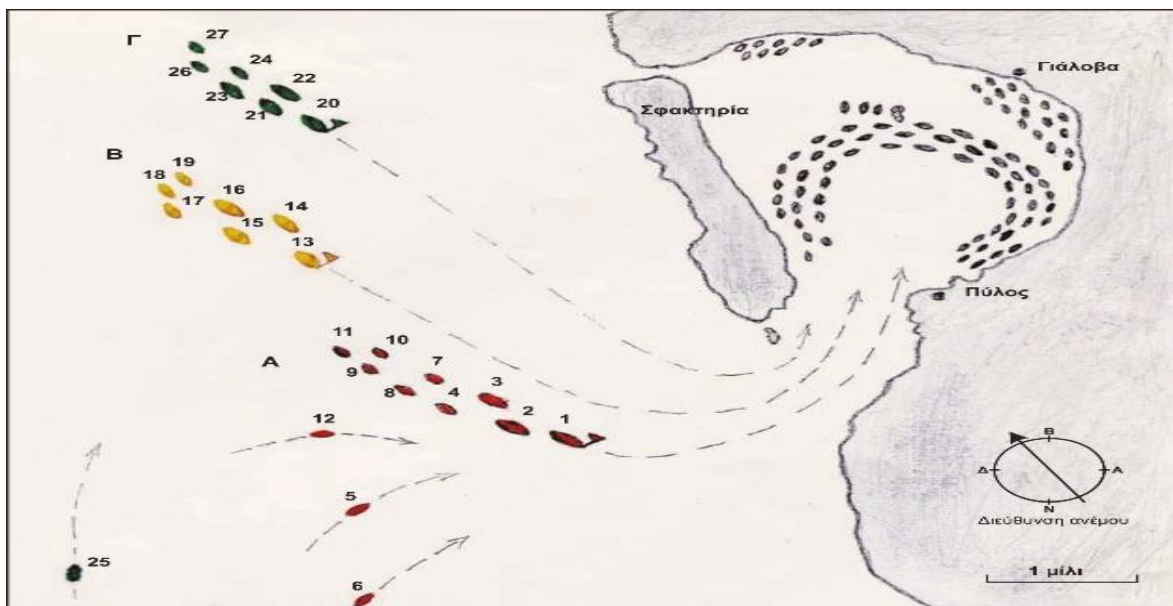
διατήρησε τις υπηρεσίες του προς τους Αιγύπτιους, τουλάχιστον μέχρι την έναρξη της ναυμαχίας.³⁶⁶

³⁶⁶ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 84-85.

5.2 Οι φάσεις και η επιχειρησιακή διάσταση της Ναυμαχίας

Οι μαρτυρίες που έχουν διασωθεί για την Ναυμαχία του Ναβαρίνου και τα γεγονότα της 20ης Οκτωβρίου 1827 είναι αξιόλογες και αρκετές σε αριθμό. Είναι οι αναφορές των Διοικητών των Μοιρών προς τις κυβερνήσεις τους, οι αφηγήσεις από αυτόπτες μάρτυρες, αλλά προ παντός τα ημερολόγια των πολεμικών πλοίων. Ενδεικτικά, από τη ναυαρχίδα του Κόδριγκτον *Asia* έχουν διασωθεί τρία ημερολόγια. Το πρώτο, από τον Διοικητή της Μοίρας, Ναύαρχο Κόδριγκτον, το δεύτερο από τον κυβερνήτη του *Asia* πλοίαρχο Κάρσον (Curson), ενώ το τρίτο από τον Χάρρυ Κόδριγκτον, γιο του Ναυάρχου που υπηρετούσε στο *Asia* ως δόκιμος. Βάσει αυτών των πληροφοριών, θα επιχειρηθεί να αποτυπωθεί η διάταξη των αντίπαλων ναυτικών δυνάμεων εντός του όρμου του Ναβαρίνου πριν από το ξέσπασμα της πολεμικής δραστηριότητας.

Πληροφορίες για την διάταξη των οθωμανο-αιγυπτιακών πλοίων, ο Κόδριγκτον είχε λάβει από τον πλοίαρχο Fellowes, ο οποίος, με το *Dartmouth*, στις 17 Οκτωβρίου 1827 είχε εισπλεύσει στον όρμο του Ναβαρίνου. Η διάταξη των οθωμανο-αιγυπτιακών πλοίων είχε σχεδιασθεί πολύ καλά από την ομάδα των Γάλλων αξιωματικών, υπό τον πλοίαρχο Λετελιέ. Τα πλοία είχαν τοποθετηθεί σε τρεις επάλληλες ημικυκλικές γραμμές και η όλη διάταξη είχε το σχήμα πετάλου, με το ανοικτό μέρος του να βλέπει προς την είσοδο του όρμου.³⁶⁷

Χάρτης 5-1. Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου (Αρχική Φάση). Διάταξη δυνάμεων των αντίπαλων στόλων.

³⁶⁷ Παράρτημα «B», Χάρτης 5-1. Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου (Αρχική Φάση). Διάταξη δυνάμεων των αντίπαλων στόλων, σελ. 179.

Σύμφωνα με στοιχεία, τα οθωμανο-αιγυπτιακά πλοία στην εσωτερική (κύρια) γραμμή, είχαν τοποθετηθεί ως εξής: στην αριστερή (ανατολική) πτέρυγα, αρχίζοντας από την άκρη του Νεόκαστρου προς τη μικρονησίδα Μαραθονήσι, βρίσκονταν αγκυροβολημένες, κατά σειρά, οι αιγυπτιακές δίκροτες φρεγάτες *Ihsaniye* (64 πυρ.), *Süreyya* (56 πυρ.), πλαισιωμένη από 2 φρεγάτες των 44 πυρ., και μετά η ναυαρχίδα του Μοχάρεμ Μπέη, *Murschid-i Gihad* (62 πυρ.). Αμέσως προς βορρά, είχαν πάρει θέσεις η ναυαρχίδα του Καπετάν μπέη Μουσταφά (μάλλον το *Gouch-i Revan* των 84 πυρ.), ένα άλλο πλοίο της γραμμής (74 πυρ.) και μετά η αιγυπτιακή δίκροτη φρεγάτα *Sirigihad* (60 πυρ.). Το τελευταίο μέρος της αριστερής πτέρυγας, συμπλήρωναν μία φρεγάτα (50 πυρ.), ένα πλοίο της γραμμής (74 πυρ.) και μία ακόμη μεγάλη φρεγάτα. Στην κορυφή του πετάλου υπήρχε η ναυαρχίδα του Ταχέρ πασά (60 πυρ.), πλαισιωμένη από δύο μεγάλες φρεγάτες (60 πυρ.). Η φρεγάτα με το σήμα του ρεαλά μπέη Χαλήλ ήταν αγκυροβολημένη μετά, κι αυτή ανάμεσα σε δύο μεγάλες φρεγάτες, και τη δεξιά (δυτική) πτέρυγα του πετάλου συμπλήρωναν έξι ακόμη φρεγάτες και τέσσερις κορβέτες.³⁶⁸

Τη δεύτερη γραμμή του πετάλου σχημάτιζαν οι υπόλοιπες μικρές φρεγάτες και οι μεγάλες κορβέτες, αγκυροβολημένες στα διάκενα (300-400 γιάρδων) που άφηναν μεταξύ τους τα μεγάλα πλοία της εσωτερικής γραμμής, έτσι είχαν ελεύθερο τομέα βολής προς το κέντρο του όρμου. Η τρίτη γραμμή από μερικές κορβέτες, αλλά κυρίως μπρίκια και γολέτες, ολοκλήρωνε τη διάταξη του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου, ενώ τρία τυνησιακά πλοία (δύο φρεγάτες και ένα μπρίκι), συνεργαζόμενα με το μουσουλμανικό στόλο, ήταν αγκυροβολημένα κοντά στο Μαραθονήσι. Τα έξι αιγυπτιακά πυρπολικά είχαν πάρει θέσεις ανά τρία, στις δύο πλευρές της εισόδου του όρμου. Επίσης, υπήρχαν 41 μεταγωγικά, μεταξύ των οποίων οκτώ αυστριακά, αγκυροβολημένα κοντά στην ανατολική ακτή του όρμου.³⁶⁹

Στις 18η Οκτωβρίου 1827, τα συμμαχικά πλοία βρίσκονταν σε απόσταση μερικών μιλίων από την είσοδο του όρμου του Ναβαρίνου. Η απόφαση να εισέλθουν στον όρμο είχε ήδη ληφθεί, αλλά η άπνοια δεν επέτρεπε να υλοποιηθεί με ακρίβεια το επιχειρησιακό σχέδιο. Η γαλήνη, που συνεχίστηκε και την επόμενη ημέρα, κράτησε τα πλοία καθλωμένα, με τα ρωσικά περισσότερο απομακρυσμένα προς βορρά. Από τον συμμαχικό στόλο απουσίαζαν τρία πλοία, δύο αγγλικά, το *Philomel*, το *Cambrian* και ένα ρωσικό, το *Konstantin*, που είχαν σταλεί στην Καλαμάτα. Ο Κόδριγκτον ήταν ανήσυχος, καθώς αργούσαν να εμφανιστούν.

³⁶⁸ Μέντελσον-Μπαρτόλντι Κ. (1894), σελ. 761.

³⁶⁹ Ο.π (1894), σελ. 762-766.

Τότε, έδωσε εντολή στη φρεγάτα *Glasgow* να πλεύσει προς συνάντησή τους και να τα ειδοποιήσει να επιστρέψουν το ταχύτερο. Στο ημερολόγιο του Ναυάρχου Κόδριγκτον σημειώθηκε ότι, τα πλοία που μετείχαν στην αποστολή των συμμάχων στην Καλαμάτα επέστρεψαν δίχως να αποτυπωθεί η ακριβής ώρα κατάπλου. Το σίγουρο ήταν ότι, πλέον ο συμμαχικός στόλος ήταν πλήρης και έτοιμος για κάθε ενδεχόμενο.³⁷⁰

Το πρωί της 19ης Οκτωβρίου 1827, ο Ναύαρχος Κόδριγκτον συγκέντρωσε επί του *Asia* τους επιτελείς του και τους πλοιάρχους των μεγάλων πλοίων και τους εξήγησε τις προθέσεις του και το συμφωνημένο με τους άλλους δύο Ναυάρχους σχέδιο είσπλου του συμμαχικού στόλου στον όρμο του Ναβαρίνου. Συνόψισε, επίσης, τις εντολές του σε μία γραπτή διαταγή, που την έστειλε σε όλα τα πλοία, γράφοντας τους τα ακόλουθα: «Φαίνεται ότι τα αιγυπτιακά πλοία, στα οποία επιβαίνουν οι Γάλλοι αξιωματικοί, είναι αυτά στο νότιο-ανατολικότερο μέρος (του όρμου). Η Α.Ε. ο υποναύαρχος *Ιπότης de Rigny* πρέπει να τοποθετήσει το στόλο του απέναντί τους (κατά το εγκάρσιο). Καθώς το επόμενο στη σειρά φαίνεται να είναι το πλοίο της *Γραμμής* με ναυαρχικό σήμα στον ιστό του (επρόκειτο για το πλοίο του καπετάν μπέη Μουσταφά), προτίθεμαι να τοποθετήσω το *Asia* εγκάρσια απέναντί του και τα *Genoa* και *Albion* αμέσως μετά το *Asia*. Επιθυμώ η Α.Ε. ο υποναύαρχος κόμης *Heiden* να έχει την καλοσύνη να τοποθετήσει το στολίσκο του στη συνέχεια των αγγλικών πλοίων της *Γραμμής*. Οι ρωσικές φρεγάτες μπορούν τότε να απασχολήσουν τα τουρκικά πλοία που βρίσκονται στη συνέχεια των (παρατεταγμένων) προς τα ρωσικά πλοία της *Γραμμής*. Οι αγγλικές φρεγάτες θα παραταχθούν απέναντι στα τουρκικά πλοία, που θα βρίσκονται στη δυτική πλευρά του όρμου με την πλευρά τους προς τα αγγλικά πλοία της *Γραμμής*. Και οι γαλλικές φρεγάτες θα παραταχθούν κατά τον ίδιο τρόπο, ώστε να απασχολήσουν τις τουρκικές φρεγάτες (στη δυτική πλευρά), που θα βρίσκονται με την πλευρά τους προς τα γαλλικά πλοία της *Γραμμής*. Αν ο χρόνος επιτρέψει, πριν από οιαδήποτε εχθροπραξία διενεργηθεί από τον τουρκικό στόλο, τα πλοία θα αμφιδετηθούν με πλαγιοδέτη σε κάθε άγκυρα. Κανείς πυροβολισμός δεν θα ριχτεί από τον ενωμένο στόλο, χωρίς να γίνει σήμα για το σκοπό αυτό, εκτός αν (πυροβολισμός) ριχτεί από κάποιο τουρκικό πλοίο, οπότε το πλοίο (ή πλοία) που έβαλλαν πρέπει να καταστραφεί(ούν) αμέσως. Οι κορβέτες και τα βρίκια θα είναι υπό τη διοίκηση του πλοιάρχου του *Fellowes* του *Dartmouth* για να απομακρύνουν τα πυρπολικά σε τέτοια θέση, ώστε να μη μπορέσουν να βλάψουν τον ενωμένο στόλο. Σε περίπτωση που θα επακολουθήσει κανονική μάχη και δημιουργηθεί κάποια σύγχυση, η οποία φυσικά θα προέλθει

³⁷⁰ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 717.

απ' αυτή, πρέπει να θυμόμαστε τα λόγια του λόρδου Nelson, *"No captain can do very wrong, who places (lays) his ship alongside of an enemy"*³⁷¹ ».³⁷²

Από το κείμενο της διαταγής του, ο Άγγλος Ναύαρχος, επιθυμούσε να εναρμονίσει τις ενέργειες του ενωμένου συμμαχικού στόλου με το πνεύμα των αμφιλεγόμενων κυβερνητικών οδηγιών που είχαν στείλει οι συμμαχικές χώρες. Ο Κόδριγκτον ήθελε να επιδιώξει την ειρηνική επίλυση του θέματος, ασκώντας ασφυκτική επιτήρηση του οθωμανικού στόλου, μέσα στο ορμητήριό του. Άλλωστε, η πρόθεσή του ήταν να δείξει στους Οθωμανο-Αιγυπτίους ότι, η είσοδος των συμμαχικών πλοίων στον όρμο και οι θέσεις που θα έπαιρναν, δεν έπρεπε να θεωρήσουν πως αποτελούσε εχθρική πράξη απέναντί τους. Από την άλλη, θεωρούσε ότι σε πολεμική περίσταση δεν θα οδηγούσε τα πλοία του στο κέντρο του όρμου για να δεχτούν τα διασταυρούμενα εχθρικά πυρά, αλλά θα διασπούσε την οθωμανο-αιγυπτιακή παράταξη και κινούμενος κυκλικά, μεταξύ αυτής και της ακτής, θα περιέβαλλε τα πλοία της από τα νότια.³⁷³ Ωστόσο, στην πράξη, μία τέτοια ενέργεια θα ήταν παρακινδυνευμένη, αφού ο χώρος μεταξύ της ακτής και της οθωμανικής παράταξης ήταν πολύ περιορισμένος και τα νερά αβαθή.

Πάντως, ο Κόδριγκτον, με το σχέδιό του, φρόντιζε να καλύψει και το ενδεχόμενο η κατάσταση να τεθεί εκτός ελέγχου, μετά την είσοδο των συμμαχικών πλοίων στον όρμο και να καταλήξει σε θερμή σύγκρουση με τον οθωμανο-αιγυπτιακό στόλο. Καθόρισε τα συμμαχικά πλοία να αγκυροβολήσουν απέναντι στα μεγαλύτερα αντίπαλα πλοία της εσωτερικής γραμμής και να είναι προετοιμασμένα για μια στατική μάχη, μέσα σ' ένα πολύ περιορισμένο χώρο, μόλις τεσσάρων τετραγωνικών μιλίων. Ουσιαστικά, στη Ναυμαχία του Ναβαρίνου, από όλες τις ναυτικές τακτικές που διέθετε στη φαρέτρα του ο Κόδριγκτον, εφαρμόστηκε η ναυτική τακτική της επ' αγκύρας μάχης. Το κύριο μέλημα των συμμαχικών πλοίων θα ήταν να εμποδίσουν τα αντίπαλα πλοία να βάλλουν συγκεντρωτικά προς το κέντρο του όρμου και να εξουδετερώσουν τα αιγυπτιακά πυρπολικά. Η επιτυχία του απλού αυτού σχεδίου προϋπέθετε ότι όλα τα συμμαχικά πλοία θα εισέπλεαν ανενόχλητα στον όρμο και θα έπαιρναν τις θέσεις τους με χρονική άνεση. Όμως, κάτι τέτοιο δεν συνέβη και το σχέδιο είχε μερική εφαρμογή, η δε ναυμαχία που ακολούθησε εξελίχθηκε μοιραία σε

³⁷¹ Η φράση ανήκει στον Άγγλο Ναύαρχο Οράτιο Νέλσον κατά την διάρκεια της Ναυμαχίας του Τραφάλγκαρ το 1805 (μετάφραση: *Κανένας καπετάνιος δεν μπορεί να κάνει πολύ μεγάλο λάθος, όταν τοποθετεί το πλοίο του δίπλα σε ένα εχθρικό*) (1/7/2021)

Ανακτήθηκε από: <https://www.bl.uk/learning/timeline/item106127.html>

³⁷² Bourchier (Lady) (1873), Volume II, σελ. 68-69.

³⁷³ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 114.

ανεξάρτητες συμπλοκές μεταξύ δύο πλοίων ή ολιγάριθμων - αλληλοϋποστηριζόμενων- ομάδων πλοίων.³⁷⁴

Ο Κόδριγκτον, με το εγκεκριμένο ναυτικό σχέδιο, πρόσεξε ιδιαίτερα να διαχωρίσει τον ρωσικό στολίσκο από τον γαλλικό, τοποθετώντας μεταξύ τους τα αγγλικά πλοία της γραμμής, για να αποφύγει τυχόν δυσάρεστα συμβάντα, εξαιτίας των πικρών αναμνήσεων που είχαν οι χώρες τους από την περίοδο των Ναπολεόντειων πολέμων. Η όποια ανησυχία του, όμως, διαψεύστηκε γιατί οι Γάλλοι συνεργάστηκαν άψογα με τους Ρώσους κατά την ναυμαχία. Το ίδιο πνεύμα συνεργασίας έδειξαν οι Γάλλοι και προς τους Άγγλους συναδέλφους τους, παρά τη μάλλον άστοχη έμπνευση του Κόδριγκτον να επικαλεστεί την προτροπή του μεγάλου αντιπάλου τους, του Ναυάρχου Νέλσον, προς τους πλοιάρχους του, όταν αυτοί πολεμούσαν εναντίον τους. Εύστοχη, όμως, υπήρξε η απόφαση του Άγγλου Ναυάρχου να διατάξει τα γαλλικά πλοία αντιμέτωπα με τις αιγυπτιακές φρεγάτες, στις οποίες επέβαιναν οι Γάλλοι αξιωματικοί, υπό τον πλοίαρχο Λετελιέ, ως σύμβουλοι του Μοχαρέμ μπέη. Η παρουσία τους στα αιγυπτιακά πλοία είχε δυσαρεστήσει τον Κόδριγκτον και προβλημάτιζε Ναύαρχο Δεριγνύ. Εξάλλου, ο Γάλλος Ναύαρχος επιχείρησε ανεπιτυχώς να τους απομακρύνει από τον αιγυπτιακό στόλο, στον οποίο προσέφεραν πολύτιμες υπηρεσίες, οργανωτικής και επιχειρησιακής φύσης. Όταν τα πράγματα έφτασαν σε κρίσιμο σημείο, ο Δεριγνύ, υπό την πίεση και του Κόδριγκτον, υποχρεώθηκε να γίνει πιο κατηγορηματικός προς τους συμπατριώτες του.³⁷⁵

Η 20η Οκτωβρίου 1827 ξημέρωσε με άπνοια, αλλά περίπου στις 10.00 το πρωί έπνευσε ασθενής Νότιο-Ανατολικός άνεμος, επιτρέποντας στα συμμαχικά πλοία να απάρουν προς τον όρμο του Ναβαρίνου. Το μεσημέρι ο άνεμος δυνάμωσε αρκετά, ώστε να φουσκώσει τα πανιά των πλοίων και ο Κόδριγκτον σήμανε στον συμμαχικό στόλο να ξεκινήσει την προσπέλαση προς την είσοδο του όρμου σε δύο στήλες, με τα ίχνη του πλοίου γραμμής *Asia* να ακολουθούν τα πλοία γραμμής *Genoa*, *Albion* και οι φρεγάτες *Dartmouth*, *Cambrian* και *Glasgow* και η *Talbot*, καθώς και τα μπρίκια *Rose*, *Mosquito*, *Brisk* και *Philomel*.³⁷⁶ Τον αγγλικό στόλο και σε γραμμή παραγωγής ακολουθήσε ο γαλλικός στόλος με τον Ναύαρχο Δεριγνύ να επιβαίνει στη φρεγάτα *Sirene* και να ακολουθούν τα πλοία γραμμής *Scipion*, *Trident* και *Breslaw*. Η φρεγάτα *Armide* ήταν τοποθετημένη στην αριστερή πλευρά της ναυαρχίδας *Sirene* και ακολουθούσαν οι γολέτες *Alcyone* και

³⁷⁴ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 716.

³⁷⁵ Jurien de la Graviere (1894), σελ. 277.

³⁷⁶ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 89.

Daphne.³⁷⁷ Στην αριστερή πλευρά και υπήνεμα σε απόσταση μερικών μιλίων της αγγλο-γαλλικής γραμμής, έπλεαν, επίσης, σε γραμμή παραγωγής τα ρωσικά πλοία. Πρώτη ήταν η ναυαρχίδα *Azoff* του Χέυδεν και ακολουθούσαν τα πλοία γραμμής *Gangoud*, *Ezekiel* και *Alexander Nevsky*, καθώς, επίσης και οι φρεγάτες *Provornyi*, *Konstantin*, *Elena* και *Kastor*.^{378, 379}

Στις 13.30 ο Κόδριγκτον σήμανε στα πλοία να προετοιμαστούν για δράση. Στις 14.00 η αγγλική ναυαρχίδα περνούσε την είσοδο του όρμου ανενόχλητη, σε κοντινή απόσταση από τα επάκτια πυροβολεία των δύο πλευρών. Ένας μόνο άσφαιρος κανονιοβολισμός ρίχτηκε από ένα πυροβολείο, μάλλον για να γνωστοποιήσει την είσοδο των συμμαχικών πλοίων στους Μουσουλμάνους Ναυάρχους. Αμέσως μία μικρή βάρκα, σταλμένη από την αιγυπτιακή ναυαρχίδα, πλησίασε το *Asia* και ζήτησε από τον Κόδριγκτον, προφανώς με εντολή του Μοχαρέμ μπέη, να μην επιμείνει στην είσοδο του συμμαχικού στόλου στον όρμο. Ο Άγγλος Ναύαρχος συνέχισε τον πλου, έως ότου το *Asia* έφτασε, δέκα λεπτά αργότερα, στην ανατολική πτέρυγα του πετάλου που σχημάτιζε ο οθωμανο-αιγυπτιακός στόλος και αγκυροβόλησε ανάμεσα στα ναυαρχικά πλοία του καπετάν μπέη Μουσταφά και του Μοχαρέμ μπέη, αλλά και μέσα στην ακτίνα βολής δύο εχθρικών φρεγατών.³⁸⁰

Η ώρα ήταν περίπου 14.15, όταν τα *Genoa* και *Albion* προσπέρασαν το *Asia* και αγκυροβόλησαν διαδοχικά, λίγο βορειότερα, σε αποστάσεις 200-250 γιάρδων μεταξύ τους. Και τα τρία αγγλικά πλοία της γραμμής έλαβαν θέση κοντά σε ένα ή δύο από τα κύρια οθωμανο-αιγυπτιακά πλοία γραμμής και δίκροτες φρεγάτες. Την ίδια στιγμή, το *Dartmouth* αγκυροβολούσε κοντά στο τέλος της γραμμής των οθωμανο-αιγυπτιακών πλοίων, στη νότιο-ανατολική γωνία του όρμου, έχοντας την αποστολή να επιτηρεί τα πυρπολικά. Στο σύντομο αυτό χρονικό διάστημα, ο αξιωματικός, που είχε σταλεί από τον Μοχαρέμ μπέη για να συναντήσει το *Asia* στην είσοδο του όρμου, αποβιβάστηκε στην ακτή και τρέχοντας έφτασε σε μία σκηνή στον λόφο του Νεόκαστρου. Προφανώς, ανέφερε τις κινήσεις του Κόδριγκτον και έτσι μια κόκκινη σημαία υψώθηκε, ενώ από τις επάλξεις του κάστρου ρίχτηκε μια άσφαιρη, συνθηματική, βολή.³⁸¹

³⁷⁷ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 89.

³⁷⁸ Ο.π. (1927), σελ. 89.

³⁷⁹ Βλέπε Παράρτημα «Β», Χάρτης 5-1. Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου (Αρχική Φάση). Διάταξη δυνάμεων των αντίπαλων στόλων, σελ. 179.

³⁸⁰ Βακαλόπουλος Α. (1975), σελ. 468.

³⁸¹ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 127.

Αμέσως μετά, μία βάρκα έφυγε από το πλοίο του Καπετάν μπέη και κατευθύνθηκε προς την αιγυπτιακή ναυαρχίδα. Μετά από σύντομη στάση συνέχισε προς το πλησιέστερο πυρπολικό, περνώντας βιαστικά δίπλα από το *Dartmouth*, που μόλις είχε αγκυροβολήσει μεταξύ της αιγυπτιακής φρεγάτας *Ihsanieh* και του πυρπολικού. Όταν έφτασε και πλεύρισε στο πυρπολικό, οι επιβαίνοντες στη βάρκα ανέβηκαν στο κατάστρωμά του και άρχισαν αμέσως να το προετοιμάζουν. Ο πλοίαρχος Fellowes αντιλήφθηκε πως ετοιμάζαν την πυροδότηση του πυρπολικού και τότε, όπως έγραψε στην αναφορά του προς τον Ναύαρχο Κόδριγκτον «αισθάνθηκε ότι ήταν απολύτως απαραίτητο να λάβει άμεσα μέτρα που θα εμποδίζαν την καταστροφή του στόλου, η οποία, όπως προετοιμάζονταν φαινόταν αναπόφευκτη»³⁸². Ο κυβερνήτης του *Dartmouth* έστειλε γρήγορα με μία βάρκα τον πρώτο υποπλοίαρχο και του έδωσε την εντολή να εξηγήσει στο πλήρωμα του πυρπολικού ότι, αν παρέμενε ήσυχο δεν θα πάθαινε καμιά ζημιά. Αλλά, επειδή η θέση του πυρπολικού αποτελούσε μεγάλο κίνδυνο για τον συμμαχικό στόλο, επιθυμούσε να το εγκαταλείψουν με τις βάρκες τους ή να το μετακινήσουν μακριά προς την ακτή. Καθώς η αγγλική βάρκα απομακρυνόταν από τη φρεγάτα, ο Fellowes φώναξε προς τον υποπλοίαρχο «να μην ξεχάσει πως δεν πρέπει να γίνει καμία εχθρική πράξη από μέρους μας, υπό οιασδήποτε περίπτωσης».³⁸³

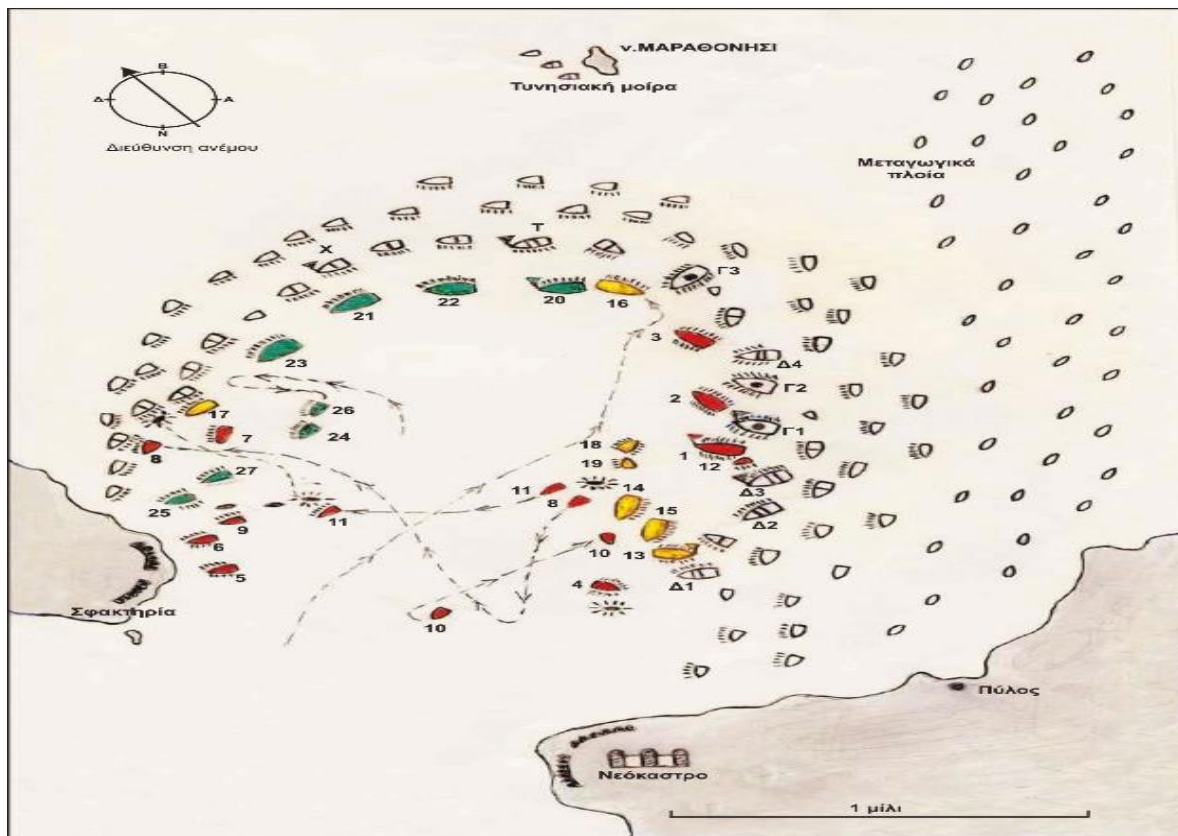
Το γεγονός αυτό ήταν η αιτία έκρηξης της αιματηρής ναυμαχίας. Ποτέ άλλοτε ένα «τυχαίο» γεγονός δεν είχε τόσο σημαντικό αποτέλεσμα. Συνεχίζοντας, όταν η αγγλική βάρκα πλησίασε από την πρύμνη το πυρπολικό σταμάτησε να κωπηλατεί, ο λέμβαρχος δέχτηκε μία σφαίρα και έπεσε νεκρός, τη στιγμή που ο υποπλοίαρχος προσπαθούσε με νοήματα να εξηγήσει στον Αιγύπτιο καπετάνιο ότι δεν είχε πρόθεση να επιτεθεί. Παρότι ο Άγγλος αξιωματικός συνέχισε τα καθησυχαστικά νοήματα και μετά το θάνατο του λεμβάρχου, τα πυρά από το πυρπολικό συνεχίστηκαν με αποτέλεσμα το θάνατο και τραυματισμό και των υπόλοιπων Άγγλων ναυτών. Ταυτόχρονα, παρατηρήθηκε από το *Dartmouth* ότι μερικοί ναύτες του πυρπολικού ανέφλεξαν την πυρίτιδα στο πλοίο. Οπότε, ο Fellowes έστειλε τη μεγάλη άκατο, με τον υποπλοίαρχο Fitzroy, για να το ρυμουλκήσει μακριά από το πλοίο. Κατά τη διαδρομή της η άκατος συνάντησε τη βάρκα του αναφλεγέντος πυρπολικού, που μετέφερε το πλήρωμά του προς την ακτή. Οι Μουσουλμάνοι άνοιξαν αμέσως πυρ με μουσκέτα³⁸⁴ και ο πρώτος νεκρός στην άκατο ήταν ο υποπλοίαρχος Fitzroy. Ο Άγγλος κυβερνήτης, βλέποντας τα όσα συνέβαιναν, διέταξε τους ναύτες της

³⁸² Bouchier (Lady) (1873), Volume II, σελ.135-136.

³⁸³ Αλεξανδρής Κ. Α (1930), σελ. 138.

³⁸⁴ **Μουσκέτο**: παλαιό εμπροσθογεμές, φορητό πυροβόλο όπλο, που χρησιμοποιήθηκε κυρίως από τον 16ο μέχρι και τον 19ο αιώνα. [Μπαμπινιώτης Γ. (2002), σελ. 1127.]

φρεγάτας να καλύψουν με πυρά την υποχώρηση των δύο λέμβων, τις οποίες, αφού ενίσχυσε με ναύτες, έστειλε ξανά για να απομακρύνουν το φλεγόμενο πυρπολικό. Σχεδόν την ίδια στιγμή δύο βλήματα πυροβόλου, από αιγυπτιακή κορβέτα της δεύτερης γραμμής, σήμαναν την έναρξη ανταλλαγής κανονιοβολισμών μεταξύ των πλοίων. Το ένα βλήμα πέρασε μόλις ψηλότερα από την κουπαστή του *Dartmouth* και το δεύτερο χτύπησε τη γαλλική ναυαρχίδα

Χάρτης 5-2. Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου (Τελική Φάση). Θέσεις και μετακινήσεις αντίπαλων στόλων εντός του όρμου του Ναβαρίνου.

Sirene που τότε αγκυροβολούσε, ενώ πίσω της πλησίαζε αργά το *Scipion* για να πάρει τη θέση του. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η αφροσύνη της αιγυπτιακής κορβέτας να βάλλει προκάλεσε την έναρξη της μάχης.³⁸⁵

Επίσης, βέβαιο ήταν ότι οι αντίπαλοι Ναύαρχοι δεν είχαν καμιά πρόθεση να εξοργίσουν τους συμμάχους με ένα θανατηφόρο επεισόδιο, όπως αυτό με την άκατο του Fitzroy. Τόσο ο Ταχέρ πασάς, όσο και ο Μοχαρέμ μπέη απέφυγαν να εμπλέξουν τις ναυαρχίδες τους στη μάχη, προτού αυτή γενικευθεί. Αλλά και οι σύμμαχοι Ναύαρχοι

³⁸⁵ Βλέπε Παράρτημα «Β», Χάρτης 5-2. Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου (Τελική Φάση). Θέσεις και μετακινήσεις αντίπαλων στόλων εντός του όρμου του Ναβαρίνου, σελ. 181.

έδειξαν αυτοσυγκράτηση και η κλιμάκωση της σύγκρουσης φαίνεται πως οφείλονταν στο λανθασμένο υπολογισμό τους, αλλά και στην έλλειψη ψυχραιμίας από την πλευρά των Οθωμανο-Αιγυπτίων.³⁸⁶ Με την εξέλιξη αυτή, ο Ναύαρχος Κόδριγκτον στάθηκε αρκετά τυχερός που η ναυμαχία ξεκίνησε με το φως της ημέρας. Αν οι Μουσουλμάνοι δεν πανικοβάλλονταν και περίμεναν, όπως άλλωστε ήταν και το αρχικό τους σχέδιο, να πέσει το σκοτάδι για να χρησιμοποιήσουν τα πυρπολικά τους, ίσως η όλη έκβαση να ήταν εντελώς διαφορετική.³⁸⁷ Κανείς, όμως, δεν αμφέβαλλε προς στιγμήν πως η «ανοησία» των Οθωμανών να βάλουν κατά της λέμβου του Fitzroy στάθηκε η αιτία να ξεκινήσει η ναυμαχία περί ώρας 14.15. Ο Δεριγνύ το επιβεβαίωσε με επιστολή προς την σύζυγό του, γράφοντάς της: «*C' est un malheureux coup tire par Ies Turcs qui a engage l ' affaire*»³⁸⁸.³⁸⁹

Το *Sirene* βρέθηκε παραπλεύρως της δίκροτης αιγυπτιακής φρεγάτας *Ihsaniye* (καπ. Hasan Bey) και ο Δεριγνύ έδωσε εντολή να φωνάξουν, με τον τηλεβόα, στους Αιγυπτίους ότι δεν πρόκειται να βάλλει εναντίον τους, εφόσον και αυτοί έκαναν το ίδιο. Οι Αιγύπτιοι σε απάντηση άνοιξαν πυρ κατά των *Dartmouth* και *Sirene*, προκαλώντας, μάλιστα, το θάνατο ενός ναύτη στη γαλλική ναυαρχίδα. Η ώρα ήταν 14.30, όταν ο Ναύαρχος Δεριγνύ διέταξε να ανταποδώσουν τα πυρά και τότε άρχισαν να βάλλουν και οι παράκτιες πυροβολαρχίες με κύριο στόχο το γαλλικό πλοίο της γραμμής *Trident*, που τρίτο κατά σειρά περνούσε την είσοδο του όρμου. Η σύγκρουση άρχισε γρήγορα να κλιμακώνεται, καθώς και άλλοι κυβερνήτες οθωμανικών και αιγυπτιακών πλοίων έμπαιναν αυτοβούλως στη μάχη. Ωστόσο, ο Αιγύπτιος Ναύαρχος απέφυγε να εμπλακεί στη σύγκρουση και μάλιστα έστειλε ένα αξιωματικό στο *Asia* για να δηλώσει στον Κόδριγκτον ότι, δεν είχε πρόθεση να ανοίξει πυρ και ο Άγγλος Ναύαρχος του απάντησε πως δεν θα έβαλλε αυτός πρώτος. Αντίθετα, ο Οθωμανός Ναύαρχος Μουσταφά άνοιξε πυρ αμέσως εναντίον της αγγλικής ναυαρχίδας, η οποία βρισκόταν σχεδόν σε ίσες αποστάσεις μεταξύ του οθωμανικού *Gouch-i Revan* (*Κινούμενο Βουνό*) του Μουσταφά και του *Murshid-i Gihad* (*Πολεμιστής*) του Μοχαρέμ. Η επί 45 λεπτά αποχή του Μοχαρέμ, έδωσε τη δυνατότητα στο *Asia* να συγκεντρώσει τα πυρά του στην οθωμανική ναυαρχίδα, την οποία σύντομα συνέτριψε, χωρίς δυσκολία, καθώς η ξυλοδομή της εμφάνιζε εκτεταμένη φθορά και ήταν ανεπαρκώς επανδρωμένη.³⁹⁰

³⁸⁶ Μέντελσον-Μπαρτόλντι Κ. (1894), σελ. 765-766.

³⁸⁷ Dakin D. (2010), σελ. 286.

³⁸⁸ *C' est un malheureux coup tire par Ies Turcs qui a engage l ' affaire*. (μετάφραση) *Ήταν ένας ατυχής πυροβολισμός από τους Τούρκους που ξεκίνησε την υπόθεση*.

³⁸⁹ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 131.

³⁹⁰ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 723.

Περίπου 1.000 γιάρδες νοτιότερα, η ναυαρχίδα *Sirene* του Δεριγνύ μονομαχούσε σκληρά με την ισχυρή αιγυπτιακή φρεγάτα *Ihsaniye*. Ενώ το αιγυπτιακό πλοίο, υποστηριζόταν από 4-5 φρεγάτες και κορβέτες, το *Sirene* περίμενε ακόμη να προσεγγίσουν τα γαλλικά πλοία της γραμμής για να το βοηθήσουν. Το πλησιέστερο ήταν το *Scipion*, το οποίο, όμως, βρέθηκε σε κρίσιμη κατάσταση. Βαλλόμενο από τις παράκτιες πυροβολαρχίες και τις οθωμανο-αιγυπτιακές φρεγάτες των δύο πλευρών, δέχτηκε την παρολίγο επιτυχή επίθεση ενός πυρπολικού. Το πλήρωμά του οδήγησε και εγκατέλειψε το σκάφος πολύ κοντά στο *Scipion*, αφού προηγουμένως το ανέφλεξε. Η τύχη και ο άνεμος οδήγησαν το πυρπολικό στην πλώρη του γαλλικού πλοίου και τα ξάρτια του περιπλέχθηκαν στον πρόβολο^{391 392}.

Στην πραγματικότητα, όμως, ο χειρισμός του πλοιάρχου Milius βοηθήθηκε σημαντικά από μία μικρή βάρκα, σταλμένη από το *Trident* που ήδη είχε πάρει θέση ανάμεσα στα *Sirene* και *Scipion*. Η μικρή βάρκα δεν είχε βέβαια τη δύναμη να τραβήξει μακριά το πυρπολικό με το σχοινί που κατάφερε να προσδέσει πάνω του. Αλλά, μόλις το πυρπολικό αποκολλήθηκε, μερικά μεγαλύτερα σκάφη, όπως τα *Dartmouth*, *Rose* και *Philomel* πρόσθεσαν τα ρυμούλκιά τους και το απομάκρυναν. Στη συνέχεια οι γαλλικές γολέτες *Alcyone* και *Daphne* το βύθισαν με τα πυροβόλα τους. Τα *Scipion* και *Trident* ήταν πια ελεύθερα να υποστηρίξουν τη ναυαρχίδα του Δεριγνύ, η οποία συνέχιζε τη θανάσιμη αναμέτρησή της με την αιγυπτιακή φρεγάτα *Ihsaniye*.³⁹³

Ο Δεριγνύ ισχυρίστηκε ότι εξουδετέρωσε την *Ihsanieh* σε λιγότερο από 30 λεπτά της ώρας, αλλά μόνο περί την 16.00 η αιγυπτιακή φρεγάτα μεταβλήθηκε σε φλεγόμενο ναυάγιο και τελικά ανατινάχτηκε. Η *Sirene*, με θρυμματισμένα τα κατάρτια της και αρκετούς νεκρούς και τραυματίες, έστρεψε πια την προσοχή της στο Νεόκαστρο. Με την υποστήριξη των *Trident* και *Scipion*, ο Γάλλος Ναύαρχος ήταν απόλυτα σε θέση να εξουδετερώσει το παράκτιο πυροβολείο, αλλά και όποιο εχθρικό πλοίο, φρεγάτα ή κορβέτα, έβαλλε ακόμη εναντίον των γαλλικών πλοίων. Ο πλοίαρχος Bretonnière, κυβερνήτης του τρίτου γαλλικού πλοίου γραμμής *Breslaw*, καθώς πλησίαζε τα προηγηθέντα τρία άλλα πλοία, εκτίμησε ότι έλεγχε την κατάσταση στην περιοχή τους. Αυτοβούλως, τότε, αποφάσισε να συνεχίσει κινούμενος προς το κέντρο του όρμου και να πάρει θέση μεταξύ του αγγλικού πλοίου γραμμής *Albion* και της θέσης που προοριζόταν για τη ρωσική ναυαρχίδα *Azoff*. Αυτή

³⁹¹ **Πρόβολος:** Το μπομπρέσο, *le mat de misaine*, ο πρώτος ιστός προς την πλώρη. [Κανελλόπουλος Η. Φ. (2015), σελ. 70].

³⁹² Σίμψας Μ. (1974), σελ. 186.

³⁹³ Ο.π (2020), Τόμος Β', σελ. 724.

αποδείχτηκε μια ευφυής και θαρραλέα απόφαση του Γάλλου πλοιάρχου, δεδομένου ότι τα ρωσικά πλοία, που δεν είχαν ακόμη πάρει τις θέσεις τους, επρόκειτο να δοκιμαστούν σε μια σκληρή μάχη, στην οποία τα αγγλικά είχαν ήδη εμπλακεί. Στη μάχη αυτή το *Breslaw* θα συνεισέφερε αποφασιστικά, κάτι που το αναγνώρισαν οι Άγγλοι και οι Ρώσοι κυβερνήτες, μετά το τέλος της.³⁹⁴

Ο Κόδριγκτον, παρακολουθώντας τη μέχρι τότε εξέλιξη της κατάστασης, διαπίστωσε ότι, ενώ τα συμμαχικά πλοία, σύμφωνα με τις διαταγές, άνοιγαν αμέσως πυρ, έστω κι αν ένα από τα γειτονικά τους δεχόταν επίθεση, στην οθωμανο-αιγυπτιακή πλευρά τα πράγματα ήταν τελείως διαφορετικά. Οι περισσότεροι Μουσουλμάνοι κυβερνήτες έδειχναν διστακτικοί να εμπλακούν στη σύγκρουση, περιμένοντας, ίσως, τις εντολές των αρχηγών τους, επειδή η διαταγή του Ιμπραήμ ήταν να αποφευχθεί μία θερμή αντιπαράθεση με το συμμαχικό στόλο. Παρ' όλο που η μάχη κλιμακωνόταν με ταχύ ρυθμό, ο Μοχαρέμ μπέη κρατούσε ακόμη την ψυχραιμία του και τα πυροβόλα του *Murshid-i Gihad* (Πολεμιστής) σιγούσαν. Ο Κόδριγκτον πάλι, είχε την εντύπωση ότι ακόμη και αυτή την ώρα θα μπορούσε να σταματήσει την ολοκληρωτική αναμέτρηση των δύο στόλων. Αποφάσισε, λοιπόν, ως πρώτο βήμα, να στείλει μία βάρκα με τον υποπλοίαρχο Dilke και τον Έλληνα διερμηνέα Πέτρο Μικέλη για να διαπιστώσει αν ο Αιγύπτιος θα τηρούσε την υπόσχεσή του να παραμείνει ουδέτερος και να τον προτρέψει να δώσει εντολή στους κυβερνήτες των πλοίων του να τον μιμηθούν. Μόλις η αγγλική βάρκα πλεύρισε το *Murshid-i Gihad* (Πολεμιστής), ο Dilke ανέβηκε τη σκάλα και καθώς ο Πέτρος Μικέλης ήταν έτοιμος να τον ακολουθήσει, πυροβολήθηκε από κάποιον Αιγύπτιο και έπεσε νεκρός. Η βάρκα αποσύρθηκε αμέσως και το *Asia* έστρεψε, με τους πλαγιοδέτες, δείχνοντας την αριστερή πλευρά του προς τον *Murshid-i Gihad* (Πολεμιστής). Περί τη 15.00 άρχισε σφοδρή ανταλλαγή πυρών μεταξύ των *Asia* και *Πολεμιστή*, ενώ κατά της αιγυπτιακής ναυαρχίδας έβαλλαν και τα γενναία μικρά, γολέτα *Daphne* και κότερο *Hind*.³⁹⁵ Το επακόλουθο ήταν η σύγκρουση να ενταθεί και οι εκρήξεις με τον καπνό, να κάνουν αδύνατο τον έλεγχο των αιγυπτιακών πλοίων από τον Μοχαρέμ. Μετά από 20 λεπτά ανελέητου σφυροκοπήματος, το *Murshid-i Gihad* (Πολεμιστής) είχε πια μετατραπεί σε φλεγόμενο ναυάγιο και παρασυρόμενο από τον άνεμο εξόκειλε στην ακτή.³⁹⁶

³⁹⁴ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 96, Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 192.

³⁹⁵ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 137-138.

³⁹⁶ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 726.

Ταυτόχρονα το *Asia* μαχόταν με μια άλλη μεγάλη φρεγάτα, αγκυροβολημένη μεταξύ των ναυαρχίδων του Μοχαρέμ και του Μουσταφά. Η φρεγάτα, κάποια στιγμή, έγινε παρανάλωμα της φωτιάς και από το *Asia* την είδαν με ανησυχία να ξεπέφτει προς το μέρος τους, αλλά τελικά σε απόσταση περίπου 150 γιάρδων ανατινάχτηκε, καλύπτοντας την αγγλική ναυαρχίδα με τα φλεγόμενα συντρίμια της. Εξίσου σκληρά με το *Asia*, ενεπλάκη στη σύγκρουση και το αγγλικό πλοίο γραμμής *Genoa*, που είχε αγκυροβολήσει περί τις 350 γιάρδες βορειότερα. Βρέθηκε αντιμέτωπο με τα δύο οθωμανικά πλοία γραμμής και την αιγυπτιακή δίκροτη φρεγάτα *Sirigihad* (*Αξιόπιστος*) και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να έχει τους περισσότερους νεκρούς, μεταξύ τους και ο κυβερνήτης, πλοίαρχος Bathurst, από κάθε άλλο συμμαχικό πλοίο. Παρά τον ηρωικό αγώνα του *Genoa*, το πλοίο αυτό υπήρξε το μόνο από τα αγγλικά, που ο Κόδριγκτον κατέκρινε επειδή αγκυροβόλησε σε λανθασμένο σημείο, με αποτέλεσμα, παρά τη χρήση των πλαγιοδετών, να δείχνει στον εχθρό μόνο τα πυροβόλα της πρύμνης και όχι ολόκληρης της πλευράς. Ωστόσο, και ο Κόδριγκτον παραλίγο να κάνει ένα ολέθριο λάθος. Ενώ η μάχη είχε γενικευτεί, θέλησε να διατάξει, σε αυτό το στάδιο, την παύση των πυρών, κυρίως φοβούμενος ότι τα συμμαχικά πλοία θα χτυπούσαν το ένα το άλλο. Το ευτύχημα ήταν πως τα σήματα που ύψωνε δεν ήταν ορατά ή καταρρίπτονταν από τα εχθρικά βλήματα, ενώ δεν μπορούσε να βρει ούτε μία αξιόπλοη βάρκα για να διαβιβάσει τις εντολές του. Πάντως, εκείνη την ώρα καμιά κίνηση καλής θέλησης δεν θα μπορούσε να κατασιγάσει τον τυφλό φανατισμό των Μουσουλμάνων και όποιο συμμαχικό πλοίο σταματούσε τα πυρά, θα βυθιζόταν προτού να δοθεί ο απαραίτητος χρόνος για εξηγήσεις.³⁹⁷

Ενώ αυτά συνέβαιναν μέσα στον όρμο του Ναβαρίνου, τα ρωσικά πλοία βραδυπορούσαν έξω από τον όρμο, λόγω της άπνοιας. Τελικά, περί ώρας 15.00, βρήκαν τον άνεμο και η ναυαρχίδα *Azoff* πλησίασε πρώτη το στόμιο, ενώ το επεισόδιο του Fitzroy είχε ήδη προκαλέσει την έναρξη των εχθροπραξιών. Επόμενο ήταν και το ρωσικό πλοίο να δεχτεί τα σφοδρά πυρά των επάκτιων πυροβολείων της Σφακτηρίας και του Νεόκαστρου. Ακολούθησαν, κατά σειρά, τα άλλα τρία πλοία γραμμής *Gangut*, *Iezekiil*, *Aleksandr Nevskii* και οι τέσσερις φρεγάτες με τελευταία το *Konstantin*. Τα ρωσικά πλοία έπλευσαν προς τις προκαθορισμένες θέσεις τους, χωρίς να απαντήσουν στα εχθρικά πυρά, ελπίζοντας ότι με την ήρεμη στάση τους θα έκαναν τους Οθωμανούς διοικητές και κυβερνήτες να σταματήσουν να βállουν. Αντίθετα, όμως, οι Μουσουλμάνοι τα επαύξησαν. Τα κύρια ρωσικά πλοία αγκυροβόλησαν στις θέσεις τους περί ώρας 16.00 και αμέσως τα πυροβόλα

³⁹⁷ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 727, Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 196.

τους τέθηκαν σε δράση. Έως τότε, τα οθωμανικά πλοία στη δεξιά (δυτική) πτέρυγα και στην κορυφή του πετάλου ήταν ελεύθερα να βάλλουν κατά των αγγλικών και γαλλικών πλοίων, που αγωνίζονταν εναντίον των μουσουλμανικών της αριστερής (ανατολικής) πτέρυγας. Μερικές από τις αγγλικές φρεγάτες και κορβέτες και μία γαλλική φρεγάτα, είχαν παρεμβληθεί για να ανακόψουν τα διασταυρούμενα εχθρικά πυρά. Με αποφασιστικές και πολύ τολμηρές κινήσεις, στράφηκαν εναντίον ισοδύναμων και μεγαλύτερων σε αριθμό εχθρικών πλοίων. Αλλά ταυτόχρονα, έπρεπε να αντιμετωπίσουν τα πυροβολεία της Σφακτηρίας και να εξουδετερώσουν τα πυρπολικά. Τα πλοία που ανέλαβαν το έργο αυτό, ήταν οι αγγλικές φρεγάτες *Cambrian* και *Glasgow*, η κορβέτα *Talbot* και το μπρίκι *Rose*. Μαζί τους αγωνίστηκε η γαλλική φρεγάτα *Armide*, η οποία επί αρκετή ώρα μαχόταν μόνη εναντίον 7-8 εχθρικών φρεγατών και κορβετών.³⁹⁸

Το *Armide*, μόλις μπήκε στον όρμο, αγκυροβόλησε περί τις 1.200 γιάρδες βορειότερα των πυροβολείων της Σφακτηρίας. Ο κυβερνήτης του, πλωτάρχης Hugon, έστρεψε αμέσως την πλευρά του στα εχθρικά πλοία, που είχε απέναντί του σε μικρές αποστάσεις, με μία μεγάλη Οθωμανική φρεγάτα μόλις στις 25 γιάρδες. Μετά την έναρξη του πυρός από αυτή την εχθρική φρεγάτα, το *Armide* απάντησε με ολόπλευρη ομοβροντία και το αποτέλεσμα ήταν τα δύο πλοία να υποστούν μεγάλες ζημιές και σημαντικές απώλειες. Η ανταλλαγή των πυρών συνεχίστηκε με σφοδρότητα, ενώ η γαλλική φρεγάτα είχε γίνει στόχος και των άλλων πλησιέστερων εχθρικών φρεγατών και κορβετών. Από τα άλλα συμμαχικά πλοία, μόνο η κορβέτα *Talbot* βρισκόταν στην πλευρά αυτή, σε απόσταση περί τις 250 γιάρδες, και προσπαθούσε με τα πυρά της να υποστηρίξει το σκληρά δοκιμαζόμενο γαλλικό πλοίο. Όμως, και η αγγλική κορβέτα δεχόταν πλήγματα από πολλά εχθρικά σκάφη. Στην κρίσιμη εκείνη στιγμή εμφανίστηκε ένα φλεγόμενο αιγυπτιακό πυρπολικό, χτυπημένο μάλλον από το αγγλικό μπρίκι *Philomel*, που παρασυρόμενο από τον άνεμο πλησίαζε επικίνδυνα το *Armide*. Ο κυβερνήτης Hugon ετοίμασε μία βάρκα για να απομακρύνει το πυρπολικό, αλλά αυτό ξεπέφτοντας λίγο αριστερά, πέρασε δίπλα από το *Armide* και τη μεγάλη οθωμανική φρεγάτα που αντιμάχονταν. Τελικά, το ακυβέρνητο πυρπολικό κατέληξε να προσκολληθεί σε μία άλλη οθωμανική φρεγάτα, λίγες δεκάδες γιάρδες μακρύτερα, την οποία και ανέφλεξε. Μετά από αγώνα 45 λεπτών, η μεγάλη οθωμανική φρεγάτα υπέστειλε τη σημαία της, δείχνοντας ότι παραδίδεται. Ο Hugon έστειλε ένα ισχυρό άγημα, που την κατέλαβε και ύψωσε τη γαλλική σημαία. Παράλληλα, έστρεψε τα πυρά, όλων πια των πυροβόλων του, εναντίον πέντε άλλων οθωμανικών πλοίων, από τα οποία το ένα συνέχισε να βάλλει έντονα.

³⁹⁸ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 728.

Το αγγλικό μπρίκι *Rose*, που μέχρι τότε ασχολείτο με την καταδίωξη των πυρπολικών, είδε την κατάσταση και έσπευσε, από την άλλη πλευρά του πετάλου, να βοηθήσει. Παρεμβλήθηκε μεταξύ του *Armide* και της μαχόμενης ακόμη οθωμανικής κορβέτας, την οποία κεραυνοβόλησε με δύο απανωτές ομοβροντίες και την ανάγκασε να κόψει τα σχοινιά των αγκυρών της και να στραφεί προς την ακτή για να προσαράξει.³⁹⁹

Ενώ τα *Armide*, *Talbot* και *Rose* συνέχιζαν να συντρίβουν διαδοχικά τα οθωμανικά πλοία στο νότιο τμήμα της (δυτικής) πτέρυγας και να τα αναγκάζουν να εγκαταλείπουν τον αγώνα, κατέφθασαν οι ρωσικές φρεγάτες. Τα *Pronorny* και *Elena* πήραν θέσεις περί τις 200 γιάρδες ανατολικά του σημείου που μάχονταν τα άλλα τρία συμμαχικά πλοία και άρχισαν αμέσως να βάζουν κατά των οθωμανικών πλοίων. Ατυχώς, μερικά ρωσικά βλήματα, αλλά και κάποια από το *Talbot* έπληξαν την οθωμανική φρεγάτα που είχαν καταλάβει οι Γάλλοι. Ο κυβερνήτης του *Armide* αναγκάστηκε να στείλει αξιωματικό, με βάρκα, για να ειδοποιήσει τα ρωσικά πλοία και το αγγλικό, που ασφαλώς μέσα στον πυκνό καπνό δεν μπορούσαν να διακρίνουν τη γαλλική σημαία. Σταμάτησε, μάλιστα, το πυρ για να διαλυθεί κάπως ο καπνός γύρω από το *Armide* και την οθωμανική φρεγάτα. Μία οθωμανική κορβέτα, όμως συνέχιζε να βάλλει επίμονα κατά της γαλλικής φρεγάτας, οπότε μία από τις ρωσικές φρεγάτες (μάλλον η *Elena*) πλησίασε σε μικρή απόσταση και με σφοδρούς κανονιοβολισμούς την αδρανοποίησε.⁴⁰⁰

Εν τω μεταξύ, οι αγγλικές φρεγάτες *Cambrian* και *Glasgow* και οι ρωσικές *Konstantin* και *Kastor* μάχονταν να εξουδετερώσουν τα τελευταία εχθρικά πλοία της πτέρυγας και κυρίως να σιγήσουν τα πυροβολεία της Σφακτηρίας. Οι ρωσικές φρεγάτες, που ακολούθησαν συντεταγμένες τα πλοία γραμμής, ενεπλάκησαν στη σύγκρουση δύο περίπου ώρες μετά την έναρξή της και είχαν τις μικρότερες ζημιές και απώλειες ανδρών. Αντίθετα, το *Armide* ήταν, αναμφίβολα, το πιο τραυματισμένο συμμαχικό σκάφος, μετά τα πλοία της γραμμής. Αν και τα κατάρτια του είχαν μείνει όρθια, τα ξάρτια είχαν θρυμματιστεί, το σκάφος ήταν διάτρητο από τα βλήματα και μετρούσε 14 νεκρούς και 22 τραυματίες. Οι ναυαρχίδες και τα συμμαχικά πλοία της γραμμής, πάντως, πλήρωσαν το μεγαλύτερο τίμημα για να καταβάλλουν τα ισχυρά οθωμανο-αιγυπτιακά, στη σκληρή σύγκρουση που κορυφώθηκε μετά την είσοδο των ρωσικών στον όρμο.⁴⁰¹

³⁹⁹ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 729, Σίμψας Μ. (1974), σελ. 189.

⁴⁰⁰ Ο.π (2020), Τόμος Β', σελ. 729.

⁴⁰¹ Ο.π (2020), Τόμος Β', σελ. 730.

Στην κορυφή του πετάλου, το *Albion*, έχοντας εισχωρήσει περισσότερο από κάθε άλλο αγγλικό πλοίο μέσα στην εχθρική παράταξη, δέχτηκε τα πυρά από δύο φρεγάτες, καθώς αγκυροβολούσε. Η μία από τις φρεγάτες, η δίκροτη αιγυπτιακή *Sirigihad*, έβαλλε αραιά και άστοχα, ενώ η άλλη, οθωμανική των 44 πυρ., πολύ πιο έντονα. Το *Albion* συγκέντρωσε το πυρ του στην οθωμανική φρεγάτα, την οποία εξουδετέρωσε και αφού την κυρίευσε με άγημα, έκοψε τις άγκυρές της και την άφησε να παρασυρθεί φλεγόμενη προς την ακτή. Την ίδια ώρα, όμως, το *Albion* είχε γίνει στόχος των πλησίον αγκυροβολημένων οθωμανικών πλοίων της γραμμής και βρέθηκε σε πολύ δύσκολη κατάσταση. Ευτυχώς, οι Οθωμανοί πυροβολητές δεν υπήρξαν ιδιαίτερα εύστοχοι και τότε έφτασε κοντά του το *Breslaw* για να το υποστηρίξει. Τα δύο συμμαχικά πλοία γραμμής απέκτησαν σύντομα την υπεροχή απέναντι στα δύο οθωμανικά των 74 πυρ. και με τα σφοδρά πυρά τους τα εξουδετέρωσαν. Αμέσως, μετά, ο κυβερνήτης Bretonnière μετακίνησε το *Breslaw* λίγο αριστερότερα για να υποστηρίξει το *Azoff*, το οποίο με τα άλλα ρωσικά πλοία της γραμμής έμπαινε στη μάχη κατά των οθωμανικών πλοίων της δυτικής πτέρυγας του πετάλου.⁴⁰²

Τα συμμαχικά πλοία της γραμμής και οι μεγάλες φρεγάτες, μετά την εξουδετέρωση των ισχυρών οθωμανο-αιγυπτιακών πλοίων στην πρώτη γραμμή του πετάλου, απέκτησαν ελεύθερο πεδίο για να βάλλουν ανεμπόδιστα κατά των μικρότερων φρεγατών, των κορβετών και των μπρικιών, στη δεύτερη, κυρίως, και την τρίτη γραμμή. Ήταν φυσικό, αυτά να κάμπτονται γρήγορα και τα πυροβόλα τους να σιγούν, ενώ αρκετά άφηναν τις άγκυρές τους και προσπαθούσαν να σωθούν προσαράζοντας στην ακτή.⁴⁰³

Το αποτέλεσμα της τελευταίας, για την ναυτική ιστορία, επ' αγκύρας ναυμαχίας με ιστιοφόρα πλοία είχε πλέον κριθεί. Ο αριθμός των συμμαχικών πλοίων και η σχετική τους ευελιξία, εντός του όρμου του Ναβαρίνου, στάθηκε αφορμή για την επιτυχία. Παράλληλα, η είσοδος των πλοίων στον όρμο σε πλήρη ιστιοφορία, καθιστούσε ευκολότερη την επιλογή των κινήσεων τους. Τελικά, τα συμμαχικά πλοία αγκυροβόλησαν και αυτά μαζί με τα οθωμανο-αιγυπτιακά πλοία, ώστε να εμπλακούν σε μια στατική (επ' αγκύρας) ναυμαχία. Την νίκη αυτή ο συμμαχικός στόλος την όφειλε, στην ποιοτική υπεροχή, στο έμπυχο και άψυχο υλικό, καθώς και στην σημαντική αριθμητική ανωτερότητα στα πλοία γραμμής, με τη μεγάλη δύναμη πυρός και ανθεκτικότητα.

Μετά την αχρήστευση των ισχυρότερων οθωμανο-αιγυπτιακών πλοίων, η μάχη ήταν φυσικό να χάσει σταδιακά την έντασή της και περί ώρας 18.00, καθώς σουρούπωνε,

⁴⁰² Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 730.

⁴⁰³ Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 197.

τερματίστηκε οριστικά. Κατά την 4ωρη αναμέτρηση, αρκετά συμμαχικά πλοία υπέστησαν σημαντικές ζημιές, αλλά κανένα δεν βυθίστηκε. Οι φθορές ήταν ανάλογες για έναν στόλο με επιθετικές πρωτοβουλίες. Από τα συμμαχικά πλοία, εκτός από το *Armide*, τις περισσότερες ζημιές και απώλειες προσωπικού υπέστησαν το *Sirene*, το *Genoa* (26 νεκροί μαζί με το πλοίαρχο Bathurst), το *Albion*, το *Iezekiil*, και το *Azoff*. Όπως κατέγραψε ο δόκιμος Χάρρυ Κόδριγκτον, υιός του Ναυάρχου, το *Asia* είχε χτυπηθεί από 8 βλήματα στον πρόβολο, 18 στον ιστό του ακατίου⁴⁰⁴, 25 στον μεγάλο ιστό και 125 στις πλευρές και στο κατάστρωμα. Επίσης, δέχτηκε πολλά σφαιρίδια φορητών όπλων, καθώς ο Ταχέρ πασάς είχε δώσει εντολή σε ομάδα εκλεκτών σκοπευτών να προσπαθήσουν να σκοτώσουν τον υψηλόσωμο Κόδριγκτον, που έστεκε, στο πρυμναίο κατάστρωμα του *Asia*, ακάλυπτος.⁴⁰⁵

Αντίθετα, ο οθωμανο-αιγυπτιακός στόλος υπέστη μεγάλη καταστροφή. Τη νύκτα επικράτησε έντονη αναταραχή, καθώς αρκετά μουσουλμανικά πληρώματα πυρπολούσαν ή βύθιζαν τα πλοία τους για να μην κυριευθούν από τους συμμάχους. Αυτοί πάλι προσπαθούσαν να απομακρύνουν τα φλεγόμενα ναυάγια που, κινούμενα ανεξέλεγκτα, απειλούσαν τα πλοία τους. Οι φλόγες και οι καπνοί έπνιγαν τον όρμο και μόνο όταν ξημέρωσε αποκαλύφθηκε το μέγεθος της καταστροφής του οθωμανικού στόλου. Από τα 83 πλοία και 6 πυρπολικά, είχαν παραμείνει επιπλέοντα, σε σχετικά καλή κατάσταση, μόνο μία φρεγάτα, 4 κορβέτες, 6 μπρίκια και 4 γολέτες, καθώς και τα 3 τυνησιακά πλοία που δεν πήραν μέρος στη μάχη.⁴⁰⁶ Επίσης, είχε αναφερθεί ότι τα οθωμανικά πλοία που διασώθηκαν ήταν ένα πλοίο γραμμής, 4 φρεγάτες, 4 κορβέτες και τα αιγυπτιακά μία δίκροτη φρεγάτα, 5 κορβέτες, 11 μπρίκια, και 21 μεταγωγικά.⁴⁰⁷ Κατά τον Φωκά Δ. στο βιβλίο του *Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου*, τα οθωμανο-αιγυπτιακά πλοία που καταστράφηκαν ήταν, ένα πλοίο της γραμμής, 3 δίκροτες φρεγάτες, 9 φρεγάτες, 22 κορβέτες, 19 μπρίκια, μία γολέτα και 5 πυρπολικά.⁴⁰⁸ Είναι γεγονός πως, αρκετά οθωμανικά και αιγυπτιακά πλοία, παρά τις ζημιές που υπέστησαν, προσάραξαν στην αμμουδερή ακτή και διασώθηκαν. Τα διασωθέντα πλοία, αφού επισκευάστηκαν πρόχειρα, έπλευσαν, τον ερχόμενο Δεκέμβριο, στην Αλεξάνδρεια. Σύμφωνα με τον Πίνακα 5-1 *Απώλειες Πολεμικών Πλοίων μετά το πέρας της Ναυμαχίας*, αποτυπώνεται η τρομακτική διαφορά ως προς τις απώλειες των πολεμικών μονάδων, μεταξύ των αντιμαχόμενων στόλων. Οι μηδενικές απώλειες των συμμάχων αντικατοπτρίζουν την

⁴⁰⁴ **Ακάτιο:** Ο τρίγκος, la misaine, το κατώτατο σταυρωτό ιστίο. [Κανελλόπουλος Η. Φ. (2015), σελ. 105].

⁴⁰⁵ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 143.

⁴⁰⁶ Ο.π (2016), σελ. 141.

⁴⁰⁷ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 735.

⁴⁰⁸ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 106.

ανωτερότητα των πλοίων, έναντι των 60 κατεστραμμένων μονάδων του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου.

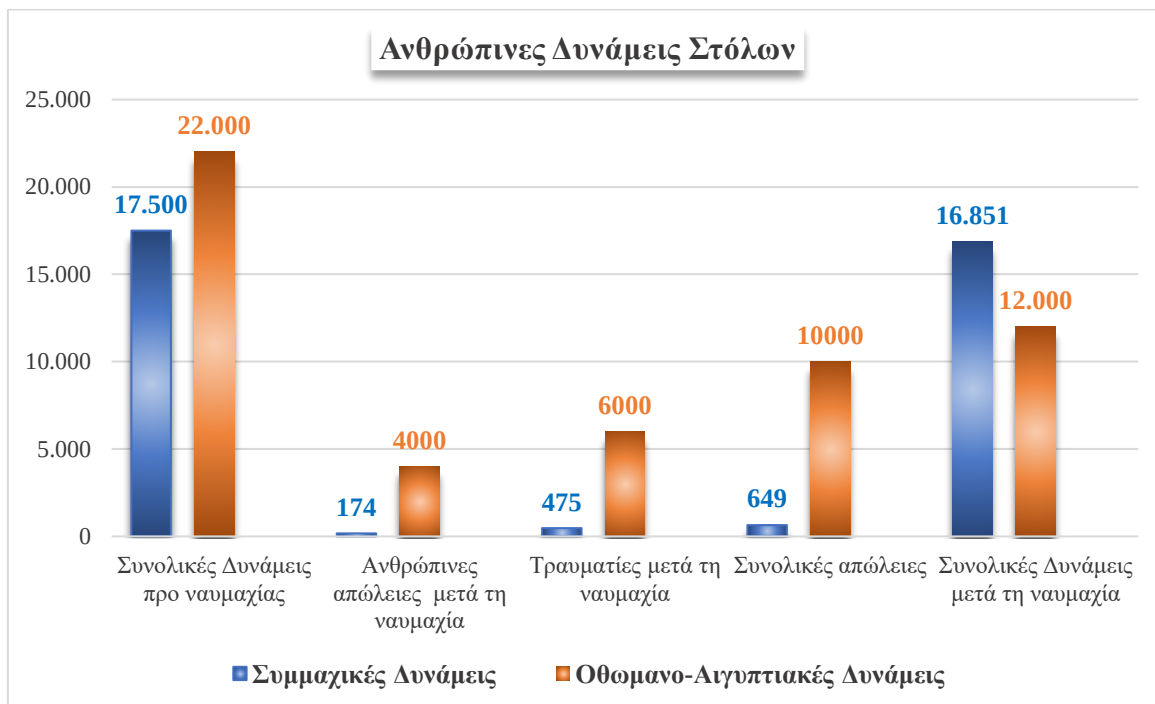
Σχεδιάγραμμα 5-1. Απώλειες Πολεμικών Πλοίων μετά το πέρας της Ναυμαχίας.⁴⁰⁹

Για μία μάχη που κράτησε περίπου τέσσερις ώρες και έγινε με τόσο πείσμα και σφοδρότητα, οι απώλειες των συμμάχων ήταν σχετικά περιορισμένες, όταν μάλιστα από την πλευρά τους οι Οθωμανο-Αιγύπτιοι είχαν πολλαπλάσιες. Αυτό έγινε, όχι μόνο επειδή τα μουσουλμανικά πλοία συνετρίβησαν από τα υπέρτερα πυροβόλα των συμμαχικών, αλλά και λόγω της πολύ κατώτερης ιατρικής περίθαλψης που παρείχαν στους τραυματίες, πολλοί από τους οποίους πέθαιναν αλυσοδεμένοι στις θέσεις τους. Οι ανθρώπινες απώλειες, σε νεκρούς και τραυματίες, για τον συμμαχικό στόλο ανέρχονταν στους 649. Εκ των οποίων οι 272 ήταν Άγγλοι, οι 181 Γάλλοι και οι 196 Ρώσοι.⁴¹⁰ Οι απώλειες των Οθωμανο-Αιγυπτίων, μεταξύ των οποίων πολλοί άνδρες διαφόρων εθνοτήτων της αυτοκρατορίας και μισθοφόροι Ευρωπαίοι, υπολογίζονται σε αρκετές χιλιάδες, χωρίς να υπάρχουν ακριβείς αριθμοί. Πάντως, αναφέρονται, από διάφορες πηγές, 4.000 έως 6.000 νεκροί και τραυματίες. Ο Γάλλος πλοίαρχος Λετελιέ εκτίμησε ότι υπήρξαν 3.000 νεκροί και 1.109 τραυματίες, ενώ ο Κόδριγκτον ανέφερε 6.000 νεκρούς και 4.000 τραυματίες. Ίσως, ο αριθμός των νεκρών εμφανίζεται μεγαλύτερος απ' αυτό των τραυματιών, επειδή πολλοί από τους τελευταίους υπέκυψαν αργότερα, εξαιτίας της ανεπαρκούς ιατρικής φροντίδας.⁴¹¹

⁴⁰⁹ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 106.

⁴¹⁰ Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 198.

⁴¹¹ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 735-736.

Σχεδιάγραμμα 5-2. Ανθρώπινο Δυναμικό των αντίπαλων στόλων, πριν και μετά τη Ναυμαχία.⁴¹²

Με το Σχεδιάγραμμα 5-2. *Ανθρώπινο Δυναμικό των αντίπαλων στόλων, πριν και μετά τη Ναυμαχία*, αποτυπώνεται η μεγάλη διαφορά στις απώλειες του ανθρώπινου δυναμικού. Οι λίγες εκατοντάδες απωλειών των συμμαχικών πλοίων, επισκιάζεται έντονα από τις χιλιάδες απώλειες του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου. Για άλλη μια φορά αποδεικνύεται ότι, ο μεγάλος αριθμός από έμψυχο υλικό, όπως αυτός των Οθωμανο-Αιγυπτίων, δεν ήταν ικανός να υπερισχύσει έναντι ενός αριθμητικά μικρότερου, σε έμψυχο υλικό, στόλου. Η μαχητική ικανότητα και η προετοιμασία των συμμάχων για την Ναυμαχία του Ναβαρίνου διαφαίνεται έντονα από αυτές τις αριθμητικές διαφορές. Τέλος, αξιοσημείωτη είναι η παρατήρηση η οποία μπορεί να αντληθεί από τα Σχεδιαγράμματα 4-14. *Γραφική απεικόνιση σύγκρισης των δύο αντιμαχόμενων στόλων ανά κατηγορία πλοίων, δίχως την κατηγορία των μεταγωγικών* (σελ. 115) και Σχεδιάγραμμα 5.2 *Ανθρώπινο Δυναμικό των αντίπαλων στόλων, πριν και μετά τη Ναυμαχία* (σελ. 142). Εκεί διαπιστώνονται τα ακόλουθα, ενώ η διαφορά των δύο στόλων σε μάχιμες μονάδες ανέρχονταν σε 62 πολεμικά πλοία, δηλαδή 27 για τους συμμάχους έναντι 89 για τους Οθωμανο-Αιγυπτίους, η μεταξύ τους διαφορά σε έμψυχο υλικό πριν το ξέσπασμα της ναυμαχίας ήταν πολύ μικρότερη. Δηλαδή, οι σύμμαχοι διέθεταν 17.500 άνδρες επί των πλοίων, ενώ οι Οθωμανο-Αιγύπτιοι 22.000 άνδρες. Η μεταξύ τους διαφορά ανέρχονταν σε 4.500 περίπου άνδρες. Έτσι, η ανωτερότητα των Οθωμανο-

⁴¹² Woodhouse M.C. (2016), σελ. 156.

Αιγυπτίων σε μάχιμες μονάδες (62 περισσότερα πλοία) ήταν αντιστρόφως ανάλογη των 4.500 περισσότερων ανδρών. Επομένως, δύναται να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι, τα συμμαχικά πλοία κατά την διάρκεια της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου ήταν πλήρως επανδρωμένα, σε αντίθεση με τα οθωμανο-αιγυπτιακά, που όπως διαφαίνεται, ήταν ημιτελώς στελεχωμένα. Η πλημμελής στελέχωση των οθωμανο-αιγυπτιακών πλοίων δύναται να δικαιολογηθεί, είτε λόγω των εκτεταμένων χερσαίων επιχειρήσεων που διεξήγαγε ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο εκείνη την περίοδο, με αποτέλεσμα να απαιτείται η παρουσία του στρατεύματος σε αυτές τις περιοχές, είτε η απόφαση του συμμαχικού στόλου, με την είσοδό του στον όρμο του Ναβαρίνου, να μην ήταν η αναμενόμενη και να τους αιφνιδίασε, με αποτέλεσμα μεγάλο μέρος των πληρωμάτων να παρέμεινε στην ακτή.

Τελικά, η πραγματική εξέλιξη των γεγονότων φέρει όλα τα σημάδια του λανθασμένου υπολογισμού ή του ατυχήματος. Το μειονεκτικό σημείο των συμμάχων ήταν η είσοδός τους στον όρμο με διαδοχική κίνηση. Το ευτύχημα, όμως, ήταν ότι τα αιγυπτιακά πυροβολεία της Σφακτηρίας και του Νεόκαστρου δεν έβαλαν πριν καταλάβουν τις θέσεις τους οι στόλοι της Αγγλίας και της Γαλλίας. Αυτή η κίνηση μπορεί να χαρακτηριστεί ως ιδιαίτερα παράτολμη, αλλά δύναται να δικαιολογηθεί διότι, οι σύμμαχοι θεωρούσαν το οθωμανικό πυροβολικό ως μη επιχειρησιακά εκπαιδευμένο. Επίσης, οι σύμμαχοι γνώριζαν την υπεροχή του στόλου, τόσο στα πλοία γραμμής, όσο στην πειθαρχία και εκπαίδευση που διέθεταν τα δικά τους πληρώματα. Στην πραγματικότητα όμως, είναι αδιαμφισβήτητο πως, εάν το πυροβολικό της ακτής ξεκινούσε να βάλει με αποτελεσματικότητα, θα ήταν σε θέση να καταστρέψει τις ναυαρχίδες του αγγλικού (*Asia*) και γαλλικού (*Sirene*) στόλου πριν ακόμα προλάβει να εισχωρήσει και ο υπόλοιπος στόλος εντός του όρμου.⁴¹³

Επομένως, η ναυμαχία δόθηκε χωρίς κανένα σχέδιο και δεν άφησε στη ναυτική ιστορία κανένα δίδαγμα τακτικής. Ουσιαστικά, δεν επρόκειτο για δράση στόλων, μεταξύ σχηματισμών και υπό μία διοίκηση, αλλά μεμονωμένων πλοίων, καθώς το καθένα ρίχτηκε στη μάχη από την αδήριτη ανάγκη να υποστηρίξει το διπλανό του ή να προστατεύσει τον εαυτό του. Και όπως σημείωνε, κατόπιν, ο υποπλοίαρχος Μπότελερ: «*Μπορεί όλοι μας να μιλούσαμε για διάφορα επεισόδια, αλλά κανείς μας δεν συμφωνούσε για τη σειρά που έγιναν*⁴¹⁴». Μόνο αν εξετάσουμε το ένα πλοίο μετά το άλλο θα σχηματίσουμε κάποια γενική εικόνα της ναυμαχίας.⁴¹⁵

⁴¹³ Φίνλεϊ Γ. (1973), Τόμος Β', σελ.158.

⁴¹⁴ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 131-132.

⁴¹⁵ Ο.π (2016), σελ. 132.

Η ναυμαχία διεξήχθη, ουσιαστικά, μεταξύ των πλοίων γραμμής που μόνιμα αποτελούσαν σταθερούς στόχους εντός του βεληνεκού της μάχης. Όλα τα οθωμανικά και αιγυπτιακά πλοία βρίσκονταν αγκυροβολημένα, σύμφωνα με το σχέδιο του Λετελιέ και οι διαταγές του Κόδριγκτον, οι οποίες εφαρμόστηκαν ως την τελευταία λεπτομέρεια, ήταν να αγκυροβολήσουν τα πλοία σε προκαθορισμένα σημεία δίπλα στα εχθρικά. Κυριολεκτικά, δεν αφέθηκε καθόλου περιθώριο για ελιγμούς, εκτός από την αλλαγή διεύθυνσης που επιτυγχάνονταν με τη χρησιμοποίηση των πλαγιοδετών. Με αυτή τη τακτική μπορούσαν τα πλοία να κερδίσουν κάποια ανάπαυλα από τις επιθέσεις, τουλάχιστον σε ένα τμήμα του σκάφους, και συγχρόνως να στρέψουν νέα κανόνια εναντίον του εχθρού. Για τα μικρά πλοία, αντίθετα, προβλεπόταν η μετακίνηση και για αυτόν ακριβώς τον λόγο υπέστησαν και τις μικρότερες ζημιές.⁴¹⁶ Μοιραία η σύγκρουση πήρε τη στατική μορφή της, τελικά, από τους δύο αντιπάλους, επικράτησε αυτός που διέθετε το καλύτερο υλικό και τα πληρώματά του υπερείχαν σε τεχνική και πειθαρχία.

Παράλληλα, οι συμμαχικοί στόλοι επέδειξαν πνεύμα σύμπνοιας και ενότητας, κάτι το οποίο απουσίαζε από την παράταξη των Οθωμανο-Αιγυπτίων. Για παράδειγμα, ακόμη και μετά το επεισόδιο με τα *Darmouth* και *Sirene* που τα οδήγησε στη δράση, η αντίδραση των αντιπάλων ήταν διαφορετική. Ενώ, ο στόλος του Αιγύπτιου Καπετανάμπεη ξεκίνησε να βάλει αμέσως, ο Οθωμανός Ταχήρ πασάς και ο Αιγύπτιος Μοχαρέμ μπέης, αδρανούσαν επιδεικτικά. Μάλιστα, ο δεύτερος έστειλε βάρκα προς τον Κόδριγκτον για να βεβαιωθεί πως δεν είχε πρόθεση να ξεκινήσει το πυρ.⁴¹⁷

Η αποφασιστική νίκη των συμμάχων υπήρξε οπωσδήποτε καταλυτική στις εξελίξεις του απελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων. Δεν είναι όμως δυνατόν να μην αποτυπώσουμε το αυτάρεσκο συμπέρασμα του Δεριγνύ σε γράμμα προς την αδελφή του, την 21 Οκτωβρίου 1827, με το οποίο της έλεγε: «*Le plan que j' avais propose a mes colIegues a ete d' un succes complet*⁴¹⁸». Σπάνια πράγματι δόθηκε άλλη μάχη που να δείχνει τόσο πολύ την έλλειψη κάποιου σχεδίου.⁴¹⁹ Από την άλλη πλευρά, η έκθεση του Ναυάρχου Χέυδεν για τη ναυμαχία δεν περιείχε δραματικές εκπλήξεις, αλλά αποτελούσε φόρο τιμής στη συμμαχική συνεργασία. Ενδεικτικά, ανέφερε στην έκθεσή του. «*Η αρμονία με την οποία κινήθηκαν τα συμμαχικά πλοία ήταν απίστευτη. Θα νόμιζε κάποιος ότι όλοι κατηύθυναν τις σκέψεις τους στον*

⁴¹⁶ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 143.

⁴¹⁷ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 205.

⁴¹⁸ *Le plan que j' avais propose a mes colIegues a ete d' un succes complet* (μετάφραση) Το σχέδιο που πρότεινα στους συναδέλφους μου είχε απόλυτη επιτυχία.

⁴¹⁹ Ο.π (2016), σελ. 157.

ίδιο στόχο και ότι αυτοί οι στόλοι ανήκαν στο ίδιο έθνος.[...]»⁴²⁰ Σχετικά, με την απόδοση του ρωσικού στόλου, ο Χένδεν, στην ίδια έκθεση, ανέφερε ότι είχε εκπληρώσει όλες τις απαιτήσεις του Τσάρου, που κατά την αποχώρηση του στόλου, τον είχε αποχαιρετήσει με την εξής φράση «*Ελπίζω ότι στην περίπτωση εχθροπραξιών ο εχθρός θα λάβει μεταχείριση a la russe!*». Σχετικά με αυτό, ο Χένδεν ήταν απόλυτα ικανοποιημένος πως, η απαίτηση του Τσάρου είχε εκπληρωθεί εις το έπακρον.⁴²¹

Τελικά, γεννάτε ένα ερώτημα. Ποιες ήταν οι προθέσεις των δύο αντίπαλων στόλων; Ο συμμαχικός στόλος, εισέπλευσε στον όρμο του Ναβαρίνου, ουσιαστικά με ειρηνικό σκοπό και όχι για να πολεμήσει, αλλά για να υπενθυμίσει στον Ιμπραήμ τις προτάσεις του και να τον εξαναγκάσουν να σταματήσει τις εχθροπραξίες στην Πελοπόννησο. Αυτό άλλωστε είχαν αποφασίσει οι τρεις Ναύαρχοι με την τρίτη επιλογή στο πρωτόκολλο της 18ης Οκτωβρίου 1827. Άλλωστε, αυτό αποδεικνύεται από τον τρόπο της διάταξης του συμμαχικού στόλου στο κέντρο του πετάλου, όπου τα εχθρικά πυροβόλα συνέκλιναν. Στην αντίθετη περίπτωση, που ο Κόδριγκτον επιθυμούσε την επιθετική δραστηριότητα, δεν θα τοποθετούσε σε εκείνο το σημείο τις συμμαχικές Μοίρες, άλλα θα διασπούσε την οθωμανο-αιγυπτιακή παράταξη και θα τοποθετούσε τα πλοία του στα νώτα της παράταξης αυτής. Παρόλα αυτά, όμως, ενδόμυχα παραμόνευε η πολεμική δραστηριότητα των συμμαχικών δυνάμεων και εύχονταν οι πολεμικές τους προετοιμασίες να μην αποβούν μάταιες.⁴²²

Από την αντίπαλη πλευρά, όμως, ποιες ήταν πραγματικά οι επιδιώξεις των Οθωμανο-Αιγυπτίων; Ο Ιμπραήμ, σύμφωνα με τις προθέσεις του πατέρα του, δεν επιθυμούσε να εκθέσει τον στόλο του σε οποιονδήποτε κίνδυνο, με αποτέλεσμα την ενδεχόμενη καταστροφή του από τις ευρωπαϊκές Μοίρες. Από την συμπεριφορά των επάκτιων πυροβολείων, καθώς και από την αποχή αντίδρασης των Ναυάρχων Ταχέρ πασά και Μοχαρέμ μπέη, κατά την είσοδο των αγγλικών και γαλλικών πλοίων στον όρμο, αποδεικνύεται η μη εχθρική διάθεσή τους. Ενδεχομένως, το σχέδιο των Οθωμανο-Αιγυπτίων να ήταν κάποιο άλλο. Το σίγουρο, όμως, είναι ότι, επικρατούσε φανατισμός στα Οθωμανικά πληρώματα, ο οποίος δεν μπορούσε να χαλιναγωγηθεί, με αποτέλεσμα να μην υφίσταται στρατιωτική οργάνωση και διοίκηση. Ο Ιμπραήμ, παραδέχθηκε ότι, ο στόλος του

⁴²⁰ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 152.

⁴²¹ Ο.π (2016), σελ. 154.

⁴²² Σίμψας Μ. (1974), σελ. 207.

έβαλε πρώτος κατά των συμμάχων, δικαιολόγησε, όμως, την ενέργεια αυτή υποστηρίζοντας ότι, βρίσκονταν σε νόμιμη άμυνα.⁴²³

Η Πύλη, σύμφωνα με τα όσα είχαν προηγηθεί, υπολόγιζε στην πιθανότητα σύγκρουσης των δυνάμεων του Ιμπραήμ με τις συμμαχικές Μοίρες. Άλλωστε, μετά από τα γεγονότα στο ακρωτήριο Πάπας, κατά την έξοδο του Οθωμανο-Αιγυπτιακού στόλου προς την Πάτρα, ο Σουλτάνος είχε δώσει οδηγίες προς τον Ιμπραήμ ότι, σε περίπτωση επίθεσης από τους Ευρωπαίους, να εμπιστευθεί τον Θεό και να προσπαθήσει να αμυνθεί της επίθεσης. Αυτό, φανερώνει ότι ο Οθωμανο-Αιγυπτιακός στόλος, που ναυλοχούσε στο Ναβαρίνο, περίμενε την επίθεση των συμμάχων. Αυτό επιβεβαιώθηκε μετά την επιστολή του Ναυάρχου Δεριγνύ, προς τους Γάλλους αξιωματικούς και τον πλοίαρχο Λετελιέ, με την οποία τους πρότεινε την απομάκρυνση τους από τα πλοία των Οθωμανο-Αιγυπτίων. Επομένως, το πολεμικό σχέδιο, προγραμματισμένο από τον πλοίαρχο Λετελιέ, το οποίο προέβλεπε τη διάταξη σε θώρακα και σχήμα πετάλου, έδινε στους Οθωμανούς την πεποίθηση ότι, ήταν σε θέση να αντισταθούν και να συντρίψουν τις συμμαχικές δυνάμεις.

Συνοψίζοντας, δύναται να συμπεράνουμε ότι η ναυμαχία δεν ήταν απροσδόκητη για καμία από τις δύο αντιμαχόμενες παρατάξεις. Απροσδόκητη μπορεί να χαρακτηριστεί για τις κυβερνήσεις των Μεγάλων Δυνάμεων (Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας), οι οποίες απουσίαζαν από το θέατρο των επιχειρήσεων. Επομένως, ήταν μια ναυμαχία αναπόφευκτη και μοιραία. Αναπόφευκτη, από την στιγμή που ο συμμαχικός στόλος εισέπλευσε στον όρμο του Ναβαρίνου και κατέλαβε τις θέσεις δίπλα στον αγκυροβολημένο οθωμανο-αιγυπτιακό. Επίσης, αναπόφευκτη, εφόσον ο Ιμπραήμ απουσίαζε, καθώς ήταν ο μόνος που μπορούσε να την αποτρέψει, και η διοίκηση είχε ανατεθεί στους Ναυάρχους Ταχήρ πασά και Μοχαρέμ μπέη. Οι δύο τελευταίοι, στον φόβο ανάληψης της ευθύνης μιας αδράνειας, η οποία θα παραβίαζε τα όρια της βασικής αντίληψης περί τιμής και καθήκοντος, αποφάσισαν να ναυμαχήσουν.⁴²⁴

Το βράδυ της 20ης Οκτωβρίου 1827, πραγματοποιήθηκαν επισκέψεις και φιλοφρονήσεις μεταξύ των συμμάχων Ναυάρχων. Ο Χέυδεν, ο Δεριγνύ και ο κυβερνήτης του *Talbot* επισκέφθηκαν τον Κόδριγκτον. Ο Χέυδεν επαίνεσε τον κυβερνήτη του *Breslaw*, που έπλευσε κοντά στο *Azoff* για να συνδράμει τα ρωσικά πλοία και να δεχτεί ένα μέρος από τα οθωμανικά πυρά. Ο Δεριγνύ με την σειρά του, ευχαρίστησε τον Κόδριγκτον για την

⁴²³ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 208.

⁴²⁴ Ο.π (1974), σελ. 210.

συνεισφορά των αγγλικών πλοίων *Rose* και *Dartmouth*, τα οποία απομακρύναν τα φλεγόμενα πυρπολικά από τα γαλλικά πλοία. Από την πλευρά του, ο Κόδριγκτον έσπευσε στο *Genoa* για να εκφράσει τα αισθήματά του και να αποχαιρετήσει τον ετοιμοθάνατο πλοίαρχο Bathurst.⁴²⁵

Η απρόοπτη επιβίβαση του Ταχήρ πασά επί του *Asia*, το πρωί της 21ης Οκτωβρίου 1827, παραξένεψε τον Ναύαρχο Κόδριγκτον. Παρέμεινε ασαφές ποιο σκοπό είχε η επίσκεψη του Οθωμανού Ναυάρχου και εικάζεται, από αρκετές πηγές⁴²⁶, πως ήθελε να δηλώσει ότι συμμορφώθηκε με τις εντολές του Ιμπραήμ, που ήταν να αποφύγει τη σύγκρουση, αλλά να αμυνθεί αν την προκαλούσαν οι σύμμαχοι. Μαζί με αυτό, συμφωνούν και τα όσα είπε ο Ιμπραήμ, την 29η Οκτωβρίου, στον Γάλλο υποπλοίαρχο Rujol που τον επισκέφθηκε στο στρατόπεδό του. Κατά τον Rujol, ο Ιμπραήμ του είπε: «Την 20 Οκτωβρίου, όπως οι Σύμμαχοι εισέρχονταν στο Ναβαρίνο, σ' ένα σχηματισμό που έδειχνε καθαρά εχθρικές διαθέσεις, ο, κατά την απουσία μου, επικεφαλής Πασάς (ο Ταχήρ) έστειλε μία άκατο στην αγγλική ναυαρχίδα για να πληροφορήσει το Ναύαρχο Κόδριγκτον ότι τμήμα του στολίσκου μπορούσε να εισπλεύσει, αν το επιθυμούσε, και πως αν οι Σύμμαχοι είχαν κάποιες συγκεκριμένες ανάγκες θα τις ικανοποιούσε· αλλά, ενώ εγώ απουσίαζα, θα τον δυσαρεστούσε να δει μία τόσο πολυάριθμη δύναμη να εισέρχεται στο λιμένα.[...] Ο Άγγλος ναύαρχος έδωσε την άκατο, λέγοντας ότι δεν ερχόταν για να δεχτεί συστάσεις, αλλά για να δώσει διαταγές [...] Όταν η Αγγλική φρεγάτα (το *Dartmouth*) έστειλε τις ακάτους της με αγγήματα για να κυριεύσει τα πυρπολικά, μια ανταλλαγή πυρών (με φορητά όπλα) άρχισε, η οποία υπήρξε το σύνθημα για μια μάχη που κράτησε έως ότου έλθει το σκοτάδι της νύκτας [...]. Το να ειπωθεί τώρα ποιός άρχισε την επίθεση και έριξε τον πρώτο κανονιοβολισμό είναι κάτι που κανένας δεν επιτρέπεται να το κάνει. Το βέβαιο είναι μόνο ότι η αγγλική φρεγάτα υπήρξε η πρώτη, χωρίς αιτία, που προσπάθησε να κυριεύσει τα πυρπολικά και αυτό προκάλεσε τη δικαιολογημένη αντίσταση, με τις πρώτες βολές, από την πλευρά μας»⁴²⁷.

Τον Ναύαρχο Κόδριγκτον δεν τον ενδιέφερε να συζητήσει με τον Ταχήρ πασά την αφορμή που έγινε αιτία για την έναρξη ναυμαχίας, αλλά την διατήρηση της ασφάλειας του συμμαχικού στόλου. Για τον σκοπό αυτό διαμαρτυρήθηκε έντονα στον Οθωμανό Ναύαρχο, επαναλαμβάνοντας ότι, ο Ιμπραήμ δεν τήρησε τον λόγο που είχε δώσει, σχετικά με την κατάπαυση των εχθροπραξιών. Επίσης, τόνισε στον Ταχήρ πασά ότι, τυχόν επανάληψη νέων

⁴²⁵ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 194.

⁴²⁶ Βλέπε ενδεικτικές πηγές: Raul De Ramon (Σημαιοφόρος Γαλλικού Ναυτικού) (1829), σελ. 50, Φίνλεϊ Γ. (1973), Τόμος Β', σελ. 109, Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 198, Βακαλόπουλος Α., κ.α (Συλλογικό έργο) (1975), σελ. 468, Woodhouse M.C. (2016), σελ. 161, Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 737.

⁴²⁷ Douin G. (1927), σελ. 316.

εχθροπραξιών από τους Οθωμανο-Αιγυπτίους, θα σήμαινε την κήρυξη πολέμου προς τις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις. Οι σύμμαχοι Ναύαρχοι, όμως, δεν στηρίχθηκαν μόνο στις προφορικές προειδοποιήσεις προς τους Οθωμανο-Αιγυπτίους.⁴²⁸ Απέστειλαν μία επιστολή, υπογεγραμμένη από τον Κόδριγκτον, τον Δεριγνύ και τον Χέυδεν, προς τον Ιμπραήμ και τους Οθωμανο-Αιγυπτίους Ναυάρχους, με την οποία υπογράμμιζαν τα ακόλουθα.

«Επειδή, οι στολίσκοι των Συμμαχικών Δυνάμεων δεν εισήλθαν στο Ναβαρίνο με εχθρικές διαθέσεις, αλλά μόνο για να επαναλάβουν στους Διοικητές του Οθωμανικού Στόλου τις προτάσεις που ήταν προς όφελος του ιδίου του Σουλτάνου, ούτε είναι στις προθέσεις μας να καταστρέψουμε τα όσα πλοία του οθωμανικού στόλου μπορεί να απέμειναν, αφού ήδη μια αξιοσημείωτη εκδίκηση έχει παρθεί για τον πρώτο κανονιοβολισμό που τολμήθηκε να ριχτεί στις Συμμαχικές σημαίες [...] αν μία μόνο βολή μουσκέτου ή πυροβόλου ριχτεί ξανά εναντίον πλοίου ή λέμβου των Συμμαχικών Δυνάμεων, θα καταστρέψουμε αμέσως όλα τα απομένοντα πλοία, καθώς και τα φρούρια του Ναβαρίνου· και θα θεωρήσουμε τη νέα αυτή εχθρική πράξη ως μία τυπική κήρυξη πολέμου της Πύλης εναντίον των Συμμαχικών Δυνάμεων, του οποίου τις τρομερές συνέπειες θα υποστούν ο Σουλτάνος και οι Πασάδες του.

Αν, όμως, οι Οθωμανοί αρχηγοί αναγνωρίσουν την επίθεση που έκαναν, αρχίζοντας το πυρ, απόσχουν από κάθε εχθρική πράξη θα επαναλάβουμε τις σχέσεις καλής κατανόησης, τις οποίες οι ίδιοι διέκοψαν. Στην περίπτωση αυτή, θα πρέπει να υψώσουν λευκή σημαία σε όλα τα φρούρια πριν από το τέλος της ημέρας.

Απαιτούμε μια κατηγορηματική απάντηση, χωρίς υπεκφυγές, πριν από τη δύση του ηλίου».

*Υπογραμμένοι ο Άγγλος, Γάλλος και Ρώσος Ναύαρχος.*⁴²⁹

Ο Ιμπραήμ, που ήταν απών από τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου, επιστρέφοντας από την Μεθώνη, στις 21 Οκτωβρίου 1827, αντίκρυσε το τρομακτικό θέαμα στον όρμο με τον κατεστραμμένο πανίσχυρο στόλο του. Ο Ταχέρ πασά, τηρώντας την προθεσμία της επιστολής των συμμάχων, επανήλθε στο Asia το απόγευμα της ίδιας ημέρας, 21η Οκτωβρίου 1827, με την επίσημη διαβεβαίωση ότι, δεν θα υπάρξουν νέες εχθροπραξίες κατά του συμμαχικού στόλου. Ωστόσο, δεν μπορούσε να δεσμευτεί για την αδράνεια των φρουρίων και των δυνάμεων της ακτής. Με την δήλωση αυτή, ουσιαστικά, ο Ιμπραήμ συνέχιζε να θεωρεί ότι η ανακωχή δεν ισχύει και στην στεριά.⁴³⁰ Ο Ναύαρχος Κόδριγκτον δεν διέθετε

⁴²⁸ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 110.

⁴²⁹ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 738.

⁴³⁰ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 162.

άλλα μέσα επιβολής προς τον Ιμπραήμ. Έμεινε, πάντως, ικανοποιημένος από τη σκληρή τιμωρία του οθωμανικού στόλου και πίστεψε πως, μόνο αυτή αρκούσε να κάνει το Σουλτάνο πιο διαλλακτικό. Ο σουλτάνος Μαχμούτ δεν επρόκειτο, όμως, να συμβιβαστεί και να αλλάξει σύντομα την άκαμπτη στάση του.

Αν και οι Οθωμανο-Αιγύπτιοι είχαν παραχωρήσει την αιτούμενη υπόσχεση εκεχειρίας, ο Κόδριγκτον ένωθε ακόμη την ύπουλη αντίδραση των αντιπάλων. Για την αντιμετώπιση αυτού του φόβου, τοποθέτησε τις αγγλικές φρεγάτες *Cambrian* και *Glasgow*, το γαλλικό πλοίο γραμμής *Trident* και τη ρωσική φρεγάτα *Provornyi* να παραμείνουν αγκυροβολημένα απέναντι από το στρατόπεδο του Ιμπραήμ και να ανοίξουν πυρ εναντίον του, στην περίπτωση που έβαλλαν, τα χερσαία πυροβόλα, κατά των συμμαχικών πλοίων.⁴³¹

Την 21η Οκτωβρίου ο Κόδριγκτον έγραψε την αναφορά του για τη ναυμαχία και την έστειλε με το *Cambrian* στην Αγκόνα, όπου θα αποβιβαζόταν ο κομιστής της, λόρδος Ingenstrie, για να την μεταφέρει μέσω ξηράς, στον Λονδίνο. Τις επόμενες τρεις ημέρες οι σύμμαχοι ασχολήθηκαν με τις επείγουσες επισκευές στα πλοία τους και την 24η Οκτωβρίου, ο Κόδριγκτον εξέδωσε την Διαταγή (*General Order*), ως Αρχηγός της συμμαχικής ναυτικής δύναμης. Με αυτή επαινούσε τα πληρώματα για τη γενναιότητα και την ενότητα πνεύματος που επέδειξαν και ακόμη μια φορά, κατηγορούσε τους Οθωμανούς, ιδιαίτερα τον Ιμπραήμ, για την αθέτηση της προσωρινής ανακωχής, καθώς και την δίχως αιτία έναρξη του πυρός κατά των συμμαχικών πλοίων. Επίσης, οι τρεις Ναύαρχοι, του συμμαχικού στόλου, έγραψαν προς την ελληνική κυβέρνηση, με πολύ αυστηρό ύφος, απαιτώντας να τερματίσει τις πειρατικές επιχειρήσεις, τις οποίες δεν επρόκειτο να ανεχθούν στο μέλλον. Επέτρεπαν, όμως, να συνεχίσουν οι Έλληνες τον αποκλεισμό των παραλίων από τον Βόλο έως τη Ναύπακτο, αλλά απαγόρευαν οποιαδήποτε ελληνική εκστρατεία εκτός αυτών των ορίων.⁴³² Την επομένη ημέρα, 25 Οκτωβρίου 1827, οι τρεις συμμαχικοί στόλοι απέπλευσαν από το Ναβαρίνο. Ο Κόδριγκτον έφτασε στη Μάλτα, στις 3 Νοεμβρίου, συνοδευόμενος από τον Χέυδεν. Ο Δεριγνύ τράβηξε τον δικό του δρόμο περιπλέοντας την Πελοπόννησο για να βγει στο Αιγαίο.⁴³³

Ωστόσο, η Ναυμαχία του Ναβαρίνου μπορεί να χαρακτηριστεί ως το γεγονός που σηματοδότησε την αρχή ενός ευτυχούς, για τους Έλληνες, τέλους της Επανάστασης. Έστω, κι αν η καταστροφική για τους Οθωμανο-Αιγυπτίους σύγκρουση προκλήθηκε από την

⁴³¹ Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 199.

⁴³² Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 739-740.

⁴³³ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 164.

προσπάθεια των ανταγωνιζόμενων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων να διασφαλίσουν τα συμφέροντά τους σε ένα, γεωπολιτικής σημασίας, τμήμα της κλονιζόμενης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.⁴³⁴ Όπως, πολύ εύστοχα, το έθεσε ο Woodhouse M.C στο βιβλίο του *Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου*: «[...]στη Ναυμαχία του Ναβαρίνου, που ουσιαστικά ήταν μια υπόθεση των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής, των οποίων έμμεσα θύματα ή ευεργετηθέντες ήταν συμπτωματικά μικρότερα έθνη και λαοί [...]»⁴³⁵.

⁴³⁴ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β΄, σελ. 739.

⁴³⁵ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 11.

5.3 Μικρές ιστορίες με μεγάλη σημασία

Οι προσωπικές μαρτυρίες ανθρώπων που έλαβαν μέρος στη Ναυμαχία του Ναβαρίνου, αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της τεκμηρίωσης των γεγονότων. Εκτός από τα μεγάλα γεγονότα με τα γνωστά ονόματα που διαφύλαξε η ιστορία, υπάρχουν αυτές οι μικρές ιστορίες ανθρώπων που πρωταγωνίστησαν με τον δικό τους τρόπο, ώστε να ζωντανέψουν, με απaráμιλλο τρόπο, την ατμόσφαιρα και να συνθέσουν την γενική εικόνα της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου, της 20ης Οκτωβρίου 1827.

Αξιοσημείωτη θέση στην αφήγηση των μικρών ιστοριών της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου, ως προς τα γεγονότα που συνέβησαν, μπορεί να λάβει ο άγνωστος ναύτης⁴³⁶ του αγγλικού πλοίου γραμμής Genoa. Με τις γλαφυρές αναφορές του έγραφε, με σχεδόν λογοτεχνικό τρόπο, ο ναύτης την παραμονή της ναυμαχίας. «[...] Μερικοί είχαν άμφιβολίες και έπιστευαν πώς οι Όθωμανοί ήσαν δειλοί και δεν θα έπολεμούσαν άμα έδέχοντο τὰ πυρὰ μας, ενώ άλλοι πάλιν ανέφεραν περιστατικά, πού έδειχναν τὸ αντίθετο. Μερικοί παρεπονούντο πως δεν θα έδίνοντο χρήματα δῶρα μετά τῆς δρᾶσις, γιατί η ισχύουσα διαταγή έλεγε «να κάψουμε, να βυθίσουμε και να καταστρέψουμε», γεγονός που απέκλειε τῆς δυνατότητα τῆς καταλήψεως τῶν πλοίων και τῆς λεηλασίας [...]».⁴³⁷

Συνεχίζοντας την αφήγησή του ο ναύτης του Genoa, παρατηρούσε και κατέγραφε τη ψυχολογική κατάσταση του πληρώματος. Ενδεικτικό της κατάστασης αυτής, είναι το περιστατικό με το ναύτη (Γερμανό) ντε Σκάου, ο οποίος εξέφρασε, με τα λεγόμενά του, τα μελλούμενα της ζωής του, μετά το τέλος της επικείμενης ναυμαχίας. Μαζί με αυτά ο ναύτης έγραφε, «[...] Ό ντε Σκάου, κατὰ τῆς συνήθειας τοῦ, δεν έδινε καμμιά προσοχή στην παρατήρησι όταν τοῦ όμιλοῦσαν, μέχρις που ἡ έρώτησις έπαναλαμβάνετο και όταν, έστρεψε τὸ ανέκφραστο πρόσωπό του, δεν τὸ έκαμε πρὸς εκείνόν που τοῦ μιλοῦσε, ἀλλὰ πρὸς τὸν όμοτράπεζο τοῦ. Σηκώθηκε απότομα και πιάνοντας τὸν Τόμ Μόρφιτ ἀπὸ τὸ μπράτσο τὸν σήκωσε ὄρθιο και κοιτάζοντας τὸν ζωνρὰ στο πρόσωπο τοῦ εἶπε:

- Μόρφιτ! Πρὶν ἀπὸ αὔριο τῆς νύκτα, ἐσὺ και ἐγὼ θα παίζουμε ἓνα ἄλλο παιχνίδι.

Έπειτα ἀπεμακρύνθη σταυρώνοντας τὰ χέρια και πῆρε τῆς θέσι τοῦ στις ἀλυσίδες μακρυνὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους [...]»⁴³⁸

⁴³⁶ Ο Τσαρλς Μακφέρσον, ήταν ναύτης πυροβολικού του βρετανικού πλοίου γραμμής Genoa, όπου κρατά την ανωνυμία του στο χρονικό των αναμνήσεων του με τίτλο *Life on Board of Man of War*, Λονδίνο 1828. [Σίμψας Μ. (1974), σελ. 197].

⁴³⁷ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 198.

⁴³⁸ Ο.π (1974), σελ. 198.

Με την αναφορά του αυτή, ο άγνωστος ναύτης μας μεταφέρει την ψυχολογική κατάσταση του συμπολεμιστή και φίλου του ντε Σκάου, ο οποίος είχε και όπως επιβεβαιώθηκε την επόμενη ημέρα, ένα προαίσθημα θανάτου.

Ο σημαντικός αυτός χρονικογράφος, της εν εξελίξει ναυμαχίας, παρέδωσε σημαντικές αναφορές με τις οποίες επιβεβαιώνονται τα γεγονότα της μάχης, μεταξύ των συμμαχικών δυνάμεων και του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου. Στο κείμενο που θα ακολουθήσει, από το βιβλίο του Woodhouse M.C με τίτλο *Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου*, ο ανώνυμος ναύτης του *Genoa* με αυτά που γράφει επιβεβαιώνει τα όσα διαδραματίστηκαν μετά την είσοδο του *Asia* στον όρμο του Ναβαρίνου και την άρνηση του Ναυάρχου Κόδριγκτον να λάβει οδηγίες από τον αγγελιοφόρο του Αιγύπτιου Ναυάρχου Μοχαρέμ μπέη.

«Εκείνη τη στιγμή το τύμπανο σήμανε συναγερμό. Πετάχτηκα, αναποδογύρισα χύτρα και λοιπά στη θάλασσα κι έτρεξα όσο πιο γρήγορα μπορούσα στο πυροβόλο μου. Σύντομα επανδρώθηκαν όλα τα πυροβόλα. Ο Γερμανός ντε Σκάου ήταν τοποθετημένος στο πυροβόλο μπροστά από μένα. Περιμέναμε σιωπηλά τη διαταγή για «πυρ» και καθώς βρισκόμασταν κάτω σχεδόν από τα βαριά πυροβολεία, περιμέναμε από στιγμή σε στιγμή να δεχτούμε τα κουφέτα που ετοιμάζαν για μας οι Τούρκοι τις δέκα-δώδεκα τελευταίες μέρες. Τους παρατηρούσαμε που έσκυβαν πάνω στα πυροβόλα τους και σημάδευαν ψύχραιμα και ήρεμα τα διάφορα πλοία, καθώς εμφανίζονταν. Στους ιστούς των πυροβολείων δεν είχαν ανυψώσει σημαίες και όλα έμοιαζαν πως μάλλον είχαν φιλικές διαθέσεις. Από την ακτή ξεκίνησε μια λέμβος μ' έναν Τούρκο αξιωματικό και τέσσερις άνδρες και κατευθύνθηκε προς το «Ασία», που είχε πλέον ξεφύγει από την εμβέλεια των πυροβόλων που ήταν τοποθετημένα στα φρούρια και βρισκόταν περίπου εκατό γυάρδες μπροστά μας. Μπόρεσα να διακρίνω πως ο αξιωματικός ανέβηκε στο «Ασία», αλλά δεν έμεινε ούτε δυο λεπτά. Όταν ξαναπάτησε στη στεριά, πέταξε το τουρμπάνι του και έτρεξε προς στο φρούριο, όπου τον περίμενε ολόκληρο πλήθος. Μόλις έφτασε, η κόκκινη σημαία κυμάτισε στις πολεμίστρες και στην ίδια στιγμή ρίχτηκε μια βολή-σινιάλο. Η διαταγή «Έτοιμοι στα όπλα σας!» διέτρεξε το κατάστρωμα. «Έτοιμοι, σερ», ήταν η άμεση απάντηση, καθώς ο αρχηγός κάθε πυροβόλου με τη Θρυαλλίδα στο χέρι περίμενε ν' ακούσει τη λέξη «πυρ». Πέρασε έτσι ένα διάστημα μεγάλης έντασης. Στο μεταξύ εξακολουθούσαμε την πορεία μας και τώρα βρισκόμασταν έξω από την ακτίνα βολής των πυροβολείων και πλέαμε κατά μήκος της τουρκικής γραμμής».⁴³⁹

⁴³⁹ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 127-128.

Μια ακόμη σημαντική *μικρή ιστορία* είναι ο προσωπικός απολογισμός του δόκιμου αξιωματικού Χάρρυ Κόδριγκτον επί του Asia, η οποία αποτελεί βασική πηγή γνωστοποίησης και επιβεβαίωσης των δραστηριοτήτων της ναυαρχίδας των Άγγλων κατά την διάρκεια της ναυμαχίας. Ο απολογισμός αυτός είναι η επιστολή Χάρρυ Κόδριγκτον προς τον αδελφό του, τον Νοέμβριο του 1827. Χαρακτηριστικά του έγραφε:

«Το «Ασία» δέχτηκε 8 βολές στον πρόβολο, 18 στον εμπρόσθιο ιστό, 25 στον μεγάλο ιστό και 125 στο σκάφος. Ο οπίσθιος ιστός είχε καταρριφθεί και όλες οι αντένες αχρηστεύτηκαν. Πιστεύω ότι καμιά βολή δεν διαπέρασε το κουφάρι του σκάφους ούτε στο κάτω ούτε στο κύριο κατάστρωμα μερικές οβίδες το διαπέρασαν και έφτασαν μέχρι τις εσωτερικές σανίδες, αλλά δεν νομίζω ότι πέρασε κάποια μέσα, εκτός από το άνω κατάστρωμα ή μέσα από τα φινιστρίνια κ.λπ. Είναι γερή σαν σίδερο και θαυμάσια από κάθε άποψη. Παρά λίγο θα ξεχνούσα να σου πω πόσο με κατέπληξε η ψυχραιμία και το θάρρος των ανδρών μας όσο για μένα, χοροπηδούσα από δω κι από κει δίνοντας εντολές, γιατί εγώ δεν ήμουν καθόλου ψύχραιμος. Ο πατέρας λέει πως δεν έχει ξαναδεί πλοίο να βάλλει με τέτοια ακρίβεια και σταθερότητα από το κύριο και τα κατώτερα καταστρώματα. Όσο για το άνω κατάστρωμα, εκεί λόγω των ρηγμάτων που προκαλούσαν οι καρονάδες⁴⁴⁰ (42 τον αριθμό), τα κανόνια συνεχώς ανατρέπονταν και οι άνδρες στέλνονταν κάτω να δουλέψουν στα κανόνια του κυρίως καταστρώματος. Δεν μου 'χει ξανατύχει τίποτα παρόμοιο και δεν είμαι σε θέση να κάνω συγκρίσεις, αλλά μπορώ να πω ότι η εικόνα που έδιναν όλα εκείνα τα θραύσματα κ.λπ. ήταν πράγματι αλλόκοτη. Μερικά από τα διαφράγματα είχαν ανασηκωθεί, όπως επίσης και το κιγκλίδωμα στην πρύμνη, και ολόκληρα κομμάτια απ' αυτά πετάγονταν σε ποσότητες και σκότωναν 11 τραυμάτιζαν πολλούς άνδρες. Αν είχαμε επανδρώσει όλα τα κανόνια και στις καμπίνες, τότε η σφαγή θα ήταν μεγάλη, αλλά τέσσερα είχαν μείνει ελεύθερα γιατί δεν είχαμε αρκετούς άνδρες. Κάτω από τον σοφά είχαμε αφήσει δεμένα μαζί τρία από τα δίκαννα του πατέρα και το δικό μου το μονόκαννο, όταν τα βρήκε μια βολή και κυριολεκτικά τα διέλυσε σε κομμάτια, χωρίζοντας ως και τα δίκαννα στη μέση' εννοώ δηλαδή ότι οι κάννες ξεχώρισαν η μια απ' την άλλη και έγιναν κομμάτια. Μερικά απ' τα κομμάτια έφτασαν ως το επίστεγο, ο Θεός ξέρει πώς. Και φαντάζεσαι τι έγινε με την καμπίνα! Ένα από τα μικρά σιδερένια κάγκελα του κιγκλιδώματος της καμπίνας του ναυάρχου (που είχε κατά λάθος αφεθεί όρθιο) πετάχτηκε και ήρθε πλαγίως ίσια στον αστράγαλο του δεξιού μου ποδιού, καθώς ήμουν στραμμένος προς

⁴⁴⁰ **Καρονάδες:** Είναι ένα κοντό, λείο, πυροβόλο από χυτοσίδηρο που χρησιμοποιήθηκε από το Βασιλικό Ναυτικό. Αρχικά παρήχθη από την Carron Company, ένα σιδηρουργείο στο Falkirk της Σκωτίας και χρησιμοποιήθηκε από τα μέσα του 18ου αιώνα έως τα μέσα του 19ου αιώνα. Η κύρια λειτουργία του ήταν να χρησιμεύσει ως ένα ισχυρό όπλο μικρού βεληνεκούς, κατά των πλοίων και κατά του πληρώματος.

την πρύμνη διαπέρασε το κόκκαλο και βγήκε απ' την άλλη μεριά παίρνοντας μαζί του και λίγο από τον μυ. Το τετράγωνο σίδερο θα πρέπει να ήταν περίπου μια ίντσα. Μια σφαίρα από μουσκέτο, η μικρό βλήμα αυτού του μεγέθους, με βρήκε στο κόκκαλο του μηρού στο ίδιο πόδι, λίγο πιο πάνω από το γόνατο, θα πρέπει να βρίσκεται ακόμη μέσα, αλλά αφού δεν με ενοχλεί πια, δεν με νοιάζει. Στη συνέχεια ένα θραύσμα με βρήκε στην αριστερή κλείδα, αλλά ευτυχώς μόνο την εξάρθρωσε χωρίς να τη σπάσει, και άφησε ένα κίτρινο σημάδι μεγάλο όσο δυο παλάμες μαζί, όμως εκτός από την εκδορά δεν με πόνεσε καθόλου. Με χτύπησαν και άλλα θραύσματα σε διάφορα σημεία, αλλά ήταν μικρά και ανώδυνα. Στο μέσον περίπου της ναυμαχίας κατέβηκα στον θάλαμο των αρρώστων, όπου ήταν κατασκότεινα και η ατμόσφαιρα ζεστή και βρόμικη, θαρρείς και έκαιγαν αρκετές θερμάστρες πάνω σε κιβώτια κ.λπ. είχαν στηθεί τα τραπέζια του φαγητού και πάνω σ' αυτά κρεβάτια. Μερικοί από τους πληγωμένους βογκούσαν, ενώ άλλοι ήταν πολύ βαριά για να μιλήσουν. Μερικοί (γενικά οι λιγότερο τραυματισμένοι) φωνάζαν με εμμονή τον γιατρό. «Ωχ! Γιατρέ, καλέ μου γιατρέ, έλα κοντά μου και πεθαίνω», κ.λπ. Ψηλαφιστά βρήκα μια κουκέτα, δίπλα σ' έναν καημένο με σοβαρά τραύματα, και νομίζω πως κάναμε καλή παρέα, αμίλητοι και οι δυο, εκτός από τις φορές που φώναζα για νερό. Διψούσα υπερβολικά και πρέπει να ήπια μεγάλες ποσότητες, ξέχωρα από κείνο που έριχνα στον επίδεσμο που μόλις μου είχαν βάλει. Την πληγή μου την ένιωθα να καίει και το νερό, που όταν ακουμπούσε πάνω της έμοιαζε με πάγο, ήταν μεγάλη ανακούφιση. Όταν ο γιατρός ήρθε να εξετάσει την πληγή μου, βρήκε και την άλλη πάνω από το γόνατο, για την οποία δεν είχα παραπονεθεί θεωρώντας πως πρόκειται για γδάρσιμο (μια και δεν είχε σχίσει το παντελόνι μου) και επειδή ο πόνος της άλλης πληγής έμοιαζε να μειώνει ή να καλύπτει τον πόνο αυτής. Εδώ η εξέταση του γιατρού δεν ήταν και τόσο οδυνηρή, η σφαίρα όμως δεν βρέθηκε. Στη συνέχεια με μετακίνησαν σε μια καμπίνα για ασθενείς, όπου παρέμεινα για δυο τρεις μέρες ώσπου τα καταπλάσματα έκαναν τη δουλειά τους και η φλεγμονή υποχώρησε. Όταν βρήκα τον δρόμο μου προς την κουκέτα και σιγά-σιγά συνήθισα στο ελάχιστο φως που υπήρχε, το θέαμα που αντίκρισα δεν ήταν καθόλου ευχάριστο. Αν δεν ήξερα πως ο πατέρας ήταν στο κατάστρωμα και κινδύνευε άμεσα, θα μπορούσα να σου πω μερικές από τις ωραίες σκέψεις που έκανα για την τιμή, τη δόξα κ.λπ., που ταίριαζαν στην περίπτωση. Πάντως, όταν όλα τέλειωσαν, πίστεψα, και ακόμα πιστεύω, πως στάθηκα πολύ τυχερός που τη γλύτωσα έτσι.»⁴⁴¹

Η αφήγηση αυτή του Χάρρυ Κόδριγκτον, επί του Asia, μεταφέρει με πολύ γλαφυρό τρόπο το επιχειρησιακό αποτύπωμα της ναυμαχίας. Επιτρέπει στους μελλοντικούς

⁴⁴¹ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 138-140.

αναγνώστες της ιστορίας, να εισχωρήσουν άμεσα στα πραγματικά γεγονότα και να αφουγκραστούν την συντροφικότητα του πληρώματος, αλλά και την αγωνία που ένοιωθαν κατά τη διάρκεια των πολεμικών επιχειρήσεων.

Συνεχίζοντας την παράθεση των *μικρών ιστοριών*, αρμόζει να αποτυπωθεί μία, για τον πρώτο Έλληνα νεκρό της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου. Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, ο Κόδριγκτον για να βεβαιώσει την ουδετερότητα των αιγυπτιακών δυνάμεων και την πιθανή κατάπαυση του πυρός, μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων στόλων, απέστειλε μια βάρκα με έναν αξιωματικό, συνοδευόμενο από τον διερμηνέα Πέτρο Μικέλη (κατά τους Άγγλους Πίτερ Μίτσελ) στο αιγυπτιακό πλοίο *Murshid-i Gihad* (*Πολεμιστής*). Κατά την προσέγγιση της βάρκας και μετά από πυροβολισμό όπλου, ο Μικέλης έπεφτε νεκρός. Έτσι, ο Μικέλης είχε το θλιβερό προνόμιο να είναι ο μόνος Έλληνας, που φονεύθηκε στη ναυμαχία, η οποία, ουσιαστικά, ελευθέρωσε την πατρίδα του. Το βέβαιο πάντως είναι, πως υπήρχαν και άλλοι Έλληνες που έλαβαν μέρος στη ναυμαχία, μόνο που αυτό το έπραξαν ως άτομα και όχι ως κάποιο συγκροτημένο τμήμα της επαναστατημένης Ελλάδας. Τόσο ο Κόδριγκτον όσο και ο Δεριγνύ, διέθεταν Έλληνες πιλότους, που επέζησαν από την ναυμαχία. Ένας από αυτούς, διατηρούσε έως το 1840 καφενείο στην οδό Ερμού και Αθηνάς, στην Αθήνα, όπου κάθε χρόνο, στην επέτειο της ναυμαχίας, στις 20 Οκτωβρίου 1827, προς τιμή της κερνούσε τους θαμώνες του καταστήματός.⁴⁴²

Μέχρις το σημείο αυτό, παρουσιάστηκαν αναφορές ανδρών των συμμαχικών πληρωμάτων που έλαβαν μέρος στη ναυμαχία, όπου την αντιμετώπισαν με ιδιαίτερη ψυχραιμία. Ανάλογα, υπάρχουν *μικρές ιστορίες*, στις οποίες άνδρες του αντίπαλου στόλου επέδειξαν παρόμοια συμπεριφορά. Η *μικρή ιστορία* μας αναφέρει τα ακόλουθα. Κάποιοι άνδρες από την γαλλική γολέτα *Alcyone* είχαν περισυλλέξει έναν Οθωμανό, ο οποίος από την περιβολή του φαινόταν να είναι βαθμοφόρος του ναυτικού. Ήταν αρκετά χτυπημένος στο μπράτσο, σε βαθμό τέτοιο που έπρεπε να του παραχωρηθεί ιατρική φροντίδα. Ο Οθωμανός περπατούσε στο γαλλικό πλοίο με τέτοια άνεση, που έδειχνε να μην είχε χτυπηθεί καθόλου και σαν να μη τον ενδιέφερε καθόλου ο τρομακτικός πόνος από το λαβωμένο του μπράτσο. Όταν τον είδε ο ιατρός του πλοίου, ο ίδιος ο Οθωμανός τον παρότρυνε να τον απαλλάξει από το τραυματισμένο μέλος του. Μόλις ο ιατρός τον περιποιήθηκε και του έδεσε την πληγή, ο αντίπαλος αξιωματικός ανέβηκε στο κατάστρωμα και πήδηξε στη θάλασσα. Κολυμπώντας με ένα χέρι, έφτασε ως το πλοίο του, που βρίσκονταν σε κοντινή απόσταση από το *Alcyone*. Επιβιβάστηκε στο πλοίο του, με την βοήθεια μόνο του ενός χεριού, και όταν

⁴⁴² Σίμψας Μ. (1974), σελ. 199.

πάτησε στο κατάστρωμα, μετά από λίγα λεπτά, το οθωμανικό σκαρί ανατινάχτηκε στον αέρα, παρασύροντας τον, μαζί με τους συντρόφους του, στον υγρό τάφο.⁴⁴³

Στη συνέχεια, θα αφιερωθεί μια μικρή ιστορία στην αφήγηση του ανώνυμου ναύτη του *Genoa*, η οποία αναφέρει τη μόνη περίπτωση φόβου που παρατηρήθηκε σε όλη τη ναυμαχία, δείχνοντας με τον τρόπο αυτό ότι, η ματιά του παρατηρητή πρέπει να είναι πάντοτε αντικειμενική και δίχως προκατάληψη. Χαρακτηριστικά έγραψε:

«[...] Τα πνιχτά μουγκρητά, οι φυσιογνωμίες του χειρουργού και των συναδέλφων του, τα λερωμένα με αίμα γυμνά μπράτσα και τα πρόσωπά τους, οι πεθαμένοι και οι μισοπεθαμένοι τριγύρω, που μερικοί τους ζούσαν την τελευταία αγωνία πριν από τον θάνατο, οι κραυγές των άλλων που υπέμεναν το χειρουργικό μαχαίρι - όλα αυτά δημιουργούσαν μια εικόνα φρίκης μίζεριας, δυσανάλογη με εκείνη της «μεγαλοπρέπειας του ένδοξου πολέμου [...]».⁴⁴⁴

Κλείνοντας τις μικρές ιστορίες από τον ανώνυμο ναύτη θα αναφερθεί ένα μέρος από το βιβλίο του Woodhouse W.C, *Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου*, το οποίο επικεντρώνεται τόσο στη διατήρηση της ψυχραιμίας όσο και στην αυταπάρνηση του πληρώματος κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών. Το σίγουρο είναι ότι υπήρχαν πολλές ανάλογες ιστορίες τόσο από τον αγγλικό, όσο από τον γαλλικό και ρωσικό στόλο. Τα βάσανα των τραυματισμένων, ήταν φοβερά αλλά και αξιοθαύμαστη η στωικότητα που τα υπέμεναν. Χαρακτηριστικά μας αναφέρει.

«Στις τρεισήμισι περίπου, από ό,τι μπορώ να υπολογίσω, έπεσε η θηλειά από τη σκότα της μαϊστρας και έμεινε κρεμασμένη ακριβώς μπροστά στο κανόνι μας, εμποδίζοντας στη σκόπευση. Με διέταξαν να ανέβω μαζί με κάποιον άλλο στο κατάστρωμα και να τεντώσουμε το σκοινί, για να μη βρίσκεται μπροστά στην κάννη μας. Δεν μπορώ να πω πως μου άρεσε αυτή η δουλειά, και είχα συνεχώς την εντύπωση πως κάτω στο κανόνι μου ήμουν πολύ πιο ασφαλής. Εδώ, στο κύριο κατάστρωμα, η εικόνα του θανάτου και της καταστροφής ξεπερνούσε κατά πολύ εκείνη του κάτω καταστρώματος. Τότε περίπου άκουσα έναν τρομερό θόρυβο, θαρρείς και είχε σπάσει ολόκληρο το πλευρό του πλοίου. Επρόκειτο για δυο βολές των 120 λιμπρών καθεμιά, που χτύπησαν το κυρίως κατάστρωμα κοντά στην κύρια μπουκαπόρτα και άνοιξαν μια τρύπα σε δύο συνεχόμενα φινιστρίνια, τραυματίζοντας πέντε άνδρες, ανάμεσα στους οποίους και τον φίλο μου Μορφιέ. Είδα τον πλοίαρχο Μπάθαρστ που κατέβαινε τη σκάλα του επίστεγου, όταν ένα θραύσμα από τα διαφράγματα του πλοίου του

⁴⁴³ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 204.

⁴⁴⁴ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 146.

πήρε την άκρη από το μυτερό καπέλο του. Το έβγαλε, το κοίταξε, χαμογέλασε, ήρθε στο πρυμναίο κατάστρωμα, που είναι το πιο εκτεθειμένο μέρος του πλοίου, και με μοναδική ψυχραιμία συνέχισε να δίνει τις διαταγές του. Υπήρχε συγχρόνως κάτι το ευγενικό και μαζί γελοίο στην εμφάνιση και την κατάσταση του γέρου, που μέσα σε βροχή βλημάτων και θραυσμάτων βάδιζε αγέρωχος με το σπαθί στο χέρι και με το κολοβό καπέλο του, μη συναισθανόμενος, προφανώς, τον κίνδυνο. Εγώ και ο συνάδελφός μου προσπαθούσαμε με όλη μας τη δύναμη να τεζάρουμε το σχοινί, που ήταν όμως πολύ βαρύ και έτσι δεν τα καταφέραμε. Η εξάρτιση του πλοίου είχε γίνει ξεφτίδια, οι αντένες είχαν αναποδογυρίσει και μερικές είχαν σκορπίσει εδώ κι εκεί, οι ανυψωτήρες είχαν πέσει και το πρυμναίο κατάστρωμα με όλα εκείνα τα θραύσματα του ξύλου έμοιαζε με ξυλουργείο. Ο πλοίαρχος ήρθε προς το μέρος μας και κοιτάζοντας πάνω, αναφώνησε: «Να πάρει! Χτύπησαν τη σημαία μας! Γρήγορα στην πρύμνη και πείτε στον Ντέιβ, των σημάτων, να μου φέρει άλλη». Π ήγα προς την πρύμνη και βρήκα τον Ντέιβ να κοιτά με τα κυάλια το «Ασία». Ο ναύαρχος στεκόταν στο επίστεγο και με τον τηλεβόα του καλούσε το πλοίο μας «Ε! "Γένουα!"» «Σερ Έντουαρντ...», ήταν αμέσως η απάντηση του Ντέιβ. «Στείλτε μια λέμβο μ' ένα μακρύ σχοινί να τραβήξει την πρύμνη μου από ένα πυρπολικό που κατευθύνεται πάνω μας». «Ελήφθη, σερ», απάντησε ο Ντέιβ κι έκανε να φύγει, όταν του είπα για ποιο λόγο με έστειλε ο πλοίαρχος. Όταν επέστρεψα στη θέση μου διαπίστωσα ότι είχα σταθεί τυχερός, γλυτώνοντας τη ζωή μου, γιατί κατά την απουσία μου μια βολή είχε κόψει την ανεμόσκαλα και τώρα ο φτωχός Χολμς, που πριν λίγο ήμουν μαζί του, κειτόταν νεκρός στο κατάστρωμα. Ο πλοίαρχος στεκόταν στην πλευρική θύρα και ατένιζε το εχθρικό πλοίο. «Έφερεις τη σημαία, Ντέιβ;» ρώτησε. «Μάλιστα, κύριε», απάντησε ο Ντέιβ και αμέσως του είπε τι ζητούσε ο ναύαρχος. Ο πλοίαρχος άρπαξε τη σημαία από τα χέρια του και προχωρώντας με ζωηρό βήμα απηύθυνε την απαιτητική ερώτηση: «Ποιος θα κρεμάσει την αγγλική σημαία στο μπροστινό κατάρτι;» Ένας ωραίος άνδρας, ο Νέιλ, πήδηξε μπροστά, πήρε τη σημαία από τα χέρια του πλοίαρχου και αμίλητος άρχισε να ανεβαίνει τη σκισμένη ανεμόσκαλα του μπροστινού καταρτιού. Στη συνέχεια ο πλοίαρχος διέταξε μισή ντουζίνα άνδρες (μεταξύ των οποίων κι εγώ) να επανδρώσουμε μια λέμβο και να ρυμουλκήσουμε το «Ασία». Μέσα από τη λέμβο, - κρεμασμένος ακόμα από τα πλευρά του πλοίου είχα εξαιρετική θέα των δύο εχθρικών στόλων. Είδα λοιπόν ότι αυτήν τη φορά έπρεπε να υποστούμε το πυρ δύο πλοίων της γραμμής, από τα οποία το ένα ναι μεν φλεγόταν αλλά συνέχιζε να μας βομβαρδίζει. Το «Ασία», που βρισκόταν από τη μεριά της πρύμνης μας, αντιμετώπιζε ένα πλοίο της γραμμής και μια δίκροτη φρεγάτα. Έτρεμα για το πλοίο μας, γιατί ήμουν σίγουρος πως αν το παιχνίδι εξακολουθούσε με τόσο άνισους όρους, διατρέχαμε μεγάλο κίνδυνο να το χάσουμε. Έριξα μια ματιά να δω πώς τα κατάφερνε ο Νέιλ με τη σημαία. Ήταν κρεμασμένος στο κατάρτι και κάρφωνε με ένα μικρό σφυρί. Τον παρακολούθησα μέχρι που κατέβηκε

ασφαλώς στο κατάστρωμα, θαυμάζοντάς τον για την ψυχραιμία και την αποφασιστικότητα με την οποία τέλειωσε τη δουλειά του. Ξεκινήσαμε λοιπόν για το «Ασία». Η επιφάνεια του νερού ήταν γεμάτη συντρίμια, κατάρτια και αντένες παρασύρονταν από το νερό και πάνω τους προσπαθούσαν να κρατηθούν εκατοντάδες δυστυχισμένοι που τα πλοία τους είχαν ανατιναχτεί. Πολλοί μας εκλιπαρούσαν στα τουρκικά, που οι περισσότεροι κάτι καταλαβαίναμε επειδή είχαμε κάνει στη Σμύρνη. Προχωρούσαμε και ξετυλίγαμε το σχοινί, αλλά όταν φτάσαμε στις έξι γυάρδες από το «Ασία» το σχοινί τέλειωσε και μείναμε εκεί που ήμασταν. Βλέποντας την κατάσταση από το «Ασία», προσπάθησαν να μας πετάξουν ένα άλλο σχοινί για να το ενώσουμε με το δικό μας, όμως δεν τα κατάφεραν. Δεν έμενε άλλη λύση από το να κολυμπήσει κάποιος μέχρι εκεί και να φέρει το σχοινί. Ύστερα από λίγο, αφού δέσαμε τα δυο σχοινιά, αρχίσαμε να κωπηλατούμε για το «Γένουα». Ήμασταν περίπου στο μέσον της απόστασης όταν είδαμε να πέφτει το οπίσθιο κατάρτι του «Ασία» και φοβηθήκαμε ότι μέσα στα συντρίμια θα βρισκόταν και ο ναύαρχος, γιατί πριν από ένα λεπτό τον είχαμε δει να στέκεται σ' εκείνο το σημείο και να μας κάνει σήμα με το μαντίλι του να βιαστούμε, όμως σε λίγο τον ξαναείδαμε να εμφανίζεται σε κάποιο άλλο σημείο. Στον γυρισμό μαζέψαμε 10 από τους δυστυχισμένους που κόντευαν να πνιγούν. Μερικοί ήταν Άραβες, τελείως μαύροι, αλλά όλοι τους ήταν μωαμεθανοί, όπως καταλάβαμε από την πλεξούδα στην κορυφή του κεφαλιού τους, από την οποία υποτίθεται πως τους τραβά ο Μωάμεθ και τους ανεβάζει στον παράδεισο. Παρότι οι Άγγλοι είναι ιδιαίτερα ψύχραιμοι μπροστά στον κίνδυνο, οι Τούρκοι είναι σ' αυτόν τον τομέα ασυναγώνιστοι». ⁴⁴⁵

⁴⁴⁵ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 146-149.

5.4 Οι συνέπειες και η πρόσληψη της Ναυμαχίας στη δημόσια σφαίρα

Οι τέσσερις ώρες που διήρκησε η Ναυμαχία του Ναβαρίνου ήταν ικανές να αποφασίσουν για την μελλοντική ανεξαρτησία της Ελλάδας. Ακόμη, και οι ίδιοι οι πρωταγωνιστές της δεν είχαν υποπτευθεί το αποτέλεσμα αυτό. Όλοι οι Χριστιανικοί πληθυσμοί της Ευρώπης, εκδήλωσαν τεράστιο ενθουσιασμό για το αποτέλεσμα της ναυμαχίας αυτής. Άλλωστε, με το αλάθητο αισθητήριο της κοινής γνώμης, οι λαοί αυτοί αντιλήφθηκαν ότι, μετά την νίκη ήταν αδύνατο να φανταστεί κανείς, πως οι Έλληνες θα επέστρεφαν ξανά στην σκλαβιά των Οθωμανών. Μαζί με αυτό, έγινε φανερό πως, οι συνέπειες των κανονιοβολισμών του Ναβαρίνου θα ξεπερνούσαν τα όρια μιας τοπικής σύγκρουσης. Πρώτα από όλα, η μέχρι τότε πολιτική του *status quo*, θα τελούσε υπό αμφισβήτηση και, ενδεχομένως, να γκρεμιζόταν. Ήταν γεγονός, πως τέτοιου είδους πολιτική, που αντιπροσώπευε τον Μέτερνιχ, την είχαν αποδεχθεί όλες οι Ευρωπαϊκές κυβερνήσεις φοβούμενες τυχόν αναταραχές και επαναστάσεις. Το Ανατολικό Ζήτημα, το οποίο είχε προσωρινά παραμεριστεί, το είδαν να ζωντανεύει με νέα μορφή, με τον πρώτο διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.⁴⁴⁶

Η είδηση για τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου έφτασε στην Κωνσταντινούπολη περίπου την 27η Οκτωβρίου 1827 και οι πρεσβευτές των τριών Μεγάλων Δυνάμεων έλαβαν την αναφορά του Κόδριγκτον μετά από τέσσερις ημέρες. Το μόνο που σκέφτηκαν ήταν να εκφράσουν τη λύπη τους προς την Πύλη, χωρίς να είναι βέβαιοι το τι έπρεπε να πράξουν στη συνέχεια. Η αντίδραση της Πύλης εκδηλώθηκε την 9η Νοεμβρίου, με έγγραφη διαμαρτυρία προς τους τρεις πρεσβευτές, χαρακτηρίζοντας την καταστροφή του Οθωμανο-Αιγυπτιακού στόλου ως εξοργιστική προσβολή, απαιτώντας αποζημίωση, αναγνώριση της υπαιτιότητας από τους συμμάχους και αποχή, μελλοντικά, από κάθε ενέργεια υπέρ των Ελλήνων. Ρωτούσαν χαρακτηριστικά οι Οθωμανοί, «*με ποιο δικαίωμα ο Συμμαχικός στόλος είχε εισπλεύσει στον όρμο του Ναβαρίνου*», λαμβάνοντας της απάντηση, «*με το δικαίωμα, το οποίο έχει κάθε στόλος να εισέρχεται σε ένα λιμάνι σε καιρό ειρήνης*»⁴⁴⁷. Την επόμενη ημέρα, οι πρεσβευτές απέρριψαν τις οθωμανικές απαιτήσεις και επαναβεβαίωσαν την προσήλωσή τους στη Συνθήκη του Λονδίνου. Την 11η Νοεμβρίου, ο Γάλλος πρεσβευτής Γκιγιεμινό προσπάθησε, μάταια, επί τέσσερις ώρες, να βρεθεί κάποια διέξοδος σε συνάντηση που είχε με τον Οθωμανό Υπουργό Εξωτερικών. Κανένα σημείο επαφής δεν υπήρξε μεταξύ των δύο πλευρών, στη διάρκεια του Νοεμβρίου, καθώς η οργή του σουλτάνου είχε φτάσει στο

⁴⁴⁶ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 215.

⁴⁴⁷ Ο.π (1974), σελ. 221.

ζενίθ.⁴⁴⁸ Την πρόταση της Ρωσίας, προς τις δύο συμμαχικές χώρες, να ολοκληρώσουν το Ναβαρίνο με ένα τελεσίγραφο προς την Πύλη για να δεχτεί οπωσδήποτε τους όρους της Συνθήκης, η αγγλική κυβέρνηση την απέρριψε ασυζητητί και η γαλλική έκανε το ίδιο. Αντί τελεσιγράφου, λοιπόν, έγιναν χλιαρά διαβήματα και άκαρπες προφορικές παραστάσεις των τριών συμμάχων πρεσβευτών, που τελικά αναγκάστηκαν, την 8 Δεκεμβρίου 1827, να εγκαταλείψουν την Πόλη. Επίσης, οι υπήκοοι της Ρωσίας, της Γαλλίας και της Αγγλίας πήραν εντολή να εγκαταλείψουν τα οθωμανικά εδάφη.⁴⁴⁹

Αντίθετα, από την πολιτική σκοπιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο κοινός λαός είχε αποδεχθεί το γεγονός με μεγαλύτερη ψυχραιμία. Τελικά, παρόλο τον φόβο των πρεσβευτών ότι, τόσο οι ίδιοι, όσο και οι παροικίες τους θα γίνονταν αντικείμενο διωγμών, η αντίδραση της Οθωμανικής κυβέρνησης, αν και ήταν γεμάτη οργή και απειλές, δεν κατέληξε σε έκτροπα. Αυτή η στάση οφειλόταν στο γεγονός ότι, ο Σουλτάνος έλπιζε ακόμη, πως η ναυμαχία ίσως δεν θα είχε επακόλουθα, και στο ότι, πως τυχόν θηριωδίες ή άλλα έκτροπα θα προκαλούσαν πόλεμο της χώρας του με τη μισή Ευρώπη.⁴⁵⁰

Αντίθετα, ο Αιγύπτιος Μωχάμετ Αλή φάνηκε πιο ψύχραιμος και ρεαλιστής από τον Σουλτάνο του. Την 2 Νοεμβρίου 1827, γνωστοποιήθηκαν στην Αλεξάνδρεια, πλήρως οι απώλειες κατά τη ναυμαχία της 20ης Οκτωβρίου, αλλά δεν εμφανίστηκε στο λαό το παραμικρό σύμπτωμα οργής εναντίον των Χριστιανών. Οι αντιδράσεις του Αιγύπτιου Πασά αποτυπώθηκαν από τον Άγγλο πρόξενο Salt, σε επιστολή του προς τον Κόδριγκτον, με ημερομηνία 28 Νοεμβρίου, έγραφε: «*Η Α.Υ. ο Αντιβασιλεύς (Μωχάμετ Αλή) επέδειξε μεγαλοψυχία στη δύσκολη αυτή περίπτωση. Ενώ διάβαζε τη μακροσκελή αναφορά, σταματούσε συχνά για να αναφωνήσει δυνατά “Τους είπα ποιές θα ήταν οι συνέπειες! Νόμισαν πως είχαν να κάνουν με τους Έλληνες;” [...] Στον ελαφρό υπαινιγμό μου ότι η πρώτη βολή ρίχτηκε από τους Οθωμανούς και επομένως η συμφορά μπορούσε, με φρόνηση από μέρους τους, να έχει αποφευχθεί*», είπε, συνεχίζοντας να μιλάει για το γεγονός, χωρίς να συμφωνήσει με την άποψή μου για την αιτία του, “*όχι, όχι – ήταν να γίνει! ήταν να γίνει*”. Αργότερα πληροφορήθηκα ότι η Α.Υ. πίστευε πως εμείς είμαστε οι επιτιθέμενοι»⁴⁵¹.

Ο Μωχάμετ Αλή διαβεβαίωσε τον Άγγλο πρόξενο ότι η ζωή και η περιουσία των Βρετανών και Γάλλων δεν κινδύνευαν από αντίποινα και τήρησε το λόγο του. Η

⁴⁴⁸ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 742.

⁴⁴⁹ Ο.π (2020), Τόμος Β', σελ. 743.

⁴⁵⁰ Βακαλόπουλος Α., κ.α (Συλλογικό έργο) (1975), Τόμος ΙΒ', σελ. 469.

⁴⁵¹ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 166.

μοιρολατρική αποδοχή της καταστροφής πολλών πλοίων του στόλου του έδειχνε με πόση δύναμη και υπομονή αντιμετώπισε την οδυνηρή αυτή κατάσταση, αλλά και τη διορατικότητα, που διέθετε, να δεχτεί τις πρόσκαιρες θυσίες, ώστε να πετύχει, μελλοντικά, ένα μεγαλεπήβολο σκοπό για τη χώρα του. Μαζί με αυτό, προστίθεται ότι, ο σκοπός του Μωχάμετ Αλή, δεν ήταν κάποιος άλλος, παρά η απαγκίστρωση και ανεξαρτητοποίηση της Αιγύπτου από την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Η αντίδραση των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων υπήρξε λιγότερο ψύχραιμη και μοιρολατρική. Παρόλο που κανείς, αρχικά, δεν μπορούσε να είναι βέβαιος για τα αποτελέσματα της ναυμαχίας, η γενική ελπίδα και επιθυμία, αν και όχι η γενική πεποίθηση, ήταν ότι, βασικά τίποτα δεν άλλαξε. Η γενική επιθυμία και ελπίδα ήταν το Ναβαρίνο να μην επηρεάσει αρνητικά την προσπάθεια των τριών συμμάχων να πετύχουν μια ειρηνική λύση του προβλήματος. Ο Στράτφορντ Κάνινγκ, την 1η Νοεμβρίου 1827, με γράμμα του προς τον Υπουργό Εξωτερικών Λόρδο Ουίλιαμ Ντάντλεϊ (Dudley), χαρακτήριζε την ναυμαχία, χωρίς δισταγμό, ως «απρόοπτο συμβάν» και «εκπληκτικό γεγονός».⁴⁵² Η αγγλική πλευρά υποδέχθηκε ψυχρά την είδηση της ναυμαχίας, βάλλοντας κατά της πολιτικής του Κάνινγκ και κατηγορώντας τον Ναύαρχο Κόδριγκτον για παράβαση καθήκοντος και εντολών. Επομένως, η ανίσχυρη κυβέρνηση του Λόρδου Frederick Robinson, Viscount Goderich (1782-1828), που συνέχιζε με δυσκολίες την πολιτική του Κάνινγκ, διχάστηκε. Η πολιτική σκηνή της Αγγλίας, μιλούσε για ειρήνη και μια φιλική επέμβαση, με ειρηνική διάθεση δυνάμεων, αλλά δυστυχώς, επαληθευτήκαν οι προβλέψεις του Μέτερνιχ, όπου τώρα βρίσκονταν «μπλεγμένοι», εξαιτίας της απεισκευσίας του Ναυάρχου Κόδριγκτον. Η αρχική επιθυμία της Αγγλίας ήταν, να μην παρασυρθεί στον πόλεμο εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, υποστηρίζονταν την πολιτική εναντίον των επεκτατικών βλέψεων και φιλοδοξιών της Ρωσίας.⁴⁵³ Ο Βασιλιάς Γεώργιος Δ΄ της Αγγλίας, μετά την γνωστοποίηση των γεγονότων αναφώνησε «τι απροσδόκητο γεγονός». Παράλληλα, η νέα κυβέρνηση των Συντηρητικών (Tories) της Αγγλίας, με πρωθυπουργό τον Wellington, επέρριψε τις ευθύνες στον Κόδριγκτον, καθιστώντας τον βασικό υπαίτιο του αποτελέσματος της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου. Εκείνο που επέτρεπε η κυβέρνηση της Αγγλίας να φανεί ήταν, ότι δεν υπήρξε ποτέ πρόθεση να επιφέρει οποιοδήποτε πλήγμα στις δυνάμεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και λυπόταν διότι, οι περιστάσεις έγιναν με τέτοιο τρόπο, ώστε να

⁴⁵² Σίμψας Μ. (1974), σελ. 216.

⁴⁵³ Ο.π (1974), σελ. 216.

οδηγήσουν στην καταστροφή ενός στόλου και να είναι η αιτία για την απώλεια τόσων ανθρώπων ψυχών.⁴⁵⁴

Η επιθυμία, πάντως, της αγγλικής κυβέρνησης του Wellington, να καταπραΰνει τον Σουλτάνο για το Ναβαρίνο και να διατηρήσει τις φιλικές σχέσεις με την Πύλη, φάνηκε καθαρά από τις συζητήσεις στη Βουλή των Κοινοτήτων και τη Βουλή των Λόρδων την 28 και την 29 Ιανουαρίου 1828. Κατά την εκφώνηση του λόγου του Θρόνου, στη Βουλή των Λόρδων, ειπώθηκαν και τα εξής: *«Μεταξύ τῶν μέτρων, τὰ ὅποια ἐλήφθησαν, διὰ να θέσουν εἰς ἐφαρμογὴν τὴν Συνθήκη (τοῦ Λονδίνου), ὑπῆρξε πλήρης ἔκπληξις για τὴν Α. Μεγαλειότητα ἢ συγκρούσης εἰς τὸν ὅρμον τοῦ Ναβαρίνου μεταξύ τῶν Συμβαλλομένων Δυνάμεων καὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου, ἀνεξαρτήτως τῆς ἀνδρείας τὴν ὁποία ἐπέδειξε ὁ συμμαχικὸς στόλος. Ἡ Α. Μεγαλειότης εἶναι ἀπαρηγόρητος, διότι μία τοιαύτη σύγκρουσις ἔλαβε χώραν μὲ τὰς ναυτικὰς δυνάμεις μιᾶς παλαιᾶς Συμμάχου τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Α. Μεγαλειότης δεν διατηρεῖ παρὰ ταῦτα ὀλιγώτερον τὴν ἐλπίδα, ὅτι τὸ θλιβερόν τοῦτο ἐπεισόδιον δεν θὰ προκαλέσει περαιτέρω ἐχθρικὰς ἐνεργείας καὶ δεν θὰ ἐμποδίσῃ τὰς ὑφισταμένας δυσχερείας μεταξύ τῆς Πύλης καὶ τῆς Ἑλλάδος να εὔρουν εἰρηνικὴν λύσιν»*⁴⁵⁵. Μετά από σφοδρή επίθεση πολλών βουλευτών και λόρδων για την υποβάθμιση της λαμπρής ναυτικής νίκης στο Ναβαρίνο και ιδιαίτερα για τη λέξη «ἐκπληξισ», την οποία θεώρησαν εσφαλμένη, προσβλητική και χυδαία, ο πρωθυπουργός Wellington πήρε το λόγο για να δώσει εξηγήσεις. Είπε ότι, με τη λέξη «ἐκπληξισ» η κυβέρνηση θέλησε να πει ότι, το γεγονός ήταν απροσδόκητο και υπῆρξε «ατυχές» (untoward), επειδή, σύμφωνα με τους όρους της Συνθήκης, δεν έπρεπε να γίνουν εχθροπραξίες. Η τοποθέτηση αυτή του πρωθυπουργού προκάλεσε νέα αντίδραση της Βουλής αντί να την ηρεμήσει. Ο λόρδος Russel, μέλος της Φιλελληνικής Επιτροπής του Λονδίνου, του απάντησε: *«εἶμαι ἀπολύτως πεπεισμένος ὅτι ἡ λαμπρὰ αὐτὴ νίκη ὑπῆρξε τὸ ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα τῆς Συνθήκης τοῦ Λονδίνου. Πέραν τούτου σκέπτομαι ὅτι αὐτὴ ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς πλέον ἐντίμους νίκας, τὰς ὁποίας ἐκέρδισαν τὰ ὅπλα μιᾶς Δυνάμεως ἀπὸ καταβολῆς κόσμου»*⁴⁵⁶.

Μαζί με την πολιτική σκέψη της Αγγλίας, συμφωνούσε και ο στενός εμπορευματικός προσανατολισμός (μερκαντισμός⁴⁵⁷) της εμπορικής κοινωνίας, καθώς επικρατούσε μια

⁴⁵⁴ Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 210-211.

⁴⁵⁵ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 225.

⁴⁵⁶ Ο.π (1974), σελ. 226

⁴⁵⁷ **Μερκαντισμός:** οικον. Η εμποροκρατία [ETYM. Μεταφορά τοῦ γαλλ. mercantilisme < mercantile < ιταλ. mercantile < mercante «ἐμπόρος» < λατ. mercans, μτχ. τ. τοῦ ρ. mercor «αγοράζω, εμπορεύομαι» < merx «ἐμπόρευμα»]. [Μπαμπινιώτης Γ. (2002), σελ. 1074.]

ζηλότυπη αντιμετώπιση ενάντια στην κατεύθυνση της Ρωσίας. Επικρατούσε, δηλαδή, η άποψη της απόλυτης ταύτισης των συμφερόντων μεταξύ της Αγγλίας και της σύμμαχού της Οθωμανική Αυτοκρατορία. Παρόμοια αντιμετώπιση εξέφραζαν και τα όργανα της κοινής γνώμης, όπως οι εφημερίδες της εποχής. Περισσότερο επικριτικά ήταν τα σχόλια της εφημερίδας *Times* του Λονδίνου και της *Πρωινός Ταχυδρόμος (Morning post)*⁴⁵⁸, όπου χαρακτήριζαν τη δράση στο Ναβαρίνο, ως προσβολή μιας φιλικής Δύναμης, όπως η Οθωμανική Αυτοκρατορία, καθώς και ως «κάτι χειρότερο από έγκλημα», το οποίο είχε καταστήσει τον αγγλικό στόλο όργανο της ρωσικής επέκτασης.⁴⁵⁹

Σε γενικές γραμμές η εφημερίδα *Morning Post*, εκπροσωπώντας και την παράταξη που κατεχόταν από ρωσοφοβία, έκρινε τη ναυμαχία αρνητικά. Σε αρθρογραφία της ακολούθησε την επίσημη κυβερνητική αντίδραση, ιδιαίτερα όταν τις τελευταίες ημέρες του Νοέμβρη διέρρευσε η φήμη ότι, ο Ναύαρχος Κόδριγκτον είχε πέσει στην δυσμένεια της κυβέρνησης και του Βασιλιά. Αντίθετα, η εφημερίδα *Times* έδειξε στην αρχή αξιοσημείωτη επιφυλακτικότητα και χαρακτήρισε τη ναυμαχία ως ένα γεγονός που έπρεπε να το δει κανείς με «ανάμεικτα αισθήματα θαυμασμού αλλά και λύπης», ιδιαίτερα για τις απώλειες που προκάλεσε στον συμμαχικό στόλο. Η ίδια εφημερίδα σε κύριο άρθρο της, στις 12 Νοεμβρίου 1827, ισχυρίστηκε ότι, ένα θετικό αποτέλεσμα της ναυμαχίας θα ήταν η αποθάρρυνση του Σουλτάνου να αντιδράσει στην εφαρμογή της Συνθήκης του Λονδίνου, γιατί αν ο πόλεμος γενικευόταν μόνο η Ρωσία θα είχε να ωφεληθεί. Τέλος, η εφημερίδα *Times* έγραφε, «Είμαστε απόλυτα πεπεισμένοι», ισχυριζόταν ο ανώνυμος αρθρογράφος των *Times*, «ότι η ναυμαχία προκλήθηκε από τυχαίες αιτίες και από την πλήρη έλλειψη πειθαρχίας ανάμεσα στα πληρώματα του Οθωμανικού στόλου. Στην περίπτωση αυτή, μετά από το αυστηρό όσο και χρήσιμο μάθημα που δόθηκε στους Οθωμανούς, η βρετανική κυβέρνηση δεν θα πρέπει να σταματήσει τις διαπραγματεύσεις». «Δεν αποκλείεται μάλιστα», κατέληγε το άρθρο, «να παρηγορηθεί η οθωμανική κυβέρνηση για την καταστροφή του στόλου της από το γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος του απαρτιζόταν από αιγυπτιακά πλοία», υπονοώντας προφανώς τη μόνιμη απειλή αποσκίρτησης και ανεξαρτητοποίησης του πασά της Αιγύπτου από την Οθωμανική Αυτοκρατορία.⁴⁶⁰ Όλα αυτά, οδηγούσαν στο ερώτημα εάν θα έπρεπε να ανταμείψουν τον Κόδριγκτον ή να τον παραπέμψουν σε Ναυτοδικείο.

⁴⁵⁸ Η *Morning Post* ήταν μια συντηρητική ημερήσια εφημερίδα που εκδιδόταν στο Λονδίνο από το 1772 έως το 1937, όταν εξαγοράστηκε από την *The Daily Telegraph*.

⁴⁵⁹ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 217.

⁴⁶⁰ Λουλές Δ. (1979), στο περιοδικό Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού ΜΝΗΜΩΝ, Τόμος 7ος, σελ. 3-7.

Επομένως, το νέο πρόβλημα ήταν η αντίδραση του δούκα του Κλάρενς, Υπουργού Ναυτικών, ο οποίος όταν έμαθε τα νέα, στις 13 Νοεμβρίου, και προφανώς χωρίς να συμβουλευτεί κανέναν, αποφάσισε να τιμήσει τον Κόδριγκτον, μαζί με τους άλλους δύο σύμμαχους Ναυάρχους, με τον Μεγαλόσταυρο του Λουτρού, πράγμα που κατέτασσε τον Ναύαρχο στις τάξεις των ιπποτών. Ο Βασιλιάς Γεώργιος Δ΄ συμφώνησε κάπως διστακτικά λέγοντας, «*Του έστειλα κορδέλα, αλλά θα έπρεπε να του στείλω χαλινάρι*», φημολογείται ότι είπε.⁴⁶¹ Αλλά, τόσο ο Dudley όσο και ο Wellington έπνεαν μένεα εναντίον του, γιατί είχε πετύχει μια πολεμική νίκη που ήταν ασύμφορη για την εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης. Βέβαια δεν ήταν εύκολο να τον ανακαλέσουν άμεσα, εφόσον σε ερωτηματολόγιο⁴⁶², που του έστειλε ο Wellington, απάντησε πειστικά, εξηγώντας όλες τις ενέργειές του και αποδίδοντας την ευθύνη για την έναρξη των εχθροπραξιών στους Οθωμανούς.⁴⁶³ Επίσης, επισήμανε την ασάφεια των οδηγιών, σχετικά με τη χρήση βίας σε έσχατη ανάγκη, έως ότου έλαβε τις διευκρινιστικές επιστολές του πρεσβευτή Στράτφορντ Κάνινγκ, που έσβησαν κάθε αμφιβολία του.⁴⁶⁴

Στην Αγγλία η κοινή γνώμη ήταν ενθουσιώδεις για τη ναυμαχία και ο Κόδριγκτον θεωρήθηκε εθνικός ήρωας, συνεχιστής της ένδοξης ιστορίας του βρετανικού Ναυτικού. Ο ενθουσιασμός αυτός συνοδεύονταν από απίθανα περιστατικά ανδρείας, τα οποία αντικατοπτρίζονταν σε λαϊκές εικόνες και περιγραφές του γεγονότος. Προς τιμήν της ναυμαχίας εκδόθηκαν διάφορα κείμενα που μαρτυρούσαν τα γεγονότα. Μάλιστα, ακόμη και ο ίδιος ο Ναύαρχος Κόδριγκτον, είχε δεχθεί πρόσκληση από τον John T. Lee, προκειμένου να συνδράμει στις εικονογραφήσεις του σχετικές με τη ναυμαχία. Παράλληλα, Άγγλος που ήταν παρών κατά την διάρκεια της ναυμαχίας ως πλήρωμα στο μπρίκι *Mosquito*, είχε ετοιμάσει δύο σειρές με χαρακτηριστικά που απεικόνιζαν τα όσα έγιναν στο ακρωτήριο Πάπας και στο Ναβαρίνο, τα οποία δημοσιεύτηκαν στο 1828.⁴⁶⁵ Επίσης, για τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου, συνθέθηκαν λαϊκές μπαλάντες, που γρήγορα έγιναν ιδιαίτερα αγαπητές στον αγγλικό λαό. Μια από αυτές γραμμένη από έναν ναύτη της βρετανικής Μοίρας βρίσκεται στο National Maritime Museum του Γκρήνουιτς⁴⁶⁶, από όπου το μεταφέρει με το βιβλίο του ο Woodhouse C. M. (1965) *The Battle of Navarino*. Ενδεικτικά η μπαλάντα έλεγε:

⁴⁶¹ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 171.

⁴⁶² Σίμψας Μ. (1974), σελ. 247-251.

⁴⁶³ Dakin D. (2010), σελ. 287.

⁴⁶⁴ Ο.π (2016), σελ. 155-158.

⁴⁶⁵ Ο.π (2016), σελ. 169.

⁴⁶⁶ National Maritime Museum of Greenwich, κεντρικός ιστότοπος: <https://www.rmg.co.uk/>

«You Sons of freedom take up arms – to meet toy Turkish band – who threatens us with war’s alarms – Far from our native land – For there’s no mean Egyptian, nor any proud Turk – Alth’they vainly boast – shall conquer the English, the Russian or French – While on the ocean thy float – while on the ocean they float....

The Grecians they have been their’ slaves – six hundred years or more – But Britons come with heart to oak, to open freedom door!»⁴⁶⁷

Μετάφραση της μπαλάντας στην ελληνική γλώσσα:

«Εσείς οι γιοι της ελευθερίας παίρνετε τα όπλα - για να συναντήσετε τον τουρκικό συγκρότημα - που μας απειλεί με συναγερμούς πολέμου - Μακριά από τη γενέτειρά μας - Γιατί δεν υπάρχει κακός Αιγύπτιος, ούτε κανένας περήφανος Τούρκος - αν και μάταια καυχιέται - θα κατακτήσει τους Άγγλους, Ρώσους ή Γάλλους - Ενώ στον ωκεανό επιπλέεις - ενώ στον ωκεανό επιπλέουν....

Οι Έλληνες ήταν οι σκλάβοι τους - εξακόσια χρόνια ή περισσότερο - Αλλά οι Βρετανοί έρχονται με την καρδιά τους, για να ανοίξουν την πόρτα της ελευθερίας».

Σε γενικά πλαίσια, η αγγλική κοινωνία με την σύνθεση αυτών των ασμάτων, εμφάνιζε εντελώς διαφορετική εικόνα, σε σύγκριση πάντοτε με την βρετανική πολιτική σκηνή. Άλλος ένας βρετανός βάρδος, εκφράζοντας το λαϊκό αίσθημα τραγουδούσε χαρακτηριστικά.

*«Three potent nations arm for three
Shut Greece and raise thy red Cross
higher,
The flaming Crescent Wavers, See
She sinks in yonder ruddier fire
Peace to the noble souls that sleep!»⁴⁶⁸*

*«Τρία ισχυρά έθνη οπλίζονται για τρία
κλείσε την Ελλάδα και σήκωσε ψηλά
τον κόκκινο σταυρό σου,
Τα φλεγόμενα ημισέληνα κύματα, δες
Βυθίζεται σε μια πιο κατακόρυφη φωτιά
Ειρήνη στις ευγενείς ψυχές που
κοιμούνται».*

Στο Παρίσι, η είδηση της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου έφτασε περίπου στις 20 Νοεμβρίου 1827, όπου επικράτησε σχετική έκπληξη και αμηχανία από την πλευρά της κυβέρνησης, η οποία, όμως, δεν άργησε να συνέλθει. Οι Γάλλοι ήταν, σε γενικά πλαίσια, ευχαριστημένοι με τα νέα, αν και θεωρούσαν πρωταρχικό να τονίζουν το γεγονός, ότι πρώτοι πυροβόλησαν οι Οθωμανοί. «*Sans les precautions que vous avez prises, pour bien*

⁴⁶⁷ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 218.

⁴⁶⁸ Ο.π (1974), σελ. 218.

*constater que les Turcs ont commence le combat*⁴⁶⁹, έγραφε ο Γάλλος υπουργός των Εξωτερικών, Damas, στον Ναύαρχο Δεριγνύ, «*nous aurions eprouve des embarrass*»⁴⁷⁰.⁴⁷¹

Οι Γάλλοι, αντί να σκεφθούν ότι, είχαν συμβάλει με αποφασιστικό τρόπο στην καταστροφή του αιγυπτιακού στόλου, τον οποίο οι ίδιοι είχαν δημιουργήσει και εκπαιδεύσει, αισθάνθηκαν ηθική ικανοποίηση για την επιτυχία του ναυτικού τους, που τόσο είχε ταπεινωθεί από την πανωλεθρία του στη ναυμαχία του Τραφάλγκαρ.⁴⁷² Ο Βασιλιάς Κάρολος 10ος, με επιστολή του, ενημέρωνε τον πρωθυπουργό κόμη Ντε Βιλλέλ ότι, θα ήταν προτιμότερο να είχαν υποχωρήσει οι Οθωμανοί και να μην είχε πραγματοποιηθεί μάχη. Το αποτέλεσμα όμως, δεν τον εμπόδισε να παρασημοφορήσει τους τρεις Ναύαρχους με τον Μεγαλόσταυρο του Αγίου Λουδοβίκου. Εξάλλου, ο πρωθυπουργός της Γαλλίας είχε εκφράσει στον Άγγλο πρέσβη την αισιόδοξη άποψη ότι, το γεγονός του Ναβαρίνου θα επηρέαζε σοβαρά την Πύλη. Επομένως, τόσο η κυβέρνηση όσο και η αντιπολίτευση προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν, όσον το δυνατόν περισσότερο το επεισόδιο του Ναβαρίνου, προς το δικό τους όφελος.⁴⁷³

Η γαλλική κοινή γνώμη υποδέχθηκε με χαρά τους Γάλλους νικητές. Με τη νίκη αυτή, είχε, πλέον, τεθεί τέρμα στην ελληνική αιματοχυσία. Ο Ελληνικός λαός είχε σωθεί από την καταστροφή. Είχε γίνει γνωστό στους Οθωμανούς ότι, η διαμαρτυρία της Ευρώπης εναντίον της καταστροφής του Ελληνικού Έθνους ήταν πολύ σοβαρή.⁴⁷⁴ Το γεγονός της συμμετοχής της Γαλλίας στη ναυμαχία του Ναβαρίνου πλάι στην παλαιά της αντίπαλο, Αγγλία, ήταν εκείνο που ενθουσίαζε περισσότερο από κάθε τι άλλο τους Γάλλους. Με την νίκη αυτή οι Γάλλοι είδαν με βεβαιότητα, μάλλον, ενός νέου μέλλοντος για την ίδια τους τη χώρα στην ευρωπαϊκή σκηνή.⁴⁷⁵

Ενδεικτική αναφορά της κατάστασης που επικρατούσε στη γαλλική κοινή γνώμη και της αντίδρασης του λαού, αποτυπώνετε από τα γραφόμενα του Πιέρ Λεμπρέν (1785-1873)⁴⁷⁶ συγκεκριμένα έγραφε: «*Ἡ μάχη τοῦ Ναυαρίνου ἦτο κατόρθωμα τῶν λαῶν. Ὁ ἀλαλαγμὸς διὰ τὴν νίκην, ὁ ἐκπεμπόμενος ἐκ τοῦ Αἰγαίου, εἶναι ἰσως ὁ πρῶτος ἀλαλαγμος,*

⁴⁶⁹ *Sans les precautions que vous avez prises, pour bien constater que les Turcs ont commence le combat* (μετάφραση) *Χωρίς τις προφυλάξεις που είχατε πάρει, για να καταδείξετε καλώς ότι οι Τούρκοι άρχισαν τη μάχη.*

⁴⁷⁰ *nous aurions eprouve des embarrass* (μετάφραση) *θα είχαμε υποστεί πολλές ενοχλήσεις.*

⁴⁷¹ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 168.

⁴⁷² Βακαλόπουλος Α., κ.α (Συλλογικό έργο) (1975), Τόμος IB', σελ. 468.

⁴⁷³ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 218.

⁴⁷⁴ Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 207.

⁴⁷⁵ Ο.π (1974), σελ. 219.

⁴⁷⁶ Βλέπε Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικότητων, σελ. 216.

τὸν ὁποῖον μετὰ πολλοὺς αἰῶνας ὅλοι οἱ λαοὶ ἐδέχθησαν μὲ κοινὴν τὴν συμπάθειαν. Τὸ πυροβόλον τοῦ Ναβαρίνου ἔγινεν ἄρχη νέας περιόδου καὶ ἀνήγγειλε τὴν θριαμβευτικὴν ἀνάρρησιν τῆς κοινῆς γνώμης τῆς ὑψουμένης ὑπεράνω τῶν θρόνων, γενομένης τὸ πρῶτον ἀληθοῦς βασιλίδος διαθετούσης στόλους καὶ πυροβόλα, διδούσης διαταγὰς εἰς τοὺς ναυάρχους, συναρπαζούσης καὶ τοὺς ἡγεμόνας αὐτοὺς καὶ ἀναγκαζούσης τούτους νὰ ἀναγνωρίζουν τὰς νίκας καὶ νὰ οἰκειοποιηθοῦν τὰς δάφνας τῆς»⁴⁷⁷.

Μαζί με αυτά, συμπληρώνοντας την λαϊκή απήχηση για την Ναυμαχία του Ναβαρίνου, έρχεται να προστεθεί και ο Γάλλος ποιητής Βίκτορ Ουγκώ (1802-1885), όπου με το ποίημα του, όχι μόνο τοποθέτησε τον «Λόρδο Βύρωνα να χειροκροτεί από τον τάφο το Ναβαρίνο», αλλά υπενθύμιζε, πως «η Αγγλία σήμερα αναγνωρίζει τον αντίπαλό της». Αυτά έγραφε ο Ουγκώ σχετικά με το Ναβαρίνο.⁴⁷⁸

«Le Vieux colosse sur l'Orient retombe. La Grece est libre et dans la tombe Byron appla udit Navarin; L' Angleterre a ujourd' hui reconnait sa rivale» ⁴⁷⁹	«Γκρεμίστηκε ο παλιότουρκος ο κολοσσός στον Ταύρο Είναι η Ελλάδα λεύτερη και με χαράς ωδή Το Ναβαρίνο ο Βύρωνα στον τάφο τραγουδάει. Η Αγγλία σήμερα αναγνωρίζει τον αντίπαλο της».
--	---

Στην Αγία Πετρούπολη υπήρξε γενική αγαλλίαση για το αποτέλεσμα της μάχης. Άλλωστε, η κυβέρνηση της Πετρούπολης, που είχε φανερά επιδιώξει τη σύγκρουση, μέσω της ναυμαχία του Ναβαρίνου εξυπηρετούσε τα σχέδιά της. Ωστόσο, ο Ρώσος Καγκελάριος Νέσελροντ, προφανώς, για λόγους σκοπιμότητας, απέφυγε να δείξει υπερβολική χαρά για τη νίκη και έγραψε στον πρίγκιπα Λιέβεν ότι, η πρώτη ευχή της κυβέρνησης της Πετρούπολης ήταν, να εκτελεστεί η Συνθήκη της 6ης Ιουλίου 1827, χωρίς αιματοχυσία. Ο τσάρος, όμως, έγραψε ενθουσιωδώς, την 8 Νοεμβρίου 1827, στον Κόδριγκτον ότι, του προσέφερε ένα ρωσικό πλοίο για να υψώσει το σήμα του, έως ότου επισκευαστεί το *Asia* και απένειμε το Μεγαλόσταυρο του Αγίου Γεωργίου στους τρεις Ναυάρχους. Με την επιστολή αυτή, ο Τσάρος Νικόλαος έλεγε στον Ναύαρχο Κόδριγκτον, «Καταφέρατε μιᾷ νίκη, διὰ τὴν ὁποία θὰ πρέπει νὰ σᾶς εἶναι διττῶς εὐγνώμων ἢ πολιτισμένη Εὐρώπη. Ἡ ἀξιομνημόνευτος Ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου δεν δεικνύει μόνον εἰς τὴν ὑφήλιον τὸν ζῆλον τῶν

⁴⁷⁷ Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ΄, σελ. 207.

⁴⁷⁸ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 219.

⁴⁷⁹ Woodhouse M.C. (2016), σελ. 168.

τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων δι' ἓνα ἔργον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνιδιοτέλεια τονίζει ἔτι περισσότερον τὴν εὐγένεια. Δεικνύει ἀκόμη τι κατορθώνει τὸ θάρρος, ὀδηγούμενον μὲ ἱκανότητα ἐναντίον τῆς τυφλῆς τόλμης... Ἐφεξῆς τὸ ὄνομα σᾶς ἀνηκεῖ εἰς τὴν ὑστεροφημίαν. Οἱ ἔπαινοι δεν θὰ ἐπετύγγαναν παρὰ ἀδυνατίσουν τὴν δόξαν, ποὺ τὸ περιβάλλει, ἐπιθυμῶ ὅμως να σᾶς προσφέρω μίαν καταφανῆ μαρτυρίαν τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ ἐκτιμήσεως τῆς ὁποίας ἐμπνέετε εἰς ὁλόκληρον τὴν Ῥωσίαν. Δία τὸν λόγο αὐτὸν σᾶς ἀποστέλλω τὸ παράσημον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Ὁ ῥωσικὸς στόλος θεωρεῖ τιμὴν τοῦ ὅτι ἐπέτυχε τὴν συνδρομὴν σᾶς εἰς τὸ Ναβαρίνον. Ἀποτελεῖ δι' ἐμὲ ἰδιαίτεραν ευχαρίστησιν να σᾶς βεβαιώσω διὰ τὰ αἰσθήματα ἐκτιμήσεως, τὰ ὁποῖα τρέφω δι' ὑμᾶς»⁴⁸⁰.

Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου στάθηκε από κάθε άποψη, μια νίκη της ρωσικής πολιτικής, καθώς και της ρωσικής ναυτικής πολεμικής τέχνης, δεδομένου ότι η έγκαιρη παρεμβολή στη σύγκρουση από την ρωσική Μοίρα, χάρισε την τελική νίκη στον συμμαχικό στόλο. Από την πλευρά της Ρωσίας η ναυμαχία του Ναβαρίνου, ήταν η αφετηρία της αποφασιστικής δράσης της, κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, τα δύο επόμενα χρόνια.⁴⁸¹

Ο Μέτερνιχ στην Αυστρία, ως κύριος εκφραστής των σκέψεων της αυλής της Βιέννης και του Αυτοκράτορα Φραγκίσκου, προσπαθούσε να καταγγείλει την δράση των Συμμάχων Ναυάρχων ως «καταστροφήν», ενώ τη διάλυση του οθωμανο-αιγυπτιακού στόλου ως «πράξιν πειρατείας και δολοφονίας». Παράλληλα, ο πρέσβης της Αυστρίας στην Κωνσταντινούπολη επέμενε να επιδείξουν οι Οθωμανοί σταθερότητα, και τους διαβεβαίωνε πως, σε περίπτωση πολέμου, τόσο οι Άγγλοι, όσο οι Γάλλοι, δεν υπήρχε περίπτωση να εμπλακούν.⁴⁸² Η αλήθεια, όμως, ήταν ότι η ναυμαχία του Ναβαρίνου είχε βρει την αυστριακή πολιτική να ασχολείται με τη διάβρωση και εξουδετέρωση του έργου του Γεώργιου Κάνινγκ, μέσω των επαφών της στον Λονδίνο, καθώς, επίσης, την εξουδετέρωση των όρων της Συνθήκης του Λονδίνου.⁴⁸³ Ενώ, στην αντίπερα όχθη και σε εντελώς διαφορετική ψυχολογική κατάσταση, ο Νέσελροντ απέστειλε επιστολή στον Ρώσο πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη, γράφοντας του τα ακόλουθα, «Τί θά είπῃ ἀραγε ὁ φίλος μου Μέττερνιχ διὰ τόν θρίαμβον αὐτόν τῆς δυνάμεως ἐναντίον τῶν περί τῶν ἀρχῶν

⁴⁸⁰ Σίμψας Μ. (1974), σελ. 220.

⁴⁸¹ Βουρνάς Τ. (1974), σελ. 208.

⁴⁸² Ο.π (1974), σελ. 220.

⁴⁸³ Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 210.

άντιλήψεων; Οί ναύαρχοι κατέστησαν άξιοι ν' αναλάβουν τήν διοίκησιν τών άνακτοβουλίων διά νά διευθύνουν τήν πολιτικήν των;»⁴⁸⁴

Ξέχωρα από την αντίδραση της πολιτικής σκηνής των Μεγάλων Δυνάμεων, αλλά και της κοινής γνώμης του λαού των χωρών αυτών, για το αποτέλεσμα της ναυμαχίας του Ναβαρίνου, υφίστανται πολλές μαρτυρίες σχετικές με το γεγονός αυτό. Μια από τις χώρες που υποδέχθηκε με ενθουσιασμό το αποτέλεσμα της ναυμαχίας ήταν η Μάλτα. Τα χαρμόσυνα νέα τα είχε μεταφέρει στη Μάλτα, το αγγλικό εμπορικό μπρίκι *Mary-Ann* και το πολεμικό μπρίκι *Gannet*, τα οποία βρίσκονταν στην περιοχή του Ναβαρίνου την ώρα της ναυμαχίας. Το αποτέλεσμα του γεγονότος επιβεβαίωσε το *Talbot*, όπου την 1η Νοεμβρίου 1827, εισέπλευσε στον λιμένα της Βαλέτα. Στις 3 του ίδιου μήνα, ο Αγγλικός και Ρωσικός στόλος έμπαινε στο λιμάνι της Μάλτας.⁴⁸⁵

Παρόμοιες εκδηλώσεις χαράς, για το αποτέλεσμα της ναυμαχίας, εκφράστηκαν και στην Ιταλία. Ενδεικτική περίπτωση του ενθουσιασμού που επικρατούσε ήταν, όταν στην Φλωρεντία, ο πρέσβης της Αγγλίας ανακοίνωσε την είδηση κατά την διάρκεια μίας δεξίωσης. Τότε, όλοι οι παριστάμενοι παρασύρθηκαν σε εκδηλώσεις χαράς, παρά μόνο τον πρέσβη της Αυστρίας, που με το άκουσμα του αποτελέσματος, εξήλθε της αίθουσας, σαν να ήταν Αιγύπτιος.⁴⁸⁶

Η είδηση της ναυμαχίας του Ναβαρίνου έγινε δεκτή με αγαλλίαση από τον ελληνικό λαό και πανηγυρισμούς στα στρατόπεδα και τα πλοία του στόλου. Με το αποτέλεσμα της ναυμαχίας του Ναβαρίνου οι Έλληνες έβλεπαν, πλέον, πολύ κοντά την ημέρα της ελευθερίας τους. Ωστόσο, παρά το ισχυρό πλήγμα που δέχτηκε ο μουσουλμανικός στόλος στο Ναβαρίνο, ο Σουλτάνος Μαχμούτ δεν έδειξε ότι θα γίνει πιο διαλλακτικός. Αντιθέτως, την 20η Δεκεμβρίου 1827, καλούσε όλους τους Μουσουλμάνους να ξεσηκωθούν για την άμυνα του Ισλάμ, κηρύσσονταν Ιερό Πόλεμο (Djihad). Φαίνεται οι συνεδριάσεις στο αγγλικό Κοινοβούλιο και η στάση της κυβέρνησης του Wellington ερμηνεύτηκαν από την Πύλη ως ένδειξη αναπροσδιορισμού της αγγλικής πολιτικής, κάτι που ενδεχομένως θα προκαλούσε σοβαρές διαφωνίες μεταξύ των τριών συμμαχικών χωρών. Πράγματι, διαφωνίες υπήρξαν, αλλά οφείλονταν στους τακτικούς διπλωματικούς χειρισμούς των τριών

⁴⁸⁴ Κόκκινος Δ. (1974), Τόμος ΣΤ', σελ. 210.

⁴⁸⁵ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 117.

⁴⁸⁶ Ο.π (1927), σελ. 117.

Δυνάμεων για να διασφαλίσουν τα συμφέροντά τους, χωρίς, όμως, να αποκλίνουν από τη Συνθήκη του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827).⁴⁸⁷

Από την πλευρά τους οι Έλληνες γνώριζαν ότι, ο Σουλτάνος δεν θα συμβιβαζόταν σύντομα, αλλά πίστευαν πως είχε δρομολογηθεί κάποια λύση και έπρεπε να προλάβουν να διευρύνουν τα γεωγραφικά όρια της Επανάστασης. Εξάλλου και ο Κόδριγκτον είχε ενθαρρύνει τους ξένους αρχηγούς, Τσώρτς, Κόχραν και Φαβιέρο να επισπεύσουν τις σχεδιαζόμενες από το καλοκαίρι επιχειρήσεις, με σκοπό να ενισχυθεί η πίεση προς τους Οθωμανούς για να δεχτούν την ανακωχή και τις τελικές διαπραγματεύσεις. Πρώτος ο Κόχραν έδωσε εντολή να ξεκινήσει ο Φαβιέρος την εκστρατεία για επανάκτηση της Χίου. Η εκστρατεία οργανώθηκε και χρηματοδοτήθηκε από τη Δημογεροντία των εξόριστων Χίων, που λειτουργούσε με δύο επιτροπές, τη μία στη Σύρο και την άλλη στην εκάστοτε έδρα της κυβέρνησης (τότε στην Αίγινα, με την ονομασία Αντικυβερνητική Επιτροπή). Η κυβέρνηση είχε, μάλιστα, από την 4 Οκτωβρίου 1827 εκδώσει διακήρυξη για «τον αποκλεισμόν του λιμένος και του φρουρίου και όλων των μερών της νήσου ταύτης (Χίου) των κατακρατουμένων υπό του εχθρού».⁴⁸⁸

Συμπερασματικά, η ναυμαχία του Ναβαρίνου και η τελική ρήξη της Πύλης με τις τρεις συμμαχικές δυνάμεις, αναπτέρωσε το ηθικό και τις ελπίδες των Ελλήνων. Μέσα στα γεγονότα αυτά, ο εκλεκτός της Συνελεύσεως της Τροιζήνας, κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας, αποβιβάστηκε, την 6η Ιανουαρίου 1828 στο Ναύπλιο, προκειμένου να αναλάβει τα καθήκοντά του. Με τη άφιξη του Ιωάννη Καποδίστρια, ουσιαστικά, ξεκίνησε ο μακρύς αγώνας για την εδραίωση της ελληνικής ανεξαρτησίας. Την συνέχεια για της Ελληνικής Επανάστασης θα επηρεάσουν, με θετικό πρόσημο, ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος του 1828 (1828-1829), καθώς και η απόβαση του Γάλλου Στρατάρχη Νικόλαου - Ιωσήφ Μαϊζών (*Nicolas Joseph Maison*) (1771-1840), αρχηγού του Εκστρατευτικού Σώματος στην Πελοπόννησο, από το 1828 έως το 1829. Οι επιτυχίες των Ρώσων στον ρωσοτουρκικό πόλεμο οδήγησαν στην υπογραφή νέου Πρωτοκόλλου στο Λονδίνο, στις 22 Μαρτίου 1829, το οποίο καθόριζε τα σύνορα του ελληνικού κράτους. Πιο συγκεκριμένα τα σύνορα καθορίστηκαν στην οροθετική γραμμή Αμβρακικού - Παγασητικού, συμπεριλαμβάνοντας την Πελοπόννησο, την Εύβοια, τις Σποράδες και τις Κυκλάδες. Το αδιαμφισβήτητο, όμως, είναι ότι, όλα αυτά είχαν ως βασική αφορμή την ναυμαχία του Ναβαρίνου. Η ευρωπαϊκή

⁴⁸⁷ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 746.

⁴⁸⁸ Λαζαρόπουλος Ι. (1936), σελ. 160-162.

κοινή γνώμη, επιδρώντας μέσω των ανακτοβουλίων και των Ναυάρχων, συνετέλεσε στην αιματηρή σύρραξη, αποδεικνύοντας ότι ο φιλελληνισμός δεν ήταν απλός ένα όνειρο, αλλά ζωοποιός δύναμη. Ο κεραυνός του Ναβαρίνου γνωστοποίησε στον κόσμο την πρώτη νίκη των λαών μετά το 1815, φωτίζοντας της θριαμβευτική εμφάνιση της αρχής των Εθνικοτήτων, δίνοντας ζωή στην Ελλάδα.⁴⁸⁹

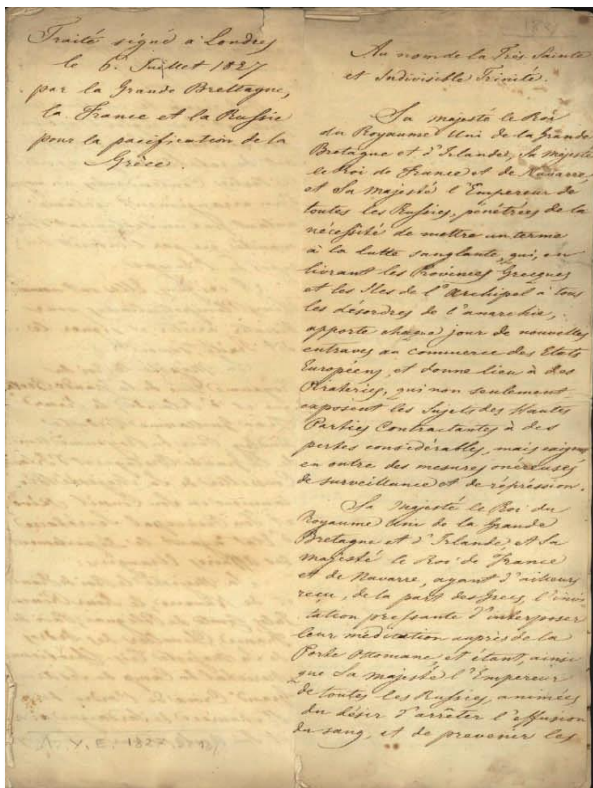
⁴⁸⁹ Φωκάς Δ. (1927), σελ. 124.

«Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου, 20 Οκτωβρίου 1827.
Η επιχειρησιακή της διάσταση και η πρόσληψή της στη δημόσια σφαίρα»

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα «Α» Μεταγραφή της Συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827)

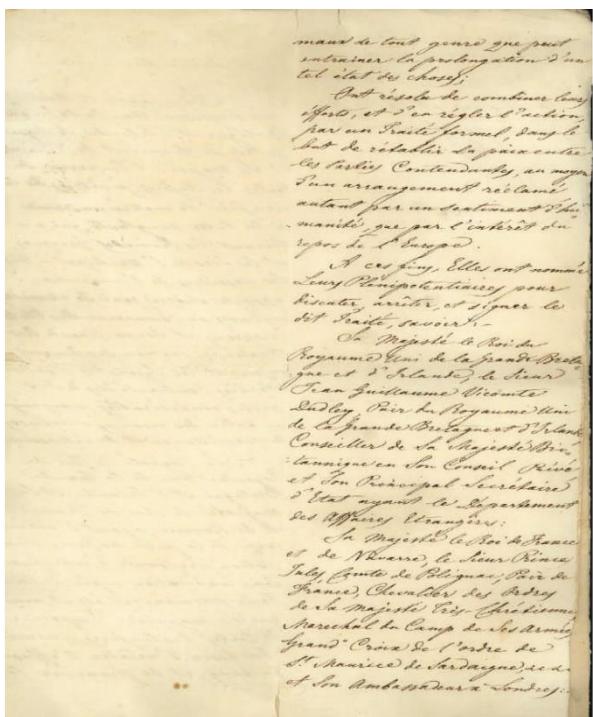
Treaty For The
Pacification Of Greece,
between his Majesty, the
Most Christian King, and
the Emperor of all the
Russias. Signed London.
July 6, 1827

In the name of the Most Holy and Undivided
Trinity.

His Majesty the King of the United Kingdom
of Great Britain and Ireland, his Majesty the King
of France and Navarre, and his Majesty the
Emperor of all the Russias, penetrated with the
necessity of putting an end to the sanguinary
struggle, which, while it abandons the Greek
Provinces and the Islands of the Archipelago to
all the disorders of anarchy, daily causes fresh
impediments to the commerce of the States of
Europe, and gives opportunity for acts of piracy
which not only expose the Subjects of the High
Contracting Parties to grievous losses, but also
render necessary measures which are
burthensome for their observation and
suppression;

His Majesty the King of the United Kingdom
of Great Britain and Ireland, and his Majesty the
King of France and Navarre, having moreover
received from the Greeks an earnest invitation to
interpose their mediation with the Ottoman Porte;
and, together with his Majesty the Emperor of all
the Russias, being animated with the desire of
putting a stop to the effusion of blood, and of
preventing the

Εικόνα 2-1 Μεταγραφή της Συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827)

evils of every kind which the continuance of
such a state of affairs may produce;

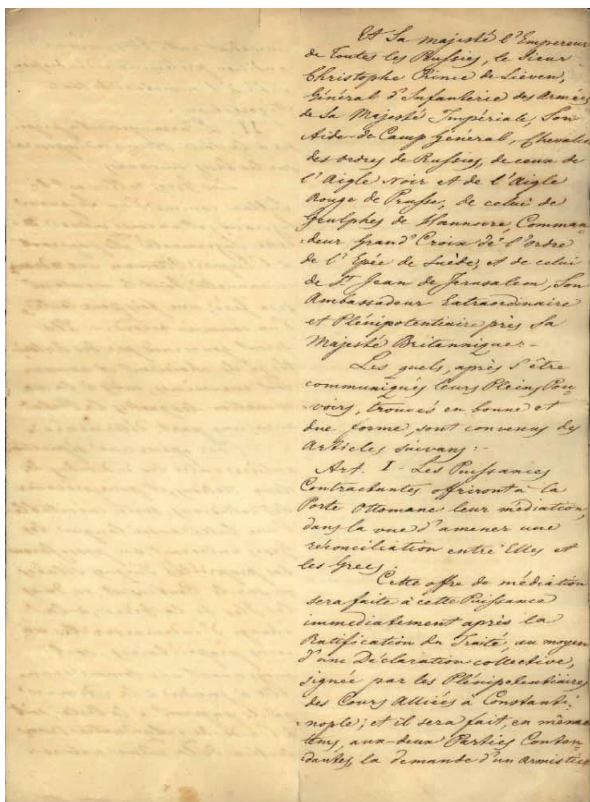
They have resolved to combine their efforts,
and to regulate the operation thereof, by a formal
Treaty, for the object of reestablishing peace
between the contending Parties, by means of an
arrangement called for, no less by sentiments of
humanity, than by interests for the tranquillity of
Europe.

For these purposes, they have named Their
Plenipotentiaries to discuss, to conclude, and
sign, the said Treaty, that is to say:

His Majesty the King of the United Kingdom
of Great Britain and Ireland, the Right
Honourable John William Viscount Dudley, a
Peer of the United Kingdom of Great Britain and
Ireland, a Member of his said Majesty's Most
Honourable Privy Council, and his Principal
Secretary of State for Foreign Affairs: —

His Majesty the King of France and Navarre,
the Prince Jules, Count de Polignac, a Peer of
France, Knight of the Orders of his Most
Christian Majesty, Maréchal-de-Camp of his
Forces, Grand Cross of the Order of St. Maurice
of Sardinia, &c. &c. and his Ambassador at
London:

Εικόνα 2-2 Μεταγραφή της Συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827)

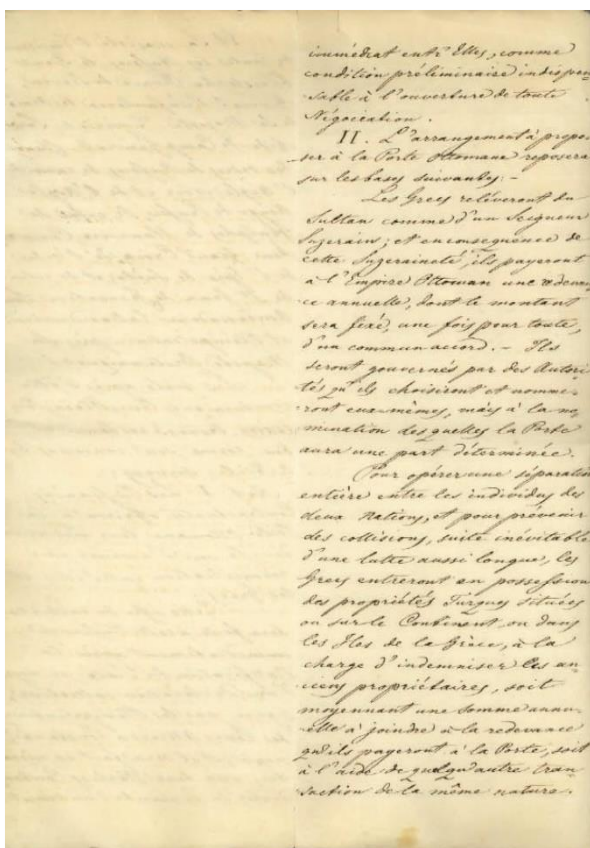
And his Majesty the Emperor of all the
Russias, the Sieur Christopher Prince de Lieven,
General of Infantry of his Imperial Majesty's
Forces, his Aide-de-Camp General, Knight of the
Orders of Russia, of those of the Black Eagle and
of the Red Eagle of Prussia, of that of the Guelphs
of Hanover, Commander Grand Cross of the
Order of the Sword of Sweden, and of that of St.
John of Jerusalem, his Ambassador
Extraordinary and Plenipotentiary to his
Britannic Majesty:

Who, after having communicated to each
other their Full Powers, found to be in due and
proper form, have agreed upon the following
Articles:

Art. 1. The Contracting Powers shall offer
their Mediation to the Ottoman Porte, with the
view of effecting a reconciliation between It and
the Greeks.

This offer of Mediation shall be made to that
Power immediately after the Ratification of the
present Treaty, by means of a joint declaration,
signed by Plenipotentiaries of the Allied Courts at
Constantinople; and, at the same time, a demand
for an immediate Armistice shall be made to the

Εικόνα 2-3 Μεταγραφή της Συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827)

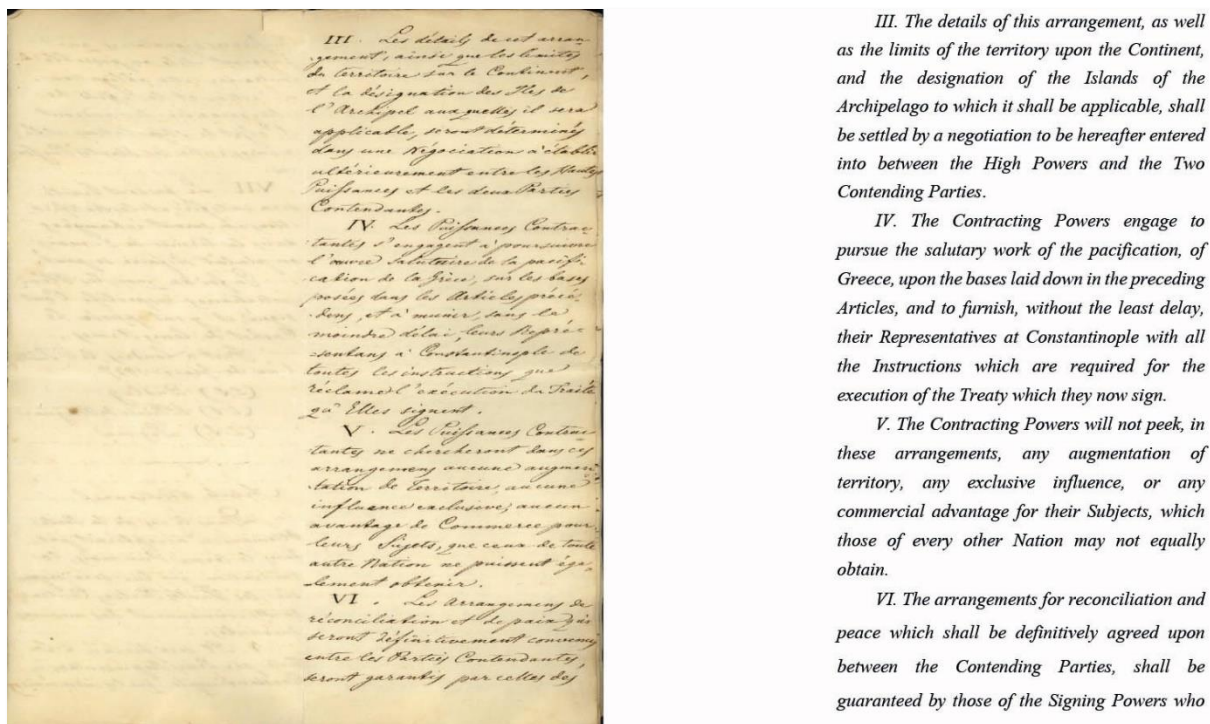
Two Contending Parties, as a preliminary and
indispensable condition to the opening of any
negotiation.

II. The arrangement to be proposed to the
Ottoman Porte shall rest upon the following
bases:

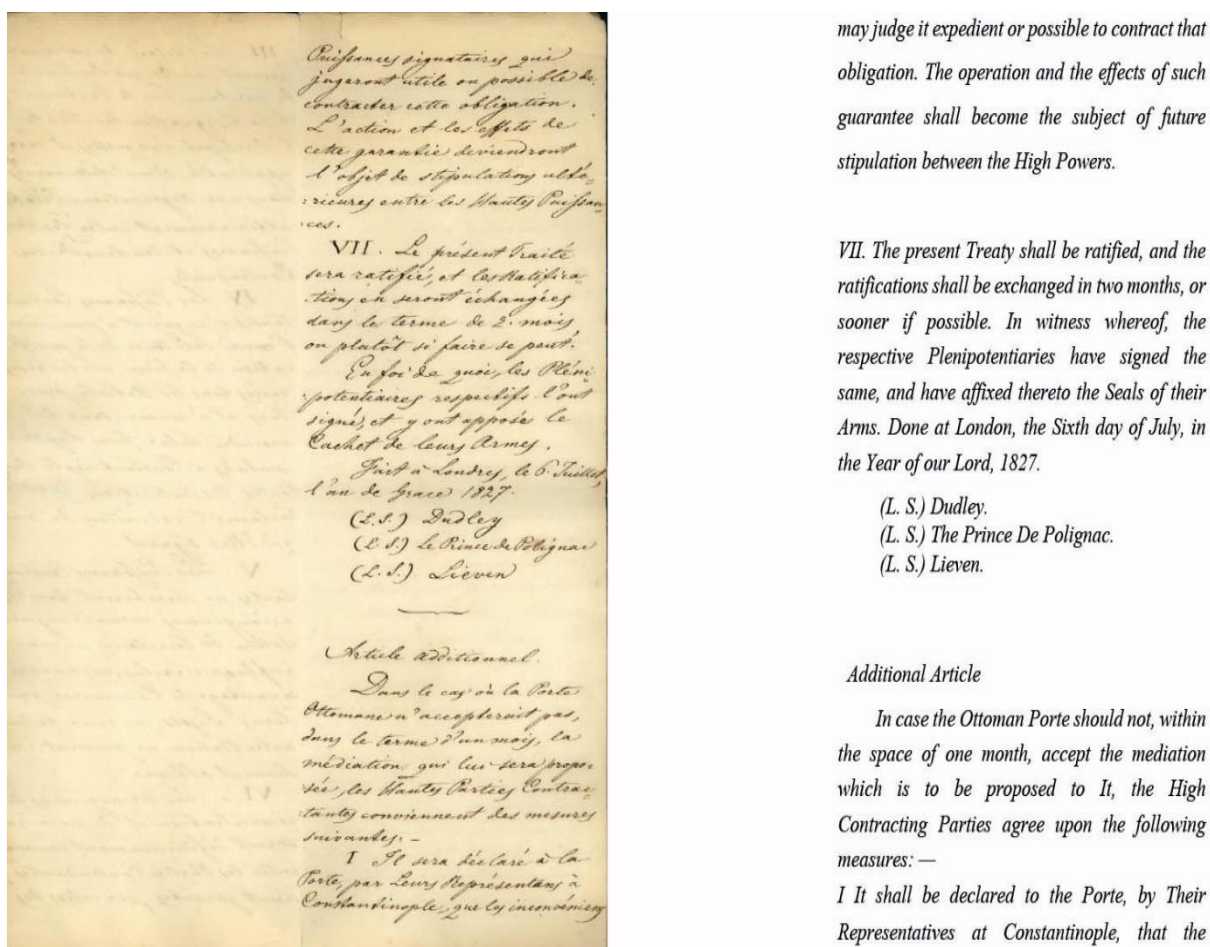
The Greeks shall hold under the Sultan as
under a Lord paramount; and, in consequence
thereof, they shall pay to the Ottoman empire an
annual tribute, the amount of which shall be fixed,
once for all, by common agreement. They shall be
governed by Authorities whom they shall choose
and appoint themselves, but in the nomination of
whom the Porte shall have a defined right.

In order to effect a complete separation
between the individuals of the two Nations, and to
prevent the collisions which would be the
inevitable consequence of so protracted a
struggle, the Greeks shall become possessors of
all Turkish Property situated either upon the
Continent, or in the Islands of Greece, on
condition of indemnifying the former proprietors,
either by an annual sum to be added to the tribute
which they shall pay to the Porte, or by some other
arrangement of the same nature.

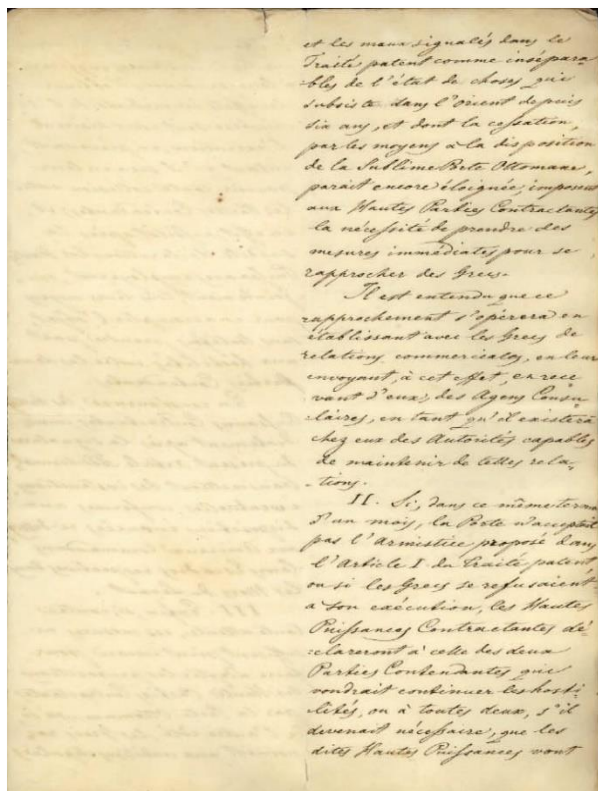
Εικόνα 2-4 Μεταγραφή της Συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827)

Εικόνα 2-5 Μεταγραφή της Συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827)

Εικόνα 2-6 Μεταγραφή της Συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827)

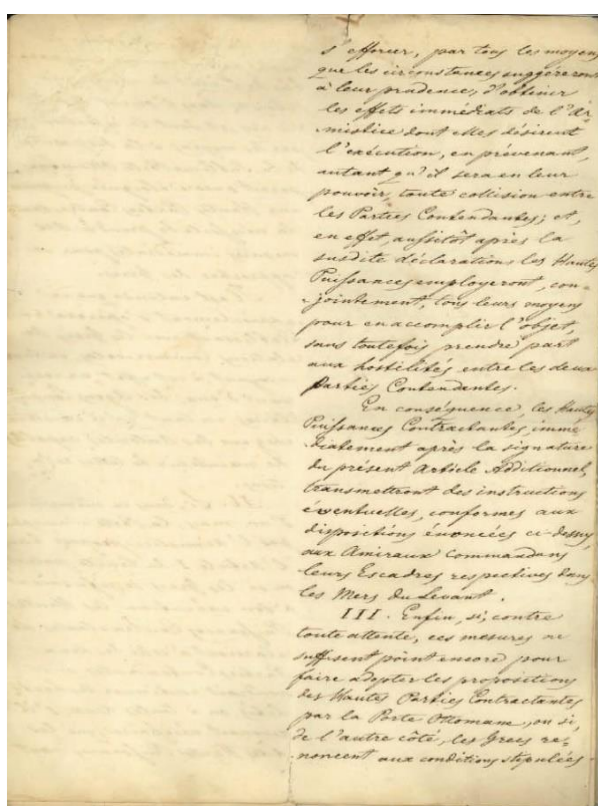

Εικόνα 2-7 Μεταγραφή της Συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827)

inconveniencies and evils described in the patent Treaty as inseparable from the state of things which has, for six years, existed in the East, and the termination of which, by the means at the command of the Sublime Ottoman Porte, appears to be still distant, impose upon the High Contracting Parties the necessity of taking immediate measures for forming a connection with the Greeks.

It is understood that this shall be effected by establishing commercial relations with the Greeks, and by sending to and receiving from them, for this purpose. Consular Agents, provided there shall exist in Greece Authorities capable of supporting such relations.

II. If, within the said term of one month, the Porte does not accept the armistice proposed in the first article of the patent Treaty, or if the Greeks refuse to carry it into execution, the high contracting powers shall declare to either of the contending parties which may be disposed to continue hostilities, or to both of them, if necessary, that the said high powers intend to exert all the means

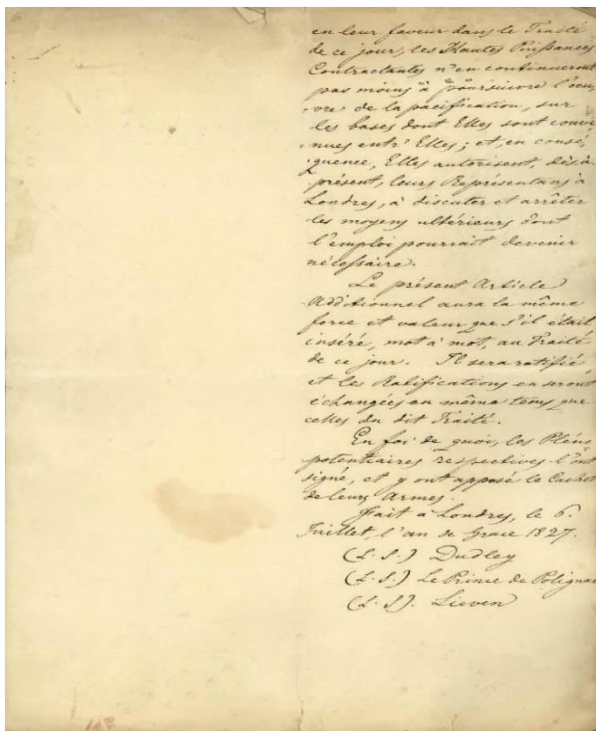

Εικόνα 2-8 Μεταγραφή της Συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827)

which circumstances may suggest to their prudence, for the purpose of obtaining the immediate effects of the armistice of which they desire the execution, by preventing, as far as possible, all collision between the contending parties; and in consequence, immediately after the above mentioned declaration, the high powers will, jointly, exert all their efforts to accomplish the object of such armistice, without, however, taking any part in the hostilities between the two contending parties.

Immediately after the signature of the present additional article, the high contracting powers will, consequently, transmit to the admirals commanding their respective squadrons in the Levant, conditional instructions in conformity to the arrangements above declared.

III. Finally, if, contrary to all expectation, these measures do not prove sufficient to procure the adoption of the propositions of the high contracting parties by the Ottoman Porte; or if, on the other hand, the Greeks decline the conditions stipulated in their favour, by the Treaty of this

date, the high contracting powers will, nevertheless, continue to pursue the work of pacification, on the bases upon which they have agreed; and, in consequence, they authorise, from the present moment, their representatives at London, to discuss and determine the future measures which it may become necessary to employ.

The present additional article shall have the same force and validity as if it were inserted, word for word, in the Treaty of this day. It shall be ratified, and the ratifications shall be exchanged at the same time as those of the said Treaty.

In witness whereof the respective plenipotentiaries have signed the same, and have affixed thereto the seals of their arms.

Done at London, the Sixth day of July, in the year of our Lord 1827.

(L. S.) Dudley.

(L. S.) The Prince De Pougnet.

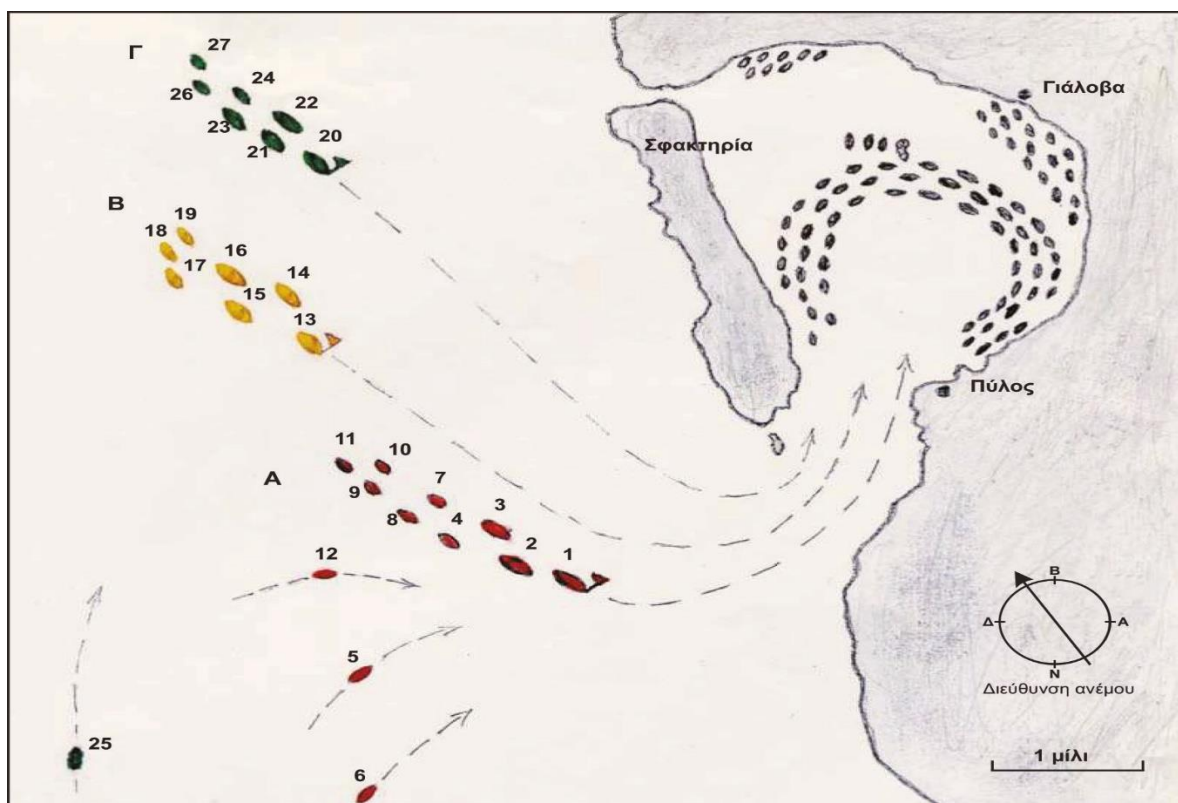
(L. S.) Lieven.

Εικόνα 2-9 Μεταγραφή της Συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827)

Οι εικόνες 2-1 έως 2-9 αποτελούν την Μεταγραφή Αντίγραφου της Συνθήκης του Λονδίνου μεταξύ των τριών Μεγάλων Δυνάμεων (Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας), η οποία προέβλεπε αυτονομία της Ελλάδας με καταβολή φόρου στον Σουλτάνο. Τα εδαφικά όρια του νέου κράτους δεν προσδιορίζονταν, αλλά αφέθηκαν να λυθούν στο πλαίσιο επί μέρους διαπραγματεύσεων μεταξύ των συμβαλλομένων μερών. Με μυστικό πρωτόκολλο δινόταν διορία ενός μηνός στην Υψηλή Πύλη να αποδεχτεί τους όρους της Συνθήκης, μετά την πάροδο της οποίας οι πολεμικοί στόλοι των Μεγάλων Δυνάμεων θα είχαν το δικαίωμα να επιβάλουν την εφαρμογή της.⁴⁹⁰

⁴⁹⁰ Οι εικόνες της Συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827), προέρχονται από: <https://200years.mfa.gr/international-treaties/>. Οι μετάφραση της Συνθήκης του Λονδίνου, στην αγγλική γλώσσα προέρχεται από: <https://www.parliament.uk/about/how/publications/parliamentary/>. Ημερομηνία ανάκτησης 30/7/2021.

Παράρτημα «Β» Χάρτες της αρχικής και τελικής φάσης της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου (20 Οκτωβρίου 1827)

Χάρτης 5-1. Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου (Αρχική Φάση). Διάταξη δυνάμεων των αντίπαλων στόλων.

Υπόμνημα

Α. Αγγλικά πλοία

1. Asia, πλοίο Γραμμής (84 π.), Ναυαρχίδα
2. Genoa, πλοίο Γραμμής (74 π.)
3. Albion, πλοίο Γραμμής (74 π.)
4. Darmouth, φρεγάτα (44 π.)
5. Cambrian, φρεγάτα (48 π.)
6. Glasgow, φρεγάτα (50 π.)
7. Talbot, κορβέτα (28 π.)
8. Rose, μπρίκι (18 π.)
9. Mosquito, μπρίκι (10 π.)
10. Brisk, γολέτα (10 π.)
11. Philomel, μπρίκι (10 π.)
12. Hind, κότερο (6 π.)

Σύνολο:

Πλοία: 27

Πυροβόλα: 1271

Πληρώματα: 17.500 άνδρες

Β. Γαλλικά πλοία

13. Sirene, φρεγάτα (60 π.), Ναυαρχίδα
14. Scipion, πλοίο Γραμμής (74 π.)
15. Trident, πλοίο Γραμμής (74 π.)
16. Breslaw, πλοίο Γραμμής (74 π.)
17. Armide, φρεγάτα (44 π.)
18. Alcione, γολέτα (18 π.)
19. Daphne, γολέτα (18 π.)

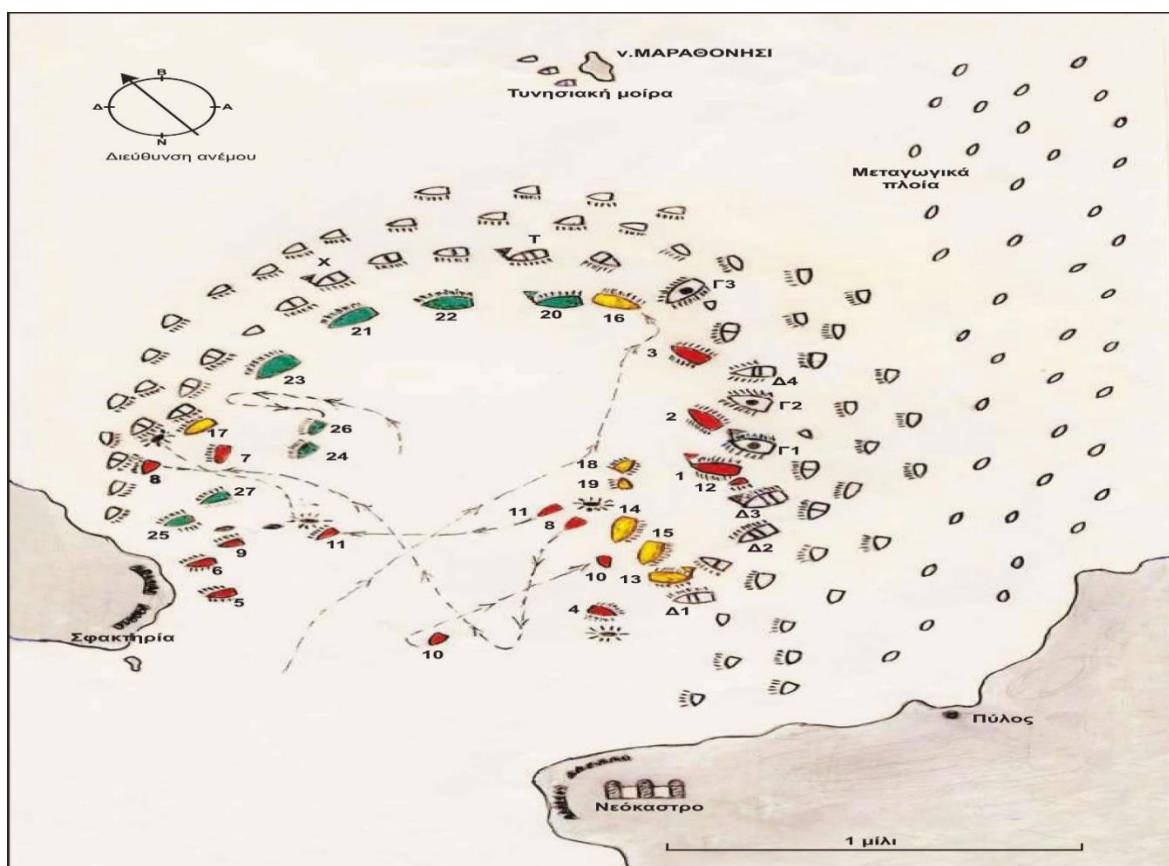
Γ. Ρωσικά πλοία

20. Azoff, πλοίο Γραμμής (74 π.), Ναυαρχίδα
21. Gangut, πλοίο Γραμμής (74 π.)
22. Iezekiil, πλοίο Γραμμής (74 π.)
23. Aleksandr Nevskii, πλοίο Γραμμής (74 π.)
24. Provornii, φρεγάτα (44 π.)
25. Konstantin, φρεγάτα (48 π.)
26. Elena, φρεγάτα (33 π.)
27. Kastor, φρεγάτα (32 π.)

Οι κινήσεις των συμμαχικών πλοίων από την αυγή της 20^{ης} Οκτωβρίου 1827 έως την είσοδο στον όρμο του Ναβαρίνου⁴⁹¹

1. Α, Β και Γ: Περιοχές που συγκεντρώθηκαν τα συμμαχικά πλοία μετά το ξημέρωμα. Στη διάρκεια της νύκτας τα αγγλικά πλοία είχαν κρατηθεί κοντά στην είσοδο του όρμου, αλλά απομακρύνθηκαν στην περιοχή Α για να δοθεί χρόνος στα γαλλικά και τα ρωσικά να σχηματιστούν και να πλησιάσουν.
2. Τα *Cambrian* (5) και *Hind* (12) πλησιάζουν για να ενωθούν με τον αγγλικό στολίσκο, περί την 11.30. Τα *Glasgow* (6) και *Konstantin* (25) θα φτάσουν στις προσβάσεις του όρμου μετά από 1^{1/2} ώρα τουλάχιστον. Τότε το *Asia* (1), ακολουθούμενο από τα *Genoa* (2), *Albion* (3) και *Darrmouth* (4), πλησιάζει να περάσει το στόμιο του όρμου (περί τη 14.00).
3. Με μικρή καθυστέρηση (15-20 λεπτών) φτάνει στο στόμιο και η γαλλική ναυαρχίδα *Sirene*, ακολουθούμενη από τα τρία γαλλικά πλοία της γραμμής. Αντίθετα, ο ρωσικός στολίσκος κατάφερε να μπει στον όρμο μετά τη 15.00, εξαιτίας του ασθενικού ανέμου.

⁴⁹¹ Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 721-722.

Χάρτης 5-2. Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου (Τελική Φάση). Θέσεις και μετακινήσεις αντίπαλων στόλων εντός του όρμου του Ναβαρίνου.

Υπόμνημα

Α. Αγγλικά πλοία

1. Asia, πλοίο Γραμμής (84 π.), Ναυαρχίδα
2. Genoa, πλοίο Γραμμής (74 π.)
3. Albion, πλοίο Γραμμής (74 π.)
4. Darmouth, φρεγάτα (44 π.)
5. Cambrian, φρεγάτα (48 π.)
6. Glasgow, φρεγάτα (50 π.)
7. Talbot, κορβέτα (28 π.)
8. Rose, μπρίκι (18 π.)
9. Mosquito, μπρίκι (10 π.)
10. Brisk, γολέτα (10 π.)
11. Philomel, μπρίκι (10 π.)
12. Hind, κότερο (6 π.)

Σύνολο:

Πλοία: 27

Πυροβόλα: 1271

Πληρώματα: 17.500 άνδρες

Β. Γαλλικά πλοία

13. Sirene, φρεγάτα (60 π.), Ναυαρχίδα
14. Scipion, πλοίο Γραμμής (74 π.)
15. Trident, πλοίο Γραμμής (74 π.)
16. Breslaw, πλοίο Γραμμής (74 π.)
17. Armide, φρεγάτα (44 π.)
18. Alcione, γολέτα (18 π.)
19. Daphne, γολέτα (18 π.)

Γ. Ρωσικά πλοία

20. Azoff, πλοίο Γραμμής (74 π.), Ναυαρχίδα
21. Gangut, πλοίο Γραμμής (74 π.)
22. Iezekiil, πλοίο Γραμμής (74 π.)
23. Aleksandr Nevskii, πλοίο Γραμμής (74 π.)
24. Provornii, φρεγάτα (44 π.)
25. Konstantin, φρεγάτα (48 π.)
26. Elena, φρεγάτα (33 π.)
27. Kastor, φρεγάτα (32 π.)

Ο οθωμανο-αιγυπτιακός στόλος

Οθωμανικά πλοία

1 πλοίο Γραμμής (84 π.)

6 φρεγάτες (44-60 π.)

7 κορβέτες (18-36 π.)

6 μπρίκια (12-18 π.)

20 συνολικά

Αιγυπτιακά πλοία

2 πλοία γραμμής (74-84 π.)

4 δίκροτα (74 π.)

5 φρεγάτες (44-60 π.)

23 κορβέτες (18-36 π.)

21 μπρίκια (12-18 π.)

5 γολέτες (10-15 π.)

6 πυρπολικά

66 συνολικά

Σύνολο:

Πλοία: 89

Πυροβόλα: 2.436

Πληρώματα: 23.500 άνδρες

Τυνησιακά πλοία

1 μικρές φρεγάτες (28-36 π.)

2 μπρίκια (12-18 π.)

3 συνολικά

Τύποι πλοίων⁴⁹²

= πλοίο της γραμμής

= φρεγάτα

= δίκροτη φρεγάτα

= κορβέτα ή μπρίκι

= πυρπολικό

Αρχηγίδες και κύρια πλοία

Τ = Ταχήρ πασάς (φρεγάτα 60 πυρ)

Δ3 = Μοχαρέμ μπέη *Murshid-i Gihad* (Πολεμιστής)

Γ1 = Μουσταφά μπέη, *Gouch-i Revan* (Κινούμενο Βουνό)

Χ = Χαλίλ μπέη (φρεγάτα 56 πυρ.)

Γ2 και Γ3 = *Buruc-u Zafer* (Φρούριο της Νίκης) και *Fatih-i Bahri* (Θαλάσσιος Κατακτητής)

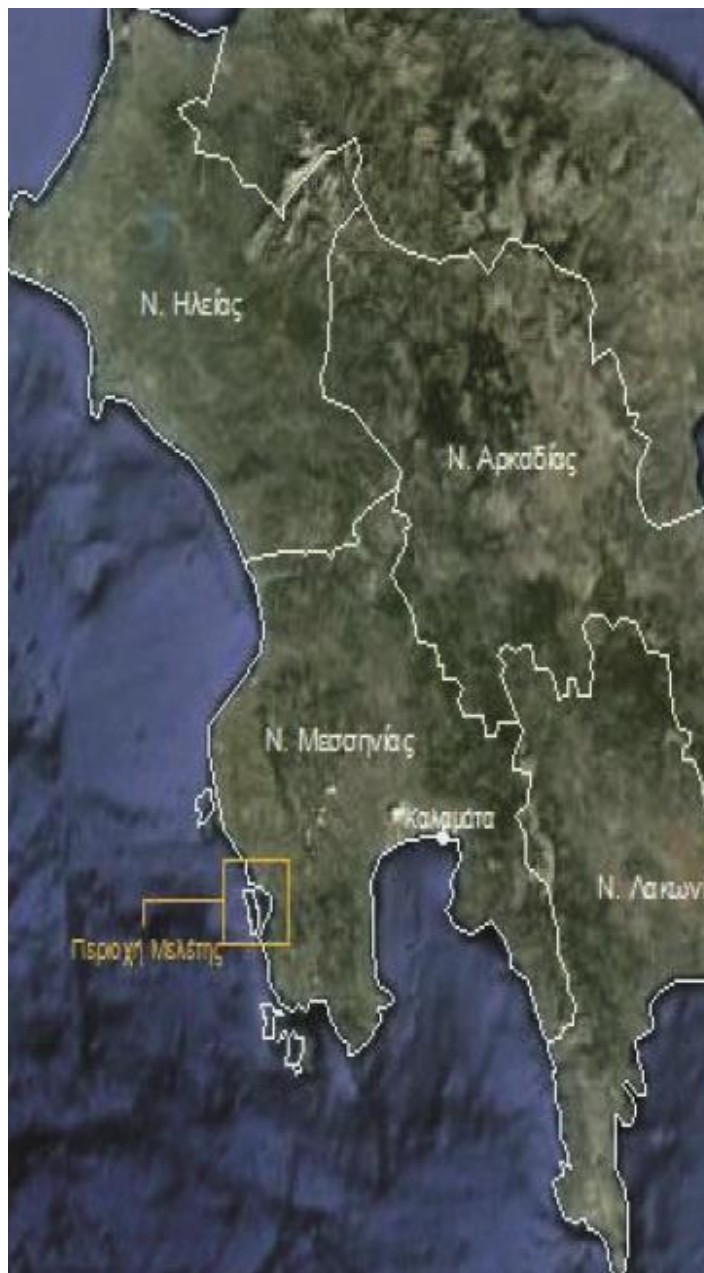
Δ1 = *Ihsaniye*, αναφέρεται και *Esmina*.

Δ2 = *Sureyya*

Δ4 = *Sirigihad* (Αξιόπιστος), αναφέρεται και *Leon*.

⁴⁹² Μεταλληνός Κ. (2020), Τόμος Β', σελ. 731-732.

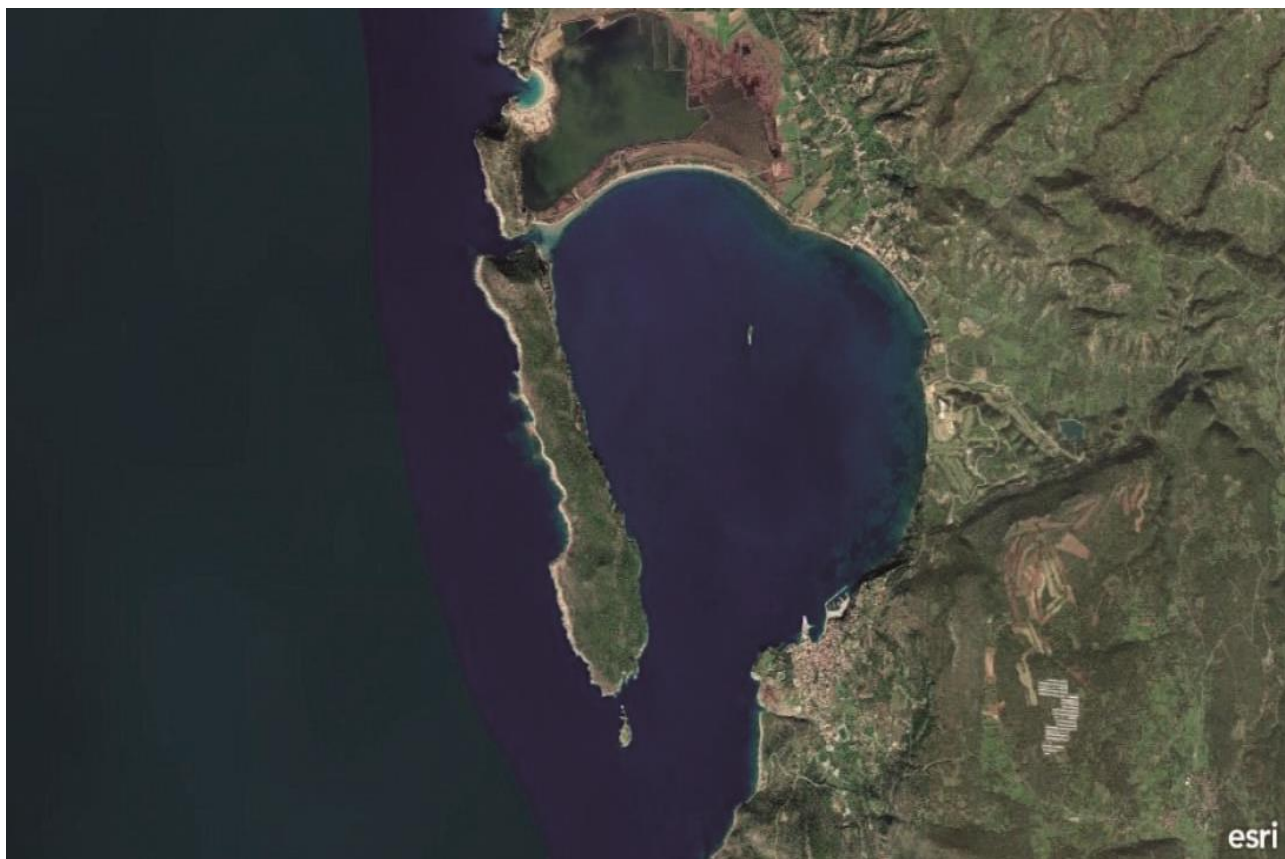
Παράρτημα «Γ» Φωτογραφικό Υλικό Ναυμαχίας Ναβαρίνου,
20 Οκτωβρίου 1827

Φωτογραφία 1: Η περιοχή του όρμου του Ναβαρίνου στο νομό Μεσσηνίας
(Πηγή: Google earth και ίδια επεξεργασία)

Φωτογραφία 2: Χάρτης της περιοχής του όρμου του Ναβαρίνου
(Πηγή: Καρυωτάκη Ι. (2005), σελ. 11)

Φωτογραφία 4: Αεροφωτογραφία του όρμου του Ναβαρίνου
(Πηγή: <https://learngis2.maps.arcgis.com>)

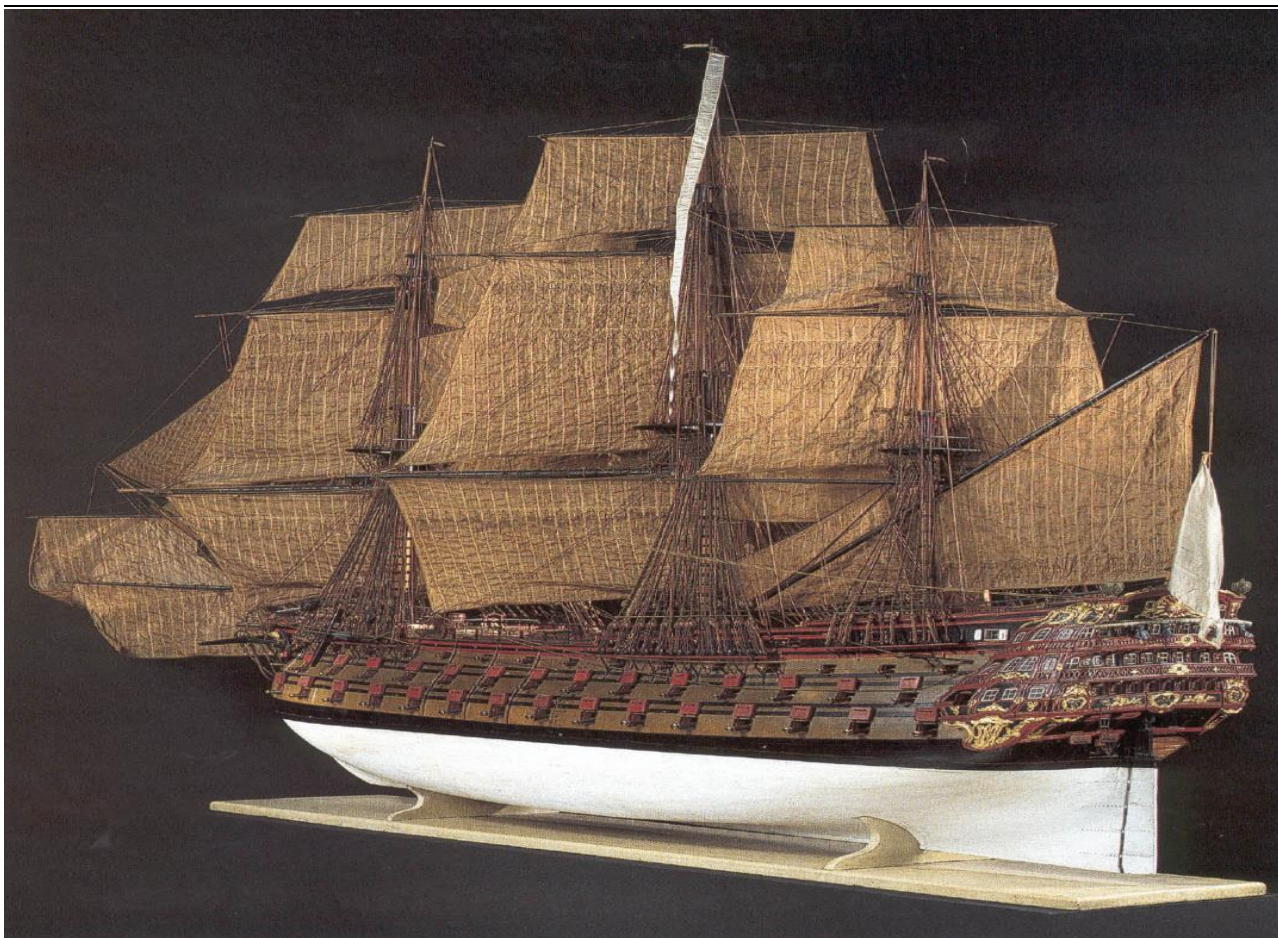
Φωτογραφία 5: Η πρόσβαση του όρμου του Ναβαρίνου
(Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Φωτογραφία 7: Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα, Ελλάδα.

Φωτογραφία 8: Η ναυμαχία του Ναβαρίνου (1827). Ελαιογραφία του Γκαρνερέ.

Φωτογραφίες 9-10: Γαλλικά πολεμικά πλοία της περιόδου της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου [Πηγή: Boudriot J. (1997), σελ. 4,129]

Φωτογραφίες 11-12: Λεπτομέρειες πυροβόλων γαλλικών πολεμικών πλοίων της περιόδου της Ναυμαχίας του Ναβαρίνου. [Πηγή: Boudriot J. (1997), σελ. 181]

Φωτογραφίες 13-15: Το Αγγλικό, το Γαλλικό και το Ρωσικό Μνημείο στον όρμο του Ναβαρίνου (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Φωτογραφίες 16: Απομεινάρια του Οθωμανο-Αιγυπτιακού στόλου στον βυθό του όρμου του Ναβαρίνου
(Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Παράρτημα «Δ» Βιογραφικά Σημειώματα Προσωπικοτήτων

- **Αλέξανδρος Α΄ (1777-1825)**⁴⁹³

Αυτοκράτορας της Ρωσίας από το 1801 μέχρι την 1 Δεκεμβρίου του 1825. Ή στάση του επηρέασε τις τύχες της επαναστατημένης Ελλάδας. Φύση ρομαντική, συμπαθούσε τους Έλληνες και ήθελε να τους βοηθήσει, χωρίς όμως να κινδυνέψουν τα κοινωνικά καθεστώτα της Ευρώπης και πρώτα απ' όλα της Ρωσίας, που ήταν απολυταρχικό. Γι' αυτό πάνω απ' την ελευθερία των Ελλήνων έβαζε τη συμμαχία του με τους άλλους βασιλιάδες, που δέν ήταν άλλη από την Ιερή Συμμαχία. Ο δαιμόνιος Μέττερνιχ κατάφερε πολλές φορές να τον κάνει να πιστέψει πως η Ελληνική Επανάσταση καθοδηγείται από τη «*συμμορία των Παρισίων*» όπως έλεγαν τους Γάλλους επαναστάτες. Δηλαδή πως ήταν μια καθαρά κοινωνική επανάσταση και όχι εθνικοαπελευθερωτική. Ο Καποδίστριας, υπουργός τότε των Εξωτερικών της Ρωσίας, γκρέμιζε πολλές φορές ό,τι έχτιζε ο Μέττερνιχ, μέσα στον Αλέξανδρο, και ο Μέττερνιχ έκανε το ίδιο για ό,τι έχτιζε ο Καποδίστριας στον αυτοκράτορά του. Γι' αυτό η πολιτική του Αλέξανδρου στο ελληνικό ζήτημα χαρακτηρίζεται από ατέλειωτες αντιφάσεις. Αποκήρυξε τον Υψηλάντη και την Επανάσταση, άλλα και απειλούμε κι ετοιμαζότανε για πόλεμο κατά της Τουρκίας για να λύση με τα ρωσικά όπλα το ελληνικό πρόβλημα. Ήτανε όμως βασικά δέσμιος της «*ευρωπαϊκής πολιτικής του*». Τα θετικά σημεία της πολιτικής του όμως, συσσωρεύθηκαν και με την εσωτερική αντοχή των Ελλήνων, το ελληνικό πρόβλημα βρήκε οριστικά τη λύση του κατά το ρωσοτουρικό πόλεμο του 1828-9 με τη συνθήκη της Άδριανουπόλεως έστω κι αν ο Αλέξανδρος πλέον δέν ήταν αυτοκράτορας της Ρωσίας.

- **Αλή Πασάς (1744-1822)**⁴⁹⁴

Γεννήθηκε στο Τεπελένι κατά το 1744. Γι' αυτό και τον έλεγαν και Τεπελενλή. Τον πατέρα του τον έλεγαν Βελή και τη μάνα του Χάμκω. Ήταν μια τρομερά παραδόπιστη, φιλόδοξη κι εκδικητική γυναίκα. Ήταν ξανθός, γαλανομάτης, μέτριο μπόι και χοντρός. Παράξενο χαρμάνι εξυπνάδας και κουτοπονηριάς, πανουργίας και αφέλειας, τσιγκουνιάς και απλοχεριάς, δραστηριότητας και τεμπελιά. Μέσα του δεν φώλιαζε άνθρωπος ούτε θηρίο, αλλά κάποιο παράξενο τείχος. Είναι αλήθεια ότι χτύπησε την κλεψιά. Άλλα το έκανε για να είναι αυτός ο μεγάλος κλέφτης. Μερικοί κριτές του έργου του, γράφουν στο ενεργητικό του

⁴⁹³ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Α΄, σελ. 94.

⁴⁹⁴ Ο.π (1979), Τόμος Α΄, σελ. 97-100.

την άνθηση του εμπορίου. Μιλάνε μάλιστα για προώθηση του αστικού μετασχηματισμού στο κράτος του Αλή. Αλλά είναι γνωστό, και αναντίρρητο, πώς μέσα στον ελεύθερο εθνικά βίο κάθε λαού, προωθούνται πιο εύκολα και πιο γρήγορα οι κοινωνικοί μετασχηματισμοί, παρά του από μια ξένη τυραννία και κατάχτηση. Ο Αλή, παρά την ανεξιθρησκεία του, ήταν για τους Έλληνες και κατακτητής και τύραννος. Με τα έργα του αυτά πισωδρομούσε κοινωνικά τον ελλαδικό χώρο που εξουσίαζε. Βασικά δεν αλλάζει την ιστορική κρίση για τον Αλή, το γεγονός ότι στο κράτος που ήταν συγκριτικά περισσότεροι έμποροι και βιοτέχνες. Τύραννος ήταν κι αυτός όπως και ο σουλτάνος. Και είναι δύσκολο να υποθεί με βεβαιότητα, από ποιόν τύραννο θα μπορούσαν να ξεμπλέξουν γρηγορότερα κι ευκολότερα οι σκλαβωμένοι Έλληνες.

Πασάς στά Γιάννενα εγκαταστάθηκε ο Αλή το 1788. Καρφί στο μάτι του στέκονταν οι Σουλιώτες. Μετά πολλές εκστρατείες άκαρπες, κατάφερε, με τη διαίρεση και τις ραδιουργίες να αναγκάσει να του παραδώσουν το Σούλι το 1803. Το 1807 οι τζοχανταράιοι του έπιασαν άρρωστο τον Κατσαντώνη, τον αδελφό του Χασιώτη και λίγους συντρόφους τους. Το 1812 διάταξε τον πιστό του Θανάση Βάγια όπου σκότωσε 700 Γαρδικιώτες που είχαν παραδοθεί. Το κράτος του έτσι όλο και μεγάλωνε. Είχε τη μίση Αλβανία, Ήπειρο, τη Δ. Μακεδονία, τη Θεσσαλία, και τη Στερεά Ελλάδα, εκτός από την Αττική. Το 1807 έβαλε χέρι και στην Πελοπόννησο. Μονάχα η Πάργα στην Ήπειρο δεν είχε πέσει στά χέρια του Αλή. Το 1819 του την πούλησαν κι αυτήν οι Εγγλέζοι. Και οι Παργινοί ξεθάψανε τα κόκκαλα των πατέρων τους κι εκπατρίστηκαν. Αλλά η μεγάλη δύναμη που απόκτησε ο Αλής ανησύχησε τον σουλτάνο. Από τό 1815 είχαν φανεί βαρείς σύννεφα για τον Αλή. Με πολύ επιδέξιους χειρισμούς οι Φιλικοί κατάφεραν να μεγαλώσουν το χάσμα, ανάμεσα στον Αλή και στην Πύλη. Τον έκαναν να πιστέψει πώς άμα έρθει σε πόλεμο με τον σουλτάνο η Ρωσία θα κηρύξει τον πόλεμο της Τουρκίας και οι Έλληνες θα τον βοηθήσουν. Και το κατάφεραν. Τον Αύγουστο του 1820 τα σουλτανικά στρατεύματα πολιορκούσαν τον Αλή στα Γιάννενα. Το κράτος του εκεί περιορίστηκε, γιατί μονάχα στον τρόπο στηριζόταν. Ο Πασόμπεης, προσωπικός εχθρός του Αλή, πού ήταν σερασκέρης στα σουλτανικά στρατεύματα που τον πολιορκήσαν, δέν τα κατάφερε και ο σουλτάνος διέταξε τον Χουρσίτ να πάει από την Τριπολιτσά στα Γιάννενα, και ν' αναλάβει σερασκέρης στη θέση του Πασόμπεη. Τον Γενάρη του Εικοσιένα πήγε ο Χουρσίτ και ανάλαβε. Ο Αλή κράτησε όλον τον χρόνο. Τον Δεκέμβριο του 1821 τον κατάφεραν και πήγε στο μοναστήρι του Αγίου Παντελεήμονα, που είναι στο νησάκι της λίμνης, όπου να έρθει τάχα, τό φερμάνι του σουλτάνου, που θα του έδινε αμνηστία. Έφτασε το φερμάνι, και διέτασσε να πάρουν το κεφάλι του Αλή. Στις 17

Γενάρη του 1822 ξεμπάρκαραν στο νησάκι ο Κιοσέ Μεχμέτ πασάς με ασκέρι, και, υστέρα από μικρή μάχη, σκότωσαν τον Αλή. Ο πιστός του Θανάσης Βάγιας δεν του κάνε τη χάρη να έκτελέσει την τελευταία του επιθυμία, που ήταν να σκοτώσει την αγαπημένη του κυρά Βασιλική, για να μην πέσει στα χέρια των εχθρών του. Πιάσανε οι Τούρκοι την κυρά Βασιλική και τον Βάγια και τους έστειλαν στην Κωνσταντινούπολη, καθώς και το κεφάλι του Αλή.

Το μεγάλο κέρδος για τους Έλληνες ήταν ότι απασχολούσε ο Αλής με την αποστασία του πολλά σουλτανικά στρατεύματα και τους δόθηκε η ευκαιρία να κηρύξουν την Επανάσταση και να κερδίσουν τις πρώτες σημαντικές νίκες, που τη στέριωσαν.

- **Άστιγξ Φραγκίσκος (1794-1828)** ⁴⁹⁵

Αγγλος φιλέλληνας. Γεννήθηκε το 1794. Ο πατέρας του ήταν Στρατηγός. Το 1805 κατατάχθηκε στο αγγλικό ναυτικό και υπηρέτησε μέχρι το 1820, οπότε αποσύρθηκε στην Ευρώπη. Τον Απρίλη του 1822 ήρθε στην Ελλάδα για να βοηθήσει τους επαναστατημένους Έλληνες να ελευθερωθούν. Υπηρέτησε ως εθελοντής στην κορβέτα του Μανώλη Τομπάζη, και όταν αυτός διορίστηκε αρμοστής στην Κρήτη, ο Άστιγξ τον ακολούθησε και προσέφερε πολύτιμες υπηρεσίες στο επαναστατημένο νησί. Όταν οι Αραπάδες πνίξαν την Επανάσταση στην Κρήτη, ο Άστιγξ γύρισε και υπόβαλε στην ελληνική Κυβέρνηση αναφορά με την υπόδειξη ότι πρέπει ν' αποκτήσει ατμοκίνητο πολεμικό πλοίο ή Ελλάδα. Δήλωνε δέ ότι προσφέρει ο ίδιος χίλιες λίρες για την κατασκευή του πλοίου. Αργότερα αύξησε το ποσό που είχε στη διάθεση να προσφέρει, για το σκοπό αυτό, σε πέντε χιλιάδες λίρες. Η φιλελληνική εταιρεία του Λονδίνου όμως δέν έβαλε τα υπόλοιπα χρήματα που χρειάζονταν και δεν έγινε τότε η παραγγελία, παρ' ότι ο Άστιγξ είχε πάει επίτηδες στο Λονδίνο, το φθινόπωρο τού 1824.

Όταν αργότερα ο ελληνικός στόλος απόκτησε το πρώτο ατμοκίνητο πλοίο, την «Καρτερία», πρώτος κυβερνήτης της ορίστηκε ο Άστιγξ, το Σεπτέμβριο του 1826. Παρά τη μικρή ταχύτητα της «Καρτερίας» — έτρεχε 5-6 μίλια τήν ώρα όταν δεν είχε αντίθετο άνεμο — βοήθησε πολύ ο " Άστιγξ τις επιχειρήσεις της ξηράς και της θάλασσας είκοσι μήνες περίπου. Στις 11 Μαΐου όμως του 1828, στην επιχείρηση κατά του Αιτωλικού, δείχνοντας υπερβολικό ζήλο και φιλοτιμία, μπήκε σε πλοiάριο που θα ξεμπάρκαρε στρατιώτες και ναύτες και τραυματίστηκε στο αριστερό χέρι. Έμεινε στην «Καρτερία» περιμένοντας ότι θα θεραπευτεί για να συνέχισι το έργο του. Άλλα χειροτέρεψε η πληγή. Τον μετέφεραν στη

⁴⁹⁵ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Α', σελ. 179-180.

Ζάκυνθο με την «Καρτερία» και πέθανε στο λοιμοκαθαστήριο στις 20 Μαΐου 1828. Νεκρό τον μεταφέρανε στην Αίγινα και τον διατήρησαν μέσα σε οινόπνευμα. Μετά ένα χρόνο, το Μάιο του 1829, έγινε η επίσημη ταφή του κατά πρόταση του Καποδίστρια στον Πόρο, που ήταν ο κεντρικός ναύσταθμος της αναγεννημένης Ελλάδας.

- **Βοναπάρτης Ναπολέον (Α΄) (1769-1821)⁴⁹⁶**

Αυτοκράτορας των Γάλλων. Τον έλεγαν και Βοναπάρτη. Γεννήθηκε στις 15 Αυγούστου 1769 στο Αιάκειο της Κορσικής. Ακολούθησε τό στρατιωτικό επάγγελμα, όπου έδειξε σπάνιες ικανότητες. Πήρε πολύ γρήγορα τους ανώτερους στρατιωτικούς βαθμούς, και τό 1796 - 7 βρισκόταν στην Ιταλία ως αρχιστράτηγός του εκεί γαλλικού στρατού. Είχε μεγάλες επιτυχίες.

Μετά την αποτυχία του στη Ρωσία, ό Ναπολέον, έχασε τή δύναμή του, και την ακτινοβολία που είχε πρώτα. Νικήθηκαν οι Γάλλοι από τους άλλους ευρωπαϊκούς στρατούς, περιορίστηκε ό Ναπολέον στην Έλβα, ξαναπήγε στη Γαλλία, νικήθηκε ξανά στο Βατερλό κι εξορίστηκε, τό 1815, στην "Αγία Ελένη, όπου και πέθανε στις 5 Μαΐου του 1821. Ονομάστηκε μέγας. Ωφέλησε, στις αρχές, απλώνοντας τή δράση των γαλλικών στρατευμάτων σέ τόσα μέρη όπου οι λαοί τα έβλεπαν ως φορείς των αρχών της Γαλλικής Επανάστασεως. Ό δεσποτισμός του όμως, κατοπινά, ζημίωσε, απογοήτευσε τους λαούς και αυτά προδίκασε και τό τέλος του. Άλλη θα ήταν ίσως η μοίρα της Ευρώπης, αλλά και των υπόδουλων Ελλήνων, εάν ό Ναπολέον, με τις ικανότητες που πραγματικά είχε, στεκόταν ό εκφραστής των αρχών της Γαλλικής Επανάστασεως. Αυτό θα επιτάχυνε την πρόοδο των λαών και θα τους γλύτωνε ίσως και από μεγάλα δεινά.

- **Γκιγιεμινό Αρμάνδος-Κάρολος (-- - 1840) ⁴⁹⁷**

Γάλλος στρατιωτικός, και πρεσβευτής της Γαλλίας στην Κωνσταντινούπολη από το 1824 και μετά. Όταν κατά την καταστροφή των Ψαρών ο Γάλλος πλοίαρχος Βιλλενέβ έσωσε, πάνω στο πλοίο του, εκατό πενήντα περίπου Έλληνες και ο υπουργός των Εξωτερικών της Τουρκίας έκανε διάβημα γι' αυτό στον Γκιγιεμινό, αντί ν' απαντήσει ο Γάλλος πρεσβευτής στον Τούρκο υπουργό, έγραψε στον αρχηγό της γαλλικής μοίρας Ντρουώ: «*Συγχαρήτε έκ μέρους μου ειλικρινέστατα τόν κύριον Βιλλενέβ διά την καλλίστην αυτού διαγωγήν εις τό Ψαρά*». Η στάση αυτή του Γκιγιεμινό προερχόταν, ως ένα βαθμό, και από τη συγκλονιστική εντύπωση που έκαναν στους πολιτισμένους ανθρώπους οι βαρβαρότητες των Τούρκων κατά

⁴⁹⁶ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Δ΄, σελ. 7-9.

⁴⁹⁷ Ο.π (1979), Τόμος Α΄, σελ. 381-383.

την καταστροφή των Ψαρών. Τα κατοπινά χρόνια ο Γκιγιεμινό, σαν πρεσβευτής της Γαλλίας ακολούθησε την αλλοπρόσαλλη πολιτική της Πατρίδας του πόνου στο ελληνικό ζήτημα. Πήρε μέρος στις διαπραγματεύσεις που καταλήξανε στην αναγνώριση από την Πύλη του ανεξάρτητου Ελληνικού Κράτους. Αποσύρθηκε από τη διπλωματία τό 1836 κι γύρισε στη Γαλλία όπου πέθανε το 1840.

- **Γκίλφορντ Βρετανός Λόρδος (1766-1827)**

Ο Λόρδος Guilford, είναι σήμερα σχεδόν άγνωστος στον κόσμο, εκτός από την Ελλάδα. Γεννημένος στην υψηλή αριστοκρατία της Αγγλίας το 1766, ήταν ο νεότερος γιος του πρωθυπουργού Earl of Guilford επί βασιλείας του Γεώργιου του Γ' και πολύ φίλος του αντιβασιλέα και αργότερα Βασιλιά Γεώργιου του Δ'. Έγινε πέμπτος κόμης του Guilford μετά τον θάνατο του μεγαλύτερου αδελφού του το 1817. Λόγω της κακής υγείας του, πέρασε ένα μεγάλο μέρος της νεαρής του ηλικίας στη νότια Ευρώπη. Εκεί άρχισε να ενδιαφέρεται για τα κλασικά γράμματα και την εκμάθηση γλωσσών. Έγινε ένας λαμπρός γλωσσολόγος, έγραφε άψογα τα λατινικά και αρχαία ελληνικά, μιλούσε άπταιστα Romanic (ομάδα των γλωσσών που ανήκουν στην υποοικογένεια Italic της ινδοευρωπαϊκής οικογένειας γλωσσών) καθώς και αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ισπανικά, ιταλικά και ρωσικά. Ξεκίνησε τα ταξίδια του από την Ισπανία με στόχο να καταλήξει στην Ελλάδα. Επισκέφθηκε διάφορες χώρες και μέρη της Μεσογείου, ανάμεσά τους, τις ανατολικές ακτές της Αδριατικής, όπως το Ντουμπρόβνικ και τα νησιά του Ιονίου, πριν συνεχίσει προς την κεντρική Ελλάδα.

- **Δεριγνύ (Ανρί ντε Ρινύ) (1782-1835)** ⁴⁹⁸

Γάλλος ναύαρχος, διοικητής του γαλλικού στόλου του Αιγαίου κατά την Επανάσταση. Τον περισσότερο καιρό και στις περισσότερες περιπτώσεις ακολούθησε πιστά την πολιτική της πατρίδας του απέναντι στον Ελληνικόν Αγώνα, που ήταν αλλοπρόσαλλη και φιλοτουρκική. Στη μάχη των Μύλων, αφού πάσχιζε να πείσει τον Υψηλάντη και τον Μακρυγιάννη ότι δεν θα μπορέσουν ν' αντισταθούν αποτελεσματικά, τόσο λίγοι, σε κείνη τη θέση, κατά του Ιμπραήμ, και δεν τα κατάφερε, έδειξε κατά τη διάρκεια της μάχης, και μετά, τη συμπάθειά του για τους γενναίους εκείνους Έλληνες που πολέμησαν με πολλαπλάσιες εχθρικές δυνάμεις. Ο ιπποτισμός του και οι φιλοφρονήσεις του προς τον Μακρυγιάννη, που τραυματίστηκε κατά τη μάχη, περισσότερο ήταν θαυμασμός και ενθουσιασμός του πολεμιστή Δεριγνύ, προς τους γενναίους, παρά φιλελληνική εκδήλωση. Πρόσφερε αργότερα τις υπηρεσίες του στην παράδοση της Ακροπόλεως το 1827, από τους

⁴⁹⁸ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Α', σελ. 487-488.

Έλληνες υπερασπιστές της, στον Κιουταχί. Αυτή του όμως η μεσολάβηση, αν δεν ήταν προσφορά υπηρεσιών στον Κιουταχί, μπορεί να θεωρηθεί ως απλή ανθρωπιστική ενέργεια, όχι όμως και ως φιλελληνική. Όσο για τη συμμετοχή του στη ναυμαχία του Ναβαρίνου επικεφαλής της γαλλικής μοίρας, μπορεί να ειπωθεί ότι σύρθηκε σ' αυτή από τον Κόδριγκτον και τα γεγονότα. Μετά τη ναυμαχία του Ναβαρίνου, σύμφωνα με τις οδηγίες που έπαιρνε από την πατρίδα του και από αντίδραση στη ρωσική πολιτική, εναντιώθηκε αρκετά στα ελληνικά συμφέροντα κι ευνοούσε τους Τούρκους. Γυρίζοντας στη Γαλλία έγινε και υπουργός των Ναυτικών.

• **Ζαΐμης Ανδρέας (1791-1840)** ⁴⁹⁹

Προεστός των Καλαβρύτων, γιός του Ασημάκη Ζαΐμη. Όταν κατηχήθηκε στη Φιλική Εταιρεία, στις 20 Φεβρουάριου του 1819, από τον ξάδελφό του Ανδρέα Λόντο, ήταν είκοσι οχτώ χρόνων. Είχε κι αυτός αντιρρήσεις για το αν έπρεπε να γίνει, τον Μάρτιο του 1821, η Επανάσταση. Πήρε μέρος στη Συνέλευση της Βοστίτσας και όταν πλέον η Επανάσταση άναψε, αποτέλεσε με τον Π. Πατρών Γερμανό και τον Λόντο την τριανδρία που πήρε στα χέρια της τον Αγώνα στη Βόρεια Πελοπόννησο. Έγινε μέλος του Επαναστατικού ή Αχαϊκού Διευθυντηρίου.

Τη μεγάλη ευθύνη για την κακή εξέλιξη των πολεμικών γεγονότων στην Αχαΐα την φέρνει βέβαια κατά πρώτο λόγο ο Γερμανός, που ήταν ο σεβάσμιος Δεσπότης. Αλλά και ο Ζαΐμης ήταν η δεύτερη προσωπικότητα της περιοχής εκείνης κι έχει μεγάλο μέρος της ευθύνης για ό,τι έγινε.

Όταν, μετά την καταστροφή του Πέτα κινδύνευσε το Μεσολόγγι, ο Ζαΐμης, καθώς και άλλοι Πελοποννήσιοι, πήγε με 363 Καλαβρυτινούς στρατιώτες ενίσχυση, και αυτό στάθηκε μια θετική συνεισφορά στο γενικότερο Αγώνα. Τον άλλο χρόνο, Απρίλη του 1823, ο Ζαΐμης εκλέχτηκε μέλος του Εκτελεστικού Σώματος, αλλά όταν άρχισαν οι εμφύλιες διαμάχες φάνηκε πόσο η ταξική του τοποθέτηση και ο εγωισμός του δεν τον άφηναν να δει ξάστερα, παρά την πνευματική του οξύτητα.

Πήρε μέρος και ο Ζαΐμης στον Αγώνα κατά του Ιμπραήμ. Όταν έπεσε το Μεσολόγγι, η Γ' Εθνική Συνέλευση, που είχε αρχίσει τις εργασίες της στην Επίδαυρο, εξέλεξε τον Ζαΐμη, τον Απρίλιο του 1826, ο Ανδρέας Ζαΐμης πρόεδρος της Διοικητικής Επιτροπής που θα κυβερνούσε ως την 1 Σεπτεμβρίου του ίδιου χρόνου. Δυστυχώς και όταν έγινε κυβερνήτης ο Ζαΐμης δέν άφησε τα μαθημένα του, το πολιτικάντηκο φέρσιμό του και τις αντενέργειάς

⁴⁹⁹ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Β', σελ. 114-117.

του κατά του Κολοκοτρώνη, που είχε βιωθεί καί στεκόταν αλύγιστη κολώνα στον πόλεμο κατά των εχθρών. Η πιο αξιέπαινη πράξη που έκανε ο Ζαΐμης ως Κυβερνήτης ήταν ο διορισμός του Καραϊσκάκη ως αρχηγού των στρατευμάτων της Στερεάς Ελλάδας, παρά το γεγονός ότι κατά τον εμφύλιο πόλεμο το ασκέρι τού Καραϊσκάκη είχε λεηλατήσει τό χωριό και τό σπίτι τού Ζαΐμη.

Όταν ήρθε ο Καποδίστριας στην Ελλάδα και σύστησε το Πανελλήνιο έκανε τον Ζαΐμη μέλος του Πανελληνίου και πρόβουλο των Εξωτερικών. Αλλά υστερότερα, ο Ζαΐμης πέρασε στην αντιπολίτευση, κατά του Καποδίστρια, χωρίς όμως και να αναπτύξει καμιά ιδιαίτερη δράση εναντίον του. Όταν οι Μαυρομιχαλαίοι σκότωσαν τον Καποδίστρια, και ο Αυγουστίνος καταργήθηκε, ο Ζαΐμης διορίστηκε μέλος της κυβερνητικής επιτροπής, που είχε επτά μέλη. Μετά τον ερχομό του Όθωνα, ό Ζαΐμης, το 1835, διορίστηκε νομάρχης Αιτωλοακαρνανίας, όπου είχαν γίνει ταραχές. Αργότερα χρημάτισε σύμβουλος καί αντιπρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας. Πέθανε στις 4 Μαΐου του 1840 στην Αθήνα.

- **Ζουρνταίν (Philipe Jourdain)** ⁵⁰⁰

Γάλλος φιλέλληνας πλοίαρχος, που τον έστειλε η ελληνική κυβέρνηση το φθινόπωρο του 1822, μαζί με τον Ανδρέα Μεταξά ως αντιπρόσωπο στην Ιταλία για να μεταφέρουν τα «ικετήρια έγγραφα» προς τους ηγεμόνες που συνεδρίαζαν στη Βερόνα. Δεν έφεραν όμως αποτέλεσμα γιατί δεν τους επιτρέψανε να πάνε στη Βερόνα. Και αφού έμειναν αρκετό καιρό στην Αγκόνα, ο Ζουρνταίν πήγε στο Παρίσι όπου φρόντισε να βρει δανειστές που να δανείσουν την επαναστατημένη Ελλάδα. Και ήρθε σε συνεννοήσεις με πληρεξούσιους του Τάγματος των ιπποτών του Αγίου Ιωάννου της Ιερουσαλήμ. Ήταν και ο ίδιος μέλος του Τάγματος. Υπόγραψε μάλιστα και ένα προσχέδιο συμμαχίας. Αλλά οι όροι που έβαζαν οι ιππότες εκείνοι, κρίθηκαν, και δίκαια, ως απαράδεκτοι από τους Έλληνες, όταν ο Ζουρνταίν πήγε στην Ύδρα με τον εκπρόσωπο του Τάγματος Σατελαίν, και ούτε συζητήθηκαν περισσότερο. Εκδιώχθηκε μάλιστα ο Σατελαίν ως τυχοδιώκτης. Ο Ζουρνταίν έμεινε στην Ελλάδα. Και όταν δημιουργήθηκαν οι διάφορες παρατάξεις, φατρίες, αγγλική, γαλλικά κτλ., ο Ζουρνταίν ενεργούσε υπέρ των απόψεων της γαλλικής φατρίας.

- **Κάνινγκ Γεώργιος (1770-1827)** ⁵⁰¹

Αγγλος πολιτικός. Γεννήθηκε το 1770. Ήταν έξυπνος και ικανός ρήτορας. Μέχρι το 1519 υποστήριζε όλα τα ανελεύθερα μέτρα των αγγλικών κυβερνήσεων και ήταν ο πιο

⁵⁰⁰ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Β', σελ. 153-154.

⁵⁰¹ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Β', σελ. 289-290.

αντιδημοτικός πολιτικός της Αγγλίας. Κατά την παραμονή του όμως το Παρίσι από 1819 μέχρι το 1821 άλλαξε ιδέες. Στις αρχές έγινε μετριοπαθής και αργότερα σημείωσε μεγάλη στροφή προς το φιλελευθερισμό. Όταν τον Αύγουστο του 1822 αυτοκτόνησε ο μισέλληνας υπουργός των Εξωτερικών της Αγγλίας Κάστελρηγ, ο Κάνινγκ ανάλαβε, το Σεπτέμβριο του 1822, το υπουργείο των Εξωτερικών. Μέχρι τότε η πολιτική του προκατόχου του παρουσίαζε την Αγγλία ουραγό της Ιερής Συμμαχίας και του Μέτερνιχ. Δεν έπαιζε δηλαδή έναν πρώτο ρόλο η Αγγλία στα πράγματα της ηπειρωτικής Ευρώπης. Ο Κάνινγκ με την οξυδέρκεια που τον διέκρινε είδε ότι συμφέρον της Αγγλίας είναι να πάψη ν' ακόλουθή την πολιτική της Ιερής Συμμαχίας. Υπολόγιζε ότι αν οι Έλληνες, Ιταλοί, Ίσπανοι και άλλοι λαοί της Ευρώπης αποχτούσαν την εθνική τους ανεξαρτησία και ιδρύονταν ανεξάρτητα κράτη στην Ευρώπη, θα είχαν ανάγκη από βιομηχανικό προϊόντα, εμπορικό στόλο, δάνεια κτλ. Έτσι θα γίνονταν πελάτες της αγγλικής βιομηχανίας, του εμπορίου, και της αγγλικής κεφαλαιαγοράς. Έπρεπε λοιπόν η αγγλική πολιτική να ευνοεί πλέον τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα των λαών της Ευρώπης και όχι τα καταπνίγει. Αυτό ήταν το συμφέρον της Αγγλίας εκείνη την εποχή, και αυτή τή μεγάλη στροφή ανάλαβε να φέρη στην εξωτερική πολιτική της Αγγλίας ο Κάνινγκ. Στην αρχή αυτό έγινε κρυφά και μαλακά. Στο συνέδριο της Βερόνας, τον Οκτώβρη του 1822, όπου οι βασιλιάδες θα έπαιρναν μέτρα κατά των Ισπανών επαναστατών, δεν αντιπροσωπεύθηκε η Αγγλία από τον υπουργό της των Εξωτερικών. Ο Κάνινγκ έστειλε το γέρο Ουέλιγκτον. Αυτό ήταν ή πρώτη ένδειξη της αλλαγής πολιτικής. Το 1823 έδωσε οδηγίες στον μισέλληνα Μαίητλαντ, αρμοστή της Επτανήσου, να θεωρεί τους Έλληνες ως εμπόλεμους με την Τουρκία και όχι ως αποστάτες. Το 1824 με την ευκαιρία που αρρώστησε ο Μαίητλαντ, τον αντικατέστησε με τον Άδαμ και αναγνώρισε στην ελληνική κυβέρνηση το δικαίωμα της νηοψίας σε όλα τα ουδέτερα πλοία. Και η χορήγηση δανείων από τους Άγγλους τραπεζίτες στην "Ελλάδα, κατά το 1824, πρέπει νά τοποθετηθεί μέσα στο κλίμα το ευνοϊκό που δημιούργησε η πολιτική του Κάνινγκ, Βέβαια για λόγους γενικότερους, ασφαλείας δηλαδή των αγγλικών συμφερόντων στην Ανατολή, η Αγγλία δεν ήθελε την Ελλάδα μεγάλο και ισχυρό κράτος που να μπορεί να γίνει επικίνδυνη και ανταγωνίστρια της στη Μεσόγειο. Άλλα μιας και η πολιτική του Κάνινγκ απόβλεπε βασικά στην δημιουργία ελληνικού κράτους, το ζήτημα των συνόρων του, αποτέλεσε πλέον, όπως και αυτή άλλωστε η ίδρυσή του, αντικείμενο συζητήσεων και ανταγωνισμού των μεγάλων δυνάμεων. Ο Κάνινγκ άνοιξε το δρόμο στην ευρωπαϊκή διπλωματία για τη λύση του ελληνικού προβλήματος, και οδήγησε τελικά, όταν ο Κάνινγκ ήταν πρωθυπουργός της Αγγλίας, στη συνθήκη του Λονδίνου, τον Ιούλιο του 1827, και στη ναυμαχία του Ναβαρίνου, τρεις μήνες αργότερα. Ο Κάνινγκ που έγινε πρωθυπουργός το

Φλεβάρη του 1827, δεν πρόλαβε να ζήσει τη ναυμαχία του Ναβαρίνου. Πέθανε τον Αύγουστο του 1827. Η πολιτική του όμως είχε αποδώσει τους καρπούς της. Από δεκαεξάχρονος νέος ακόμη είχε γράψει ένα ποίημα «Η σκλαβιά της Ελλάδος». Ο φιλελληνισμός του Κάνινγκ ως ανθρώπου, μπορεί να ήταν αγνός. Ως Άγγλου υπουργού όμως και ως πρωθυπουργού, ήταν συμφεροντολογικός. Πάντως το πέρασμά του από την πολιτική σκηνή της Αγγλίας και του κόσμου, βοήθησε τον Ελληνικόν Αγώνα και δίκαια η συμβολή του λογαριάζεται ως θετική.

- **Κάνινγκ Στράγκφορντ**⁵⁰²

Άγγλος διπλωμάτης. Γεννήθηκε στο Λονδίνο το 1788. Ήταν εξάδελφος του πρωθυπουργού Γεωργίου Κάνινγκ. Είχε υπηρετήσει ως ακόλουθος και ως γραμματέας της αγγλικής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη, πριν την Επανάσταση και είχε γνωρίσει από κοντά την βαρβαρότητα των Τούρκων και την πνευματική τους καθυστέρηση. Αυτό του είχε εμπνεύσει αισθήματα συμπάθειας προς τους Έλληνες, και όταν διορίστηκε πρεσβευτής της Αγγλίας στην Κωνσταντινούπολη, τέλη του 1825, πάντα μέσα στο πνεύμα της αγγλικής πολιτικής, όπως την είχε χαράξει ο εξάδελφός του Γεώργιος Κάνινγκ, βοήθησε την ελληνική υπόθεση. Μετά τη ναυμαχία του Ναβαρίνου και την αδιαλλαξία της Πύλης, στο θέμα της ελληνικής ανεξαρτησίας, ο Κάνινγκ έφυγε από την Κωνσταντινούπολη, όπως έφυγαν και οι συνάδελφοί του, Ρώσος και Γάλλος, πρεσβευτές. Αποσύρθηκε στην Αγγλία. Το 1831 πήρε μέρος στις διαπραγματεύσεις για τον οριστικό καθορισμό των ελληνικών νόμων. Αργότερα διορίστηκε πρεσβευτής στην Πετρούπολη, αλλά δεν τον δέχτηκε ο Τσάρος Νικόλαος. Πάντως συνέχισε τη δράση του ως διπλωμάτης σε διάφορες υπηρεσίες και αποστολές. Πέθανε το 1880.

- **Καποδίστριας Ιωάννης (1776-1831)**⁵⁰³

Έλληνας πολιτικός και διπλωμάτης. Διετέλεσε Υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας και πρώτος Κυβερνήτης του ανεξάρτητου Ελληνικού Κράτους, το οποίο ίδρυσε εκ θεμελίων και με την προσωπική του περιουσία.

Γεννήθηκε στην Κέρκυρα στις 11 Φεβρουαρίου 1776 την περίοδο της Ενετοκρατίας. Ο πατέρας του Αντώνιος - Μαρία καταγόταν από οικογένεια ευγενών, καθώς ένας από τους πρόγονούς του είχε λάβει τον τίτλο του Κόμη από τον Δούκα της Σαβοΐας Κάρολο

⁵⁰² Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Β', σελ. 290-291.

⁵⁰³ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Β', σελ. 302-310.

Εμμανουήλ τον Β'. Ο τίτλος εισήχθη στη «Χρυσή Βίβλο» (Libro d' Oro) των ευγενών της Κέρκυρας το 1679 και έλκει την καταγωγή του από το ακρωτήριο Ίστρια της Αδριατικής, το σημερινό Κόπερ της Σλοβενίας. Η οικογένεια της μητέρας του Διαμαντίνας (Αδαμαντίας) Γονέμη, ήταν επίσης εγγεγραμμένη στη «Χρυσή Βίβλο» από το 1606.

Ο νεαρός Ιωάννης σπούδασε ιατρική, φιλοσοφία και νομικά στο Πανεπιστήμιο της Παταβίας (Πάντοβα) της Ιταλίας. Το 1797 εγκαταστάθηκε στη γενέτειρά του Κέρκυρα και άσκησε το επάγγελμα του ιατρού - χειρουργού. Δύο χρόνια αργότερα, όταν η Ρωσία και η Τουρκία κατέλαβαν για λίγο τα Επτάνησα, του ανατέθηκε η διοίκηση του στρατιωτικού νοσοκομείου.

Το 1801 τα Επτάνησα αυτονομούνται και ο Ιωάννης Καποδίστριας γίνεται ένας από τους δύο διοικητές της Ιονίου Πολιτείας, σε ηλικία 25 ετών. Χάρη στην πολιτική του οξυδέρκεια και πειθώ απέτρεψε την εξέγερση της Κεφαλλονιάς, που θα είχε απρόβλεπτες συνέπειες στη συνοχή του νεότευκτης πολιτείας. Έδειξε ευαισθησία και προσοχή στις ανησυχίες των Επτανησίων και πήρε πρωτοβουλίες για τη αναθεώρηση επί το δημοκρατικότερο του επτανησιακού συντάγματος, που είχαν επιβάλει Ρώσοι και Τούρκοι υπό τον τίτλο «Βυζαντινό Σύνταγμα».

Αποτέλεσμα των προσπαθειών του Καποδίστρια ήταν η ψήφιση ενός πιο φιλελεύθερου και δημοκρατικού συντάγματος το 1803. Οι μεγάλες δυνάμεις θορυβήθηκαν κι έστειλαν τον Γεώργιο Μοτσενίγο, προκειμένου να τον επιπλήξει. Όταν, όμως, ο εκπρόσωπός τους συναντήθηκε μαζί του, εντυπωσιάστηκε από την πολιτική και ηθική συγκρότηση του ανδρός. Ο Καποδίστριας διορίστηκε ομόφωνα από τη Γερουσία της Ιονίου Πολιτείας, Γραμματέας της Επικρατείας. Κατά τη διάρκεια της θητείας του αναδιοργάνωσε τη δημόσια διοίκηση, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην εκπαίδευση.

Τον Μάρτιο του 1807 εστάλη στη Λευκάδα, την οποία απειλούσε με κατάληψη ο Αλή Πασάς. Αναδιοργάνωσε την άμυνα του νησιού, αποτρέποντας την απειλή. Εκεί γνωρίστηκε με τους οπλαρχηγούς Κολοκοτρώνη, Νικηταρά, Ανδρούτσο και Μπότσαρη, που αργότερα θα πρωτοστατούσαν στην Επανάσταση του '21.

Τον Ιανουάριο 1809 ο Καποδίστριας εισήλθε στη διπλωματική υπηρεσία της Ρωσίας, κατόπιν προσκλήσεως του Τσάρου Αλέξανδρου Α'. Το 1813, διορίστηκε εκπρόσωπος της Ρωσίας στην Ελβετία, στην πρώτη του μεγάλη αποστολή, με σκοπό να συνεισφέρει στην απαλλαγή της από την επιρροή του Ναπολέοντα. Έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ενότητα, ανεξαρτησία και την ουδετερότητα της Ελβετίας και συνεισέφερε τα μέγιστα στο ελβετικό

σύνταγμα, που προέβλεπε 19 αυτόνομα κρατίδια (καντόνια) ως συστατικά μέλη της ελβετικής ομοσπονδίας.

Συμμετείχε στο Συνέδριο της Βιέννης, που έθεσε τις βάσεις της «Ιεράς Συμμαχίας», ως μέλος της ρωσικής αντιπροσωπίας, αποτελώντας το φιλελεύθερο αντίβαρο στην αντιδραστική πολιτική του αυστριακού πρίγκιπα Μέτερνιχ. Πέτυχε την εξουδετέρωση της αυστριακής επιρροής, την ακεραιότητα της Γαλλίας υπό Βουρβόνο μονάρχη, μετά την πτώση του Ναπολέοντα, καθώς και τη διεθνή ουδετερότητα της Ελβετίας, υπό την εγγύηση των Μεγάλων Δυνάμεων.

Μετά τις μεγάλες του διπλωματικές επιτυχίες, ο Τσάρος τον έχρισε Υπουργό Εξωτερικών της Ρωσικής Αυτοκρατορίας από το 1816 έως το 1822. Ο Καποδίστριας, όμως, δεν ξέχασε τη γενέτειρά του και τα Επτάνησα, που είχαν περάσει κάτω από τον ασφυκτικό έλεγχο της Μεγάλης Βρετανίας. Το 1819 μετέβη στο Λονδίνο και προσπάθησε ματαίως να πείσει τη βρετανική κυβέρνηση να μετριάσει το αυταρχικό καθεστώς που είχε επιβάλει στα Ιόνια Νησιά.

Με την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης, υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει το αξίωμά του, καθώς είχε διαφωνήσει ανοιχτά με τον τσάρο Αλέξανδρο, που καταδίκασε κάθε επαναστατική κίνηση στην Ευρώπη, πιστός στις αποφάσεις της Ιεράς Συμμαχίας. Το 1822 εγκαταστάθηκε στη Γενεύη της Ελβετίας, όπου έχαιρε υπόληψης για την προσφορά του στη δημιουργία της Ελβετικής Ομοσπονδίας, λαμβάνοντας τον τίτλο του επίτιμου πολίτη. Παρέμεινε εκεί έως το 1827, βοηθώντας ποικιλοτρόπως το επαναστατημένο έθνος.

Στις 30 Μαρτίου 1827 η Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας τον εξέλεξε Κυβερνήτη του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους, σε μία περίοδο που η Επανάσταση καρκινοβατούσε. Έπειτα από επίπονες διαβουλεύσεις στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες για την εξασφάλιση της απαραίτητης υποστήριξης για το ελληνικό κράτος, έφτασε στο Ναύπλιο στις 7 Ιανουαρίου 1828, γενόμενος δεκτός με ζητωκραυγές και ενθουσιώδεις εκδηλώσεις από τον λαό. Δύο ημέρες αργότερα μετέβη στην Αίγινα, η οποία είχε κριθεί καταλληλότερα από το Ναύπλιο ως προσωρινή έδρα της Κυβέρνησης.

Η πρώτη επαφή του με την ηπειρωτική Ελλάδα υπήρξε αποκαρδιωτική, λόγω της κατάστασης που επικρατούσε στο πολιτικό σκηνικό. Οι αντιπαλότητες που είχαν προκύψει μεταξύ των φατριών κατά τη διάρκεια της επανάστασης δεν είχαν κοπάσει, ενώ η χώρα είχε καταστραφεί και η οικονομία της τελούσε υπό πτώχευση.

Ο Καποδίστριας εκλήθη να κυβερνήσει με βάση το Δημοκρατικό Σύνταγμα της Τροιζήνας, αλλά ως οπαδός της πεφωτισμένης δεσποτείας πίστευε ότι τα Συντάγματα και τα Κοινοβουλευτικά Σώματα ήταν πρόωρα για το ασύστατο ακόμα κράτος. Πρέσβευε εις την αρχή του ενός ανδρός, έστω και υπό προθεσμία. Στις 18 Ιανουαρίου 1828 πέτυχε ψήφισμα της Βουλής περί αναστολής του Συντάγματος. Έτσι, κατέστη η μοναδική πηγή εξουσίας, συνεπικουρούμενος από το Πανελλήνιον, ένα συμβουλευτικό σώμα αποτελούμενο από 27 μέλη. Στη σύγκληση μιας νέας Εθνοσυνέλευσης στο άμεσο μέλλον παραπεμπόταν η ψήφιση του νέου Συντάγματος. Ο Καποδίστριας εγκαίνιασε την περίοδο της απολυταρχίας, η οποία διατηρήθηκε μέχρι το Σύνταγμα του 1843.

Ο νέος Κυβερνήτης έθεσε ως στόχο να βάλει τέλος στις εμφύλιες διαμάχες και επιδόθηκε αμέσως στο έργο της δημιουργίας Κράτους εκ του μηδενός, επιδεικνύοντας αξιοζήλευτη δραστηριότητα. Ίδρυσε την Εθνική Χρηματιστική Τράπεζα με τη βοήθεια του φίλου του Ελβετού τραπεζίτη Εϋνάρδου, η οποία δεν ευδοκίμησε για πολύ. Ρύθμισε το νομισματικό σύστημα, καθότι ακόμη κυκλοφορούσαν τουρκικά και ξένα νομίσματα εντός της επικράτειας. Στις 28 Ιουλίου 1828 καθιέρωσε ως εθνική νομισματική μονάδα τον Φοίνικα και ίδρυσε Εθνικό Νομισματοκοπείο. Στις 24 Σεπτεμβρίου του ίδιου χρόνου οργάνωσε και την πρώτη ταχυδρομική υπηρεσία.

Ερχόμενος στο Ναύπλιο, ο Καποδίστριας βρήκε την Ελλάδα χωρίς δικαστική οργάνωση. Γνωρίζοντας ότι η απονομή της δικαιοσύνης αποτελεί θεμέλιο για τη δημιουργία μιας ευνομούμενης πολιτείας, ενδιαφέρθηκε προσωπικά για τη δημιουργία δικαστηρίων και τη στελέχωσή τους με το κατάλληλο προσωπικό. Οργάνωσε, ακόμη, τη διοίκηση του κράτους και ίδρυσε Στατιστική Υπηρεσία, η οποία διενήργησε την πρώτη απογραφή.

Αναδιοργάνωσε τις ένοπλες δυνάμεις υπό ενιαία διοίκηση, πετυχαίνοντας αφενός να καταπολεμήσει το κατεστημένο των οπλαρχηγών και αφετέρου να παρεμποδίσει την Οθωμανική προέλαση, όπως έδειξε η Μάχη της Πέτρας, όπου ο ελληνικός στρατός εμφανίστηκε πειθαρχημένος και συγκροτημένος στην τελευταία μάχη του Αγώνα. Ο Καποδίστριας αντιμετώπισε επιτυχώς την πειρατεία, αναθέτοντας στον ναύαρχο Μιαούλη την καταστολή της. Εφάρμοσε την πρακτική της απομόνωσης (καραντίνας) των κοινοτήτων που πλήττονταν από τις επιδημίες του τύφου, της ελονοσίας και άλλων μολυσματικών ασθενειών. Προσπάθησε να ανοικοδομήσει το κατεστραμμένο εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας, ιδρύοντας πολλά αλληλοδιδασκτικά σχολεία, καθώς και το Ορφανοτροφείο της Αίγινας.

Ο Καποδίστριας ενδιαφέρθηκε αποφασιστικά για τη γεωργία, που αποτελούσε τον ακρογωνιαίο λίθο της ελληνικής οικονομίας. Εισήγαγε πρώτος την καλλιέργεια της πατάτας, με ένα τρόπο που έδειχνε τη βαθειά του γνώση για τον ψυχισμό του Έλληνα εκείνης της εποχής.

Οι πολιτικές κινήσεις του Καποδίστρια προκάλεσαν τη δυσaréσκεια, τόσο των οπαδών του συνταγματικού πολιτεύματος, όσο και των προκρίτων και των ναυτικών. Η αίγλη που τον περιέβαλλε άρχισε να διαλύεται. Η αδυναμία ικανοποίησης όλων των αιτημάτων, σε συνδυασμό με την καθυστέρηση διεξαγωγής των εκλογών, έδωσαν την αφορμή για το σχηματισμό ισχυρής αντιπολίτευσης κατά του Κυβερνήτη. Ο Καποδίστριας κατηγορήθηκε ακόμη ότι αγνόησε τη μακρά κοινοτική παράδοση της χώρας και θέλησε να μεταφυτεύσει από την αλλοδαπή θεσμούς, μη προσιδιάζοντάς στην τότε πραγματικότητα.

Η πρώτη δυναμική αντιπολιτευτική ενέργεια ήλθε με τα στασιαστικά κινήματα της Ύδρας το 1829, που επιδίωκαν την ανατροπή του Καποδίστρια. Ζήτησαν από τον Μιαούλη να καταλάβει τον ναύσταθμο του Πόρου, πριν προλάβει ο διοικητής του Κανάρης να έλθει εναντίον της Ύδρας. Ο Καποδίστριας παρακάλεσε τον ναύαρχο Ρίκορντ να επιτεθεί κατά των στασιαστών. Πράγματι, ο Ρώσος ναύαρχος απέκλεισε το ναύσταθμο και προ του κινδύνου να συλληφθεί ο Μιαούλης ανατίναξε τη φρεγάτα Ελλάς και την κορβέτα Ύδρα (τα δύο πιο αξιόπλοα πλοία του ελληνικού στόλου) και διέφυγε στην Ύδρα. Η αντίδραση κατά του Κυβερνήτη διογκωνόταν. Οι Μανιάτες αρνούσαν να πληρώσουν τους φόρους προς την κεντρική εξουσία και στασίασαν με τη σειρά τους.

Μοιραία στάθηκε η αντιπαλότητα του Καποδίστρια με τους Μαυρομιχάληδες, την ισχυρότερη οικογένεια της Μάνης. Ο Καποδίστριας συν το χρόνω γινόταν όλο και πιο ευερέθιστος και δύσπιστος έναντι όλων. Δεν είχε την απαραίτητη αυτοσυγκράτηση και ψυχραιμία, με συνέπεια την αδικαιολόγητη όξυνση των προσωπικών παθών. Σε αυτή την κατάσταση θα πρέπει να αποδοθεί και ο σκληρός τρόπος συμπεριφοράς του κατά του γηραιού Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Ο Καποδίστριας διέταξε τη σύλληψή του και τον εγκλεισμό του στη φυλακή. Τον αδελφό του Κωνσταντίνο και τον υιό του Γεώργιο τους κρατούσε στο Ναύπλιο, όπου είχε μεταφερθεί η πρωτεύουσα του νεοελληνικού κράτους. Το γεγονός αυτό εξέθρεψε το μίσος και την ανάγκη εκδίκησης από την πλευρά των Μαυρομιχαλαίων.

Η δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια στις 5:35 το πρωί της 27ης Σεπτεμβρίου 1831 ο Ιωάννης Καποδίστριας δέχθηκε δολοφονική επίθεση από τον Κωνσταντίνο και τον

Γεώργιο Μαυρομιχάλη έξω από την εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνα, όπου μετέβαινε για να εκκλησιασθεί και έπεσε νεκρός. Ο μόνος που τον συνόδευε ήταν ο μονόχειρας σωματοφύλακάς του, ονόματι Κοκκώνης.

Στη θέση του δολοφονημένου Ιωάννη Καποδίστρια διορίστηκε για μικρό διάστημα ο αδερφός του Αυγουστίνος. Η χώρα είχε βυθιστεί στο χάος και την αναρχία και οι Προστάτιδες Δυνάμεις βρήκαν την ευκαιρία να εγκαθιδρύσουν βασιλεία, φοβούμενες την επικράτηση ενός φιλελεύθερου κινήματος.

- **Καρατάσος Τσάμης (Δημήτριος) (1798-1861)** ⁵⁰⁴

Αγωνιστής του 1821, γιος του Αναστάσιου Καρατάσου, αρματολού της Μακεδονίας. Γεννήθηκε στο Διχαλεύρι της Νάουσας το 1798. Την περίοδο της Επανάστασης έδρασε στις Βόρειες Σποράδες και στην Εύβοια. Τον Αύγουστο του 1828 αγωνίστηκε για την αποκατάσταση της ελληνικής κυριαρχίας στην Ανατολική Στερεά. Φανατικός αντικαποδιστριακός, πρωτοστάτησε σε αποτυχημένες εξεγέρσεις κατά του κυβερνήτη και με την εγκαθίδρυση της βασιλείας έγινε υπασπιστής του Όθωνα. Συμμετείχε ενεργά «ως αρχιστράτηγος της Μακεδονίας» στο απελευθερωτικό κίνημα της Χαλκιδικής τον Απρίλιο του 1854. Πέθανε στο Βελιγράδι το 1861.

- **Κόδριγκτον Έντουαρντ (1770-1851)** ⁵⁰⁵

Άγγλος ναύαρχος που το όνομα του δέθηκε με τον απελευθερωτικό Αγώνα των Ελλήνων, από τη ναυμαχία του Ναβαρίνου κυρίως, αλλά και από άλλες ενέργειες του. Τον Δεκέμβριο του 1826, έχοντας το βαθμό του αντιναύαρχου, διορίστηκε αρχηγός του αγγλικού στόλου της Μεσογείου. Τον Ιούλιο του 1827 οι μεγάλες δυνάμεις, Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία συμφώνησαν να υποχρεώσουν τους Τούρκους και Έλληνες να σταματήσουν τις εχθροπραξίες. Επειδή ο Ιμπραήμ εξακολουθούσε τον πόλεμο, χωρίς να λογαριάζει την απόφαση και τις συστάσεις των δυνάμεων, οι τρεις συμμαχικοί στόλοι αναλάβανε να τον εξαναγκάσουν να εφαρμόσει την ανακωχή. Μπήκανε στο λιμάνι του Ναβαρίνου, στις 20 Οκτωβρίου 1827, με αρχηγό τον Κόδριγκτον, που είχε ανώτερο βαθμό από τους άλλους δυο συμμάχους συναδέλφους του και ήταν αρχαιότερος. Αργότερα ο Κόδριγκτον, αφού αναγνωρίστηκαν οι υπηρεσίες του, πήρε το βαθμό του ναύαρχου, το 1839, στο αγγλικό ναυτικό και πέθανε το 1851 σε ηλικία ογδόντα ενός έτους.

⁵⁰⁴ Δρακόπουλος Β. & Ευθυμίου Γ. (επιμ.) (2004), σελ. 169.

⁵⁰⁵ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Β', σελ. 417-419.

- **Κολοκοτρώνης Θεόδωρος (1770-1843)**⁵⁰⁶

Ο περιφανέστατος στρατηγός τής Πελοποννήσου, ό περινούστατος καί εμπειρότατος «Γέρος του Μωρηάν» εγεννήθη εις τό Ραμοβούνι τής Καρυταίνης τή 3 Απριλίου 1770. Κατήγετο δε ενδόξου γένους, διότι όλοι οί πρόγονοί του ήσαν ονομαστοί κλέφται, τό δέ όνομά των από πολλοί έψαλλε ή δημοτική Μούσα. Από τό 1806 εις εβδομήκοντα άνέρχονται οί υπέρ Πίστεως και Πατρίδος κατά των Τούρκων πεσόντες Κολοκοτρωναίοι ! Μόλις δ ' ήτο δεκαπενταετής ό Θεόδωρος ότε τα παλληκάρια ανηγόρευαν αυτόν αργηγόν των εις την θέσιν του αποθανόντος πατρός του. Οι Τούρκοι φοβούμενοι τήν ανδρείαν του κατεδίωξαν έξ άρχής λυσσαλέως καί έξηνάγκασαν νά καταφύγη εις Επτάνησον, ήτις ήτο τότε τό κρυσφύγετον των Ελλήνων.

Έκ Ζακύνθου, οπού διέμενεν επανήλθε πάλιν εις την πατρίδα του διά νά βοηθήσει τούς μαχομένους κατά τό 1807 κατά του τυράννου άδελφούς Χριστιανούς, άλλ αναγκάζεται ταχέως νά επιστρέψη εις την εξορίαν. Ό μέγας Αγών έκραγείς εύρίσκει τόν Κολοκοτρώνην έκ των πρώτων επί ποδός καί έτοιμον νά προσφέρη τό αίμά του υπέρ της μαχομένης τόν έσχατον άγωνα Πατρίδας. Ή συνδρομή του ην πολυτιμοτάτη, διότι ούδείς άλλος ως αυτός έγνώριζε τοπογραφικώς την Μάνην τόσον τελείως, ούδείς δ' είχε την εμπειρίαν του πολέμου ως ό Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Καί κατ' άρχάς με τόν Πετρόμπεην, είτα δέ μόνος, στρατηγός άπασων τών έν Πελοποννήσω δυνάμεων, καταλαμβάνει τάς Καλάμας, έπελαύνει κατά της Αρκαδίας, αποκλείει τούς Τούρκους εις Καρύταιναν, τούς νικά εις τό Φανάρι καί εξολοθρεύει εις Βαλτέτσι.

Ή πολιορκία της Τριπόλεως είναι έργον της επίμονης, της καρτερίας καί στρατηγικής του περινοίας. Τό μόνον μέλαν σημείον αυτής, αι φοβεραί σφαγαί έτελέσθησαν παρά την θέλησίν του, μόλις δέ παρέδωκεν ό γενναίος στρατηγός μέ κίνδυνον τής ιδίας ζωής τούς πάραδοθέντας Τούρκους.

Αλλά τό μέγα ανδραγάθημα, τό φαεινότατον σημείον τής στρατηγικής του δράσεως εινε ή μάχη εις τά Δερβενάκια, όπου άποκλείσας τόν ως χείμαρρον κατά τής Πελοπόννησου είσορμήσαντα στρατόν του Δράμαλη κατεκερμάτισεν αυτόν, φονεύσας περί τούς τετρακισχιλίους ! (Ιούλιος, 1822).

Τό έξοχον τουτο κατόρθωμα κατέστησε τό όνομα του Κολοκοτρώνη άθάνατον έν τή Ιστορία τής Ανεξαρτησίας των Ελλήνων, ή δέ Γερουσία ως αμοιβήν άνεκήρυξεν αυτόν Αρχιστράτηγον τής Πελοπόννησου.

⁵⁰⁶ Φιλαδελφεύς Αλ. (1900), σελ. 15-17.

Τοιοῦτος ἐν ὀλίγοις ὁ ἀνὴρ, οὐ ἡ Πατρίς εὐγνωμονοῦσα ἀνύψωσεν ἐν Ναυπλίῳ χάλκινον ἀνδριάντα παριστώντα αὐτόν ἐφιππον καὶ μέ την ιστορικήν περικεφαλαίαν, παρομοιάζουσαν αὐτόν πρὸς Μακεδόνα ἢ Ρωμαῖον στρατηλάτην.

- **Κόχραν Τόμας Αλεξάντερ (Thomas Cochrane) (1775 - 1860)** ⁵⁰⁷

Αγγλος τυχοδιώκτης και τερατολόγος ναυτικός και πολιτικός, που τον πλήρωσαν ακριβὰ οι επαναστατημένοι Έλληνες. Γεννήθηκε τὸ 1775. Σε μια δίκη κατά του αρχηγού αγγλικῆς ναυτικῆς μοίρας Κάμπιερ, αποδείχτηκε συκοφάντης. Το 1814, μια μέρα, που ἀπὸ την ομίχλη δεν μπορούσε να μεταδώσει ο τηλεγράφος της εποχῆς ειδήσεις, διέδωσε τὸ ψέμα πὼς ο Ναπολέοντας σκοτώθηκε. Γύρισε στην Αγγλία τὸ 1825. Ο λόρδος Κόχραν προσλήφθηκε ναύαρχος των Ελλήνων με μισθό. Και μόνη ἡ πρόσληψή του, ἐπειδὴ εἶχε πολεμικὲς περγαμινές στη Βραζιλία, ἔφτασε για να υψωθοῦν οι τιμές των ελληνικῶν χρεογράφων και να κερδοσκοπήσουν οι Ρίκορντ. Υποτίθετο ὅτι ο Κόχραν με ἓνα μικρὸ ατμοκίνητο θα συνέτριβε τον τουρκικὸ στόλο, θα βομβάρδιζε την Κωνσταντινούπολη και θα ἔκανε περιττὴ κάθε πολεμικὴ ἐνέργεια των Ελλήνων. Ο μεγάλος ἐκεῖνος θαλασσόλυκος τσέπωσε 37.000 λίρες και κλείστηκαν γι' αὐτόν σ' ἓνα ναυπηγεῖο ἀντὶ υπέρογκων τιμῶν ἑξὶ συφοριασμένα και βραδυκίνητα ατμόπλοια, που τα εἶχε παραγγείλει ἡ αἰγυπτιακὴ κυβέρνηση και ἀρνήθηκε να τα παραλάβει ἐξαιτίας της κακῆς κατασκευῆς τους. Με τα ἑξὶ αὐτὰ σαπιοκάραβα ἐπρόκειτο να βυθιστεῖ ο τουρκικὸς στόλος. Οι τιμές που συμφωνήθηκαν ἦταν 130.000 λίρες, με τον ὅρο να βρίσκονται στην Ελλάδα στα τέλη του 1825. Ὅμως, ἓνα μόνο κατάφερε να καταπλεύσει, ἡ «Καρτερία», τὸ φθινόπωρο του 1826. Ἀλλὰ δύο ἔφτασαν στα 1827 και τα τρία τα υπόλοιπα διαλύθηκαν για παλιοσίδερα στα ναυπηγεῖα του Λονδίνου. Ο μέγας στόλαρχος Κόχραν μόλις την ἀνοιξή του 1827 κατάφερε να φτάσει στην Ελλάδα. Ἐκτός τούτου στάλθηκε στην Ἀμερικὴ ἓνας Γάλλος στρατηγὸς του ἱππικοῦ ὀνομαζόμενος Παλεμάν, ὁ ὁποῖος ἀν και εἶχε μεσάνυχτα ἀπὸ ναυτικὴ τέχνη, ἔλαβε ἐντολή, ἀφοῦ πληρώθηκε ἀδρότατα, να παραγγείλει ἐκεῖ δυο φρεγάτες για λογαριασμό της ελληνικῆς κυβερνήσεως. Ἀν και ἡ τιμὴ τους ὀρίστηκε σε 160.000 λίρες, οι ληστρικοὶ οἰκοὶ που ἀνέλαβαν την κατασκευὴ τους ἀπαίτησαν τα διπλά κι ἔτσι βραδύτατα ἄρχισαν να ετοιμάσου τα πλοία. Ἐπειδὴ μάλιστα ὁ ἓνας οἶκος κινδύνευε να χρεοκοπήσει, οι ἀντιπρόσωποι Παλεμάν και Κοντόσταυλος ευχαριστήθηκαν παραλαβαίνοντας μόνο τη μια, που ὀνομάστηκε «Ελλάς» και κατέπλευσε στην Ελλάδα τέλη του 1826. Ἀλλὰ οὔτε και τὸ κουτσουρεμένο υπόλοιπο των δανείων παραδόθηκε ἐγκαιρα και πρόθυμα στην Ελλάδα. Ἡ

⁵⁰⁷ Μέντελσον-Μπαρτόλντι Κ (2011), σελ. 147.

πρώτη δόση του δανείου από 80.000 λίρες έμεινε στη Ζάκυνθο και δεν παραδινόταν στην κυβέρνηση, γιατί ο Μπάιρον, που απαιτούνταν η εντολή του, είχε πια πεθάνει, η δε ιονική κυβέρνηση παρέβαλε προσκόμματα για την εξαγωγή του. Μόλις στα τέλη του 1824 στάλθηκε από το Λονδίνο η εντολή να παραδοθεί. Υπήρχε όμως ελπίδα ότι περισώθηκε από τα νύχια των τοκογλύφων να φτάσει στα χέρια του ελληνικού λαού; Ο ίδιος ο Μπάιρον στο κρεβάτι του ψυχομαχητού του ανησυχούσε αν τα δάνεια θα έπεφταν σε καλά χέρια και φοβόταν ότι η ιδιοτέλεια ορισμένων φατριαστών, παρά το έθνος, θα καρπωνόταν τα χρήματα των δανείων. Ο Κόχραν πέθανε στην Αγγλία τό 1860.

- **Κριεζιώτης Νικόλαος (Κριεζώτης) (1785-1853)**⁵⁰⁸

Οπλαρχηγός του 1821. Γεννήθηκε στα Βίρα Καρυστίας 1785 και το όνομά του το πήρε από το χωριό Κριεζά στο οποίο είχε εγκατασταθεί από νωρίς. Πήρε το βάπτισμα του πυρός στα Βρυσάκια όπου διακρίθηκε για τον ηρωισμό του και λίγο αργότερα ανέλαβε, ως οπλαρχηγός, την εκκαθάριση της περιοχής από τους Τούρκους έπειτα από απαίτηση των κατοίκων της Καρυστίας. Συνεργάστηκε με τον Βάσο Μαυροβουνιώτη και μαζί με τον Μανιάτη Ηλία Μαυρομιχάλη έδωσε ηρωική μάχη στα Στύρα. Αναγνωρισμένος ως αρχηγός από τους αγωνιστές της Εύβοιας πήρε, μετά τη νίκη του στο Κουντουρλομετόχι της Χαλκίδας, και επίσημα τον τίτλο του αρχηγού της Καρυστίας. Κατά τον εμφύλιο ο Κριεζώτης τάχθηκε με το μέρος των κυβερνητικών και συμμετείχε στις επιχειρήσεις εναντίον των αντιπάλων του. Το 1825 πολέμησε στις σημαντικότερες μάχες της Ανατολικής Στερεάς υπό την ηγεσία του Καραϊσκάκη. Στα τέλη του 1825 μαζί με άλλους οπλαρχηγούς οργάνωσε εκστρατεία στο Λίβανο προκειμένου να βοηθήσει τον εμίρη Μπεσίρη, η οποία όμως έληξε άδοξα. Μετά το θάνατο του Γκούρα και ύστερα από πρόταση του Καραϊσκάκη, ο Κριεζώτης ανέλαβε να εισχωρήσει μαζί με 300 άντρες στην Ακρόπολη χωρίς να γίνει αντιληπτός. Πήρε μέρος στις διαμάχες που ξέσπασαν μετά τη δολοφονία του κυβερνήτη και ακολούθησε τον Ιωάννη Κωλέττη και τους Ρουμελιώτες οπλαρχηγούς. Είχε ενεργή συμμετοχή στην Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843. Το 1844 εκλέχτηκε βουλευτής και συνέχισε την αντιδυναστική πολιτική του. Το 1847 εναντιώθηκε στην κυβέρνηση Κωλέττη. Τραυματίστηκε σε μια αψιμαχία και αυτοεξορίστηκε στη Σμύρνη, όπου και πέθανε το 1853

⁵⁰⁸ Δρακόπουλος Β. & Ευθυμίου Γ. (επιμ.) (2004), σελ. 177-178.

- **Λίβερπουλ Ροβέρτος Τζένκινσον (κόμης) (1770-1828)** ⁵⁰⁹

Γεννήθηκε το 1770 και ήταν πρωθυπουργός της Αγγλίας κατά την Επανάσταση. Ακολουθούσε φιλοτουρκική εξωτερική πολιτική και ανελεύθερη στο εσωτερικό της χώρας του. Γι' αυτό και είχε γίνει αντιδημοτικός και αντικείμενο πολεμικής από τα φιλελεύθερα και φιλελληνικά στοιχεία της Αγγλίας. Μετά όμως την αυτοκτονία του Κάσλρεϊ, και αφού ανέλαβε υπουργός των Εξωτερικών ο Γεώργιος Κάνινγκ, ο Λίβερπουλ αναγκάστηκε να δεχτεί τη μεγάλη στροφή που έφερε ο μεγάλος εκείνος πολιτικός στην εξωτερική πολιτική της κυβερνήσεώς του, ως προς το ελληνικό ζήτημα, εφόσον μάλιστα ήταν σωστή και κατά βάθος ωφέλιμη στα συμφέροντα της Αγγλίας. Το 1827 ο Λίβερπουλ έπαθε αποπληξία και αποσύρθηκε από τα καθήκοντά του. Την πρωθυπουργία τότε ανέλαβε ο Κάνινγκ. Ο Λίβερπουλ πέθανε τον άλλο χρόνο, 1828.

- **Λογγίνος φον Χέυδεν (1772 - 1850)** ⁵¹⁰

Ολλανδικής καταγωγής ναύαρχος του ρωσικού στόλου. Γεννήθηκε το 1772 στη Χάγη. Ως ένα μεγάλο βαθμό, στη δική, του προθυμία και διάθεση οφείλεται η απόφαση και των δύο άλλων ναυάρχων, του Άγγλου Κόδριγκτον και του Γάλλου Δεριγνύ, να χτυπήσουν τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο στο Ναβαρίνο, το 1827, και να τον καταστρέψουν. Μπαίνοντας δε με τη μοίρα του ρωσικού στόλου, που διοικούσε, στο Ναβαρίνο, στην κρίσιμη ώρα της ναυμαχίας, έκανε να γύρει προς τους συμμαχικούς στόλους η νίκη, που βοήθησε πολύ στην απελευθέρωση των Ελλήνων. Γυρίζοντας στη Ρωσία, ο Χέυδεν, τιμήθηκε, ως νικητής, και ο τσάρος τον πήρε υπασπιστή του. Πέθανε το 1850.

- **Μαυροκορδάτος Αλέξανδρος (1791-1865)** ⁵¹¹

Γεννήθηκε στο Αρναούτκιοϊ της Κωνσταντινουπόλεως, τό 1791. Η γενιά του κρατούσε από τη Χίο και ήταν εγκατεστημένη στο Φανάρι της Πόλης, γι' αυτό και τα μέλη της αποκαλούντο Φαναριώτες. Πατέρας του ήταν ο Νικόλαος Μαυροκορδάτος και τη μάνα του την έλεγαν Σμαράγδα, το γένος Καρατζά. Μετά τις σπουδές του στην Κωνσταντινούπολη πήγε στην Ιταλία και συνέχισε την εκπαίδευσή του, στις πολιτικές, κυρίως, επιστήμες. Έμαθε ξένες γλώσσες. Μιλούσε κι έγραφε καλά τα γαλλικά, ιταλικά, αγγλικά και τουρκικά. Ο θείος του Ιωάννης Καρατζάς όταν διορίστηκε ηγεμόνας της Βλαχίας, πήρε, το 1812, στο Βουκουρέστι, τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο γραμματέα του.

⁵⁰⁹ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Γ', σελ. 204.

⁵¹⁰ Ο.π (1979), Τόμος Δ', σελ. 466-447.

⁵¹¹ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Γ', σελ. 299-307.

Το πόστο εκείνο ισοδυναμούσε με υπουργική θέση. Όταν ο Καρατζάς αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη Βλαχία έφυγε και ο Μαυροκορδάτος, το 1819, στην Αυστρία και ύστερα στην Ιταλία όπου εγκαταστάθηκε. Στην Πίζα γνωρίστηκε με τον Ιγνάτιο, τον άλλοτε μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας και με τον ποιητή Σέλλει. Ο Τσακάλωφ έμπασε τον Μαυροκορδάτο στο μυστικό της Φιλικής Εταιρείας και ο έξυπνος Φαναριώτης εννόησε ότι πλησιάζει ο καιρός αποφασιστικών γεγονότων για τον Ελληνισμό. Φιλόδοξος καθώς ήταν, δεν ήθελε να μείνει έξω από τα μεγάλα πόστα, παρά τό γεγονός ότι άνηκε στη συντηρητική μερίδα των Φιλικών, που επιθυμούσαν την αναβολή του Αγώνα. Όταν η αρχηγία της Φιλικής δόθηκε στην Αλέξανδρο Υψηλάντη χόλιασαν στην Πίζα και ο Ιωάννης Καρατζάς και οι άλλοι που τον περιτριγύριζαν. Αποφάσισαν ν' αντιδράσουν και να παραμερίσουν τους Υψηλάντηδες για να κυβερνηθούν αυτοί σε περίπτωση που θα ελευθερωνόταν η Ελλάδα. Καταστρώσανε σχέδιο δράσεως και αφού άρχισε η Επανάσταση ο Μαυροκορδάτος κατέβηκε στην επαναστατημένη Ελλάδα τον Ιούλιο του 1821 για να προετοιμάσει το έδαφος, να προσκληθεί ως ηγεμόνας ο θείος του Ιωάννης Καρατζάς. Είχε μαζί του τον Γάλλο αξιωματικό Μαζίμ Ρεμπώ, που τον πήρε από τη Μασσαλία καθώς και άλλους ξένους αξιωματικούς και μερικούς Έλληνες, τον Νικόλαο Λουριώτη, Γεώργιο Σέκερη κλπ. Με το πλοίο που ήρθε μετέφερε και μια ποσότητα πυρομαχικών και άλλων εφοδίων. Λογάριαζε να ξεμπαρκάρει στην Πάτρα, γιατί εφημερίδες γαλλικές, που διάβασαν στη Μασσαλία, παρουσίαζαν την Πάτρα και αυτή ακόμα την Τριπολιτσά στα χέρια των Ελλήνων. Ανάμεσα Γλαρέτζας και Κεφαλλονιάς έμαθαν από τους επιβαίνοντες μιας ψαρόβαρκας πως την Πάτρα την είχαν οι Οθωμανοί. Αυτό τους ανάγκασε ν' αλλάξουν πορεία και να τραβήξουν για το Μεσολόγγι. Ακούοντας εκείνους που συνόδευαν τον Μαυροκορδάτο να τον προσαγορεύουν «πρίγκιπα» θεώρησαν μεγάλη τιμή και καλή τύχη την άφιξή του εκεί. Ο Μαυροκορδάτος, που λογάριαζε να πάει στο αχαϊκό στρατόπεδο να συναντήσει τον Π. Πατρών Γερμανό, που θα του χρησίμευε στην εκτέλεση του σχεδίου του και της αποστολής του, δεν απογοητεύτηκε από την αναγκαστική αλλαγή πορείας. Ανίχνευσε πολιτικά το έδαφος και είδε πως μπορούσε να χρησιμοποιήσει την Δυτική Ελλάδα ως βάση και ορμητήριο για τις παραπέρα ενέργειές του.

Αφού έπεσε το Μεσολόγγι και η Τρίτη Εθνική Συνέλευση κατήργησε την χρεωκοπημένη κυβέρνηση του Γ. Κουντουριώτη, έπεσε και ο Μαυροκορδάτος από το πόστο του αρχιγραμματέα. Περιορίστηκε σε παρασκηνιακές ενέργειες και ακολούθησε αργότερα τον Κόχραν, όταν ήρθε στο Σαρωνικό και οδήγησε στον θάνατο του Καραϊσκάκη και στην καταστροφή του Ανάλατου. Ο Καποδίστριας διόρισε τον Μαυροκορδάτο μέλος του

«Πανελληνίου», πρόεδρο του Οικονομικού Φροντιστηρίου καθώς και σε άλλα σημαντικά πόστα. Μα όλες αυτές οι θέσεις δεν ήταν δυνατόν να ικανοποιήσουν την άμετρη φιλοδοξία του Φαναριώτη πολιτικού. Λογάριαζε πώς αν δέν υπήρχε ο επιφανής αυτός Έλληνας, που είχε εκλεγεί Κυβερνήτης της Ελλάδας, άλλη θα ήταν η δική του θέση κι επιρροή στους ελευθερωμένους Έλληνες. Ο Καποδίστριας τον επισκίαζε. Γι' αυτό και τον έβλεπε με φαναριώτικη μοχθηρία που ήξερε να την κρύβει μέχρι που να του φτιάξει τον τάφο. Αφού παραιτήθηκε από τ' αξιώματα που του είχε δώσει ο Κυβερνήτης, έγινε ο εγκέφαλος της αντικαποδιστριακής εκστρατείας. Με την κρυφή και φανερή βοήθεια των φίλων του Άγγλων οργάνωσε την αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη. Όργανά του είχε κυρίως τους Υδραίους προύχοντες και τους δυσανεστημένους κοτζαμπάσηδες. Παρακίνησε τον Μιαούλη να κάψει τον εθνικό στόλο στον Πόρο. Αργότερα έλεγε ο ίδιος ο Μιαούλης, για την πράξη του αυτή, με βαθύ αναστεναγμό: «*Ο ραδιούργος ο Μαυροκορδάτος μέ κατάφερε να βάλω φωτιά... και είς τό ίδιο μου τό σπίτι...*». Δέν πέρασαν δύο μήνες μετά το κάψιμο του στόλου και ο Καποδίστριας έπεσε νεκρός, δολοφονημένος άπ' τους Μαυρομιχαλαίους. Ηθικός αυτουργός του εγκλήματος εκείνου μαζί με τους Άγγλους και τους Κουντουριωταίους ήταν και ο Μαυροκορδάτος.

Στα κατοπινά χρόνια, επί Όθωνα, ο Μαυροκορδάτος χρημάτισε πρωθυπουργός, υπουργός και πρεσβευτής. Ο Μαυροκορδάτος πέθανε το 1865, μα η πολιτική του και τά έργα του, ιδιαίτερα κατά τον μεγάλον απελευθερωτικό Αγώνα, είχαν βαρείες κι επιζήμιες επιπτώσεις σέ όλη την κατοπινή εξέλιξη του εθνικού και κοινωνικού βίου των νεοελλήνων. Στάθηκε ο κακός δαίμονας της Ελληνικής Επανάστασεως.

- **Μαυρομιχάλης Γεώργιος (1800-1831)** ⁵¹²

Μανιάτης καπετάνιος, γιος του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Τον έλεγαν καί μπεηζαδέ. Ο πατέρας του τον έστειλε στην Κωνσταντινούπολη ως όμηρο καθώς και τον αδελφό του Αναστάσιο. Έμειναν στα Πατριαρχεία και σπούδαζαν. Ο Γεώργιος κατηχήθηκε στην Φιλική Εταιρεία εικοσάχρονος, στις 28 'Ιουλίου 1818 από τον Γιάννη Μαυρομιχάλη. Στις παραμονές του Αγώνα ο πατριάρχης Γρηγόριος, για να διευκολύνει τη φυγή των δύο νεαρών όμηρων Μαυρομιχαλαίων, τους απομάκρυνε, με τρόπο, από το Πατριαρχείο, γράφοντας στην τουρκική διοίκηση ότι το Πατριαρχείο είναι οικητήριο κληρικών και όχι λαϊκών, Έτσι κατάφεραν και δραπέτευσαν από την Κωνσταντινούπολη. Ο Γεωργάκης έφτασε στη Μάνη στις 12 Μαρτίου του 1821. Ο πατέρας του αναστατώθηκε. Του είπε να κρυφτεί, αν μη τον

⁵¹² Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Γ', σελ. 311-315.

δούνε και να φύγει πάλι για την Κωνσταντινούπολη. Μα ο Γεωργάκης, φεύγοντας, μετά δύο ημέρες, έμεινε στην Ύδρα. Εκεί μαζί με άλλους Πελοποννησίους, Γεωργή Αγαλόπουλο, Σπηλιωτοπουλαίους κλπ. βοήθησε τον Αντώνη Οικονόμου να ξεσηκώσει τους Υδραίους και να καταλάβει την αρχή.

- **Μαχμούτ Β΄ (1785-1839)**⁵¹³

Σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά την Ελληνική Επανάσταση. Γεννήθηκε το 1785. Ανέβηκε στο αξίωμα του σουλτάνου το 1808. Τον έλεγαν και Γαζή, δηλαδή νικητή, παρ' ότι πολλές φορές, από διάφορους αντιπάλους, νικήθηκε η Τουρκία κατά την περίοδο που αυτός ήταν σουλτάνος. Γεγονός είναι ότι βασίλεψε σε μιά περίοδο παρακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, θέλησε να κάνει ορισμένες μεταρρυθμίσεις, αλλά στάθηκαν επιφανειακές. Και ουσιαστικές όμως εάν ήταν δεν θα μπορούσαν να σώσουν την αυτοκρατορία από τη διάλυση. Μονάχα το χρόνο θα μάκραιναν. Αναγκάστηκε να χτυπήσει το 1826 τους γενίτσαρους για να περιορίσει τη δύναμή τους, αλλά η εξουδετέρωση τους αδυνάτισε τη στρατιωτική δύναμη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που νικήθηκε πιο εύκολα ύστερα, από τους Ρώσους και από τον Ιμπραήμ της Αίγυπτου. Παρά την επίμονη άρνησή του, να εφαρμόσει τις σχετικές αποφάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων, αναγκάστηκε τελικά ο Μαχμούτ, μετά την προέλαση του ρωσικού στρατού στην Ανδριανούπολη, να δεχτεί την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους. Πέθανε τό 1839.

- **Μεταξάς Ανδρέας (1790-1860)**⁵¹⁴

Αγωνιστής από το Αργοστόλι της Κεφαλλονιάς, όπου γεννήθηκε το 1790. Η γενιά του κρατούσε από το Βυζάντιο και ήταν πολύκλαδη. Αφού άρχισε ο Αγώνας έφυγε από την Κεφαλλονιά με τέχνασμα, παρά τις απαγορευτικές διαταγές των Άγγλων, επικεφαλής πολλών συμπατριωτών του, και βγήκε στον Μόριά, τον Μάιο του 1821. Μαζί με τον συγγενή του Κωνσταντίνο Μεταξά, τον Πανά κ.ά., συγκροτήσανε σώμα εθελοντικό από τετρακόσιους περίπου αγωνιστές και πήρανε μέρος στην πολιορκία του Λάλα. Τον Απρίλιο του 1822 διορίστηκε ο Ανδρέας Μεταξάς υπουργός της Αστυνομίας. Όταν κατέβηκε ο Δράμαλης τον έστειλε το Εκτελεστικό, που είχε καταφύγει στα καράβια, ν' ανταμώσει τον Κολοκοτρώνη. Μετά την καταστροφή του Δράμαλη ο Ανδρέας Μεταξάς πήγε στην Αγκώνα της Ιταλίας ως αντιπρόσωπος της ελληνικής κυβερνήσεως μαζί με τόν Ζουρνταίν. Ο

⁵¹³ Ο.π (1979), Τόμος Γ΄, σελ. 336.

⁵¹⁴ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Γ΄, σελ. 368-369.

προορισμός τους ήταν η Βερόνα, όπου συνεδρίαζαν οι βασιλιάδες της Ιερής Συμμαχίας. Αλλά δεν μπόρεσαν νά φτάσουν. Γυρίζοντας από την Αγκώνα ο Μεταξάς, όταν τελείωνε η Συνέλευση του Άστρους, ορίστηκε μέλος του Εκτελεστικού Σώματος πού βγήκε από την Συνέλευση εκείνη. Όταν αργότερα έγινε ο Κολοκοτρώνης αντιπρόεδρος εκείνου του Εκτελεστικού, ο Μεταξάς είχε καλές σχέσεις με τον Γέρο του Μοριά. Συνεργάστηκε μ' αυτόν, και αυτός ήταν ο βασικός λόγος που τον έπαψε αργότερα το Βουλευτικό, από μέλος του Εκτελεστικού, με την πρόφαση ότι απουσίασε αυθαίρετα, ενώ είχε πάει να καθισχύσει τὰ πνεύματα και ν' αποτρέψει εμφύλια ρήξη στη Γορτυνία.

Μετά την απελευθέρωση, επι αντιβασιλείας, ο Μεταξάς, ως φίλος του Κολοκοτρώνη, και πολιτικός του ρωσικού κόμματος, κυνηγήθηκε. Πήγε στη Μασσαλία, και ξαναγύρισε μετά την καταδίκη του Γέρου του Μοριά. Τον έστειλαν και πρεσβευτή στην Ισπανία. Χρημάτισε και υπουργός των Στρατιωτικών, πήρε μέρος στο κίνημα τής 3ης Σεπτεμβρίου το 1843, και ανέλαβε το σχηματισμό τότε της κυβερνήσεως και το υπουργείο των Εξωτερικών. Παραιτήθηκε τόν άλλο χρόνο. Ξανά όμως έγινε υπουργός. Αργότερα του δόθηκε ο Βαθμός του αντιστράτηγου. Πήγε και πρεσβευτής στην Κωνσταντινούπολη, και παραιτήθηκε από τη θέση του αυτή το 1854. Πέθανε στην Αθήνα το 1860.

- **Μέτερνιχ Κλήμης (Λοθάριος Βεγκέσλαος - Νεπουμουκένας) (1773-1759)⁵¹⁵**

Αρχικαγκελλάριος της Αυστρίας κατά την Ελληνική Επανάσταση. Γεννήθηκε το 1773. Η γενιά του κρατούσε από Γερμανούς τσιφλικάδες που είχανε πάρει και τίτλους πριγκιπικούς. Διακρίθηκε ως διπλωμάτης και ήταν η ψυχή και ο νους της «Ιερής Συμμαχίας». Όταν κηρύχτηκε η Ελληνική Επανάσταση την πολέμησε με λύσσα, κρυφά και φανερά. Πάσχιζε με πραγματικά και πλαστά περιστατικά να την παρουσιάσει θυγατέρα των άλλων, κοινωνικών, επαναστάσεων της Ευρώπης, για να πείσει τους βασιλιάδες να μη την υποστηρίξουν, και να την χτυπήσουν. Ήταν σατανικός, πολύ έξυπνος, εφευρετικός μηχανορράφος, ραδιούργος, αδίστακτος, αντιδραστικός, εχθρός των ελευθεριών των λαών, σκοταδιστής. Για την Ελληνική Επανάσταση είχε κι ένα πρόσθετο λόγο να μη τη θέλει. Με τον συσχετισμό των δυνάμεων που υπήρχε τότε στην Ευρώπη, δέν ήτανε η Αυστρία σε θέση νά κερδίσει αυτά που ήθελε στην Βαλκανική, έπειτα από ένα διαμελισμό της Τουρκίας. Μέχρις ότου θά ερχόταν λοιπόν ή κατάλληλη ώρα, η Αυστρία είχε συμφέρον ν' αγωνίζεται για την ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Γι' αυτό κάθε απειλή κατά της Τουρκίας την έβλεπε ο Μέττερνιχ ως απειλή και γιά τα συμφέροντα της Αυστρίας. Ξεγέλασε

⁵¹⁵ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Γ', σελ. 367-369.

τον Αλέξανδρο Υψηλάντη, μπήκε στο αυστριακό έδαφος και μετά τον φυλάκισε στο μπουντρούμι του Μούγκατς, καταδικάζοντάς τον στον αργό θάνατο. Μέ τις οδηγίες του Μέττερνιχ ο αυστριακός στόλος του Αιγαίου δρούσε ως εχθρική δύναμη εναντίον των Ελλήνων.

Αλογάριαστη ζημιά έκανε στην Ελληνική Επανάσταση ο Μέττερνιχ. Με όλες του τις ενέργειες, όλες του οι ικανότητες και η λυσσασμένη αντίδρασή του, δεν στάθηκαν ικανά για να εμποδίσουν τον Ελληνικό λαό ν' αποκτήσει την εθνική του ελευθερία. Ο φοβερός καγκελάριος νικήθηκε από τούς ξυπόλυτους και μισόγυμνους και πεινασμένους Έλληνες, που πάλεψαν, μέ τόσες θυσίες, γιά τή δίκαια υπόθεση τους.

Ο Μέττερνιχ, αφού χάθηκε ο πρωταγωνιστής τού κακού στο διπλωματικό και πολιτικό στίβο της Ευρώπης, επί σαράντα χρόνια, παραιτήθηκε το 1848, νικημένος από τις επαναστάσεις που σάρωναν τ' απολυταρχικά καθεστώτα της Ευρώπης. Πήγε τότε στην Αγγλία. Ξαναγύρισε το 1851, κι έζησε ως ιδιώτης, μέχρι το 1859 που πέθανε.

- **Μεχμέτ Αλή Πασάς (1769-1849)⁵¹⁶**

Μωχάμετ ή Μωχάμμετ Αλή ή Μεχμέτ Αλή. Γιος Τουρκαλβανού αγροφύλακα που έγινε αντιβασιλέας της Αίγυπτου. Γεννήθηκε στην Καβάλα το 1769. Με την εξυπνάδα του, την θέλησή του και την εκμετάλλευση ευνοϊκών περιστάσεων κατάφερε να γίνει πιο δυνατός από τον σουλτάνο. Μη μπορώντας δε οι σουλτανικοί Τούρκοι να πνίξουν την Ελληνική Επανάσταση, αναγκάστηκε ο σουλτάνος νά ζητήσει τη βοήθεια του Μεχμέτ Αλή, που έστειλε τον θετό γιο του Ιμπραήμ πασά στην επαναστατημένη Ελλάδα. Αργότερα ο Μεχμέτ Αλή έφτασε και σε πόλεμο με την Τουρκία και αν δεν επεμβαίνανε οι Ρώσοι με τους Άγγλους ίσως ο Ιμπραήμ αφού νίκησε τα τουρκικά στρατεύματα να βάδιζε και για την Κωνσταντινούπολη και ο Μεχμέτ Αλή να γινόταν σουλτάνος. Πάντως ο Μεχμέτ Αλή θεωρείται μεγάλη φυσιογνωμία τού νεότερου αραβικού κόσμου και είναι ο ιδρυτής της δυναστείας που βασίλεψε στην Αίγυπτο επί ένα περίπου αιώνα. Πέθανε στην Αλεξάνδρεια στις 2 Αυγούστου 1849.

- **Μεχμέτ Ρεσίτ Πασάς (ο επονομαζόμενος Κιουταχής) (1780-1839)⁵¹⁷**

Γεννήθηκε στή Γεωργία το 1780. Μεγάλωσε ως δούλος στο σαράγι. Κέρδισε την εμπιστοσύνη του Τοπάλ Χοσρέφ πασά και του σουλτάνου Μαχμούτ του Β'. Εικοσάχρονος πήρε το αξίωμα τού πεσκήρ- άγα, το δέ 1809 διορίστηκε βολής τής Κιουτάχειας. Έμεινε

⁵¹⁶ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Γ', σελ. 454.

⁵¹⁷ Ο.π (1979), Τόμος Β', σελ. 401-404.

πολλά χρόνια σ' αυτό το πόστο και γι' αυτό αργότερα όταν ήρθε στην επαναστατημένη Ελλάδα, "Έλληνες κι Αρβανίτες, αλλά και ντόπιοι Τούρκοι, τον ονόμαζαν Κιουταχή, ως προερχόμενο από την Κιουτάχεια. Παρ' ότι δέ αυτό εξόργιζε τον ίδιον, γιατί περιφρονητικά οι Αρβανίτες και οι ντόπιοι Τούρκοι ονόμαζαν τους Ανατολίτες Τούρκους *χαλντούπηδες* και *κονιάρους*, περισσότερο με αυτό το παρατσούκλι έγινε γνωστός και με αυτό έμεινε στην ιστορία του ελληνικού απελευθερωτικού αγώνα. Μετά την αποστασία του Αλή πασά, ο Κιουταχής διορίστηκε διοικητής τών Τρικάλων. Ήταν δραστήριος, έξυπνος και σκληρός. Πίστευε ότι μονάχα με τη βία μπορούσε να εξουδετερωθεί η Ελληνική Επανάσταση και όχι με τις αμνηστίες και τον μαλακό τρόπο. Απόκτησε την εκτίμηση του Χουρσίτ, που του ανάθεσε την αρχηγία του στρατοπέδου της Άρτας. Χτύπησε τούς Έλληνες και φιλέλληνες στο Πέτα και μαζί με τον Βρυώνη, το φθινόπωρο του 1822, πολιορκήσαν για πρώτη φορά τό Μεσολόγγι.

Στις παραμονές του ρωσοτουρκικού πολέμου πήγε με διαταγή του σουλτάνου στις παραδουνάβιες ηγεμονίες και τέλος Γενάρη του 1829 έγινε αρχιστράτηγος του τουρκικού στρατού, που τελικά νικήθηκε από τους Ρώσους. Μετά την υπογραφή της συνθήκης στην Ανδριανούπολη έφυγε για την Αλβανία. Μετά πήγε στη Μ. 'Ασία κατά του Αιγύπτιου Ιμπραήμ πασά, μα νικήθηκε κοντά στο Ικόνιο. Πιάστηκε αιχμάλωτος και ελευθερώθηκε με πολλά ανταλλάγματα και επεμβάσεις. Πηγαίνοντας τό 1839, εναντίον των Κούρδων που επαναστάτησαν, έπαθε, κοντά στη Σεβάστεια, εγκεφαλική συμφόρηση και πέθανε. Ήταν έμπειρος στρατηγός και θεληματικός ως άνθρωπος.

- **Νέσελροντ Κάρολος – Ροβέρτος (1780-1862)**⁵¹⁸

Υπουργός των Εξωτερικών της Ρωσίας κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασεως. Ήταν σαξονικής καταγωγής και είχε γεννηθεί στη Λισαβόνα το 1780. Διορίστηκε σε διπλωματική υπηρεσία της Ρωσίας από το 1802, και το 1811 ο Τσάρος, εκτιμώντας τις ικανότητές του, τον διόρισε συν υπουργό των Εξωτερικών μαζί με τον Ιωάννη Καποδίστρια και τον Πόντζο ντί Μπόργκο. Πάσχιζε ο Νέσελροντ να κρατάει τον Τσάρο δεμένο στην ευρωπαϊκή του πολιτική, την συντηρητική, κατά των επαναστάσεων και του ξυπνήματος των λαών, αντίθετα με τον Καποδίστρια και τον Πόντζο ντί Μπόργκο, που, όταν άρχισε η Ελληνική Επανάσταση, ωθούσαν τον Τσάρο να δράσει κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και υπέρ των επαναστατών Ελλήνων. Μετά τήν απομάκρυνση του

⁵¹⁸ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Δ', σελ. 29-30.

Καποδίστρια, τον Αύγουστο του 1822, από το υπουργείο Εξωτερικών της Ρωσίας, μπορούσε περισσότερο πλέον ο Νέσελροντ να επηρεάζει τον Τσάρο αλλά η αντοχή της Ελληνικής Επανάστασεως, που ανάγκασε την ευρωπαϊκή διπλωματία να την αντιμετωπίσει σαν μία δημιουργημένη πραγματικότητα, έφερε αλλαγή και στην εξωτερική πολιτική της Ρωσίας και τον Νέσελροντ υποστηρικτή πια της ελληνικής υποθέσεως. Ο διπλωμάτης αυτός έμεινε στην υπηρεσία της Ρωσίας, διευθύνοντας τις εξωτερικές αποθέσεις της, και τελευταία ως Αρχικαγκελλάριος, μέχρι το 1862, που πέθανε.

- **Νικόλαος Α΄ (Παύλοβιτς) (1796-1855)**⁵¹⁹

Αυτοκράτορας της Ρωσίας. Γεννήθηκε στις 17 Ιουλίου 1796. Ανέβηκε στο θρόνο το 1825. Αντικατέστησε τον αδελφό του Αλέξανδρο τον Α΄. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του έκανε πολλούς πολέμους που του χρησίμευαν και ως διέξοδος, για να ξεθυμαίνει ή λαϊκή οργή και κατακραυγή από τα ανελεύθερα μέτρα που έπαιρνε στο εσωτερικό. Τον αποκάλεσαν «δήμιο του ρωσικού λαού». Επί των ημερών του έγινε και ο ρωσοτουρκικός πόλεμος του 1828 -1829, οπότε νικήθηκαν οι Τούρκοι και αναγκάστηκαν με τη συνθήκη της Άδριανουπόλεως να δεχτούν και την ίδρυση ελληνικού κράτους. Ο Νικόλαος πέθανε κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου, στις 2 Μαρτίου του 1855.

- **Ουέλλινγκτον Άρθουρ (Wellington) (1769-1852)**⁵²⁰

Αγγλος στρατιωτικός και πολιτικός. Γεννήθηκε στο Δουβλίνο τό 1769. Έδρασε κατά τους ναπολεόντειους πολέμους και διακρίθηκε. Ιδιαίτερα μετά τη νίκη των συμμαχικών στρατών κατά του Ναπολέοντα στο Βατερλό, απόχτησε ο Ουέλλινγκτον μεγάλη δύναμη όχι μόνο στην Αγγλία, μα και στη διεθνή πολιτική σκηνή. Χρημάτισε πρεσβευτής και πρωθυπουργός της χώρας του. Το Φλεβάρη του 1826 πήγε ως αντιπρόσωπος της Αγγλίας στην Πετρούπολη για ν' αποτρέψει μονόπλευρη επέμβαση της Ρωσίας στο ελληνικό ζήτημα. Ενώ προηγούμενα δεν ήθελε τον διαμελισμό της Τουρκίας και την ίδρυση ελληνικού κράτους, όταν διαπίστωσε ότι δεν θα μπορούσε η Οθωμανική Αυτοκρατορία να επιζήσει, άλλαξε γνώμη και σχέδια κι έβλεπε ότι συνέφερε στην πατρίδα του, την Αγγλία ένα μεγάλο κράτος ελληνικό στη βαλκανική ως φραγμός στη ρωσική επέκταση. Για πολλούς λόγους βέβαια δεν έγινε αυτό. Ο Ουέλλινγκτον πέθανε τό 1852.

⁵¹⁹ Ο.π (1979), Τόμος Δ΄, σελ. 38.

⁵²⁰ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Δ΄, σελ. 90-91

• **Παλαιών Πατρών Γερμανός (1771-1826)** ⁵²¹

Γεννήθηκε στη Δημητσάνα κατά το 1774. Τον πατέρα του τον έλεγαν Ιωάννη Γκάζια. Του Γερμανού το κοσμικό του όνομα ήταν Γεώργιος. Δεσπότης χειροτονήθηκε τό 1806. Τον έστειλε στην Πάτρα ο Πατριάρχης Γρηγόριος ό Ε' που ήταν συμπατριώτης του και μακρινός συγγενής του. Από τό 1815 μέχρι τό 1818 έμεινε στην Κωνσταντινούπολη ως συνοδικός. Ξανακατέβηκε στην Πάτρα, στη θέση του, αρχές του 1818. Κατηχήθηκε στη Φιλική Εταιρεία την 1 Νοεμβρίου 1818 από τον Αντώνη Πελοπίδα στην Πάτρα. Ως δεσπότης στην πιο πλούσια μητρόπολη του Μοριά, με τη μόρφωση του, και τους άλλους δεσμούς που είχε, απόκτησε μεγάλο κόρος και στους Τούρκους και στους Έλληνες. Είχε όμως συντηρητικές αρχές και οι Φιλικοί δεν του είχαν εμπιστοσύνη και δίσταζαν να τον βάλουν στην Εταιρεία. Και μονάχα όταν ό Πελοπίδας δέν κατάφερε να κατηχήσει τον Ανδρέα Καλομογδάρτη, αποφάσισε, μέ δική του πρωτοβουλία, να φανερώσει το μυστικό στον Γερμανό και να τον κάνει μέλος.

Σαν Φιλικός ο Γερμανός πρόσφερε πολύτιμες υπηρεσίες. Ιδιαίτερα στήν εξαπάτηση του Αλή πασά. Μαζί μέ τον πρόξενο της Ρωσίας στην Πάτρα, Ιωάννη Βλαχόπουλο, και τον διερμηνέα του ρωσικού προξενείου, Ιωάννη Παπαρρηγόπουλο, κατάφεραν να εξωθήσουν τον Αλή πασά να έρθει σε ρήξη με τον Σουλτάνο.

Στην περίφημη συνέλευση της Βοστίτσας ο Γερμανός στάθηκε ο κυριότερος αντίπαλος του Παπαφλέσσα. Μέ τά έντεκα ερωτήματα που έθεσε πάσχιζε νά τον σύντριψη και νά πετύχει την αναβολή τού σηκωμού γιά καλλίτερες μέρες.

Στίς 25 Μαρτίου 1821 ό Γερμανός και οι άλλοι προύχοντες της Αχαΐας σχημάτισαν στην Πάτρα τό «Επαναστατικόν Διευθυντήριο» ή «Αχαϊκόν Διευθυντήριο» όπως τό αναφέρει ο Φωτάκος. Πρόεδρος ήταν ο Γερμανός. Σύνταξε ό ίδιος τήν ανακοίνωση που κοινοποίησαν στοάς αντιπροσώπους τών Μεγάλων Δυνάμεων στίς 26 Μαρτίου, όπου μεταξύ άλλων ανέφερε «... άπεφασίσαμεν σταθερώς ή νά άποθάνωμεν όλοι ή νά έλευθερωθώμεν...». Ή συμμετοχή τού Γερμανού στην Επανάσταση, παρ' όλους τους προηγούμενους δισταγμούς του και τις αντιδράσεις του και τους φόβους τους, βάρυνε ιδιαίτερα, και ήταν πολύτιμη συμβολή τον Αγώνα που άρχιζε.

Τέλος, με κλονισμένη την υγεία του ο Γερμανός, πήγε στο Ναύπλιο όπου εγκαταστάθηκε. Τον Απρίλη του 1826 η Γ' Εθνική Συνέλευση εξέλεξε μια επιτροπή για τα εξωτερικά ζητήματα, και τον Γερμανό μέλος της επιτροπής. Αλλά τον φθινόπωρο του 1826 αρρώστησε από τύφο και πέθανε στο Ναύπλιο όπου και κηδεύτηκε.

⁵²¹ Ο.π (1979), Τόμος Δ', σελ. 339-344.

- **Πιέρ Λεμπρέν Pierre-Antoine Lebrun (1785-1873)**

Φλογερός φιλέλληνας ο (1785-1873), επισκέφτηκε την Ελλάδα το 1820, έναν χρόνο πριν την Επανάσταση και έκλεισε τις εντυπώσεις του σ' ένα μακροσκελές ποίημα με τίτλο *Le voyage de Grèce* (Το ταξίδι της Ελλάδας), το οποίο εκδόθηκε το 1828.

Στον πρόλογο αναφέρεται σε τρεις κατηγορίες Ελλήνων: στους ορεσίβιους που μέχρι ενός σημείου είχαν διατηρήσει την ανεξαρτησία τους, στους θαλασσινούς που σκέφτονταν να την επανακτήσουν, και στους κατοίκους των κάμπων και των πόλεων που έμοιαζαν να μη μπορούν πλέον να την ονειρευτούν, που είχαν εξοικειωθεί με την ιδέα της σκλαβιάς.

Σαν δημοσιογράφος της εποχής, ο Lebrun αναλύει στον πρόλόγό του, που γράφηκε μετά την Επανάσταση, όσα είδε και έζησε, μιλάει για τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου, σαν άνθρωπος που τα γνώρισε όλα από πρώτο χέρι.

- **Τρικούπης Σπυρίδων (1788-1873)** ⁵²²

Πολιτικός, λόγιος και ιστοριογράφος του Αγώνα, πρωτότοκος γιος του Ιωάννη Τρικούπη. Γεννήθηκε στο Μεσολόγγι τό 1788. Σπούδασε, στο Μεσολόγγι, στην Πάτρα, στα Εφτάνησα και στο εξωτερικό, που τον έστειλε υπότροφο ο Γκίλφορντ, του οποίου χρημάτισε και γραμματικός. Μορφώθηκε πολύ, έμαθε γλώσσες και απόκτησε γνωριμίες με σημαντικά πρόσωπα της Ευρώπης. Κατέβηκε στον Μοριά το 1824. Χρημάτισε πληρεξούσιος της ιδιαίτερης πατρίδας του στις Εθνικές Συνελεύσεις και βουλευτής. Το 1826 ορίστηκε μέλος της Διοικητικής Επιτροπής, που πρόεδρός της ήταν ο Ζαΐμης. Επί Καποδίστρια χρημάτισε Γενικός Γραμματέας της Επικρατείας και Γραμματέας των Εξωτερικών. Παραιτήθηκε όμως από τις θέσεις του και αντιπολιτεύθηκε τον Κυβερνήτη, όπως και ο κουνιάδος του Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Μετά την Επανάσταση ο Τρικούπης αναδείχτηκε μεταξύ των πιο σημαντικών πολιτικών. Χρημάτισε υπουργός, πρεσβευτής και πρωθυπουργός. Ανήκε στην αγγλόφιλη παράταξη. Πέθανε στην Αθήνα το 1873. Έγραψε και Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως που είναι συνθετική εργασία αξιόλογη. Από τον γάμο του με την Αικατερίνη Μαυροκορδάτου, που έγινε στ' Ανάπλι στις 7 Γενάρη του 1826, απόκτησε τον Χαρίλαο Τρικούπη, μετέπειτα πρωθυπουργό, και τη Σοφία.

⁵²² Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Δ', σελ. 339.

- **Τσώρτς Ρίτσαρντ (Sir Richard Church) (1785-1873)** ⁵²³

Άγγλος στρατιωτικός. Γεννήθηκε τό 1785. Νεαρός κατατάχτηκε στο στρατό και πήρε μέρος στους ναπολεόντειους πολέμους, μέχρι τό 1809. Μετά βγήκε στη Ζάκυνθο με τον αγγλικό στρατό, που κατέλαβε τά Εφτάνησα. Είχε φτάσει στο βαθμό του συνταγματάρχη. Σχετίστηκε με τους Έλληνες. Αγαπούσε την Ελλάδα ως Ιδέα και συμπαθούσε τους νεοέλληνες. Σκέφτηκε να ιδρύσει ελληνικά τάγματα, στην υπηρεσία των Άγγλων, από τους Έλληνες κλεφταρματολούς που ήσαν από τα Εφτάνησα. Η αγγλική κυβέρνηση έδωσε την άδεια και τά ίδρυσε. Τότε σχετίστηκε, κι έπιασε φιλία, με πολλούς Έλληνες που υπηρέτησαν στα τάγματα εκείνα. Μεταξύ αυτών ήταν και ό θ. Κολοκοτρώνης. Όταν δέν τα χρειαζόταν πια η Αγγλία τα ελληνικά τάγματα και τα διέλυσε, ο Τσώρτς επήγε στη Σικελία και υπηρέτησε το βασιλιά Φερδινάνδο. Έφτασε στο βαθμό του αντιστράτηγου.

Η Ελληνική Επανάσταση βρισκόταν στον έκτο προς τον έβδομο χρόνο της όταν έφτασε ο Τσώρτς στο Χέλι της Ερμιονίδας. Η επαναστατημένη Ελλάδα είχε δεθεί με την Αγγλία ύστερα από τα δάνεια και η αγγλική πολιτική πλέον είχε μεταστραφεί, από φιλότουρκη σε συμφεροντολογικά «φιλελληνική». Τους επαναστατημένους Έλληνες που τους είχαν διαιρέσει περισσότερο οι εγγλέζικες λίρες των δανείων, τους ήθελα πια η αγγλική πολιτική ενωμένους. Ο Τσώρτς θεωρήθηκε το κατάλληλο πρόσωπο να προσφέρει τις υπηρεσίες του σ' αυτήν την περίσταση.

Ο Χάμιλτον είχε εισηγηθεί στην Κυβέρνηση Ζαΐμη, και αυτή του είχε δεχτεί, να καλέσει τον Τσώρτς και να του αναθέσει την αρχιστρατηγία των ελληνικών στρατευμάτων, και του Κόχραν για στόλαρχο. Οι δύο αυτοί Άγγλοι παρουσιάστηκαν και στη Συνέλευση της Τροιζήνας όπου ορκίστηκαν. Παρά τις αγαθές, ίσως, προθέσεις του, ο Τσώρτς δεν προσέφερε αξιόλογες και θετικές υπηρεσίες στον Ελληνικό Αγώνα.

Ο Καποδίστριας χρησιμοποίησε και τον Τσώρτς στη Δυτική Ελλάδα, όπως τον Δημ. Υψηλάντη στην Ανατολική. Δημιουργήθηκαν όμως δυσaréσκειες, υπόβαλε την παραίτησή του ο Τσώρτς και αποτραβήχτηκε στ' Ανάπλι και στην Αίγινα, κατηγορώντας πλέον ανοιχτά τον Καποδίστρια. Επί Όθωνα ο Τσώρτς διορίστηκε, το 1835, σύμβουλος της Επικράτειας, αργότερα, το 1844, γερουσιαστής, και, μετά τον ερχομό του Γεωργίου του Α', αρχηγός του επιτελείου. Πέθανε στην Αθήνα, στις 8 Μαρτίου 1873 και τον έθαψαν στο Α' νεκροταφείο.

⁵²³ Ο.π (1979), Τόμος Δ', σελ. 369-372.

- **Υψηλάντης Αλέξανδρος (1792-1828)** ⁵²⁴

Γιός του Κωνσταντίνου Αλεξ. Υψηλάντη, από τη δεύτερη γυναίκα του, την Ελισσάβετ. Γεννήθηκε τό 1792. Από τήν παιδική του ηλικία έδειχνε την αγάπη του στην ιππασία, στη σκοποβολή και στο κυνήγι. Μεγαλώνοντας άρχισε να γραφή και ποιήματα. Υπηρέτησε στο ρωσικό στρατό, έχασε το δεξί του χέρι στη μάχη της Λειψίας, έφτασε στο βαθμό του υποστρατήγου κι έγινε υπασπιστής του αυτοκράτορα της Ρωσίας Αλέξανδρου του Α'.

Οι Φιλικοί, αφού δέν δέχθηκε ο Καποδίστριας την αρχηγία της Φιλικής Εταιρείας, καταφύγαν στον Αλέξανδρο Υψηλάντη. Αυτός δέχθηκε μ' ενθουσιασμό και από τις 12 του Απρίλη του 1820 ανέλαβε την αρχηγία της Εταιρείας, πασχίζοντας να προετοιμάσει όσο μπορούσε καλύτερα το σηκωμό, γιά νά πέτυχει. Άνθρωπος γενναίος, μεγαλότολμος, πατριώτης και τίμιος ο Υψηλάντης υποσχέθηκε να τα δώσει όλα για τον Αγώνα που θ' άρχιζε για την ελευθερία των Ελλήνων. Πέθανε στις 9 Γενάρη τού 1828 αφού πρώτα έμαθε το ευχάριστο νέο πως ο Καποδίστριας έφτασε στη Μάλτα πηγαίνοντας για Κυβερνήτης στην απελευθερωμένη Ελλάδα.

- **Φαβιέρος Κάρολος (Charles Nicolas Fabvier) (1783 - 1855)** ⁵²⁵

Γάλλος φιλέλληνας αξιωματικός. Γεννήθηκε το 1783. Σπούδασε στην πολυτεχνική σχολή του Παρισιού και διακρίθηκε ως αξιωματικός στους ναπολεόντειους πολέμους. Στη μάχη του Μόσκοβα πληγώθηκε σοβαρά. Μετά την πτώση του Ναπολέοντα διώχτηκε από το στρατό και αναγκάστηκε να φυγή, το 1822, για την Αγγλία. Είχε τότε το βαθμό του συνταγματάρχη. Επηρεάστηκε από το φιλελληνικό ρεύμα που επικρατούμε τότε στην Αγγλία και κατέβηκε το 1823 στην επαναστατημένη Ελλάδα, με το ψευδώνυμο Μπορέλ. Ξεμπάρκαρε στο Ναβαρίνο, αλλά ξαναέφυγε για την Αγγλία για να στρατολογήσει εθελοντές προς ενίσχυση του ελληνικού Αγώνα. Ξαναήλθε στην Ελλάδα και κατά το τέλος Ιουνίου 1825 του ανάθεσε τότε η κυβέρνηση την αρχηγία του ταχτικού σώματος. Επειδή από τα μέλη της κυβερνήσεως εκείνης δεν ήταν κανείς στρατιωτικός, και θα έβλεπαν μ' ευχαρίστηση περισσότερο μιά επιτυχία ενός ξένου αξιωματικού, παρά του Κολοκοτρώνη, δέχτηκαν ένα σχέδιο- του Φαβιέρου για την κατάληψη της Τριπολιτσάς, ανεφάρμοστο.[...]

[...] Παραιτήθηκε από την ελληνική υπηρεσία κι έφυγε το 1828 για τη Γαλλία, όπου πήρε προαγωγές κι έφτασε «το Βαθμό του αντιστράτηγου. Το 1842 ανακηρύχτηκε επίτιμος

⁵²⁴ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Δ', σελ. 376-380.

⁵²⁵ Στασινόπουλος Χρ. (1979), Τόμος Δ', σελ. 394-397.

Έλληνας πολίτης και του απονεμήθηκε ο ελληνικός μεγαλόσταυρος από τον Όθωνα. Ήταν υπερήφανος για τις τιμές αυτές σε όλη του τη ζωή. Πέθανε στις 15 Σεπτεμβρίου 1855.

- **Χάμιλτον ή Άμιλτον**⁵²⁶

Ανώτερος αξιωματικός του αγγλικού ναυτικού. Καταγόταν από τη Σκωτία. Ήταν διοικητής της μοίρας του αγγλικού στόλου που τριγυρνούσε στις Ελληνικές θάλασσες κατά την Επανάσταση. Αρχικά, παρά τα προσωπικά του, ίσως, αισθήματα, εφαρμόζοντας την πολιτική της κυβερνήσεώς του και σύμφωνα με τις εντολές που έπαιρνε, αντιμετώπιζε τους επαναστατημένους Έλληνες ως στασιαστές κατά ενός νόμιμου καθεστώτος και κυρίαρχου. Αργότερα όμως, από τη μια μεριά η συχνή επαφή του με την πραγματικότητα, και από την άλλη, βασικά, η αλλαγή της επίσημης αγγλικής πολιτικής στο ελληνικό ζήτημα, συντέλεσαν ώστε να δείξει ο Χάμιλτον ζωηρό ενδιαφέρον για την επιτυχία του Αγώνα των Ελλήνων. Ήταν φυσικό άλλωστε να επηρεαστεί από την ηρωική προσπάθειά τους, που έβλεπε από κοντά. Έτσι, τελειώνοντας η Επανάσταση, τον έβλεπαν και οι Έλληνες ως ένα ειλικρινή φίλο.

⁵²⁶ Ο.π (1979), Τόμος Δ', σελ. 439.

«Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου, 20 Οκτωβρίου 1827.
Η επιχειρησιακή της διάσταση και η πρόσληψή της στη δημόσια σφαίρα»

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ελληνόγλωσσα

- Αλεξανδρής Κ. Α (1930), *Αι Ναυτικά Επιχειρήσεις του υπέρ Ανεξαρτησίας Αγώνος, 1821-1829*, Αθήνα: Γ.Ε.Ν (Ν. Επιθεώρηση).
- Αλεξανδρής Κ. Α. (1960), *Η αναβίωσις της θαλάσσιας μας δυνάμεως κατά την Τουρκοκρατίαν*, Αθήνα: Ιστορική Υπηρεσία Β.Ν.
- Βακαλόπουλος Α. (1971), *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως του 1821*, Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Βακαλόπουλος Α., κ.α (Συλλογικό έργο) (1975), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Η Ελληνική Επανάσταση και η Ίδρυση του Ελληνικού Κράτους (1821-1832)*, Τόμος ΙΒ΄, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Βακαλόπουλος Α. (1980), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού. Η Μεγάλη Ελληνική Επανάσταση (1821-1829)*, Τόμος Ε΄, Θεσσαλονίκη: Αντ. Σταμούλης.
- Βουρνάς Τ. (1974), *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας, από την Επανάσταση του 1821 έως το κίνημα του Γουδί (1909)*, Τόμος Α΄, Γ΄ Έκδοση, Αθήνα: Αφων Τολίδη Ο.Ε.
- Γαρδίκας Κ. (1999), *Προστασία και εγγυήσεις: στάδια και μύθοι της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης (1821-1920)*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Γέροντας Π. (2019), *ΜΕΘ΄ ΟΡΜΗΣ ΑΚΑΘΕΚΤΟΥ, Επίτομη Ιστορία του Πολεμικού Ναυτικού 1821-1945*, Έκδοση Β΄, Αθήνα: Γενικό Επιτελείο Ναυτικού, Υ.Ι.Ν.
- Γιαννόπουλος Γ. (2003), *Η Διπλωματία: Ευρωπαϊκοί Ανταγωνισμοί και Ίδρυση Ελληνικού Κράτους*, στο συλλογικό έργο *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ, 1770-2000*, Επιμέλεια Β. Παναγιωτόπουλος, Τόμος Γ΄, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γκάρα Ελ. & Τσεδόπουλος Γ. (2015), *Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, Θεσμικό πλαίσιο και κοινωνικές δυναμικές*, Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Δάφνης Γρ. (2018), *Ιωάννης Α. Καποδίστριας. Η γένεση του ελληνικού κράτους*, Αθήνα: Κάκτος.
- Διβάνη Λ. (2000), *Η εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας (1830-1947). (Απόπειρα πατριδογνωσίας)*, Αθήνα: Καστανιώτης.
- Δρακόπουλος Β. & Ευθυμίου Γ. (επιμ.) (2004), *Επίτομο Λεξικό της Ελληνικής Ιστορίας*, Τόμος Α΄, Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη.

- Κανελλόπουλος Η. Φ. (2015), *Ονοματολόγιον Ιστιοφόρων 1890*, Αθήνα: Κουλτούρα.
- Καρυωτάκη, Ι. (2005), *Μετατροπή, Αντλιοστάσιο, Γιάλοβα*, Αθήνα: Ροδακίό.
- Κόκκινος Δ. (1974), *Η Ελληνική Επανάσταση*, Τόμος ΣΤ', Αθήνα: Μέλισσα.
- Κοτσοβίλλης Γ. Ι. (1919), *Περί εξαρτισμού των Πλοίων*, έκδοση Β', Σύρος: Ν. Φρέρης.
- Κορδάτος Γ. (1959), *Η μεγάλη ιστορία της Ελλάδας, Νεώτερη Β' (1821-1832)*, Τόμος Ι', Αθήνα: 20^{ος} αιώνας.
- Κρατερός Μ. Ιωάν. (1979), *Εξωτερική Πολιτική και Διεθνές Δίκαιο στο Εικοσιένα*, Σειρά Α', τετράδια Διεθνούς Δικαίου 1, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Κωνσταντινίδης Τ. (1954), *Καράβια, καπετάνιοι και συντροφοναύται 1800-1830. Εισαγωγή εις την ιστορίαν των ναυτικών επιχειρήσεων του αγώνος*, Αθήνα: Γ.Ε.Ν-Υπηρεσία Ιστορίας Ναυτικού.
- Μέντελσον-Μπαρτόλντι Κ. (1894), *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως το 1821*, μτφρ. Η. Ι. Οικονομόπουλος, Αθήνα: Α.Δ. Φέξη.
- Μέντελσον-Μπαρτόλντι Κ. (2011), *Επίτομη Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, απόδοση Γαρίδη Ελ., Αθήνα: Χ.Κ Τεγόπουλος.
- Μεταλληνός Κ. (2020), *Ο Ναυτικός Πόλεμος κατά την Ελληνική Επανάσταση 1821-1829*, Τόμος Α' και Β', Αθήνα: Υπηρεσία Ιστορίας Ναυτικού (Υ.Ι.Ν.).
- Μισιρλής Η. (2003), *Η Πύλος στη διαδρομή των αιώνων, ιστορική ανασκόπηση και ενθυμήματα*, Αθήνα: Παπαδήμας.
- Μπαμπινιώτης Γ. (2002), *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Δεύτερη έκδοση, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε.
- Λαζαρόπουλος Ι. (1936), *Το Πολεμικόν Ναυτικόν της Ελλάδος, από ανεξαρτησίας μέχρι Βασιλείας Όθωνα*, Αθήνα: Ναυτική Επιθεώρησις.
- Λάσκαρις, Μ. Θ. (2006), *Το Ανατολικόν ζήτημα 1800-1923*, Αθήνα: επίκεντρο.

- Νταλούμης Η. (2017), *Τα Πλοία του Ναυτικού, 1826-2017*, Αθήνα: Ναυτικό Μουσείο της Ελλάδος.
- Πασσάς Ι.Δ., Συλλογικό έργο (1947-1960), Βουρβόνοι, *Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «ΗΛΙΟΣ»*, Τόμος Δ', Αθήνα: Ήλιος.
- Παπαρρηγόπουλος Κ. (1932), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, από Αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι το 1930*, Τόμος ΣΤ', Αθήνα: Ελευθερουδάκης.
- Παπασωτηρίου Χ. (1996), *Ο Αγώνας για την Ελληνική Ανεξαρτησία*, Αθήνα: Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ.
- Πάτρας Ν. Δ (1886), *Ιστορικά Ημερολόγια των Ελληνικών Ναυμαχιών του 1821, εκ των Ημερολογίων του Ναυάρχου Αν. Τσαμαδού*, Αθήνα: Σπ. Κουσουλίνος.
- Πιζάνιας Π.Θ (2021), *Η Ελληνική Επανάσταση 1821-1830*, Αθήνα: Εστία.
- Ράδος Κ. (1928), *Ο Αστιγξ και το έργο του εν Ελλάδι*, Αθήνα: Γ.Ε.Ν, Ναυτική Επιθεώρησης.
- Ριζάς Σ. (2020), *Οι Μεγάλες Δυνάμεις και η Επανάσταση, από το Λαϊμπαχ στο Ναβαρίνο*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ρούσσος Γ. (1975), *Νεώτερη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους 1826-1974*, Τόμος Δ', Αθήνα: Ελληνική Μορφωτική Εστία.
- Σίμψας Μ. (1974), *Ναβαρίνον. Η ναυμαχία που εθεμελίωσε την ελευθερία της Ελλάδος*, Αθήνα: χ.ε.
- Σίμψας Μ. (1982), *Το Ναυτικό στην Ιστορία των Ελλήνων*, Τόμος Δ', Αθήνα: Ιδιωτική.
- Σταματόπουλος Α. Τ. (1979), *Ο εσωτερικός αγώνας πριν και κατά την επανάσταση του 1821*, Τόμος Δ', Αθήνα: Κάλβος.
- Στασινόπουλος Χρ. (1979), *ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821*, Τόμος Α' - Δ', Αθήνα: Δεδέμαδης.
- Τρικούπης ΣΠ. (1862), *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Έκδοση Β', Τόμος Δ', Λονδίνο, χ.ε.
- Τσοποτός Δ.Κ (1912), *Γη και Γεωργοί της Θεσσαλίας κατά την Τουρκοκρατία*, Βόλος: Εφημερία Θεσσαλία.

- Φιλαδελφεύς Αλ. (1900), *Οι Ηρωες της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα: Μ. Σαλίβερος.
- Φίνλεϊ Γ. (1973), Τόμος Β', *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, επιμέλεια Βουρνάς Τ., Τόμος Β', Αθήνα: Αφων Τολίδη Ο.Ε.
- Φωκάς Δ. (1927), *Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου*, Αθήνα: Γενικό Επιτελείο Ναυτικού, Ναυτική Επιθεώρηση.
- Dakin D. (2010), *Ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία 1821-1833*, Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Jurien de la Graviere (1894), *Ιστορία του Αγώνα των Ελλήνων για την Ανεξαρτησία 1821-1833, κυρίως του Ναυτικού*, μτφρ. Κωνσταντίνος Ν. Ράδος, Αθήνα : Ιωάννης Νοτάρης.
- Raul De Ramon (Σημαιοφόρος Γαλλικού Ναυτικού) (1829), *Περιγραφή της εν Ναυαρίνω Ναυμαχίας και των αμέσως προηγησαμένων περιστάσεων*, μεταφρασθείσα εκ της Γερμανικής Γλώσσης, Εκδοθείσα δαπάνη του Κυρίου Ζήση Σωτήρη του Έλληνος έρωτι προς το Γένος. Εν Πέσθη: Παρά τω ευγενεί Ματθαίω Τράππνερ τω εκ Πετρόζας.
- Woodhouse M.C. (2016), *Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου*, Αθήνα: Καστανιώτη.

Ξενόγλωσσα

- Boudriot J. (1997), *Modeles Historiques, au Musee de la Marine*, Paris: Collection Archeologie Navale Francaise.
- Bourchier (Lady) (1873), Volume II, *Memoir of the Life of Admiral sir Edward Codrington*, London.
- Conway's History of the Ship* (1992), *The Line of Battle*, London: Naval Institute Press.
- Douin G. (1927), *Navarin (6 Juillet-20 Octobre 1827)*, Le Caire.
- Holland, Thomas, Erskine (1885), *The European Concert in the Eastern Question: A Collection of Treaties and Other Public Acts*, Clarendon Press.
- Woodhouse C. M. (1965) *The Battle of Navarino*, First Edition, London: Hodder & Stoughton.

Περιοδικό Τύπος

Λουλές Δ. (1979), *Ο βρετανικός τύπος για τη ναυμαχία του Ναβαρίνου*, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού ΜΝΗΜΩΝ, Τόμος 7ος, Αθήνα.

Διαδικτυακές Πηγές

Status quo ante bellum, ανακτήθηκε από: <https://www.merriam-webster.com>, πρόσβαση 30/3/2021.

Τσερνόβιτς, ανακτήθηκε από: <https://deutsche-schutzgebiete.de>, πρόσβαση 4/5/2021.

Encyclopedia Britannica, Congress of Troppau, ανακτήθηκε από: <https://www.britannica.com/event/Congress-of-Troppau>, πρόσβαση 31/3/2021.

Encyclopedia Britannica, Congress of Laibach, ανακτήθηκε από: <https://www.britannica.com/event/Congress-of-Laibach>, πρόσβαση 31/3/2021.

National Maritime Museum of Greenwich, ανακτήθηκε από: <https://www.rmg.co.uk/>, πρόσβαση 15/8/2021.

Επίσημος ιστότοπος της εφημερίδας Times, ανακτήθηκε από: <https://www.thetimes.co.uk/>, πρόσβαση 20/5/21.

Ναυτική σημαία της Αγγλίας (1707-σήμερα), ανακτήθηκε από: <https://www.crwflags.com/fotw/flags/gb-ensh2.html>, πρόσβαση 20/6/2021.

Ναυτική σημαία της Γαλλίας (1814-1830), ανακτήθηκε από: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Naval_Flag_of_the_Kingdom_of_France_\(Civil_Ensign\).svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Naval_Flag_of_the_Kingdom_of_France_(Civil_Ensign).svg), πρόσβαση 20/6/2021.

Η φράση του Ναυάρχου Οράτιου Νέλσον κατά την διάρκεια της Ναυμαχίας του Τραφάλγκαρ το 1805 (μετάφραση: *Κανένας καπετάνιος δεν μπορεί να κάνει πολύ μεγάλο λάθος, ο οποίος τοποθετεί το πλοίο του δίπλα σε ένα εχθρικό*), ανακτήθηκε από: <https://www.bl.uk/learning/timeline/item106127.html>, πρόσβαση 1/7/2021.

Οι εικόνες της Συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827), ανακτήθηκε από: <https://200years.mfa.gr/international-treaties/>, πρόσβαση 30/7/2021.

Η μετάφραση της Συνθήκης του Λονδίνου, στην αγγλική γλώσσα, ανακτήθηκε από: <https://www.parliament.uk/about/how/publications/parliamentary/>, πρόσβαση 30/7/2021.

«Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου, 20 Οκτωβρίου 1827.
Η επιχειρησιακή της διάσταση και η πρόσληψή της στη δημόσια σφαίρα»